

**DELTAICUL,  
SPAȚIUL DUBLEI RĂSFRÂNGERI**



**Nicolae Grigore MĂRĂȘANU**

**DELTAICUL,  
SPAȚIUL DUBLEI RĂSFRÂNGERI**



**EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE**  
București, 2022

Copyright © Editura Academiei Române, 2022

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06

Fax: 4021-318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro, secretariat.ear@ear.ro

Adresă web: www.ear.ro

Referenți științifici: Prof. univ. dr. Ionel CÂNDEA  
Membru corespondent al Academiei Române  
Prof. univ. dr. Titus VÎJEU

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**

**MĂRĂȘANU, NICOLAE GRIGORE**

**Deltaicul, spațiul dublei răsfârângerii / Nicolae Grigore Mărășanu. -**

București : Editura Academiei Române, 2022

ISBN 978-606-27-3668-2

1

Ilustrație copertă: *Vulturul codalb*, cea mai mare pasăre  
din România, simbol tutelar al deltaicului.

Redactor: Monica STANCIU

Tehnoredactare computerizată: Ana-Maria VELCEA, Iancu ȘERB

Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

---

Bun de tipar: 07.11.2022. Format: 16/70 × 100

Coli de tipar: 14,25

C.Z. pentru biblioteci mari: 1

C.Z. pentru biblioteci mici: 1

---

## CUVÂNT-ÎNAINTE

În anul 1936, Lucian Blaga a expediat din Viena o scrisoare adresată lui Vasile Băncilă, poetul transilvan, evocând „viziunea imperială a portului brăilean” după ce, în același an, la invitația acestuia vizitaseră amândoi „regiunea munteano-dobrogeană a Dunării, un fel de Amazonie românească.” Ceva mai târziu, în 1938, în epistola trimisă de această dată din Estoril, Blaga îi mărturisea aceluiași conviv un „dor de Dunărea de Jos și de sălcii”. În **Lucian Blaga, energie românească** (1995), Băncilă atașează la finalul studiului un superb eseu – *Blaga în spațiul apelor* – această „Dunăre împărătească” (Blaga) – unde amândoi au descoperit „tainele dezindividării” în „apele ce uneau toate formele, toate aparițiile, asimilau toate întrebările, confundau toate răspunsurile într-un sens general, care era singurul existent”. Autorul eseului pornea de la enunțul care deschide textul, anume că „spațiul e unul singur, dar, geografic, e foarte variat” fiind, în același timp, și o „afinitate sufletească sau ca spațiu de creație.” Erau de fapt aserțiuni care fuseseră anterior adâncite de sârbul Iovan Cvijic (**Geografia umană**, 1918), apoi în **Antropogeografia** (1919) lui George Vîlsan, urmate de Jacques Ancel în **Peuples et nations des Balkans** (1926) sau **An Historical Geography of Europe** (1939) de Gordon East. Există desigur și *geografia culturală*, iar un exemplu amintit la meridianul autohton rămâne, de pildă, „teoria cadrelor de cultură” elaborată de P.P. Panaitescu într-o instructivă **Introducere la istoria culturii românești**” (1969): astfel, „cadrul bizantino-slav oriental și cel central-european” au interferat în orizontul românesc după ce, anterior, „din cele două arii de cultură europeană, cea latină și cea elenică, s-a desprins *romanitatea orientală*, având la bază cultura romană, dar cu adânci influențe bizantine datorită așezării sale *geografice* și a legăturilor economice cu Bizanțul și cu slavii”. În plus, pe unitatea de ordin mentalitar și spiritual s-au altoit, cu accente diferite repartizate, „ispita tracică” (Vasile Pârvan), „ispita greco-bizantină” (Nicolae Iorga), „ispita greco-latină” (Școala Ardeleană), apoi „ispita franceză” (Pașoptismul) sau „ispita slavă” (Poporanismul) ș.a. În general, *spațiul* este *ontologic*, dar în același timp și unul *psihologic*, prin asumare de grup sau chiar național precum *spațiul mioritic*. Cu timpul acesta s-a transformat în câmpul de acțiune al simbolului liric, epic sau dramatic. Pe de altă parte, există cel puțin două forme sau accepțiuni ale spațiului perceptibil: este spațiul abstract sau

*conceptual* și spațiul *factual* ori locul cu valori transformabile ori stabile. **Geografia fizică**, reală și de obicei transcrisă cartografic circumscrie, până la urmă, raportul dintre *subiectul uman* și *locul* pe care acesta îl ocupă. Altfel spus, există o trăsătură relațională fiind vorba de „locul activității *intenționale* umane” (**Lebenswelt**) sau, pe de altă parte, de „locul *activității propriu zis* umane” (**Umwelt**), ambele conducând la ceea ce se cheamă *heterotopie*, adică la o mixtură de mai multe locuri, mai mult sau mai puțin imaginare, raportate la perimetrul/locul sau chiar *non-locul* de astăzi care (ar fi) a fost altădată real. Aici intră în funcțiune re-teritorializarea literar-ficțională, de pildă este *non-locul* de astăzi pe care l-a creat de exemplu istoricul și arheologul Ilie Sălceanu cu harul prozatorului. Trilogia sa epică este mai mult decât un recurs la memorie, aceasta fixează – și e miracolul povestirii! – un loc, o lume și un timp alunecat, altfel, în uitare. În romanul despre Dunăre cu insula Ada Kaleh, acum scufundată, se întinde un arc de cerc în ideea compensatorie că arta, aici narativă, poate să dețină o veritabilă funcție soteriologică. În mod asemănător procedează, dar pe alt portativ, Nicolae Grigore Mărășanu în **Comedia Valahă** (2018), această superbă trilogie baladescă a *mitosemnului* – un precipitat extras din „Vavilonul sud-estic românesc” dar și din arealul Dunării de Jos, aluvionat de „trei raze civilizatoare” (Bizanțul, Balcanii, Occidentul), toate acestea fiind absorbite și, mai ales, prelungite și completate de-a dreptul monografic în locul palpabil, mai exact, în **spațiul deltaic** de ieri dar și de astăzi specificând ținuturile Dunării de Jos. Este vorba de arealul natural/ficțional dar și de unul social, rememorat în cele „trei valuri” istorice cu prelungiri contemporane cuprinzând „supliciile vlahilor dunăreni”, descrierea Insulei, o *Guyană* autohtonă etc. Cele cincisprezece capitole au în general o structură alternativă de sistolă și diastolă, acestea girate de așa-numitele „mitosemne destinale” extrase din „mitologia apei” analizată într-o triadă hermeneutică, aceasta fiind în realitate un centru de greutate al volumului de față: este **spațiul deltaic** propus și analizat din perspectivă *antropologică*, *mitologică* și *magică*. Astfel, „formă de spațiu matrice”, „orizont spațial inconștient” ori „stare de val” vizualizate în „catapulta păstrăvului curcubeu” sunt cuprinse în **ochiul de apă/unda spațială**, aceleași pe care amintitul Vasile Băncilă le contempla, împreună cu Bлага, având „sentimentul comunității universale” în **Blaga în spațiul apelor**: „Ochiurile mari de apă aprinse de soare, un fel de poieni acvatice, păreau smaralde imense.” ș.a. În studiul/interpretarea de față **deltaicul** ca „orizont spațial inconștient” și ambiționând, argumentativ, către un posibil „model cultural” fusese pregătit, parțial, de „spațiul baladei”

din **Comedia valahă** și regăsit în cercetarea de față despre **deltaicul** resimțit în același timp și ca un „parfum al unei geneze” perpetue.

Era nevoie ca pe pământul acesta dintre ape să mai calce un scriitor important, să stea apoi deasupra acestor ape vii și să ne reamintească tragicul celor „trei căderi în istorie”, alături de trecerea noastră ca popor al fruntariilor „din anonimatul genezei continuate în istorie.”

**Mircea Muthu**





## NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

*Am scris Deltaicul,  
spațiul dublei răsfrângerii,  
cu răbdare, neodihnă și iubire.  
El se dedică soției mele Natalia,  
fulgerător și de timpuriu plecată din lume.*

Ceea ce tratăm în cartea de față nu este un exces de imaginație, ci punerea în pagină a unor cercetări de durată și a unei experiențe despre un *spațiu trăit*, asumat prin naștere; deci prin destin. Sunt trăitor, cu strămoși, în deltaic. Să-l înțeleg, l-am cercetat *la vedere*, cât și în *adâncime*. La început purtat de tatăl meu, apoi singur. I-am descoperit secrete, splendori, capcane. I-am trăit bucuriile și dezastrele. L-am iubit și urât ca nimeni altul (antinomie greu de explicat, mai greu de îndurat) și l-am *cântat*, purtându-i în suflet amara măreție. Apoi, pe cât ne-a fost cu puțință l-am situat în prim-planul operei, oferindu-i perspectivă. În schimb, el ne-a răsplătit cu identitate literară. Iar dacă vom lua aminte la modul în care au apărut în istorie unele așezări de pescari (Brăila a apărut ca o Schelă de pescari), dacă vom cunoaște obiceiurile, credințele, miturile, modelele etnoculturale ale populațiilor trăitoare în deltaic, spațiul dublei răsfrângerii, atunci nu vom greși dacă vom afirma că deltaicul propune un model cultural și o literatură nu mai puțin valoroasă decât a altor spații culturale. Operele înaintașilor, ale contemporanilor și a noastră, câtă este, circumscrise și așezate pe temeiul deltaicului, prefigurează nu numai ceea ce noi numim *un modul* într-o geopoetică românească, ci ele pot întregi *geografia literară a României*. Iar adevărul despre o literatură a deltaicului, vom constata în finalul cărții, pare să se întemeieze. O probează, printre altele, esul-prefață la trilogia *Comedia valahă*, semnat de criticul și istoricul literar Viorel Coman, voce cu întins ecou la ora actuală, cât și prefața eminentului critic și istoric literar Cornel Ungureanu, la antologia *O sută și una de poezii*, apărută la Editura Academiei Române, București, 2020.

Apoi, credem că se mai cere o explicație: cititorul poate constata, la lectură, cum unele texte inedite sunt însoțite de altele apărute anterior întocmirii cărții de față. Se întâmplă, pentru că am realizat cercetarea în faze diferite de timp și parte din rezultate au fost tipărite în presa vremii, altele chiar în volume, pentru a dobândi legitimitate asupra lor. În plus, ne folosim

de unele scrieri anterioare, noi le numim *texte ajutătoare*, pentru că ar putea înlătura, unde există, cortina dintre lector și text, revelând înțelesuri mai largi. Au dublă funcțiune: explică și se explică. Alteori, fără a se substitui temei, transferă, completează și amplifică *povestea* în planul poeziei, eseului, prozei.

Tot ce rezumă cartea de față este aportul de existență al omului din deltaic; darul *spațiului spirală al dublei răsfrângerii*. Răsfrângeri ale unui spirit înalt, modelat în bucurii, confruntări și dezastre. Metafizica bogată din cuprinsul unor texte ne ajută să înțelegem cât de pătruns de mitologie, magie, poezie este omul trăitor în deltaic.

Și cu ce tezaur de gândire participă el la zestrea culturală a neamului.

Autorul mulțumește bunilor prieteni, Anca Maria și Iulian Zamfir, patroni ai Francizei „Bella Italia”, printre primii întreprinzători români, pentru susținerea apariției *Deltaicului*.

## I. INTRODUCERE

*În deltaic, omul este înstăpânit  
de un sentiment bipolar, antinomic:  
la un capăt înflorește Raiul,  
la celălalt capăt arde Iadul.*

Unic și întreg între hotare, ca denumire generică, din punct de vedere geografic și în raport cu cele trei variațiuni înscrise în sinteza *carpato-danubiano-pontică*, spațiul românesc mai este denumit și: *montan*, în centrul său străjuind cetatea carpatică transilvană; *câmpenesc – bărăganic*, începând din poala munților până în malul stâng al Dunării vechi; și spațiul *apelor*, numit în lucrarea de față *spațiul deltaic*, incluzând mai ales spațiul de la Dunărea de Jos, delta, bălțile și apele maritime ale teritoriului românesc.

Din punct de vedere al subconștientului, cele trei variațiuni de spațiu le putem defini și în raport cu fragmentul de undă spațială pe care îl dezvoltă:

- *spațiul ondulatoriu*, cu ritmicitate deal-vale, impus de Lucian Blaga, în lucrarea *Spațiul mioritic*;

- *spațiul liniar*, în varianta infinității libere, neobturat de elemente de peisaj în linia orizontului, propus de Vasile Băncilă, prin lucrarea *Spațiul Bărăganului*;

- *spațiul deltaic*, definit de un fragment de undă relativ circulară, de forma *ochiului de apă*, care spre final devine undă circular-spirală, cu sens spre absolut și pe care, printr-o definiție mai completă, îl vom mai numi și *spațiul-spirală al dublei răsfrângerii*.

Încă de la publicarea *Spațiului mioritic*, în 1936, lucrare dedicată de Lucian Blaga prietenului său, Vasile Băncilă, primită la vremea ei cu elogii, dar și contestări, din partea unor critici de specialitate, s-a simțit nevoia de a se mai adăuga *ceva* la o astfel de teorie despre spațiul românesc. Mai ales că autorul o oferta ca pe o teorie integratoare a unui *spațiu-pecete* unic. Se releva cumva restrictivă? Un posibil răspuns l-am putea afla în considerațiile lui Romulus Vulcănescu: „Bine determinat stilistic, ca matrice creatoare de scheme sau modele culturale, e puțin delimitat sub raportul conținutului mitic. După analiza morfostilistică a lui Lucian Blaga, spațiul românesc e numai pastoral, ideal și etern pastoral. În realitate spațiul românesc este ceva mai complicat, pe de o parte când pastoral-agricol, când agro-pastoral, pe de alta, când agro-silvic și cinegetico-silvic” (1).

Mai mult, în lucrarea citată, același autor susține că teoria spațiului mioritic nu este singura teorie care tratează despre spațiul românesc. Și că, „în studiile consacrate interpretărilor mitopeice ale pământului românesc se disting trei categorii de interpretări:

- *geografică*, reprezentată de opera lui Ion Conea, după care pământul românesc se înfățișează ca o cetate orografică, cu ziduri masive – Munții Carpați – în mijlocul căreia se află Podișul Transilvaniei;

- de *filosofie a culturii*, a lui Lucian Blaga, considerând pământul românesc spațiu ondulat la infinit cu aspect deal-vale, numit *spațiu mioritic*;

- de *sociologie a culturii*, prin care chiar Romulus Vulcănescu consideră pământul românesc o incintă circulară – Podișul Transilvaniei – înconjurată de o structură circulară excentrică de un peisaj de tipul mandalei, numit de autor *fenomenul horal*, care se reflectă în unele forme, genuri și specii de manifestări etnoculturale” (2).

O astfel de necesitate teoretico-spațială a simțit probabil și Vasile Băncilă când a gândit *Spațiul Bărăganului*. Filosoful brăilean are și el o viziune mai cuprinzătoare asupra spațiului românesc, diferită de teoria blagiană și într-o manieră cumva conciliantă scrie astfel despre lucrarea prietenului său: „Spațiul mioritic este splendid și este și mai splendid tălmăcit de Blaga, dar el nu ajunge pentru cultura noastră și nici nu este singurul spațiu românesc: nici în sens geografic, nici în sens abisal, al subconștientului. Spațiul mioritic nu este ori nu trebuie să fie singura matrice creatoare românească. Mioriticul se poate transforma relativ ușor în spațiu bărăganic – dar să i se desfacă implicațiile, să fie desghiocat” (3).

Ce deducem din cele de până aici? Că, oricât de încăpător ar fi în cuprinderea sa un model cultural, el nu poate fi valabil legitimat în tot locul. Unitatea spațială a unui popor trebuie privită și tratată în diversitatea sa. Invocăm argumentele înaintașilor pentru că ele susțin legitimitatea apariției *Deltaicului*, prezentat în lucrarea de față, ca posibilă *matrice creatoare* ce se adaugă teoriilor despre spațiul românesc.

Spațiul deltaic există. Și, existând, apare și o problemă specifică a deltaicului: un spațiu stihial, prin excelență mitologic și magic, generator de creații etnoculturale, cu pecete specifică, ambiționând către un posibil model cultural. Dar până acum deltaicul nu a fost abordat în profunzime, nici în amplitudinea sa, și îndrăznim să-l aducem în lumină, după o lungă așteptare. Nu cum s-a încercat pe alocuri, prin descrieri ocazionale, excesiv *turistice*. Ci prin penetrarea cortinei luxuriante, înșelătoare, a peisajului. Când a surprins, deltaicul a surprins, chiar și la cei avizați, prin *spectacol*. Un exemplu: după apariția *Spațiului mioritic*, Băncilă îl invită pe Blaga la Brăila. Dorea să-l poarte în câmpie, să-i prezinte spațiul Bărăganului. Dar, neputând să-i arate într-o zi-două „farmecul și nada geometrică a marelui

șes”, cum mărturisește, alege să meargă în spațiul acoperit de ape dintre cele două brațe ale Dunării, “care era, până la un punct, crede Băncilă, ceva echivalent, deși cu un emoționant specific propriu. Era la câteva săptămâni după marea inundație anuală a fluviului ce transforma regiunea munteano-dobrogeană a Dunării într-un fel de Amazonie românească” (4). Să vedem însă ce rețin și ce relatează cei doi filosofi din pătrunderea lor în împărăția bălților: „Am luat o barcă, condusă de un aborigen, respirând, parcă, mai mult apă decât aer, pe jumătate delfin, pe jumătate om, și am plecat în lumea tainelor, acompaniați de clipocitul aproape stins al vâslelor înfiorate ele înseși. Alunecam pe sub sălcii, care ne lăsau prietenește să mergem mai departe, treceam de la umbre la lumini, de la lumini la umbre, vedeam jucând molcom misterele, priveam inimaginabilul și ascultam inefabilul... Câte o pasăre rară, ușor stihializată, ieșea dintr-o tainiță și se îndrepta spre alta, în linii geometrice. Cerul își făcea portretul în ape, apele se deschideau spre cer. Flora și fauna adâncurilor limpezi căpătau virtuți muzeale. Frunzele de nufăr, descoperite în solitudinea lor aristocratică, se uitau parcă mirate, dar netulburate, la noi și rămâneau gravate în tablou, ca și până atunci. Ochiurile mari de apă, aprinse de soare, un fel de poieni acvatice, păreau smaralde imense. Ramurile sălciilor se avântau un timp în sus, apoi se îndreptau nostalgic spre apă, într-o arcuire de decorație rituală; din vârfurile lor picurau ritmic stropi de sevă într-un plâns rar și prestant, încât, la un moment dat, puteai avea iluzia că umbli pe un lac de lacrimi, ceea ce dădea peisajului o notă de sacralitate” (5). Și tot așa mai departe. Iar la final, într-un fel de extaz al superlativelor, Băncilă adaugă: „Blaga era mai mult ca oricând în elementul lui: o statuie de metafizică, frământată cu simboluri hinduse. Iar când am ajuns pe cheul Dunării „Zamolxe” (cum iscălește Blaga o scrisoare), care venea acum nu din munte, ci din taina apelor, după ce a pus piciorul pe pământ ferm, s-a întors și, privind în zare, a exclamat: „Dunăre împărătească!” (6). Am redat mai pe larg descrierea realizată de Vasile Băncilă, pentru a revela capcanele pe care le întinde peisajul celor entuziaști, la întâlnirea cu spațiul deltaic. Prezentare minunată, patetică, dar la o analiză sumară nu poți să nu constați modul ușor la îndemână prin care distinsul filosof brăilean descrie peisajul întâlnit în plutirea lor pe ape: *barcagiul, jumătate delfin, respiră mai mult apă decât aer; vâslele sunt înfiorate ele înseși; sălciile ne lăsau prietenește să trecem mai departe; frunzele de nufăr se uitau mirate, dar netulburate, la noi; iar Blaga, privește în zare și exclamă apoteotic: Dunăre împărătească!* Sigur, într-o astfel de plimbare de câteva ore sau zile nu poți pătrunde imediat dincolo de cortina magică a deltaicului. Iar cei doi filosofi nici nu știm dacă și-au propus o alt fel de privire asupra spațiului deltaic. Dar Vasile Băncilă mărturisește undeva că mai fusese trei zile și trei nopți în bălți. Aflăm și din *Scrisoare*

*către Ionică*, fiul său, descoperită într-un pachet cu manuscrise, în custodia Muzeului Brăilei, publicată în presa brăileană de scriitorul Valentin Popa (7). Și atunci și acum însă descrierile lui rămân tot în aria de observație a peisajului: „Când ne uitam de pe Iacobdeal la peisajul bălții: feerie majoră a desenului și vrajei, a culorii repartizate cu profuziune și un fel de disciplină în risipă.” Sau: „Când venea Dunărea mare, era pentru toți brăilenii o reînviere psihică; era o euforie comună, ceea ce trebuie să fi simțit vechii egipteni când inunda Nilul” (8). Atât descrierea plutirii celor doi filosofi pe apele zăpoarelor, liniștite, după ce au înghițit totul, cât și descrierile anterioare rămân tot în latura peisagistică, de călător pasager, în trecere, când impresia primă cucerește, încântă ochiul cu splendori de suprafață. De fiecare dată, autorul descrierilor privește fenomenologia deltaicului din barcă, de pe deal sau de pe mal, adică dintr-o ipostază de dincoace de fenomen, detașat, situat în afara spațiului de cercetare. Rămâne captivat de efecte, să spunem, de *cineramă*; de ceea ce i se arată: adică o priveliște paradisiacă, impresionistă, înșelătoare pentru cunoașterea deltaicului. Și în timp ce pentru privitorul de pe mal zăpoarele *sunt o reînviere psihică, euforie comună*; în timp ce amatorii de priveliști plutesc liniștiți pe apele care au înghițit totul; pentru omul din deltaic zăpoarele devin pustiire, spectru al morții. Privind zăpoarele ca spectacol, ei nu aud vaietul mamelor care fug cu pruncii în brațe spre barcaze; ori urcă în podul caselor, să se salveze din fața valului nimicitor; n-aud strigătul disperat al bărbaților care își văd turmele înotând către un liman inexistent; nici țipătul disperat al copilului căzut în valuri; nici câinele uitat în lanț, al cărui urlat se-aude din adâncuri, de crezi că zăporul i-a smuls urlatul și urlă, la omul urgisit, cu urlatul câinelui. În diluviul macabru, singura speranță rămâne *Magul de sub glugă*, cel ce conduce barcazul încărcat până la refuz cu *suflete*, prin spumele zăpoarelor, ca în poemul ce urmează:

*Bărbatul smulgând din păstrare calabalâcuri; maica spânzurată de un țipăt, cu pruncii agățați de șolduri și cingătoare, amarați cu plasele salvatelor năvoade, să nu ne-arunce valul peste copastie! Și mereu la cârma barcazului, printre zăpoare, magul de sub glugă! Și icoana blândului Sfânt Nicolae izbăvind-ne cu un liman! Toate, toate le-am trăit! Toate amintesc de un dezământ al morții, de un zăpor ce se strânge și se destrânge ca o meduză în noi. Până se va șterge, dacă se va șterge; că mereu, salvator la cârma barcazului ni se arată magul de sub glugă, și icoana blândului Sfânt Nicolae, izbăvind-ne cu un liman! (9).*

Pentru a înțelege diferența dintre ceea ce vede, reține și descrie călătorul de o zi-două în deltaic și ceea ce se ascunde dincolo de cortina luxuriantă a peisajului, vom apela la *Parabola peșterii* lui Platon, în viziune heideggeriană. Legați cu lanțuri de scaune, cei din peșteră nu pot privi decât ceea ce li se oferă: umbrele lucrurilor proiectate pe fundalul peșterii, de lumina focului

ce arde înapoia lor. Ei nu văd lucrurile în realitate, în adevărul lor. Că despre adevăr este vorba aici, cât și în parabola peșterii. Tot astfel, observând deltaicul de pe banca din barcă, de pe deal sau de pe mal, călătorul vede doar ceea ce i se arată: poleiala peisajului care, în raport cu adevărul de dincolo de peisaj, este tot o *umbră*. El se află pe aceeași treaptă de cunoaștere a adevărului, pe care se află și oamenii din peșteră. Heidegger numește acest adevăr – *adevărul umbrei* sau *adevărul speologic*. Dar, când cel eliberat din lanțuri iese din peșteră și privește aceleași lucruri în lumina soarelui, își dă seama că abia acum le privește în realitatea și în adevărul lor. Tot astfel, când călătorul va trece dincolo de cortina peisajului, când va pătrunde și va cerceta în profunzime deltaicul, adevărul i se va revela în splendoarea și în măreția tragismului său. Heidegger numește acest al doilea adevăr, *adevărul soarelui* sau *adevărul heliocentric*. Este adevărul pe care, retras cu ai mei în podul casei, îl priveam prin spărtura făcută în acoperișul de papură și mi se revela, în măreția sa distrugătoare, diluviul. Motiv pentru care diferența de abordare și viziune asupra deltaicului, dintre a domnului Vasile Băncilă, a altora cuceriți de peisaj, și a noastră, rămâne în esență ireconciliabilă. Dar, așa cum Lucian Blaga nu a trăit în spațiul Bărăganului și nu i-a măsurat adâncimea orizontului, tot astfel Vasile Băncilă, nefiind trăitor în spațiul apelor, nu-i străpunge vâlul mistificator prin cunoaștere dobândită prin aport de existență; nu trece dincolo de primul fald al luminilor, să-i afle mitosemnele, mitologiile, magiile, ori posibile modele culturale. Nu-i cunoaște nici capcanele, dramele, tragediile ce se petrec la tot pasul în spațiul apelor. Nu-i simte nici mușcătura îndurată prea des de trăitorii săi. Și, poate, nici marele Blaga.

Ceea ce nu înseamnă că în spațiile descrise și trăite de ei, cei doi mari filosofi n-au excelat.

## II. DELIMITĂRI ISTORICO-GEOGRAFICE

*Seara, din malul Brăilei  
văd sclipirile de aur ale Bizanțului.*

Încercând o delimitare a *Deltaicului*, nu ne vom referi numai la deltă și bălțile Brăilei (deși ele se află în centrul analizei, ca etalon de cercetare), ci la întreg spațiul deltaic românesc, caracteristicile proprii uneia sau unora dintre bălțile și localitățile deltaicului fiind în genere aceleași și pentru celelalte. Un motiv în plus, pentru care am fixat în centrul analizei spațiul bălților Brăilei, este că se aseamănă până la identificare cu spațiul Deltei Dunării, cuprins între brațele Sulina, Sf. Gheorghe și Chilia. O geografie fluvială identică întâlnim în bălțile Brăilei. De la Vadul Oii, fluviul se răsfirea tot în trei brațe: Dunărea navigabilă, în stânga, spre vărsare; Vâlciul, la mijloc; Dunărea Veche sau Turceasca, în dreapta. După ce toate trei brațele formează o adevărată deltă, toate revin pe rând la fluviul-mamă: la Bălaia, vizavi de satul Gropeni, unde albia fluviului este largă pe cât Mississippi, revine la matcă Vâlciul, iar la Smârdan, fostul Ghecet, vizavi de Brăila, revine la matcă Dunărea Veche. Includem, deci, în spațiul deltaic atât delta de la vărsarea Dunării în Mare, cât și celelalte delte din amonte, cum sunt ori au fost bălțile Borcei, Brăilei, Jijilei, lacurile Razelm, Sinoe, Furtuna, alte bălți din de-a lungul malurilor drept și stâng ale Dunării de jos. Toate delimitează și formează în viziunea noastră ceea ce noi numim *Deltaicul, spațiul dublei răsfărăgeri*.

De ce *spațiul deltaic* și nu *spațiul apelor*, cum îl numește Vasile Băncilă într-un scurt capitol din lucrarea intitulată *Spațiul Bărăganului*? Ca și aerul, apa este pretutindeni: sub cer, pe pământ, în adâncuri. Dar, deși element primordial și indispensabil vieții, apa nu poate deveni un spațiu-habitat. Veneția e o excepție; pot fi și altele, dar ele nu combat regula, așa cum înclinarea Turnului din Pisa nu combate verticalitatea. Existența Veneției pe apă se datorează legăturii ei cu uscatul. Dar ea rămâne un spațiu supus provizoratului în timp. Chiar dacă în viitor cei ce ne vor urma vor întemeia megalopolisuri plutitoare, ele vor exista tot într-un fel de provizorat și tot datorită legăturii lor cu uscatul, de unde *se vor hrăni*. Spațiul apelor nu poate fi un biotop, habitat, loc, în sensul plenar al termenului, în care omul să poată exista ca ființă terestră.



*Deltaicul* e de altă structură, are altă nervură arhitecturală decât spațiul apelor: niciodată numai pământ, niciodată numai apă; ci totdeauna pământ și apă! Spațiu de hotar între elemente. Spațiu de împăcare, în care geneza a vrut ca energiile în neconținut război să facă nuntă și să nască un spațiu mixt, cu morfologie diversă. Un fel de *a treia cale!* În deltaic, omul se poate așeza temeinic: individual și în colectivitate, pentru a întemeia un habitat, în care să aibă parte de o *locuire poetică* (1).

\*

Din punct de vedere istoric, în deltaic întâlnim bogate urme ale unor civilizații milenare: cetăți antice, ale geților, stăpâni din începuturi la gurile Dunării, dar și cetăți ale altor neamuri și imperii, pe care dacă le-am enumera, am întocmi un capitol de istorie antică. Nu este scopul lucrării de față. Urme istorice bogate și pentru faptul că prin acest spațiu al Dunării de Jos au pătruns și ne-au *călcat* mai toate invaziile: perși, greci, romani, migratori, otomani, slavi. Ne referim desigur la cetățile vechiului Halmyris, Dinogetiei, Arrubium, altele, dar și la capitolul istorie, ca etalon vom lua în analiză tot fostele și actualele bălți ale Brăilei.

Ce observăm? La Est, doi pași peste Dunărea Veche, pe un pinten de piatră al vechilor Hercinici se arată încă semețe ruinele castrului roman Arrubium. Unii istorici susțin că aici s-ar fi aflat Vizantia ori Vicina, întâia Mitropolie a Valahiei, slujitor fiindu-i Preafericitul Melchisedec. Dar despre localizarea Vicinei și a Halmyrisului, părerile rămân contradictorii, iar adevărul încă nu și-a scos capul din ascundere. Iată câteva opinii menționate de istoricul Dinu C. Giurescu: „în 1875, C. Hurmuzache susținea că Vicina s-ar fi aflat la Vidin, pe Dunăre; Al. D. Xenopol o situa, surprinzător, în Albania; W. Tomaschek, C. Jirecek, Nicolae Dobrescu și J. Bromberg s-au pronunțat pentru Măcin; probabil și din cauza asemănării dintre toponime: Măcin & Vicin(a). Nicolae Iorga o situa între Isaccea și Tulcea; C. Brătescu o localizează, și mai surprinzător, la Niculițel, deși Vicina figurează ca fiind cetate pe Dunăre. După ce trece în revistă opiniile de mai sus, Dinu C. Giurescu pledează, ipotetic, pentru existența Vicinei la Isaccea, localizare care, credea distinsul istoric, întrunește majoritatea sufragiilor” (2).

Dar, urmele bogate, ruinele tainice ieșite din Dunăre pe timp de secetă; pietrele fasonate, așezate în trepte pe zidurile unor imaginare terase; mirifica vegetație de pe uscat, sălciile ce își încolăcesc rădăcinile precum șerpii printre pietre; metafizica tulburătoare ce te inundă privind valurile care aduc la țărni povești neștiute; legendele, mitul ce frisonază, legat de prezența Samcăi Samadiva, ființă subacvatică, amestec de zână și dragon, pusă să apere vestigiile cetății părăsită de secole, toate întăresc credința că mai

aproape de adevăr este varianta arheologului Petre Diaconu care, după ani de cercetare, situează Vicina pe Dunăre, în Insula Păcuiul lui Soare (3). Doar la Sabrata, oraș roman în ruine, pe țărmul libian al Mediteranei, am mai văzut un peisaj atât de tulburător: zei și zeițe care la timpul lor tronau trufaș în marmora statuiilor, acum zăceau fără de cap, picioare sau mâini, în apele străvezii ale mării; mărețe opere de artă sfărâmate de menghina timpului, iradiiau, răsfângeau la suprafață adevărul despre ceea ce fuseseră cândva: fastul, gloria și sfârșitul. Sigur, printre ruinele Vicinei n-ai să întâlnești opulența marmoreană a Sabratei. Dar vizionarul intuitiv este surprins de aceeași măreție. Stau acoperite de apele Dunării și, când fluviul e supt de secetă, își arată formele asemenea unor gingii sparte, coloane și ziduri, blocuri de piatră de mărimi piramidale, toate ies din fluviu și urcă în praguri cotele înalte ale uscatului. Ceea ce le aseamănă, însă, în viziunea noastră, este dureroasa cădere în istorie a celor două trufașe imperii: Roma și Bizanțul cad în fața marilor invazii și a marilor migrații. Și într-un caz și în altul, surparea lor e produsă de popoare situate la rădăcina ierbii, pentru că mierea pământului, imensele acumulări se cereau a fi reîmpărțite. Astfel că, roiuri flămânde adulmecă orizonturile să vadă de unde vine mirosul de ambră și buiesc într-acolo! Marile acumulări crează mari dezechilibre sociale. Motiv pentru care, înclin să cred, că valurile marilor migrații au fost și mari echilibrări planetare. Dar, să revenim la ale noastre!

La o aruncătură de băț, în susul Dunării dobrogene, la Turcoaia, dăm peste altă așezare romană: Troesmis. Despre Tablele de la Troesmis, 33 la număr, legi ale cetății, scrise în grai latin, se crede că au fost duse de istoricul Engelhardt, la Paris, unde ar fi expuse în Muzeul Saint Germain. Nu demult, ziarele au anunțat că doi pirați de artefacte ale istoriei au scos din arealul cetății alte două plăci, pe care le-au vândut. Plăcile au ajuns până la Londra și acolo, organizatorii unei licitații au constatat că sunt furate din România. Doi oameni de ispravă au mers și au recuperat prada arheologică. Acum, sunt expuse și pot fi admirate la Muzeul Național de Istorie a României.

De la Troesmis, Turcoaia, nu apucăm să ne așezăm bine la drum și ajungem la Beroe, Piatra Frecăței, de unde, spre sud-vest, se profilează în zare umbra Gânditorului de la Hamangia și a consoartei sale, statuete descoperite în cetatea Capidava, în 1956, de către Nicolae Harțuchi, cercetător la Muzeul Brăilei „Carol I”. După unii istorici, *Gânditorul* de la Hamangia ar aparține unui popor de acum cinci mii de ani; după alții, de acum opt mii de ani! Ce popor a putut să ne lase moștenire o artă atât de măreață și de modernă? Spun *modernă*, pentru că ori de câte ori privesc cele două statuete, *Gânditorul și Femeia*, nu pot să nu mă minunez când constat asemănarea cu cea mai modernă artă de azi, *Cumințenia pământului* a lui Brâncuși. O artă

și un artist care au biruit timpul! Deci, nu întâmplător rămâne faptul că *perechea-Gânditorul* este propusă, împreună cu alte nouă artefacte ale culturii planetare, să fie trimise în spațiu, pentru o întâlnire cu eventuale civilizații extraterestre. Am scris despre *Perechea de la Hamangia*, într-o convorbire cu șeful șantierului de atunci, regretatul profesor și istoric Dumitru Berciu, fost director al Institutului român de dacologie din București (4).

De la Beroe, Piatra Frecăței, dacă împingem privirea tot pe Dunăre, în sus, ajungem la Carssium, Hârșova, iar în capătul din vest al Insulei, peste Dunăre, la Giurgeni, ne flanchează umbra fostului Târg de Floci, azi dispărut, loc de naștere al celui de-al doilea întregitor de țară, după Burebista, Mihai Vodă Pătrașcu, zis Viteazul, fiul lui Pătrașcu Vodă și al Tudorei, din neamul Cantacuzinilor; după alții, fiu al unei frumoase hanğițe brăilene, probabil cu ceva sânge grecesc în vene. Sigur, castrele și cetățile romane aveau rolul de a păzi *limes*-ul dunărean de cuceritori și invazii. Dar tot sigur este că multe dintre ele sunt durate peste davele geților, construite pe metereze cu același scop de veghe și apărare. Și nu pot să nu cred că pe grindurile pe care ne pășteam noi turmele, nu și-a păscut turma de capre și getul Zagreus, care lăsându-se spre Pont, îl întâlnește, la Tomis, pe exilatul Ovidius scriindu-și *Tristele*; iar seara, când poetul ieșea la plimbare în lumea geților, îl omenea cu o bårdacă de lapte de la caprele sale, ca în acest poem:

*Îl cred pe sârmanul Ovidius, mistuit de frig în iarna scitică. El, care venea de sub soarele Mediteranei. Greu trebuie să-i fi fost fără un pol în pungă, mulțumit cu o cană cu lapte de la caprele getului Zagreus. Îl cred, disperând în gerul sarmatic, în fața mării cu furii până la culmea spaimei, visând la carnea de naramză a Liviei; abia silabisind limba geților, invocând sfinții Niculițelului - o, Zoticos, o, Atalos, o, Camasie, o, Filipos, o, Andree, și voi pătimitorilor Epictet și Astion din Halmyris, rugați-vă mării, genunii urlătoare, cu lăsare de pace să ne salveze! (5).*

Iată câtă istorie înconjură spațiul de care ne ocupăm. Ceea ce ne face să credem că fostele și actualele bălți și delte au fost dintotdeauna, pentru omul locului, ca și pentru imperiile care ne-au ocupat vremelnic și au dispărut, un depozit natural de hrană – animale sălbatice și domestice, păsări, ouă, pește; materiale pentru construcții – lemn, stuf, papură, fascine și mai ales piatra, extrasă din popina Blasova, situată în Insula Mare, rest dintr-un munte erodat aparținând Hercinicilor. Cercetător la Arhivele statului, filiala Brăila, Gheorghe Iavorschi informează, că „în fiecare vară, sute de brăileni tăiau piatra din masivul Blasova și o aduceau cu bărcile în port, să paveze străzile. Și probabil granitul pentru podul construit de romani în dreptul Brăilei, pod ce unea orașul cu Balta, tot de aici a fost scos. Exploatarea granitului cenușiu de Blasova a continuat până în 1979, când zona a fost declarată rezervație naturală” (6). Sursă pentru pavarea străzilor Brăilei au

fost și bolovanii de granit de Scoția, aduși, ca leșt, de corăbiile englezești, cât și de leștul lăsat pe cheul Brăilei, de corăbiile genoveze. Și unele și altele venite să încarce grâul din silozurile brăilene.

Dar bălțile au servit și ca mijloc de apărare și refugiu din calea invaziilor. În timpul celor două războaie mondiale, *băltăgani* sau *băltăreții*, cum erau numiți oamenii bălților, se refugiau în inima iezerelor. La pătrunderea armatelor din răsărit în satele din bălți, în al doilea mare război, circula zvonul că soldații vor necinsti fetele și nevestele. Cuprinse de spaimă, bieteke mame și-au adunat copilele și au fugit în bălți; mama cu cele trei surori le-au urmat. Acasă am rămas eu, cu doi frați mai mici. Noaptea, însoțiți de o *limbă* (tălmaci), țăran dintr-un sat vecin, câțiva soldați au intrat și la noi. Au căutat prin camere, întrebând: *hazaica niet, hazardaica niet?* Și *limba* răspundea: *niet, niet*. Când au pătruns și în camera noastră, eu mă prefăceam că dorm; priveam cu ochii întredeschiși de sub plapumă și trăgeam cu urechea la ceea ce spuneau. Au sporit flacăra lămpii, au văzut că dormim și au rostit: *spit spit*. Apoi, au plecat, fără să ne facă vreun rău.

Așezați în răscrucea imperiilor, la fel pățeam când veneau cuceritorii din vest. Mai târziu, în amiaza vârstei am scris acest poem:

*Fugim cu frigul în oase! O, cum mai fugim din nord în sud, că vin cei din vest și ne subjugă în întregum. Și mai cu frică fugim de cei din est, că necinstesc nevestele. Cei din vest cu vorbe dulci le ademenesc – Du bist meine kleine pupe și, hop, cu mâna la tulee, pe turturică. Cei din est le numesc hazardaice. Vin noaptea peste noi, unde dormim, trei într-un pat, eu, Ivan, Ion, dar eu nu, eu nu dorm, mă prefac; trag cu ochiul la ei, în tunici kaki, cu chipiuri soioase pe ceafa cu păr netuns. O privire în jur și unul zice către limbă: – Hazardaica, niet? – Niet, îngaimă limba tălmace. Ci ale mele surioare în inima bălților, cu maica, pe plauri în derivă se-ascund. – Hazardaica, niet?, stăruie ecoul calmăcului. – Niet, repetă limba tălmace. Ci brusc suflă în lampă și se duc (7).*

Și tot în bălți ascundeam carele încărcate cu porumb, să mai salvăm ceva din ceea ce recoltam. Că, prin anii 1947–1950, veneau *echipele roșii*, străpungeau cu vergi de oțel glugile de coceni și căpițele cu fân să vadă dacă nu cumva am ascuns acolo porumbul. Ne obligau să dăm *cote* mai tot ce agoniseam. Am păzit, de mistreți, cu alți băieți și fete, câteva care cu porumb, ascunse acolo de părinți. Și tot în bălți își găseau refugiu pentru un timp cei ce fugeau din fața echipelor de ciomăgari, aduși de politrucii de la raion, să-i convingă pe deltaici, cu bătele, să intre în colhoz.

### III. O GENEZĂ CONTINUĂ

#### Motto

*Trebuie să fie aici, pe sub frunze,  
o lume mai înțeleaptă,  
care așteaptă îngerul (1).*

Dacă din începuturi *spațiul mioritic* este relativ statornic în geografia sa, *relativ* deoarece și aici structura geologică se schimbă prin evenimente naturale distructive: surpări în sine, alunecări, prăbușiri de terenuri etc; dacă *spațiul Bărăganului* este relativ statornic, *relativ* deoarece după îndiguirea și desecarea unor bălți (foste buzunare ale Dunării, în care se revărsau zăpoarele), urmând legitățile unui echilibru cosmic, Natura și-a adjudecat alte spații lacustre în câmpie; nu același lucru vom spune despre *spațiul deltaic*, în permanentă prefacere; nu prin efecte distructive (exceptând viiturile pustiitoare și unele fapte ale omului), ci mai ales printr-un fel de continuare a *genezei*.

Geografia deltaicului se schimbă de la o zi la alta fără să bagi de seamă, doar atunci când constăți că malul, prăbușit între timp, nu mai este același; plaurii, care ieri erau aici, azi sunt la sute de metri sau nu-i mai vezi; o plavie formată peste noapte, adusă de valuri la mal, peste care nu-ți vine să calci, pentru că în aglomerarea elementelor zărești o cizmă de cauciuc, un pantofior de copil ori o cască de soldat etc. Privite în esența lor, vom descoperi în fascinantele procese ale permanentei deveniri tot un fel de *răsfrângeri*: o materie se răsfrânge în alta, induce o mișcare aproape neperceptibilă, dar mereu revelată într-un moment în care nodurile divine fac nuntă și se exprimă. Apoi, toate elementele *mor*, fermentează într-un creuzet cosmic și se răsfrâng într-o altă, mereu altă configurație geografică spațială. Ce se întâmplă de fapt? Având o morfologie complexă, dată de componența peisajului, materia în transformare îngroașă și modifică locul, sub puterea a două neconținute procese: *fermentația și fecundația*. În raport de ciclicitatea și confruntarea dintre ele, *Deltaicul* este mereu același și mereu altul, încât, adaptând celebrul adagio heraclitian, vom spune că *nu ne vom desfăta de două ori privirea cu splendorile aceluiași peisaj*.

## Motoare ale genezei

**Fermentația** – Rezultat al diversității peisajului, în deltaic întâlnim morfologia cea mai complexă dintre toate spațiile românești: pământul, cu plante și păduri seculare ce cad îndeole printr-o implozie a timpului; apa, cu ierburi și liane subacvatice (periculoase-s brădișurile sau feriga de apă, în care dacă ai nimerit te înfășură și te trage la adânc, ca un năvod al morții); pești, broaște și crustacee – scoici, melci feluriți, ființări ce se nasc și mor; plante de suprafață, nuferi, ciulini de baltă, lintiță, mătasea broaștei; ziduri înalte de papură și stuf, compacte, dese ca peria, opturând orizontul și forțându-l să se manifeste doar circular, pe verticală și în spirală; cuiburi de pitulici, pițigoi, taleani, scatii, stârci, lișițe, floranți, coțofane, sfrâncioci, flamingo, lebede și pelicani, rațe, corcodei, găște, cocori, vulturi, ereți etc; cuibare, mici nave cosmice, intrate în dezagregare; plauri, insule plutitoare, acum aici, iar peste câteva ore abia de se mai zăresc, amintind de o mișcare secretă a genezei; gănganii felurite, purici de apă, croitori alergând pe luciul apei, ca șoarecele urmărit de pisică; păianjeni de apă, întinzând plase între trestii și *pescuind* gănganii zburătoare. Ființările toate, regnurile toate, animal, vegetal, mineral, într-un război al tuturor împotriva tuturor, se hrănesc unele din altele, se topesc și se răsfrâng îndeole în *spațiul spirală al dublei răsfrângerii*, care își consumă ciclurile ritmic, materia depunându-se în straturi suprapuse, ca într-un seif al memoriei, intră în alambicul cosmic al marilor fermentații, cu presiuni în interiorul spațiului, iar în final apar întocmiri noi, alte geografii, și geneza continuă după legile ei imuabile.

Un exemplu este Insula Sacalin.

Am cercetat de pe apă, de pe uscat, din aer și am scris despre cel mai tânăr pământ al României, apărut între deltă și mare, în dreptul brațului *Sfântul Gheorghe*, pe o suprafață de 21.450 hectare. Loc de cuibărit al celor peste 300 de specii de păsări, dintre care unele foarte rare, Insula Sacalin este un cuibar cosmic. Motiv pentru care, din anul 1938, omului îi este interzis să pătrundă în Edenul Sacalinului. Iar în prezent, cu atât mai mult, pentru că, dată fiind importanța noului tărâm, insula este inclusă în perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării.

Iată ce scriam, cu ani în urmă, când am cercetat tărâmul miraculos al Sacalinului: zbor într-un elicopter deasupra Sacalinului. Sub aripile de metal, milioane de aripi mari și mici bat speriate aerul. O colonie de pelicani își fac siesta pe țârm. Cu gușile pline, dorm pe nisipul fierbinte, afundați într-un somn milenar. Mateș, pilotul, înclină elicopterul și virează spre dreapta, să-i putem privi și fotografia dintr-un unghi mai favorabil. Un popor de păsări se trezește din dulce visare, amenințat de o zburătoare apocaliptică. Pelicanii amușină direcția din care bate vântul și zboară într-acolo. Greoi, de

o lăcomie imperială, vântul le alunecă pe sub pânțele și astfel se ridică mai ușor și mai repede de pe apă și de pe uscat. Pe unii, constat, nu-i mai ajută puterile, de parcă ar avea o tonă de pește în gușă și, nereușind să se ridice în zbor, își rotesc gâturile lungi de jur-împrejur, ca niște periscoape de puf, vădit neliniștiți. Sub noi, un nor de păsări se ridică în zbor: pescăruși, cormorani, stârci albi, argintii, egrete, rațe și lișițe, corcodei, grauri și sturzi de apă, cocori, alte neamuri de aripate. Văzduhul fierbe! Cerul e o câmpie de puf! Iar în adâncul timpuriu al Sacalinului bate o inimă de pasăre. Este atâta viață în Edenul deltaic încât ai sentimentul că trăiești la început de *Geneză*.

Nu vrem să tulburăm prea mult inima Sacalinului, spațiu hărăzit zborului, și ne retragem din propriul zbor. Aterizăm. Cobor din carlingă. Deasupra, păsările acoperă soarele și suntem prinși sub o umbră zburătoare și rece. Și nu știu de ce îmi induce un fior, ca în atacul păsărilor domnului Hitchcock.

Privit în intimitatea sa, Sacalinul devine un fel de exclamație severă în fața mării. Solul e arid, o infimă stepă, din care se ambiționează să răsară, ca să atingă înălțimi pitice, o floră spelbă cu tulpini țepoase și frunze minuscule. Dar cu toată ariditatea, Sacalinul rămâne un duh al nădejzii care se încumetă să înfrunte, statornic, marea.

Tărâm al disputelor – Din spate simt delta cu miasme de mâl, plavii, izmă sălbatică și pești. Din față amenință marea. Destul de nestatornic, uscatul se bate pentru fiecare bob de nisip, să-l adauge, ca pe o adiere de speranță, pe talgerul de sidex al Sacalinului. Luptă tăcută, mocnită, între apă și uscat. Sorții izbânzii trec când de o parte, când de alta și, deodată, uscatul mai câștigă o palmă din teritoriul mării. După cine știe câtă zbatere va mai câștiga un centimetru, apoi încă unul. Aici, lupta dintre uscat și mare este câștigată, nu de apa primordială, cum ne-am fi așteptat, ci de firavul petec de pământ, ceea ce ar contrazice cumva lecția *Genezei* și chiar teoria lui Oparin, care susținea, la vremea ei de glorie, că viața ar fi apărut din mare. Noi nu contrazicem, constatăm doar procesul invers, în care *uscatul*, cu toate regnurile sale, se formează și înaintează în mare, cu prețul unei cazne fără sfârșit. Privesc, am răbdarea să privesc minunata *Facere*. Creatorul a comprimat procesul *Facerii* în șase zile și în a șaptea s-a odihnit! Accept acest posibil adevăr, dar aș vrea să știu câte milioane de ani a avut ziua biblică! Dar, iată, un țipăt sinistru de pasăre fără cuib, spintecă aerul! Avertismentul îmi fulgeră ființarea. Visul se destramă și spaima inundă.

Tărâm fragil – Dacă înnoptezi pe Sacalin, simți cum din clipă în clipă nisipul îți fuge de sub tălpi și, planeta se scufundă, pentru că *tărâmul* abia întocmit nu are încă rădăcini. Doar în Cosmos omul a mai simțit într-atât fragilitatea Pământului și a Lumii. Comparația mi-o bazez pe afirmația unui

om care a pășit pe Lună: întrebat de un ziarist, ce l-a impresionat când a privit Pământul, Neil Armstrong a răspuns: *fragilitatea lui!*

Tărâm al contradicțiilor – Sacalinul e plin de antinomii și tot atâtea contradicții: deși pare un teritoriu liniștit, în întimitatea devenirii lui se duce o luptă surdă, cosmică, am spune, între elemente primordiale. Am descris mai sus încrâncenarea dintre pământ și apă. Apoi, deși nu e loc pentru cuibare, din cauza vegetației sărace, în formare, el devine un spațiu paradiziac în care nu numai pământul capătă chip nou, ci este și un cuibar cosmic pentru popoare de păsări, dintre care multe nu mai părăsesc delta și rămân să ierneze în spațiul deltaic al Sacalinului. O altă contradicție constă în faptul că odată cu creșterea suprafeței uscatului, cu înaintarea lui în mare, anumiți curenți marini își schimbă direcția, mai ales în zona lagunei Sinoe, erodează cordonul litoralului românesc și mușcă din plajele amenajate. Motiv pentru cercetători să întreprindă studii ce vor conduce la lucrări hidrotehnice de amploare, menite să protejeze Litoralul. Până atunci, Sacalinul rămâne un pământ cu destin contradictoriu, o permanentă iubire născută dintr-un continuu protest. Iubire în care, dacă un bărbat și o femeie ar fi lăsați singuri pe Sacalin, ar putea crea lumea de la capăt. Fiindcă pe Sacalin viața, deși fragilă, deși amenințată, câștigă clipă de clipă un bob de speranță, un bob de nisip ce se adaugă uscatului. Iar regenerarea și continuarea prin sine a genezei rămâne una dintre virtuțile de taină ale deltaicului (2).

Prefacerile deltaicului, plaurii, plaviile, alte întocmiri ivite din sine, m-au fascinat, mi-au pus totdeauna întrebări la care am căutat răspunsuri, ca în acest poem:

*Poate într-o altă ordine a esențelor, lumea acestor plavii suntem chiar noi când nu mai suntem. Pantofiorul adus de valuri la mal e un copil înecat la scăldat; cizma de cauciuc e pescarul pierit la năvoade; iar o cască, o cască este totdeauna capul căzut al unui soldat. Poate vă e la îndemână ceea ce văd eu în starea timpului din lucruri. Dar cum să pot călca peste atâtea vieți, când ochiul lor îmi cere îndurare? Parc-aș călca pe propria-mi cenușă, și nu pot. Eu nu pot! (3).*

Aceste energii ale genezei fermentative nu ne îndrituiesc să vorbim despre un *sfârșit*, ca repaos, proces distructiv, decât dacă admitem că *sfârșitul* ar avea în esența sa astfel de energii.

**O invincibilă fecundație** – În niciuna dintre cele două variațiuni ale spațiului românesc – *mioritic* și *bărăganic* – nu există miracol mai mare al fecundației, izvorât din infinitatea formelor de viață animală și vegetală, de pe uscat, din aer, apă și din adâncuri, ca în *spațiul deltaic*. Principiu ce generează orice formă de viață în timp și spațiu, *fecundația* devine, fie și metaforic, un fel de *Perpetuum* al universului viu. Noi l-am revelat, chiar



dacă într-un mod poetic, în volumul *Mașinările Mișcării*, atât prin *Parabola Nebunului*, cât și prin celelalte poeme ale Cărții a doua, *Fecundații*, și mai ales în Cântul cinci intitulat *O invincibilă fecundație* (4). Invincibilă, pentru că atunci când ființa se va împlini și forța fecundației va emana din sine, va înstăpâni cu putere de neînvins orice ființare terestră sau acvatică. Ființările, toate, sunt create să se înmulțească, să perpetueze specia!

Primăvara, mai ales, deltaicul este o *Geneză* în oglindă: pe grindurile înverzite se împerechează priocile de cai sălbatici, lupii, vulpile și iepurii; în maluri de apă, vidrele, castorii și popândăul; în sălcii se cațără și se împerechează pisica sălbatică și dihorul; pe crengile sălciilor albe ca varul, din cauza excrementelor, puiesc coloniile de cormorani, împrăștiind în jur un damf insuportabil, ca în preajma marilor abatoare, motiv pentru care omul evită să se apropie; în stufărișuri cotcodăcesc ori clocesc pe cuibare plutitoare găinușa sălbatică, lișița, corcodelul, țigănușul, alte păsări de apă; în mlaștini latră câinele enot, iar mistrețul se împerechează cu *jumătatea* domestică; pe apele lucii plutesc leneșe, imperiale, cârduri de lebede, la nuntire, gata să-l însoțească pe Apollo, care, în anul minoic, anul de nouăsprezece ani, se întorcea în Hiperboreea, să se scalde în apele termale, înconjurat de lebedele sacre; iar mai spre maluri, cheamă la nuntire sturzul de apă, stârcul argintiu și, mai rară, pasărea flamingo; în văzduh, pescărușii se prind într-un zbor al împerecherii și, din când în când, săgetează adâncul, ca niște meteoriți de foc; iar mai în adânc mișună popoarele de pești, șerpii de apă și bancurile de crustacee.

Dar marele miracol se petrece tot în primăvară, spre Postul Paștelui: atunci are loc marea nuntă acvatică, *bătaia peștelui*, cum o numesc deltaicii. Atunci, tata venea dimineața la patul meu, mă clătina cu brațul său puternic și îmi zicea blând și ademenitor: copile, scoală și haide, că în *Cătinul mlăjii* se *bate* crapul! El lua prostovolul în raniță, eu luam sighinca și un sac din câlți, pe care îl purtam ca pe un fel de glugă pe cap, și îl urmam încă dormitând. De-a binelea mă trezeam în plin spectacol: cu pânțele pline de lapți și icre, crapi și crăpoaice veneau la maluri, la apă mică și caldă și, orbiți de miracolul fecundației, nu ne mai luau în seamă. Într-o astfel de ipostază a firii, *rutul* e păgân: crapi de zeci de kilograme lovesc cât pot de tare cu boturile în pântecul crăpoaicelor și cu fiecare lovitură icrele țâșnesc, iar ei printr-o bătaie din coadă leapădă lapții, care, în bălăceala aceea de început de lume, fecundează.

Dar nu numai cu viețuitoarele din *deltaic* se întâmplă minunea fecundației. Acum, dinspre Marea Sargasselor vine anghila: ziua înoată prin mări și oceane, iar noaptea străbate porțiunile de uscat unduind ca șarpele. De ce noaptea? Să nu-i ardă pielea și s-o ucidă soarele dogoritor de peste zi! Din alte mări și oceane vin în bancuri uriașe, migrație cosmică, scrumbiile și

sturionii, să-și depună icrele în apele dulci ale fluviului. Păstrăvul curcubeu urcă în salturi pragurile de piatră ale râurilor până la izvoare, să depună *alivinele* (icrele). Muntele generează o anumită faună; câmpia, alta, mai săracă; *deltaicul* dezvoltă cea mai bogată faună terestră, la care se adaugă cea subacvatică, fapt ce l-a determinat pe Vasile Băncilă, să numească Balta, o *Mesopotamie a României*. Iată cum percepem noi, în poemul ce urmează, această nuntă acvatică de proporții:

*Seara, geamandurile scapără peste fluviu și-aud morunii în turme temute înotând, spre izvoare, să-și depună sămânța într-un val mai fertil. Valul e totul, ne spunea Zaarie; legănare sublimă între ou și visare. El aduce-n lumină îndrăzneala de-a fi. Dar cât puteam noi înțelege din îndelungata lui observație asupra migrației? Poate din acest motiv ne cânta povestea despre dansul nupțial al sturionului, când, acompaniat de noi, din hohnere (5), începea vălurat:*

*Fluviul se ridică, arbore-n crepuscul, în armuri lunare cețuri groase sună. Lumi de pești își lasă oul lor minuscul – valul le alungă, malul le adună. Stau tăcut, de strajă, sub un vechi potmol, să aud morunii părăsind oceane, pentru fluviul dulce, cu urcuș domol, unde saltă-n aer mrele dolofane. Vin să-și lase plinul dragostei din ou, în păgâne dansuri, ici, la apă scurtă. În al undei moale, legănat halou, naște, sfânt mai naște burtă lângă burtă. Pat de-mpreunare cosmosul e-acum, pești bărbați bat apa și rodesc femele. Dintre câți s-or naște – câți vor fi uium, pentru noi, pe cerul apei, ca o piele?*

*Valul e totul, ne cânta Zaarie; legănare sublimă între ou și visare. El aduce-n lumină îndrăzneala de-a fi! (6).*

**Zăbava gestației** – După fecundație, ființările toate *zidesc*: păsările zboară cu ierburi și crenguțe în cioc și *întocmesc* repede cuibare, în care, în curând, vor ciripi puii golași; animalele sălbatice aleargă cu vreascuri și paie în gură și își fasonază culcușul, în care își vor alăpta puii; rața sălbatică, graurul, coțofana și ghionoiaia caută salcia cu scorbura adâncă, protectoare, în care să-și așeze cuibarul. Un timp e liniște! Spațiul dublei răsfrângerii gestează. *Eul* s-a înjumătățit, și-a creat *Non Eul*, au făcut nuntă și acum așteaptă și veghează să se nască *Cel-De-al Treilea*. Și ciclul se va relua de la capăt, ca să se asigure perpetuarea regnurilor, a lumilor de pe pământ, de sub pământ, de pe ape, din adâncuri, din cer și de sub cer.

*Iată de ce socot că ești pregătit să-ți vorbesc și în alt fel despre o invincibilă fecundație, cât și despre Norul ce adumbrește, când între doi și trei tronează Unu, care este principiu, și care, fecundându-l pe doi, îl naște pe trei, să înțelegem de ce legea pântecului este lege a mișcării eterne, și de ce iubirea purifică ființarea fecundată...*

Idee și principiu întâlnite și în *Monologul* lui Icar, când înminunat de puterea miracolului care este fecundația, Tezeu se întreabă: „*Din pânțele carei sacre mame ieșit-ați voi, nemuritoare forme? Și pânțele-n rod, de ce principiu de viață dătător fu fecundat?*” (7).

Că va fi un fel de *nuntă* între principiile ce stau la baza vieții: între *yin* și *yang*, în filosofia chineză și între *pare*, femininul, pasivul și *impare*, masculinul, principiul creator, în filosofia occidentală. *Nunțile* contrariilor se înfăptuiesc în urma mistuitoarei *chemări* a acuplării, care într-un limbaj primar înseamnă *goneală*, ora împerecherii dintre principii/sexe. Este *ceasul* care bate și anunță închegarea unui *nod divin*. Grecii antici legau acest *ceas*, principiu al concepției, dar și al acuplării și al întrupării, de forța lui nouă (9), timpul celor nouă luni, petrecut de făt în Amnios, ca în poemul ce urmează:

*La început eram fără-de-formă vorbitoare. Apoi, din pântecul mamei luându-mi chip, din marele Amnios, ca o meduză m-am lăsat purtat spre împlinire de forțele lui nouă (9). O tretaktis, tetraktis!, m-ai călătorit de la păcat la inocență și m-ai desăvârșit! (8).*

Țăranul român citea acest *semn/mitosemn* în comportamentul tinerei junince care la soroc sărea gardul și alerga să caute masculul, pentru împerechere. Nimic nu stăvilește un astfel de *îndemn* biologic, când *firea* s-a împlinit și cere să fie fecundată, pentru a-l naște pe *cel de-al treilea*, ca într-un teoretic perpetuum. Că despre *fecundație* e vorba în mirajul mișcării perpetue:

*Fi-va, ca în efectul de fluture, o mare vibrație a nevăzutului. O invincibilă fecundație! Junincile-n călduri dărâmă garduri! Li s-a făcut, Lisandră, de goneală. Ci goana e soroc, nu e sminteală, țipă-n viscere, mistuie și arde. În codrii suri, ca-n mituri vechi sefarde, boncăluiește bourul și cere pereche la o nuntă în viscere. Cu nări proptite-n vânt, adulmecânde, amușină sexele-n rut, vibrânde, ce-nvolbură hormoniile-n spații, amplificând cuplări și fecundații, lăsând, Lisandră-n codrii, grea aromă, sperma de bour, mană și pleromă (9).*

Oare nu tot un astfel de principiu întâlnim la baza creației, în Treimea creștină? Când între Unicul și Fecioară intervine *Principiul*, Duhul Sfânt sub forma *Norului ce adumbrește* și din nunta cerească se întrupează *Cel de-al treilea, Fiul*? Întreaga creație are la bază miracolul din lucrarea celor Trei. Eul (1) își crează Non Eul (2) și din nunta lor se naște Cel de-al treilea (3). Ca în sonetul ce urmează:

*Când marele Impar, unic, Divinul, născut din sine, ne croi destinul, și când văzu în jur numai impare, trase blajin o linie-n cărare și îmi strigă: „Adame, fă un punct pe-ntâiul rectiliniu cărunt, să-ți modelez pereche, dor, povară, cât infinitul din celesta sfoară!” Făcui, deci, punctul, cât un bob de rouă, și Unicul se împărți în două, pe sfoară apărând fudul vulg/parul,*

*plecând la braț în lume cu imparul. Astfel, se pare, se născu perechea, iar după ea, urgent, apăru strechea! (10).*

Trei, primul născut dintr-un număr/principiu *impar* și unul *par*, va relua ciclul de la capăt și astfel va asigura mișcarea perpetuă a lumii. În consonanță cu afirmația noastră, poetul creștin, regretatul Ioan Alexandru spunea, într-un interviu luat de poetul Leo Butnaru, prin anul 1993: „Acolo (în *Divina Comedie* n.n.) totul, totul e construit. E sistemul Învierii, din trei în trei. Sfânta Treime e reluată la nesfârșit. Este atât de interesantă, în toată ființa lui, din conștiință, inimă, minte, ochi – toată persoana lui e întrețesută cu carnea sângerândă și crucificată a iubirii lui Hristos, înviatul din morți (e vorba de Dante, n.n.). Așa e și la Claudel care s-a convertit”. Dar, opțiunea lui Dante de a folosi numărul trei (3), sub forma terținei, în întreg discursul poetic al celor trei stări, Infernul, Purgatoriul, Paradisul, în *Divina comedie*, ascunde și alte tâlcuri, dintre care doar pe unele, cu emoție le vom descifra la capitolul *Literatura în deltaic*.

## IV. ORIZONT SPAȚIAL INCONȘTIENT

### Labirintul nu e formă de spațiu matrice în deltaic

Dintre cei foarte puțini care au scris despre spațiul apelor, și mai puțini au fost cei tentați să creadă că în deltaic au de-a face cu un *orizont spațial inconștient* de forma labirintului. Argumentele lor au la bază existența în unele bălți a unor canale naturale sau săpate de oameni. O astfel de abordare este înșelătoare. Vine, cum am mai spus, dintr-o observație de suprafață, nu dintr-o analiză care să penetreze tabloul *la-vedere* al peisajului.

\*

Plecând de la forma relativ circulară, cât și de la alte motive, pe care le vom expune pe parcurs, nu vom îmbrățișa ideea conform căreia, în deltaic, întocmirea *orizontului spațial inconștient*, în forma labirintică, ar fi dată de rețeaua de canale din interior. Canalul, labirintul, sunt componente în structura *ochiului de apă*, rare și mereu în schimbare. Iar când apele se ridică la cote înalte, ele dispar și nu pot sta la originea formei-matrice de orizont labirintic. În *Orizont și stil*, capitoul *Între peisaj și orizont inconștient*, Lucian Blaga critică modul în care reprezentanții *școlii morfologiste* explică viziunea spațială specifică a unei culturi, plecând de la forma peisajului. Și o consideră *naivă*. Blaga susține că „relațiunea construită de morfologi între peisaj și viziunea spațială nu rezistă unui examen mai insistent” (1). Și-i combate cu propriile lor exemple: în speță *spațiul-boltă* al culturilor hamite și arabe, *boltă* sugerată de imaginea cerului boltit, afirmând cu subtilă ironie că „întâmplător ceruri boltite se găsesc pretutindeni, dar nu se găsește pretutindeni viziunea spațiului-boltă, ca factor determinant al unei culturi” (2). Blaga sparge crusta peisajului și caută imaginea-pecete a spațiului în *viziune*, viziune ce vine la suprafață din profunzimea sufletului uman, ca în final să definească astfel: „Viziunea spațială trebuie să fie în ultimă analiză, reflexul unor profunzimi sufletești, sau un fel de emisiune pe plan de imaginație a unui prim fond spiritual al nostru” (3). Apoi, filosoful ne semnalează diferența ce trebuie făcută între *conștiință* și *inconștient* în ceea ce privește raportul nostru față de orizonturile ce ni s-au hărăzit. „Sensibilitatea conștientă este obiectiv îndreptată spre peisaje, dar nu structural solidară cu ele; sensibilitatea conștientă își schimbă după plac orizontul. Câtă vreme inconștientul,

durându-și o perspectivă sau un orizont, *se solidarizează* cu el, ca și cu un cadru organic al său. Un lucru e orizontul de peisaj multiplu și divers al conștiinței, și străin de aceasta ca orice obiect; și cu totul altceva e orizontul spațial unic al inconștientului, ca parte integrantă și organică a acestuia” (4).

Forma labirintică de orizont spațial, propusă de unii autori pentru deltaic, pleacă de la peisaj, ci nu de la orizontul spațial inconștient existent în adâncul sufletesc al omului trăitor în deltaic. Forma de labirint este produs al unei *sensibilități conștiente*, pentru că pleacă de la peisajul în prezență, dar nu este structural solidară cu el. Plecând de la peisaj, eu pot să-mi schimb după plac orizontul de formă labirintică într-o altă formă de orizont: circular, dacă privesc forma plaurilor, plaviilor, altor întocmiri plutitoare, liniar, ori spiralic. În schimb, emanația care vine dintr-o *durată* nemăsurabilă în timp, îmi induce, pentru deltaic, o formă de orizont circular; de orizont spațial unic, imagine pe care nu o mai pot schimba după plac, fiind înscrisă organic în ființa mea, ca viziune spațială, și se răsfrânge ca reflex al unor profunzimi sufletești. Iar această imagine este de forma *ochiului de apă*.

#### **Ochiul de apă – imagine de orizont spațial inconștient în deltaic –**

Din început să reținem că toate bălțile, lacurile, iezerele, deltele sunt spații închise, ce se înscriu unei forme predominant circulare, mai mult sau mai puțin circular-perfectă. Dacă, situați în centrul Insulei, vom privi mai cu atenție spațiul fostelor bălți ale Brăilei, azi Insula Mare, vom observa în jur trei cercuri concentrice, reale dar mai greu de identificat: unul de apă, care se oprește la digul de apărare ce înconjură Insula; al doilea fiind chiar digul de apărare, iar al treilea îl formează marginea incintei îndiguite, în interiorul căreia se vor derula alte forme și cercuri concentrice – bălți, iezere, lacuri, tufe circulare, pâlcuri de plante sau arbori, plauri plutitori, inducând o formă matrice de spațiu circular, aglomerat, apropiat spațiului de tip *mandala* sau, cum îl numește Romulus Vulcănescu, de tipul *fenomenului horal*. Forma aceasta a bălților, *relativ circulară*, în suprafață mai mare sau mai mică, închisă de cercuri de apă și de uscat, s-a așezat în mentalul colectiv din deltaic sub denumirea generică de *Ochi de apă*. Vom spune mai mult: întreg spațiul deltaic are o astfel de formă relativ circulară, închisă într-o circumferință imaginată.

Motiv pentru care imaginea specifică de orizont spațial în deltaic nu va fi de formă *labirintică*; nici de un alt fel sau o alt fel de formă spațială, decât de formă *circulară*, sub denumirea de *ochi de apă*.

**Determinanta spațială a Ochiului de apă** – Să înțelegem mai bine imaginea pecete generată de deltaic, trebuie să-i aflăm determinanta spațială;

*nodul divin* în care materia se încheagă, ritmurile se însumă și își regăsesc frecvența comună, ca în final să se impună ca permanență formatoare de viziune specifică și orizont spațial inconștient. O aflăm în elementul dominant al acestui spațiu: *apa*. Iar imaginea pecete, așa cum s-a așezat ea de secole în orizontul spațial inconștient al omului din bălți, ca iradiere a adâncului sufletesc, este *ochiul de apă*. Ceea ce în inconștientul său individual, cât și în cel colectiv este reprezentat de imaginea unui iezer sau lagună, adică o formă relativ circulară de spațiu. În *ochiul de apă* se va petrece, cum vom afla mai încolo, fenomenul *dublei răsfrângeri*: o primă răsfrângere din interiorul sinelui spre în afară, în care omul își privește în oglinda apei propriul chip; și o a doua răsfrângere, din *ochiul de apă* spre interiorul privitor, a unui chip care nu mai este al omului real, ci este chipul memoriei din adânc, în care omul se oglindește, cum în copilărie eu mă oglindeam în ochiul calului meu și, din adâncul închipuit al privirii lui blânde, îmi vedeam răsfrânt un alt chip, asemenea unui Narcis. Existența omului în deltaic ține strâns de esența *ochiului de apă*, ca de un ochi al lui Dumnezeu. Totul, în deltaic, se supune legilor formei de *orizont circular*. Unda spațială, cum vom vedea, din ondulatorie devine rectilinie, apoi circulară, iar spre final circular-spiralică, cu sens spre absolut. Întreaga mișcare, în spațiul închis al *ochiul de apă*, urmează un traseu circular, impus, de forma matrice a realului. Conform principiului după care *un lichid ia forma vasului în care se află*, apa circulă în forma dată de malurile de uscat: circulară. Urmărim mișcarea plaurilor, plaviilor, altor elemente plutitoare și constatăm că deplasarea lor este tot una circular-impusă.

Insistând pe modelul *circular*, sub forma *ochiului de apă*, să vedem, însă, cum se justifică, în raport cu pledoaria blagiană, orizontul spațial inconștient al omului din deltaic? Este viziunea specifică, *circulară*, reflexul unor profunzimi sufletești ale omului din deltaic? Că noi, ca emanație a unui orizont insondabil, vorbim de *ochiul de apă*! Născut în deltaic, trăind laolaltă cu oamenii lui, am sondat propria imagine de orizont spațial inconștient, cât și pe aceea a unor oameni (cu cunoștințe despre un astfel de orizont) și am aflat, acolo, în adâncul memoriei mele și a lor, imaginea-pecete, comună, de forma *ochiului de apă*; expresie permanentă nu numai în insondabilul abisal, ci și în lmbajul comun. Iată cum iradiază o astfel de imagine:

Închid ochii, fruntea se pleacă până când bărbia atinge pieptul și cu ochii închiși privesc imaginea ce se decupează din abisul ființial și mi-o aduce în față, memoria.

Este mereu aceeași.

Apa limpede a unui iezer, prin care văd în adânc forfota peștilor; legănarea lină, imponderabilă, a lianelor subacvatice și, ca într-o hologramă în care pulsează o lumină increată, disting fenomenul de *apă creață*: covor

de valuri mici, așchii jucăușe în zmalțul luminii orbitoare a soarelui ori a lunii, îngânare a materiei în sine, iar din cerul din adânc se răsfrâng vedenii purificate de unda lustrală.

Este *ochiul de apă*. Imagine-pecete a omului din deltaic.

Iese din ascundere, să depună mărturie despre existența unui orizont spațial inconștient, ambiționând către un posibil model cultural.

Plonjat într-o astfel de magie, perspectiva devine sofianică, iar omul, cel ce simte în dimensiunea ei minunea, devine martor al unui *transcendent care coboară*, fiindcă în jocul luminilor îl *zărește* pe Dumnezeu coborând și umblând pe ape, așa cum îl vedeam eu când scriam acest micro-poem, cu douăzeci de ani în urmă:

*Obuzul Lunii în valuri explodează!*

*Schije...*

*Halouri orbitoare rănesc pupila...*

*În mantie de foc,*

*Dumnezeu coboară pe ape! (5).*

Sacralitatea acestui foc, captat de *ochiul de apă*, în care razele luminii lustrale fierb și apa ia foc, o *vedem* într-un ecran mărit, aproape cosmic, dimineața și în amurgul târziu, pe mare, pe fluviu, pe baltă, și numai uneori, când apare fenomenul de apă creață, sub lumina orbitoare a soarelui sau a lunii. Sub aceeași lună magică, maestrul Sadoveanu *vede* și el minunea, imaginea de *apă creață* în ochiul de apă, dar atât viziunea, cât și interpretarea sunt în alt fel: „Pe ici pe colo, apa se încrețea în cercuri de agat; cârduri de rațe se scâldau în ochiuri de lumină. Pusei mâna pe pușcă. O ridicasem chiar la ochi, gata să trag, când mă oprii. O îngânare melodioasă, de-abia percepută, se auzea pe lac. Un cântec simplu, monoton, dar depărtarea, ecoul iazului, lumina albă a lunii, îi dădea un farmec adânc. Îndată mă gândii la Știma apelor” (6). Minunat! Imaginea însă nu-i induce încercatului vânător perspectiva sofianică, nu-l transfigurează într-atât, încât să *vadă* transcendentul, în care *Dumnezeu, în mantie de foc coboară pe ape*. Știma apelor, pe care n-o vede, ci la care se gândește, e un duh al apei, de modelul *chipului din apă*, al memoriei din adânc, pe care cititorul îl va întâlni mai încolo. Dar viziunea aici este de model inversat: perspectiva nu e sofianică și nu transcende peisajul, ci rămâne în peisaj.

Întrunind virtuțile de mai sus, *ochiul de apă* se înstăpânește ca expresie-pecete a deltaicului. Vom spune deci că orizontul spațial inconștient al omului din deltaic, spațiul său matrice este *ochiul de apă*, spațiul circular-spiralic al dublei răsfrângeri.

În noul său spațiu matrice, omul se va reîntemeia în ființă, asumându-și un destin de excepție.



**Starea de val nu e formatoare de orizont spațial inconștient** – Rămâne însă o întrebare pe care ne-o punem noi, înainte să ne-o adreseze alții: dacă majoritatea deltaicilor, mai ales în spațiul etalon cercetat și luat în analiză, au venit din Ardeal, fapt demonstrat, rezultă că ei s-au așezat aici cu un orizont spațial inconștient format, de model deal-vale. Iar un orizont spațial de început nu se schimbă, este știut, în niciun alt fel de peisaj. În susținerea acestei idei, Lucian Blaga folosește, exemplul saxonului din Ardeal, care după secole de conviețuire într-un cu totul alt peisaj, nu și-a schimbat orizontul său spațial inconștient de început, ci continuă să-și construiască așezările după modelul cultural existent în orizontul spațial inconștient cu care a venit.

Și atunci, dacă așa stau lucrurile, ce s-a întâmplat cu orizontul spațial inconștient cu care a venit prima generație de ardeleni, în deltaic? Dar cu orizontul spațial inconștient al generațiilor următoare? Ce influență a avut asupra lor noul peisaj, cu noua sa matrice spațială de model circular al *Ochiului de apă*? Să fi înlocuit noua matrice din deltaic viziunea lor specifică din fondul lor prim? Să fi trăit mai departe cu acest prim orizont spațial inconștient, și în deltaic, asemenea saxonului din Ardeal? Conform tezei bliagene, s-ar fi putut, că “uneori poate să existe o vădită incongruență de structură între peisajul unei culturi și viziunea sa spațială specifică, fără ca o astfel de incongruență să zdruncine ceea ce a fost imprimat în viziunea specifică determinată de peisajul în care s-a format dintru început” (7).

În deltaic lucrurile nu au evoluat chiar așa: da, omul din spațiul mioritic, de model deal-vale, a coborât spre bălți cu viziunea sa spațială specifică. Dar, prin incursiunile lui de secole, poate milenii, prin pendularea transhumantă, între munte, câmpie și deltaic, noua viziune spațială specifică a ochiului de apă nu a mai fost simțită, ca o incongruență, o nepotrivire de structură a peisajului; păstorii bârsani, mocanii săceleni, cât și cei sibieni, din Mărginime, nu plonjau pentru prima dată într-un astfel de peisaj, cum a plonjat saxonul în Ardeal. Urmare a transumanței repetate, putem spune că așa-zisul nou peisaj exista în bună parte în insondabilul lor ființial. Și unii și alții erau *români de trei hotare*, iar odată cu așezarea lor în deltaic, noua viziune spațială nu li s-a mai părut străină, ci s-a întâmplat să coexiste, mai apoi să se așeze peste viziunea de început, care nu va fi neapărat înlocuită, ci întregită, cu timpul acoperită de viziunea specifică a ochiului de apă, din noul peisaj.

Cum ar fi fost posibilă o astfel de izbândă?

În primul rând prin lipsa unor contradicții profunde între vechea și noua viziune-matrice. Omul din deltaic este urmașul acelor mocani cu trei patrii în pieptul lor, conform lui Nicolae Iorga. El nu este un sedentar, ca saxonul din Ardeal, ci trăiește într-o permanentă pendulare, mișcare.

De unde rezultă că omul din deltaic are adunate, în orizontul său spațial inconștient, toate cele trei forme de orizont spațial: mioritic, bărăganic, deltaic. Este omul cu un orizont spațial inconștient complet, pentru că trecerea de la un orizont la altul nu i-a perturbat orizontul spațial inconștient de început, ci l-a întregit, mereu și mereu, l-a făcut un om mai complex, special, în raport cu ceilalți oameni sedentari din spațiul mioritic, ori din spațiul bărăganic. Omul transhumant găsește în deltaic viziuni spațiale înrudite cu cele date de orizontul său spațial inconștient de început. Deși vine dintr-un peisaj cu totul deosebit.

În al doilea rând, credem că procesul de estompare a vechii viziuni specifice omului din plai, statornicit în deltaic, a fost posibil datorită faptului că viziunea primară nu a mai fost o permanentă; ci a fost înlocuită de răsunetul interior al altor categorii stilistice, ivite din noul peisaj și care au pătruns în insondabilul ființial, devenind pecete specifică.

În al treilea rând, omul din plai a simțit pulsând în deltaic aceleași ritmuri spațiale secrete pe care le purta cu sine. Lucian Blaga găsea această ritmicitate în valurile apei, ale mării, motiv să includă marea în spațiul mioritic, sugerându-ne similitudini între coama valului și coama dealului, pe de o parte, și între șaua, valea, dintre valuri și valea plaiului. Sigur, observație corectă, la prima vedere, dar nu suficientă, pentru că o astfel de formă val-vale nu poate fi echivalată, ca esență, cu forma deal-vale. Starea de val a mării, a apei în genere, este o stare pasageră, nu permanentă, cum este starea deal-vale, pietrificată. Și nu poate crea o viziune specifică formatoare de orizont spațial inconștient. O astfel de ritmicitate găsim mai la tot pasul în deltaic: în zborul păsărilor, prin ridicare și coborârea aripilor; înotul delfinului, prin ridicare și coborârea capului în apă, impunând în cultura sportivă stilul de înot cu același nume – *delfin*; în legănarea sub furtună a arborilor, a zidurilor de stuf etc. Acestea sunt ritmicități pasagere, nu permanente, durabile în veac, în măsură să formeze o viziune specifică de orizont spațial inconștient, precum starea terestră deal-vale.

Apoi, să mai reținem un adevăr: mocanul bârsan, cât și păstorul săcelean și sibian din podișul transilvan vin dintr-un spațiu circular, conform celor două teorii pomenite la început: geografică, după care pământul românesc se înfățișează ca o cetate orografică – I. Conea și de sociologie a culturii, după care pământul românesc e o incintă circulară, înconjurată de o structură circulară excentrică de un peisaj de tipul *mandalei*, numit și *fenomenul horal*, care se reflectă în unele forme, genuri și specii de manifestări etnoculturale – R. Vulcănescu (8).

Lipsa unor contradicții fundamentale dintre cele două orizonturi spațiale a făcut ca *ochiul de apă*, imagine pecete a spațiului deltaic, să coexiste fără convulsii în adâncurile sufletești ale românului de trei hotare. Asta la

generațiile de început, pentru că, la generațiile următoare, născute în deltaic, viziunea specifică de orizont spațial inconștient, sub forma ochiului de apă, se va așeza mai lesne în insondabilul lor ființial.

**Ochiul de apă și unda spațială** – Pentru alte argumente, revin la cele trei teorii ale spațiului românesc. Două dintre ele, cea *geografică* și cea de *sociologie a culturii* pleacă, am văzut, de la forma de spațiu relativ circulară: *formă de cetate*, având în centru podișul transilvan, la primul autor; și *formă de incintă circulară*, la al doilea autor, plecând de la același podiș transilvan, înconjurat de o structură circular-excentrică și un peisaj de tipul *mandalei*, numit de autor și *fenomenul horal*. Determinat de o puternică forță intuitivă, reverberată dintr-un insondabil fond sufletesc, alimentat și de alte lecturi, pe noi ne fascinează teoria *fenomenului horal*. Conform undei sale spațiale specifice, deltaicul se apropie de cele două teorii ce susțin forma circulară de spațiu; cuplează mai ales cu a doua teorie, cu un peisaj de tip *mandala* sau al *fenomenului horal*. Asta, dacă admitem că din nucleul central – podișul transilvan – unda spațială ar pleca spre margini în cercuri repetate, asemenea undei ce pleacă din centrul *ochiului de apă*, în cercuri concentrice spre maluri. Dar, pentru a nu cădea în propria capcană, subliniem că apropierea nu ține de peisaj, ci de acea forță intuitivă, reverberată organic dintr-un fond sufletesc afectiv. Îndrăznim să ne întrebăm dacă fenomenul de *undă horală* n-ar fi cumva tot atât de potrivit spațiului românesc, ca și fenomenul de *undă deal-vale*. Este încăpător și vine pe un fel de undă ancestrală; se exprimă plener, este cvasiomniprezent în spiritualitatea românească.

Să ne fixăm privirea pe o creație la îndemână: modul de desfășurare a horei la români; mai ales a horei maramureșene, cât și a celei a aromânilor, mai fidele formelor străbune. Urmărim structura pulsatorie în dinamica jocului. La început avem o horă mare, care la un timp de vârf se rupe și devine liniară; apoi, liniaritatea se rupe și ea și din fragmente se nasc mai multe hore mici, separate; apoi, horele mici, separate, se sparg și se refac în hore în hore, un fel de hore concentrice, asemenea undelor din *ochiul de apă*, care se împing unele pe altele spre maluri. Și iar horele în hore se rup și se contopesc, refăcând hora cea mare, dintâi. Iar când hora cea mare devine neîncăpătoare în marginile ei, se rupe din nou și un vătaf, ivit în capătul șirului, fluturând o flamură albă, conduce și induce horei forma de spirală, cu gravitate spre centru, asemenea undei spațiale din vârtejul *ochiului de apă*. Observăm astfel cum în dinamica ei, hora, mai corect spus *unda horală*, complexă, cuprinde toate fragmentele de undă ale teoriilor în discuție: *concentrică*, corespondentă teoriilor Conea - Vulcănescu; *liniară*, potrivită undei Bărăganului; din nou *concentrică*, conformă undei deltaice, iar spre

final *concentric-spiralată*, cu sens simbolic spre absolut. Iar dacă vom continua observația și vom urmări strângerea și destrângerea horei, fascinantă geometrie pulsatorie, de meduză, vom descoperi în ritmicitatea dinamică chiar și fragmentul de undă spațială de model *deal-vale*.

Astfel, *unda horală* devine undă integratoare a fragmentelor de undă ale spațiului românesc. Să fie asemănarea dintre *fenomenul horal* al spațiului românesc și unele manifestări etnoculturale doar o întâmplare, sau este o emanație de orizont spațial inconștient? Nu credem în întâmplare. *Fenomenul horal* așa cum îl înțelegem noi, vine prea de departe în timp. Îl regăsim chiar și în fenomenul transumanței. În 1926, la Conferința ținută la Brăila, cu ocazia sărbătoririi a o sută de ani de la eliberarea fostei raiale de sub turci, istoricul Nicolae Iorga spunea: „Unirea au făcut-o și mocanii, care aveau trei patrii: una în Ardeal, alta în Muntenia și Moldova, alta în Dobrogea. Căci mocanul era român de trei hotare și, fiind român de trei hotare, te întrebi în ce hotar românesc nu erau ei. Din această cauză cântecele ardelenesti se cântă până în Crimeia, iar cele muntene până în fundul Maramureșului; din această cauză, a neconținutei lor mișcări, avem o limbă care nu e deosebită pe dialecte” (9).

Ce erau aceste *neconținute mișcări* ale românilor de trei hotare, prin toate variantele spațiului românesc, dacă nu tot un fel de *hore* largi, programate după anotimpuri și cicluri cosmice, înscrise în ADN-ul lor? Asemenea păsărilor călătoare, plecau din munte, horeau prin spații varii și întinse și se întorceau, ca să închidă cercul, acolo de unde plecaseră. Mai mult, *fenomenul horal* îl regăsim chiar și în structura politico-administrativă de început a spațiului românesc, ilustrat de un alt fenomen, în parte cunoscut, care ar putea fi numit *Țara țărilor*. România la început a fost o țară a țărilor: a Lăpușului, Oltului, Moșilor, Făgărașului, Crișurilor, Bârsei, Vrancei, Moldovei, Ardealului, Maramureșului, Bucovinei, Dobrogei, Banatului și Severinului și a altor țări românești. Important de observat că mișcarea tendențială a acestor formațiuni statale nu a fost una spre margine, de dispersie, cu unele excepții în epoci tulburi, de început, ci una spre un centru comun, de întregire a aceluiși neam fragmentat de istorie. Pentru a trăi într-o singură țară, românii din țările-provincii au sperat secole, iar alții jinduiesc și azi după *Țara-mamă*. Lacrima lor a curs asemenea râurilor de munte, revărsate în fluviul cel mare al neamului. Cine cunoaște, dar mai ales cine are puterea de a intui și simți miracolul clipei astrale a anului 1918, când cele trei ființări, Ardealul, Moldova și Țara Românească, ale unei singure Ființe, au revenit la patria-mamă, miracol împlinit sub semnul tănuț al unei adevărate Trinități a neamului, când puhoai de români coborau deodată cu râurile din munți, de pe dealuri, din întreg Ardealul, spre Alba Iulia, - acel

om înțelege mai bine esența fenomenului horal. În clipele Întregirii, până și Țara devenise „dodoloață!” În *Hronicul și cântecul vârstelor*, Blaga lămurește ce e cu acest cuvânt. Se întorcea de la Marea Adunare de la Alba Iulia, cu Lionel, fratele său, în iureșul acelor momente ajuns primar în Sebeș-Alba. Și, „când dăm să ieșim din sat, numai ce auzim dintr-o curte, neașteptat, în noapte, un strigăt de copil: *Trăiască România dodoloață!* Acest „dodolăț” era în Lancrăm cuvântul curent pentru rotund” (10).

Dar să ne întoarcem acasă! Să căutăm imaginea de orizont spațial inconștient în chiar inima Brăilei, ca rezultat al unui fond sufletesc abisal al oamenilor ei. O aflăm sub forma unui alt fel de *ochi*, inițial turnată în piatră, în planul arhitectural al cetății vechi, continuată la scara întregului oraș dezvoltat ulterior. Cine cunoaște sau a citit câte ceva despre Brăila, știe ori a aflat că străzile ei, în formă de arc de cerc, pleacă din Dunăre, fac o curbă spre inima Bărăganului și se termină în Dunărea din care au plecat, amintind și la Brăila că pământul e rotund. Privite de sus, cu câmpia în spate, jumătățile de cerc, concentrice, tăiate de largi bulevarde, seamănă cu o imensă pânză de păianjen, un năvod în Dunăre. Viorel Coman extrapolează și are o altă proiecție asupra rețelei de cercuri concentrice: „Privită de sus, de foarte sus ca din perspectiva unui zbor de pasăre, scrie el, într-un recent eseu, Brăila aduce a teatru antic grecesc – un Epidaur la Dunăre! –, cu portul imens ca o scenă cu mii de personaje într-o forfotă permanentă jucând după un scenariu riguros, cu Dunărea în spate, ca fundal, iar în față, pe un promontoriu, un amfiteatru cu străzile ca niște trepte în semicerc care își răspund la Dunăre” (11). Astfel vom recunoaște, în fascinantele imagini, pecetea de orizont spațial a acestui oraș, concretizată într-o rețea de cercuri concentrice, asemenea celei a anaforului, din *ochiul* de apă.

Dar unda spațială a acestor semicercuri concentrice nu se poate sfârși în Dunăre, în mod necesar ea trebuie să continue, să închidă cercul. Unde se află a doua jumătate a cercului? Reală, dar invizibilă, credem că a doua jumătate a rețelei de semicercuri se manifestă tendențial dincolo, pe malul drept al fluviului - Dunărea devinind astfel axa unui cerc jumătate real, jumătate imaginar, continuat în horalul deltaicului. În ambele sensuri, o astfel de imagine devine pecete de orizont spațial inconștient, izvorâtă dintr-un abisal fond sufletesc, ținând spre un posibil model cultural. Lucian Blaga ne amintește, am văzut mai sus, de imaginea specifică de orizont spațial inconștient la saxonul din Ardeal, concretizată, ca simbol, în felul cum își alege modul și locul în care și pe care își va dura locuința. Deși strămutat de secole din nișa lui existențială, el nu și-a schimbat imaginea pecete de orizont spațial inconștient nici azi. *Mutatis mutandis*, același adevăr vom descoperi în modelul unic de viziune specifică de orizont spațial inconștient și la omul, inclusiv la brăileanul din deltaic.

În deltaic *fenomenul horal* se manifestă, am văzut, la tot pasul, sub denumirea generică de *ochi de apă*: plauri, tufe, liane, stuf, perdele de păduri, grinduri înconjurând malurile circulare ale bălților, horele păsărilor pe sus, încât s-ar crede că fenomenul horal stă la baza genezei. Motiv în plus să considerăm deltaicul spațiu-matrice de formă circulară cu un peisaj cu adevărat – dacă ținem cont de *haosul elemential* care îl compune, cât și de așezarea localităților în jurul ochiurilor de apă – de tip *mandala* sau al *fenomenului horal*. Cum cele trei teorii par a fi complementare, și conform tezei după care „sacralizarea și consacrarea mitică a pământului românesc constituie un proces continuu de re-sacralizare și re-consacrare mitică a întregului sau a părților componente ale pământului” (12), putem spune că atât *Spațiul Bărăganului* cât și *Spațiul Deltaic* vin să adauge considerațiilor despre spațiul românesc.

**Forța tendențială a undei spațiale** – Să înțelegem mai bine procesul de devenire al spațiului circular-spirală, trebuie să aducem în prezență și să urmărim evoluția undei spațiale, din munte la vale, spre câmpie, ca pe un imaginar plan înclinat: pleacă săltăreață din *mioritic*, după forma peisajului deal-vale; își reduce din amplitudine pe *plai*; ajunge în câmpie, în *spațiul bărăganic*, unde fragmentul de undă își schimbă forma: nu mai rămâne de model *deal-vale*, ci se nivelează în raport cu forma de relief, neted; devine undă rectilinie și am fi tentați să credem că aici drumul undei spațiale se sfârșește. O forță tendențială, însă, un fel de pinten gravitațional o împinge mai departe și atrasă ca de un magnet, ori poate de *ispita sudului*, se revarsă în spațiul deltaic.

Ce observăm?

Unda spațială pornită din mioritic se continuă, însumând noi fragmente de undă, dar nu de același tip, deal-vale, ci fragmente de undă de tipuri diferite, în raport cu spațiul pe care îl traversează: ondulatorie, în *mioritic*, rectilinie, în spațiul *bărăganic*, circulară la *revărsarea* în *deltaic*, și spre final circular-spirală, cu sens spre *absolut*.

**Principiul absorbției și catapulta păstrăvului curcubeu** – Ce se întâmplă cu unda spațială mai departe este altfel decât până acum: prin revărsare în deltaic, unda spațială se va propaga într-un mediu lichid, dar nu-și va conține *curgerea*. Va lua forma relativ circulară a *ochiului de apă* și lovindu-se de malurile deltelor, bălților, care nu-i vor permite să se propage mai departe, va capăta o mișcare centripetă, gravitând tot mai accelerat spre

centrul *ochiului de apă*, asemenea unei frânghii ce se înfășură pe un ax și cu cât se apropie de axul pe care se adună, viteza se accelerează. Ajunsă în centrul *ochiului de apă*, pintenul de forță tendențială imprimă undei spațiale forma de spirală și o răsfrânge spre adânc. Dacă vom lua seama la ce se petrece într-un sorb, vârtej de apă, deltaicii îl numesc anafor, vom înțelege mai lesne fenomenul. Într-un astfel de vârtej, apa și deodată cu ea unda spațială sunt absorbite spre adânc, până la talpa vârtejului. După ce ating *talpa vârtejului*, fenomenul se continuă, dar în sens invers: învinge gravitația, iar apa și unda spațială sunt expulzate prin marginile interioare ale sorbului spre în afară. Interesant este că atât absorbția spre talpa anaforului, cât și contrariul ei, expulzarea sau absorbția spre în afară, care învinge gravitația, se petrec în același timp, în mod sincron.

Principiul absorbției este abstras metafizicii și explicat științific tot de un dunărean, austriacul Viktor Schauberger, constructor de discuri zburătoare, precursor al tehnologiei *apei vieții*. A studiat diferite *cursuri* din natură, le-a transpus în procese mecanice, după care a construit aparate. Fiind vorba de domeniul apei, alegem un exemplu de-al casei: *catapulța păstrăvului curcubeu*. Schauberger a observat cum păstrăvii sar împotriva cursului râului, chiar mai sus cu câțiva metri față de înălțimea unei cascade. Științific pare imposibil. Un specialist în hidrostatică, luând în calcul mărimea aripioarelor, puterea mușchilor, alte forțe ale păstrăvului, poate afla cât de puternică e forța bății aripioarelor și cât pot ele să propulseze păstrăvul în direcția spre înainte. Rezultatul nu explică marea săritură a păstrăvului. Secretul trebuie căutat altundeva. Și aici ajungem la anaforul, sorbul, vârtejul din *ochiul de apă*. „Schauberger a observat că, prin vârtejuri, natura creează în apă, sub formă de spirală, legături de energie ale vieții (*prana*). Cum? Folosind vârtejuri de energie care se rotesc în sens contrar, fenomen prin care gravitația este anulată. Conform principiului de mai sus, partea exterioară a vârtejului absoarbe apa (în jos) până la baza vârtejului; partea interioară o absoarbe (în sus) asemenea unui uragan în care întâlnim același principiu. Contrar legii gravitației, tornada absoarbe obiecte aflate pe pământ. Dacă însă obiectul se află în centrul uraganului, în „ochi”, loc neutru, devine imponderabil și plutește fără probleme în aer, fără să se rotească. La fel se întâmplă și cu vârtejurile din apă. Păstrăvul *cunoaște* trucul și folosește vârtejul ca pe o catapulță: se lasă purtat spre capătul de jos al vârtejului, apoi e smuls, în sus, de forța de absorbție. Astfel, fără măcar o bătaie din aripioare, păstrăvul este aruncat la o înălțime de câțiva metri împotriva curentului. Prin anii treizeci, ai secolului trecut, Viktor Schauberger aplică tehnica păstrăvului la zborul giroscopic. Dezvoltat de alți oameni de știință, principiul este transformat în

electromagnetism, gravitația fiind anulată prin câmpuri de energie care se rotesc în sens contrar. Pilotul unui așa-numit disc zburător stă în centrul neutru, în „ochiul” fenomenului, independent de forțele care acționează. Nu este nicio minune, este doar o copie a legilor naturii. Acest zbor giroscopic pământean este numit în ziua de astăzi OZN” (13).

Anafoare, vârtejuri, vortexuri, în care întâlnim unda-spirală în dinamica fluidelor, sunt fenomene bizare. Se întâlnesc și în oceane și se numesc *eddy*, iar perechile de vârtejuri, în spirală, se numesc *modoni* (14).

Fenomen prezent, ivit din *Creație*, misterios și metafizic, asemenea celor descrise mai sus, unda spațială a deltaicului, emanație a *spiritului locului*, va fi absorbită în spirală, sub forma *imanentului biospiritual care suie*, spre absolut, acolo de unde i-au plecat spre lume originile și izvorul.

**Unda transhumanță** – Acum, să reținem un alt adevăr ce pledează în favoarea teoriei noastre: drumul parcurs de unda spațială nu este cumva și drumul parcurs de omul plecat din mioritic și ajuns în deltaic? Sau invers: drumul parcurs de păstorii ardeleni spre deltaic nu este cumva și drumul parcurs de unda spațială? Urmând o undă transhumanță repetată și suprapusă, de forma spiralei, păstorul pleacă din munte, zăbovește un timp pe plai, apoi, într-o primă etapă se oprește, popas necesar, în câmpia din buza Dunării, în Bărăgan. Ca, după un timp, obișnuit cu locul, împins de nevoile turmelor și atras de o chemare arzătoare, se reîntemeiază într-o așezare finală, în *bălți*, cu toate orizonturile spațiale parcurse, adunate în piept. Iată două din poemele prin care cântam pendularea de pe *drumul ierbii*, până la a doua întemeiere a omului în *deltaic*; călătorie în care, plecând toamna cu turmele din munte, mocanii bârsani și păstorii săceleni urmau în lunga lor transhumanță, asemenea magilor, raza de lumină a undei spațiale, iar spre primăvară reveneau în munte, la origini, încheind astfel cercul, ceea ce însemna un ciclu transhumanțial, ca în poemele de mai jos:

*Lăsăm în memorii Cibinul, Săcelele, în carâmbul de os, munții – zimbri cu șapte capete plângând după turmele lui Cristos. La vale, pe drumul ierbii, după gravitația sângelui, pe sub echinocții, solstiții belicoase, curg râuri de țurcane și merinoase. Constelații aburinde, șerpuitoare, din stâncă la vale, suflă-răsuflă plămânul muntelui de mioare. La vale, spre mândra Valahia, unde ne cheamă didahia. Călăuze ne sunt – calea lactee, carul mare și rarița. Iar, mitosemne, zânele (alegând loc de altare) și starița. Și urme – o cruce-n răspântii și pe ea un clop, ca un scut, să spună cei ce vin după noi – uite, pe aici au trecut !*



Sau:

*Și când am ajuns la Istru, vadul mărețelor ape, în buza hipnoticei câmpii, starostele Blană, Uriașul, zis Ursul, a cerut să aruncăm în suliți pe cel brav dintre noi, să-i mulțumim lui Zamolxe. Și s-a urnit sfadă – că unii doreau, ci alți refuzau astfel de jertfă. Și gata-gata să-nceapă război între frați. Atunci, am întins mâna, am prins gheara păsării de pe cracă și...hart!, i-am pus-o starostelui în față, zicând: iată jertfa! Și cu toții o au primit. Iar din cer picura preste noi sânge de zburătoare. Și în tăcere ne-am închinat (15).*

**Unda spațială – undă de esența Căii sacre?** – După o astfel de dublă răsfrângere (a undei spațiale în păstorul transhumant și a păstorului în unda transhumantă) este momentul să ne punem problema esenței undei spațiale: s-ar părea că este vorba doar de un fenomen fizic; o undă pur fizică, geometrică. Răspunsul nu astâmpără interogațiile! Nu poate fi vorba numai de un fenomen fizic. Fiind *matrice* și *pecete* a spiritualității omului din spațiul în care s-a format, unda spațială trebuie să fie și o undă purtătoare de *ceva*, poate de esența aceluși spirit al locului, *spiritus loci*, cum îl numeau latinii. Deci, o undă și de esență spirituală. Admițând că poartă cu ea și o emanație de esență spirituală, unda spațială nu se poate termina, nici risipi în nimic, în fără-de-sens. Trebuie deci să-i aflăm menirea, sensul către care se îndreaptă. Acel *ceva* de esența spiritului pe care îl conține și îl poartă ca vehicul, unda spațială, nu ar putea fi oare de esența unui *imanent biospiritual care suie*, pentru a se conecta la o lume nevăzută, așa cum se crede că suie la cer, ori coboară în iad, sufletul care părăsește trupul după moarte? Este știut că o astfel de coborâre sau urcare nu se produce în alt fel decât în spirală, așa cum se urcă sau se coboară un munte abrupt pe un fel de *cale sacră*. Dacă îi vom admite acest rol posibil, atunci unda spațială ar putea fi o undă de esența *căii sacre*, care coboară până la rădăcina vârtejului, în străfundurile adâncului, unde se încarcă de o alt fel de memorie, memoria *chipului din apă*, apoi se răsfrânge la suprafață, continuându-și suișul în spirală. Spirala devine astfel forța purtătoare, mobilul, sfrederul ce străpunge stânca de aer, pentru ca unda spațială de esența căii sacre să fie absorbită spre absolut. Astfel, unda spațială devine *cale mirifică*, un fel de *axis mundi*, pe care sufletele morților suie la cer, ori coboară în țâțânile Iadului, după cum arată cântarul faptelor bune sau rele. Exemple de *căi sacre* abundă în mitologia românească: urcarea muntelui sfânt al dacilor, Kogaionon; urcarea munților Bucegi, la 6 august, la Toaca, la Sfînx și la Babele; urcarea muntelui Rarău, împânzit și azi de peșterile-chilii și cărările pustnicilor și sihaștrilor, supranumit și *Athosul românesc*. Sunt căi sacre, mirifice, în spirală,

ce înlesnesc circulația între pământ și cosmos. „Urcarea și coborârea din Rai pe pământ, ca și coborârea de pe pământ în Iad și urcarea pe pământ din Iad se făcea ritual pe axa Rai – Iad, în spirală. Ritul călătoriei în spirală, între ceruri și pământ și pământ și subpământuri este respectat de cele două ierarhii divine (cerești și subpământești) și de eroi și oameni. Excepție fac uneori numai Fârtații. În ambele cazuri nu este vorba de o spirală logaritmică, ci de una liberă și conică, ce se lungește sau scurtează, după condițiile de circulație sau urgența acțiunilor întreprinse” (16). *Tradiția funerară* în deltaicul cercetat de noi consemnează și plimbarea în car a mortului, pe la rude, în cerc, tot cu sens spiralic, străbătând satul până la mormânt. Este o cale mirifică de ordin funerar. Imagologia de pe mânăstirile din Moldova, cercetată de noi de curând, despre care vom mai vorbi, ne prezintă alte exemple de căi sacre, pe care urcă la cer, ori coboară în Iad, sufletele celor răposați. Un astfel de drum spre Rai, reprezentat pe pereții mânăstirilor românești, nu numai din Moldova, reprezintă un adevărat *Purgatoriu Ortodox* (R. Vulcănescu). Să reținem un fapt: căile sacre, cum am mai spus, sunt căi mirifice de ordinul *transcendentului care coboară* și de ordinul *imanentului biospiritual care suie*. Iată câteva exemple de căi mirifice, prezente în mai toate mitologiile autorilor citați de noi, care îi poartă pe muritori și eroi spre celălalt tărâm: coborârea în Infern a lui Orfeu, pentru a o readuce pe pământ pe Euridice; călătoria în ostroavele Blajinilor; călătoria păstorului din mitologia română care coboară în Iad, să-și salveze iubita. Toate coborârile în Infern se făceau, în credința populară, prin *Gârliciul Pământului* sau prin *Gurile de Rai*. Romulus Vulcănescu merge mai departe și ne prezintă *calea sacră* existentă, ca simbol, în Complexul muzeal Brâncuși de la Târgul Jiu. „Un aspect axat pe substratul cultural autohton al unei căi mirifice trasate pe pământul românesc în contemporaneitate, spune savantul, este datorat sculptorului originar de la Hobița-Gorjului, Constantin Brâncuși, în complexul monumental de la Târgul Jiu, consacrat eroilor din războiul de întregire al poporului român. El a închipuit o *Via sacra* care pornește de la Coloana nesfârșită, trece prin mijlocul Bisericii Sfinții Apostoli, apoi prin Poarta Sărutului și se oprește la Masa Tăcerii. În fond, biserica era inclusă de sculptor, din capul locului, în complexul monumental, astfel încât *Via sacra* să reprezinte o cale mirifică în toate aspectele ei simbolice: masa ospățului funerar, aleea scaunelor pentru odihna celor îndoliați, poarta sărutului la despărțire înainte de Marea Trecere, biserica, concepută ca o bazilică-necropolă, și coloana nesfârșită a recunoștinței naționale și a legăturii dintre cer și pământ, dintre spiritele celor morți care sălășluiesc în ceruri și a celor vii care trudesc pe pământ” (17). Observăm că Romulus Vulcănescu descoperă în ansamblul arhitectonic de la Târgu Jiu, o „cale mirifică trasată pe pământ

românesc”; o „Via sacra”; iar în coloana nesfârșită a recunoștinței naționale descoperă simbolul legăturii „dintre cer și pământ, dintre spiritele celor morți care sălășluiesc în ceruri și a celor vii care trudes pe pământ.” Înțelegem deci că ne aflăm în prezența unei căi mirifice, sacre, de tipul celor de mai sus. Dar noi știm că toate căile mirifice, sacre, se manifestă în spirală, așa cum se urcă un munte, în spirală. În ce componentă a complexului brâncușian ni se revelează cel mai fidel spirala? Cred că o putem descoperi mai ales în *Coloana nesfârșită*. Priviți verticalitatea *Coloanei* și veți putea pătrunde cu mintea și *vedea*, dincolo de ceea ce vi se înfățișează vederii, spirala, singura formă-vehicul care poate purta *nesfârșitul* Coloanei spre absolut. Într-un fel, ne lămurește chiar autorul ei: „Viața, spune Brâncuși, se aseamănă cu o spirală. Nu știu în ce direcție este ținta ei, dar trebuie să mergem în direcția pe care o credem cea justă!” Coloana infinită o fi mai simbolizând și altceva, dar ea simbolizează mai ales spirala, cu țintă spre absolut, pe care suie la cer sufletele după moarte. Brâncuși ne-a sugerat această direcție, pe care el a crezut-o cea justă; o direcție ce țintește absolutul! Iar comentariile cele mai pertinente despre magnifica operă brâncușiană le citim în *Spre Simfonia brâncușiană*, un eseu semnat de Petru Solonaru, unul dintre cei mai înverșunați comentatori ai Operei sculptorului român. Brâncuși a sculptat simboluri. Așa cum Salvador Dalí a pictat simboluri venite dintr-o supra-realitate, dintr-o descompunere a memoriei, ca să o prezinte într-o altă alcătuire, Brâncuși a sculptat simboluri reverberate dintr-o memorie abisală, dintr-un orizont spațial inconștient, cu pecete izvorâtă dintr-un substrat cultural autohton. Asemenea sculptorului anonim, care a sculptat *Gânditorul* de la Hamangia, și care după cinci mii de ani încă ne înmagiază, Opera sculptorului român biruie timpul.

Un alt exemplu: am meditat de curând în fața celor doi stâlpi mai mici, din pronaosul Mănăstirii Curtea de Argeș. Au încrustate pe ei, ca niște protuberanțe, spirala, al cărui sens trebuie să fie tot spre absolut. Sensul și rolul spiralei, de cheie cu care s-ar putea deschide cerul, nu putea să lipsească nici din viziunile matematicianului poet Ion Barbu, care, în următorul fragment de poem, pare că tocmai acest rol îi conferă spiralei:

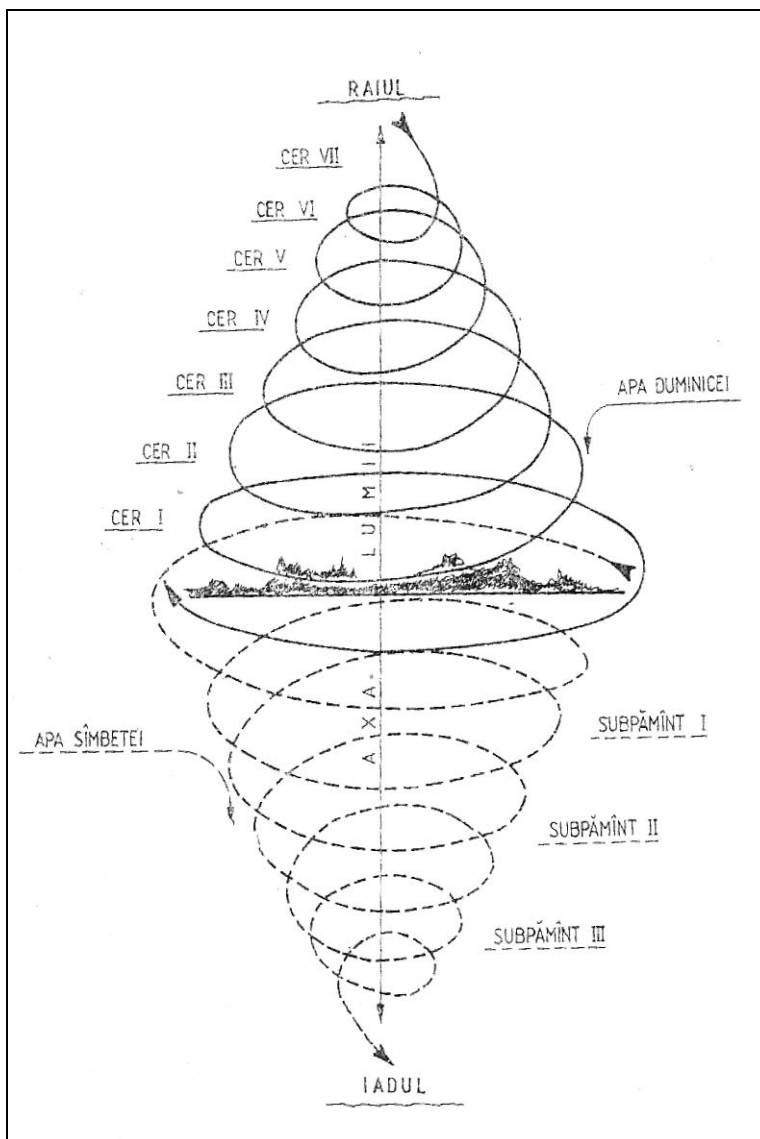
*Ordonată spiră, / Sunet / Fruct de liră, / Capăt paralogic, / Leagăn mitologic, / Din șetrele mari /Apari: Ocal de val / Peste cavală / Cu varul deasupra-n spirală!* (18). Pare a fi un descântec rostit de Ion Barbu, o formulă matematică, magico-științifică, cu care chiar vrea să deschidă porțile cerului. Iar spirala din brățările dacice este dovada certă că spirala, ca simbol de cale sacră spre cer, este prezentă din vechimi adânci în orizontul spațial inconștient al neamului. Chiar și tatăl meu, la *lecțiile* de astronomie – când păraseam Brăila, cu barcazele golite de pepeni, remorcate de un convoi de șleपुरi –

descriindu-mi cele numite de pe bolta cerească, noaptea, ghemuiți în coca barcazului, îmi spunea că pe *Calea laptelui* se duc sufletele celor morți la cer, înțelegând-o, deci, tot ca pe o cale sacră în spirală.

Revenind la unda spațială din deltaic, vom concluziona că ea este o undă circular-spirală de esența căilor mirifice, sacre, pe care, într-un timp prim, sufletele celor înecați coboară, apoi, într-un timp secund, suie pe calea unui *immanent biospiritual* spre *absolut*. Vom îndrăzni mai mult: în deltaic, în mod simbolic, unda spațială urmează, credem, *drumului cristic* (de pe pământ în adâncurile Iadului, *cu moartea pe moarte călcând*, apoi la Cer) drum pe care îl vom putea contempla în *ochiul de apă*, ca într-o oglindă cosmică, prin fenomenul dublei răsfrângerii. Oare nu același fenomen se întâmplă și în sufletul omului din deltaic? Molcom, într-o perioadă a acumulărilor, devine un fel de vârtej sufletesc, mai ales sub invazia zăpoarelor, a dezastrelor cărora trebuie să le supraviețuiască. Hohotul lui interior este tot o răsfrângere, în afară, a celor adunate în adâncul lui sufletesc. Dar despre acest fenomen vom vorbi la capitolul *Dublei răsfrângerii*, unde vom trata despre *Orizontul temporal inconștient* al omului din deltaic. Și să mai adăugăm că, în deltaic, vietatea-pecete, care poartă simbolul spiralei, este melcul: atât melcul de livadă (*Helix pomatia*), cât și melcii de apă, cum sunt *Planorbis* (*Planorbis corneus*) sau melcul plat, dar mai ales varietatea de melci numită *Limnea* (*Limnaea stagnalis*), melcul cilindric, cochilia lui fiind o perfectă spirală, ascuțită la partea terminală, formată probabil în consens cu liniile de forță ale undei spațiale, care spre final ia forma spiralei, chemată spre absolut. Acești melci (moluște), cărora li se adăugau scoicile, miriade, populau bălțile și nu puteam călca desculț peste cochiliile lor fără să-mi sângereze tălpile. Pe acest unic purtător de spirală nu puteam nici noi să-l ignorăm:

*Când trupul intră-n vegetal și schimbă regnul, ca pe-o haină, mi se arată din astral Marele Melc. O fi vreo taină? întreb sedus. Sunt eu reversul unui gasteropod banal, ce poartă, ghebă, universul, pe cât cucuiul ancestral? Îi cânt, aștept să scoată coarne de sub chilia lui de zgârci. El îmi împlântă, cui, în carne, tăceri cu ascuțiș de furci. Dau să-l așez, ca în pruncie, pe parfumate de gutui. El își zburlește din ascunderi, mustăți, antene roz-verzui și, din cochilie, spirală, sfreder, țintind un sacru sens, spre o-ntocmire tricefală, pecethuită prin consens de-a fi ori a nu fi eu geamăn, ăstui cefalopod spiral, să port pe cârcă, ghebă, versul, ca pe un ghimpe destinal! (19).*

Ce reținem? Că printre caracteristicile nominative care au numit deltaicul *spațiul dublei răsfrângerii*, acum, descoperindu-i spirala și funcțiunile ei, spațiul cercetat de noi își mai adaugă un înțeles, demn de a-i întregi denumirea în aceea de: *Deltaicul, spațiul spirală al dublei răsfrângerii*.



Dublul sens al spiralei, după Romulus Vulcănescu (20).

## V. DIFERENȚIERI ȘI RĂSFÂNGERI

Dacă *Spațiul mioritic* se manifestă în principal prin alternanța deal-vale, imprimând undei spațiale mișcare ondulatorie, ca o melopee, o incantație a unui cor de isonari, înducând sentimentul ritmicității în succedarea elementelor ce-l populează; dacă *plaiul* estompează ceva din ritmicitatea săltăreață, un fel de zăbavă înainte de revărsarea undei spațiale spre o altă formă de relief și adăugarea unui alt segment de undă; dacă *Spațiul Bărăganului*, caracterizat prin înfinitatea *liberă*, golită de elemente obturante în linia orizontului, preia ritmicitatea de undă deal-vale și o transformă în undă spațială rectilinie; *Deltaicul*, spațiul bălților, al deltei, al marilor lacuri se diferențiază de cele două variațiuni spațiale prin cu totul alt fel de segment de undă spațială: o *undă circulară* și *circular-spirală* spre final.

Dar, ceea ce diferențiază net deltaicul de celelalte două spații-matrice – *mioritic* și *bărăganic* – este în primul rând *morfologia* sa, despre care am vorbit pe larg la capitolul *Motoare ale genezei*, subcapitolul *Fermentația*. O morfologie *haotică*, asemănătoare unei camere în care Demiurgul a depozitat tot ce a mai rămas după *Facere*, îi conferă *spațiului spirală al dublei răsfângeri* o caracteristică definitorie: lipsa orizontului.

Dacă în *Spațiul mioritic*, în timp ce omul doinește din fluier poate să privească orizontul plaiului în întregul său; dacă Bărăganul este spațiul în care, privind în toate cele patru puncte cardinale, poți vedea linia neîntreruptă a orizontului, iar *omul se simte mai aproape de cer decât de pământ* (V. Băncilă) și este chemat spre melancolie și cântec, a se vedea creațiile folclorice bogate în *Deltaic*, omul este constrâns de un spațiu fără orizont, închis, aproape sufocant, luminat din loc în loc de *ochiuri de apă*, prin care respiră, ca prin niște plămâni cosmici, infuzând în peisaj vigoare și frumusețe. Din orice latură ai privi deltaicul, nu vei vedea niciodată o *zare*; nu va încăpea niciodată întreg într-o privire. Dintr-o latură, vei vedea uscatul, format din grinduri pitice, pe care latră enotul, guiță mistrețul, ori urlă lupul; dar nu vei vedea apele, stufărișurile, păsările, pădurile, celelalte întocmiri ale peisajului. Dintr-o altă latură, vei vedea luciul apelor stătătoare, pe suprafața cărora plutesc maiestuos lebede, lișițe, rațe și corcodei moțați, cormorani scufundători, chiar câte un flamingo, iar din adânc o mreană sparge oglinda apei și zbate în aer, visându-se pasăre; dar niciodată nu vei vedea celelalte întocmiri spațiale. Spre maluri, pe sub crengile vreunei sălcii seculare, aplecată mult peste apă, vei putea auzi, poate chiar zări puii vidrei bălăcindu-se, asemenea nouă, pe când eram ca ei. Din alt unghi, vei admira pâlcurile de sălcii, în scorburile cărora își adună cuibare și clocesc rața sălbatică, graurul

și coțofana. Vei mai admira stufărișurile virgine, unde nu a călcat vreodată picior de om, nici n-a pătruns vreo luntre. Acolo, vei putea pătrunde numai cu *dubișca* de unsprezece crivace, un fel de canoe, și te vei extazia când vei descoperi, într-o așezare simetrică, crescute parcă din apă și legănate de valuri, sute de cuibare de lișițe, găinușe sălbatice, corcodei și alte păsări *de apă*. Componentele toate ale acestei morfologii spațiale vor defila pe rând în fața omului care, dorind să adune imaginea întregului într-o privire, e nevoit să se învârtă în jurul său, pentru că *întregul* nu-i va umple dintr-odată privirea. Morfologia vegetală în exces obturează, îneacă orizontul, iar unda spațială, lovindu-se de malul circular, se va întoarce mereu, cu viteză sporită spre centru, imprimându-i spre final o mișcare de rotație *în spirală*. Și orice efort vei face să aduni întregul într-o privire, orizontul deltaicului rămâne ascuns. Iar omul se simte constrâns, sufocat într-o astfel de frumusețe.

Dar noi știm că omul are două orizonturi: orizontul lumii concrete și orizontul necunoscutului care nu se regăsește numai la suprafață, ci și în adâncime, și mai ales în adâncime. „Orizontul necunoscutului, dimensiune specifică a ambianței umane, devine principalul factor ce stimulează pe om la cele mai fertile încercări de a-și releva sieși ceea ce este ascuns” (1).

**Răsfrângerile** – Pentru a ne revela ceea ce este ascuns, orizontul necunoscutului, ne vom folosi de un fenomen propriu deltaicului – răsfrângerile. Am ales termenul de *răsfrângere* fiind mai încăpător semantic; în el regăsindu-se unele fenomene fizice, dar și *ceva* în plus, *ceva* ce conduce demonstrația către o metafizică tulburtătoare.

Așadar, să ne relevăm ceea ce ne este ascuns în Spațiul deltaic al dublei răsfrângeri, trebuie să îndrăznim căutarea unui orizont în adâncime, *mai ales în adâncime*. Colind spațiul bălților din copilărie. Mult timp însă deltaicul nu mi-a umplut privirea cu *întregul* său, precum Spațiul mioritic, ori mai ales Spațiul Bărăganului, în care orizontul încape într-o singură privire. Cercetându-l cu iubire, o viață, într-o zi mi-a *dezvăluit* secretul prin care să-i pot privi, dintr-odată, întreaga lui splendoare. Cum? Răsfrânt în *ochiul de apă*; răsfrânt în imensa oglindă a apei, spațiul deltaic este cuprins cu întreaga-i morfologie; cu întreg *haosul* elemential. Și este amplificat deoarece, se știe, unghiul de incidență în apă este superior, mai larg decât cel real din care vine imaginea. Privești în adânc, de pe mal, privești și mai bine din barca lăsată în derivă, în inima lucie a iezerului, și vezi, ca într-o *cineramă* de proporții, apa, uscatul, pădurea, stufărișurile, păsările, cerul. Apa devine un magnet puternic, le adună pe toate în pântecul ei enorm, le *înghite* și le *devoră*, precum un leviathan înfometat ce adună totul în propria memorie, ca apoi să le arunce transfigurate în afară. Răsfrânt în apă, peisajul ți se revelează în întreaga lui splendoare și încape într-o singură privire.

Acum, printr-o empatie de proporții, omul se lasă purtat spre magia adâncului și își vede propriul său chip, unduind la suprafața apei, printr-o răsfrângere inversă, din adânc, dintr-un orizont necunoscut, spre orizontul real. Probabil astfel își privea chipul oglindit în apă și marele poet indian Rabindranath Tagore, care zăbovea timp de șapte ore în barcă, pe luciul apei liniștite: ne informează Vasile Băncilă, în *Spațiul Bărăganului*. Precum Narcis, odinioară, omul se *înmagiază* când printre elementele întemeietoare ale *spațiului răsfrânt* își descoperă propriul chip. Se vede și se simte integrat în pecetea-matrice, în memoria *ochiului de apă*. *Călătorește* imaginar în lumea adâncurilor și începe să nu mai știe căruia dintre cele două chipuri și câmpuri de existență aparține: celui real, de la suprafață, ori celui ce i se arată acum, din adâncuri? Încât, sedus de magie, și plonjat din orizontul real într-un orizont necunoscut, omul trăiește într-un fel de realitate imponderabilă și se trezește vorbind cu *chipul din apă*, chipul memoriei din adânc. Iată cum imaginam noi, cu ani în urmă, fenomenul dublei răsfrângeri, fără să intuim o clipă că peste timp ne va servi la o demonstrație despre *spațiul spirală al dublei răsfrângeri*. Ce altceva era această efuziune a mea, necontrolată în niciun chip, decât reflexul unor profunzimi sufletești ce deveneau, în planul imaginației poetice, un fel de emisiune a unui prim fond spiritual al meu?

*M-am aplecat să beau din fluviu și mi-am văzut chipul în adânc. M-am speriat, crezând că sunt înecatul, și m-am refugiat pe promontorii. Și iar m-am aplecat să beau din fluviu, că lungă sete mă mistuia. Și iar mi-am văzut chipul în marea oglindă a apei. Și m-am temut că sunt fiara adâncului. Aveam trup de pește, cap de Leviathan, în loc de brațe aripi înotătoare aveam, și râdeam râdeam că alergam după propriu-mi chip și nu-l ajungeam, încât am început să mă tem și am întrebat: Cine ești? Dar când am vrut să privesc chipul din apă, nu era nimeni; și mai mult m-am temut, crezând că este chiar Leviathanul, și iar am întrebat: Cine ești? Și atunci, arătându-se în oglinda apei, chipul din adânc mi-a făcut semn să mă apropii, de parcă să-mi vorbească ar fi vrut. Și iar m-am temut, că n-o să înțeleg limba în care îmi va vorbi. Dar El, care îmi cunoștea spaimetele, de parcă din mine vorbea, mi-a zis: Zaarie, Zaarie, nu te teme, totul se-ntâmplă-n cunoaștere! Limba în care vorbi-vom e limba din Amnios, întru-tot de-nțeleș. Vreau să te văd, i-am răspuns. Și el a zis: Nu mă privi și nu mă atinge! Sunt chipul memoriei din adânc. Unde ești? am mai întrebat. Iar el a răspuns: Sunt aici! Unde, aici? Aici, peste tot! (2).*

Prin fenomenul dublei răsfrângeri, revelat de poem, forța magiei conduce la un fel de transformare a regnurilor: omul din orizontul real plonjează în orizontul necunoscut al adâncului, într-un tărâm al misterelor, intră într-un alt regn și devine un fel de om-amfibie; un fel de *fiara adâncului*: *aveam trup de pește, cap de Leviathan, în loc de brațe aripi*



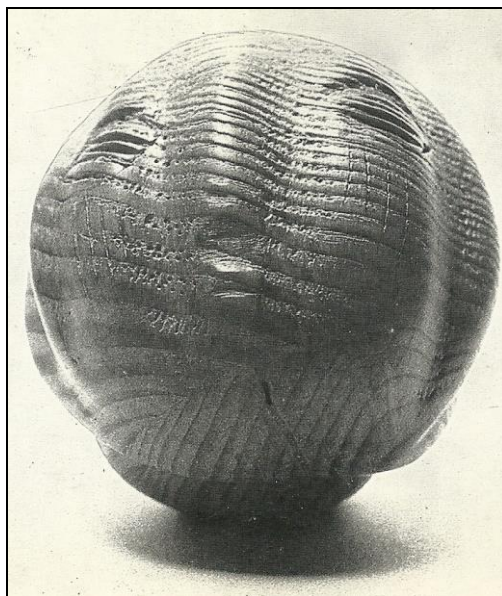
*înotătoare aveam și râdeam râdeam că alergam după propriu-mi chip și nu-l ajungeam, încât am început să mă tem și am întrebat: Cine ești? Dar omul nu primește răspuns și teama sporește, crezând că e înecatul, ori Leviathanul. Și, destul de tulburat, vrea să descâlcească vraja, să cunoască, să strige, să întrebe repetat: Cine ești? Cine ești? Ca în urmă, chipul din apă să-i răspundă: Sunt chipul memoriei din adânc! Dezorientat în spațiul lumii în care a plonjat, supraréalist și suprapus celui real, omul întreabă din nou: Unde ești? Iar glasul chipului din apă îi răspunde: Sunt aici! Unde aici? Aici peste tot! Dar cine poate fi și aici și peste tot în același timp decât un duh al adâncurilor? Fârtat ori Nefârtat, angel ori demon, avem de-a face cu o supra-raționalitate, iar omul, ieșit din câmpul existențial, unde totul se bazează pe experiență, și intrat pe un alt tărâm, al lumilor spirituale, supra-raționale, caută să înțeleagă ceea ce nu mai este de înțeles prin cunoaștere obiectuală. Să înțeleagă ce se petrece cu chipul lui din *ochiul de apă*, omul străbate, fie și numai mental, un orizont spațial inconștient într-un tărâm al misterului, dar și al unei permanente mirări. Din dialogul ultim răzbate o neliniște a omului plonjat în orizontul spațial al *tărâmului răsfrânt*, o grăbire de a afla despre noua lui *stare*, pe care nu o înțelege și nu și-o asumă. Și mai răzbate dorința de a ieși din tărâmul în care a fost proiectat, și de a reveni la *trezvie*.*

**Cunoaștere spațială și rațiune supra-rațională** – Neliniștea din adâncuri ridică în fața omului o problemă de cunoaștere spațială, într-un orizont proiectat pe un tărâm, să-l numim, misteric, suprasensibil. Adevărul despre lumea în care a plonjat i se relevă omului prin ultimul răspuns al *chipului din apă* care, întrebat unde ești?, răspunde: aici, peste tot! Dar, așa cum spuneam și simt nevoia să repet: cine poate fi în același timp și aici, și peste tot, dacă nu o făptură supra-rațională? Dumnezeu este supra-raționalitate.

*Chipul din apă* pare să fie și el o întruchipare *supra*. Când omul a plonjat pe un alt tărâm, în cazul nostru în lumea *chipului din apă*, ca într-un fel de lume a basmului, el a ieșit din câmpul cunoașterii obiectuale, bazate pe experiență, și nu mai înțelege limbajele lumii în care a pătruns, de regulă numită *lumea sau lumile de dincolo*. De *dincolo* de ce? De dincolo de lumea după ale cărei legi ești plăsmuit. Și atunci, ca să înțeleagă semnele lumii în care a plonjat, omul recurge la un alt fel de *limbaj*. Dialogul dintre omul-om și *chipul din apă*, care poate fi un duh, o întruchipare supra-rațională, ne trimite la o gândire a părintelui-profesor Dumitru Stăniloae. Să stabilească o cale de dialog și înțelegere, cu realitățile lumii în care a fost proiectat, omul recurge, conform părintelui-filosof, la un limbaj al *rațiunii supra-raționale*, prin care vrea să înțeleagă ceea ce nu mai este de înțeles prin cunoaștere obiectuală, bazată pe experiență. Iar în lumea *chipului din apă*, lume răsfrântă a adâncului, omul străbate un tărâm al misterului, dar și al unei mari și permanente mirări. În eseul intitulat *Seducția Imparului*, din volumul de sonete

*Imparele*, aveam de-a face cu cinci mari mirări, limite spre lumile cunoașterii, un fel de *sepfirote*, căi și scări spre lumile din transcendental (3).

În spontaneitatea creatoare abisală și *supra-rațională*, omul își asumă acum procesul unei cunoașteri metafizice. Omul real și omul memoriei din adânc vor să se înțeleagă, dar omul real se teme că nu va cunoaște limba în care ar putea vorbi cel din adâncuri. *Dar el, care îmi cunoștea spaimetele, de parcă din mine vorbea, mi-a zis: Zaarie, Zaarie, nu te teme, totul se întâmplă în cunoaștere! Limba în care vorbi-vom e limba din Amnios, întru-tot de-nțeles!* Aici, dialogul om real / om-amfibie ne mai ridică o problemă. Să fie *limbajul din Amnios, orizont spațial inconștient* în care se reia ciclul de întrupare a omului, un limbaj metafizic, al supra-raționalului? În lucrarea sa, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, părintele Dumitru Stăniloae este de părere că „un astfel de proces continuu este posibil numai printr-o raționalitate supra-rațională, numai această raționalitate de tip *supra*, pe baza altor raționalități suprarationale dă posibilitatea unei cunoașteri în aceste lumi de dincolo” (4). Și se pare că intrăm în raza *categoriilor stilistice abisale* ale domnului Blaga: „Categoriile abisale, stilistice, își pun pecetea pe ceva, mai înainte ca ele să joace un rol în cunoașterea umană, sau indiferent dacă vor juca vreodată acest rol. Categoriile stilistice determină lumea plăsmuirilor umane în calitatea lor de plăsmuiri. Categoriile celelalte, gnoseologice, determină lumea dată ca obiect de cunoaștere. Dimpotrivă, categoriile spontaneității sunt factori inconștienți într-un sens mai pozitiv și mult mai profund” (5).



*Chipul memoriei din adânc*, sculptură în lemn de brad, de **Florin Botez**; striatiile lemnului simbolizează valurile de pe suprafața apei.

Înclinăm să credem că tocmai acest adevăr aduce la suprafață *chipul memoriei din adânc*: totul se întâmplă într-o cunoaștere metafizică, printr-o raționalitate supra-rațională. În *Chipul din apă*, de care ne folosim în teoria spațiului spirală al dublei răsfrângerii, este vorba de o astfel de supra-raționalitate. Este, am putea spune, o răsfrângere a gândirii asupra ei înseși, și o întoarcere mai bogată din răsfrângere, în planul judecății lucrurilor. Iar în spontaneitatea creatoare abisală, supra-rațională, cunoașterea metafizică devine *limbajul întru-tot de-nțeles*. Și mai este ceva: privind în centrul ochiului de apă și observând cum întreg universul spațial din preajmă se răsfrânge și se rotește în jurul tău, în timp ce tu stai locului, începi să percepi subtilitatea prin care timpul se transformă în spațiu. Să ne amintim de un pasaj din *Mistica numerelor, o contemplație spirituală a lumii*, lucrare a lui Eugen Bindel, unde amintește de o întâmplare ce se petrece în primul act din *Opera Parsifal*, a lui Wagner, când tânărul erou este condus de bătrânul Gurnemanz la turnul Graalului, pentru a lua parte la *sfânta acțiune*. Iată pasajul: „Tablourile scenice se perindă prin fața pelerinului care se oprește și le privește. Parsifal se miră și-i spune lui Gurnemanz: Nu mă mișc aproape deloc și mă cred deja foarte departe! La care Gurnemanz îi răspunde: Vezi, fiule, timpul se transformă aici în spațiu” (6).

Rămânând în orizontul nostru spațial, am putea conferi celor două orizonturi-răsfrângerii sentimentul *destinului trăit*, după expresia blagiană, ca alternativă de suișuri și coborâșuri în istorie. În procesul primei răsfrângerii, din afară spre adâncul *ochiului de apă*, asistăm la un fel de cădere a imaginii din starea de grație; în a doua răsfrângere, din adânc spre suprafața *ochiului de apă*, vom vedea un nou suiș, care ar simboliza, „expresia unui proces al devenirii, în care progresul este rod al înălțărilor și prăbușirilor în istorie” (7). Acum, între cele două ceruri, cerul-cer și cerul-apă, și între cele două tărâmurii, cel real și cel abisal-imaginat, omul devine un fel de *om universal*, fiu al cerului și al pământului, matrice fidelă a mării triade, intermediar între cerul-tată și pământul-mamă; invariabilul mijloc; osie a lumii; cruce în această Cruce a Sudului, în care a fost aruncat de Demiurg spațiul dublei răsfrângerii; și cruce cosmică, străpuns de întrebări din toate cele patru orizonturi cardinale.

Nicăieri în alte spații omul nu-și recapătă simbolurile dintru început cum și le recucerește în *spațiul deltaic al dublei răsfrângerii*.

## VI. CARACTERISTICI ȘI SIMBOLURI

În *Deltaic* întâlnim o bogăție de caracteristici, elemente care îl identifică, definesc și-l individualizează, unele devenind simboluri. Toate îl diferențiază de alte spații.

Pe timpul clocitului, păsările bălților stau mai mult pe cuibare, pe ouă, rareori săgetează orizontul și atunci pentru scurt timp, cât să vâneze o găză, un obleş cu care să-și mintă foamea. Zborurile nu sunt lungi, nici înalte. Sunt scurte și joase și se circumscriu razei de spațiu din care își procură hrana. O liniște protectoare, deopotrivă temută (având în vedere fragilitatea lumilor ce urmează să iasă din găoace) se încheagă în aer. Prin emanație, *pleroma* procrează. Omul știe ce se înnoadă în miezul acestei tăceri. Din baierile unui inconștient abisal se degajă un fel de *respect*, un sentiment aproape *sacral* pentru o astfel de *lucrare* a naturii; o *convenție* tainică, ancestrală, între om și natură, înscrisă cine știe din ce neguri de timp în orizontul său temporal inconștient își pune în lucrare legitatea. Și dintr-odată *balta*, pântec de proporții, vietățile toate revarsă în spațiul mirific, în apă, pe apă, pe pământ, sub pământ, în văzduh, rodul clocirii, *generațiile* ieșite din ou, sămânța cosmică, prefigurând o nouă *Facere*. Pacea lasă loc de întronare *mișcării*. Puii de lișițe, corcodei, rațe și găște sălbatice ies din găoace și sar direct în apă. Alte păsări își însoțesc puii pe liniștea încremenită a iezerului. Cei din cuibarele din sălcii sar în văzduh. Și mai este o *mișcare*: pe sus, în slava cerului, acolo unde planează eretele de baltă și vulturul codalb, nouă ne place să-i spunem *vulturul pescar*, cea mai mare pasăre din întreg spațiul deltaic, cu o anvergură de cinci metri între aripi. Vom numi această *mișcare* a mișcărilor – **zbor!**

**Stolul** – În serile de vară, așezat pe pragul de piatră al casei părintești, mă fascina un *fenomen zburător*, gălăgios, coeziv în cuprindere, mereu în schimbare, dar mereu în aceeași formă geometrică: de unghi ascuțit. Erau stolurile găștelor sălbatice, ale gărlițelor și cocorilor. Zeci, urmau unul după altul, stol după stol, ca o transhumanță stelară, pendulând, în același ritm al dublei răsfrângerii, între spațiile *lichide*, unde se hrăneau peste zi, și locurile de cuibare. Traversau fluviul în zbor, peste creștetul meu, dinspre sud, către nord, în cea de a doua deltă mai mică, dintre brațul Vâlciu și Dunărea navigabilă. Se întorceau cu gușile pline cu lintiță sălbatică, la cuibarele din nord. În acel moment cerul căpăta forma de unghi zburător. Cu cât stolul cuprindea un număr mai mare de păsări, cu atât laturile erau mai lungi și se depărtau mai mult spre coada stolului. Dar pe mine nu unghiul zburător mă fascina, ci mișcarea din interiorul lui, ritmică, perfectă, funcționând ca o

mașinărie, împingând stolul înainte, mereu înainte, sub crucea cosmică a sudului. O ordine ca în interiorul unui stup descoperea ochiul meu tânăr în alcătuirea și funcționarea stolului zburător. La intervale egale de timp, pasărea din vârful unghiului elibera un strigăt, semnal sonor și, sporind bătaia aripilor, o alta venea din urmă și îi lua locul. Iar pasărea înlocuită la vârful se așeza la *coada* stolului. Schimbul de santinelă, ordonat, ritmic, la perioade egale de timp înprima stolului o formă și o viteză mereu aceleași pe ecranul alburiu al cerului, iar laturile unghiului, îndepărtate spre final, ne revela imensitatea spațiului pe care stolul îl ia în piept. Misiunea păsării din vârful unghiului era să spargă aerul cu pieptul, să conducă și să mențină corabia zburătoare pe direcția cuiburilor de noapte. Să emită intermitent semnale-limbaje în văzduh, anunțând *oastei* ce o urma pericole sau schimbări de direcție de zbor; schimbări de călăuză, când *pasărea-vârf de unghi* obosea, ori cine știe ce alte informații mai comunica. Priveam minunea zburătoare, căutam să-i înțeleg limbajul, legile ancestrale după care se conduce și pe care niciuna dintre componentele stolului nu își îngăduia să le încalce. În mișcarea prin rotație la vârful, aceeași ca mișcarea din limita *ochiului de apă*, fiecare pasăre devenea într-un fel *piatra din vârful unghiului*, asumând, pentru clipele în care conducea poporul de păsări, un fel de *demnitate* recunoscută ad-hoc de întreg corpul zburător. Nimic nu perturba ordinea ce propulsa înainte, mereu înainte, mașinăria zburătoare. Pe timp de noapte, prin cețurile groase ale toamnei, pe orice fel de timp, pasărea din vârful unghiului naviga fără busolă, dar cu precizie spre tărâmul cuiburilor. Uneori, din cauza cețurilor lănoase nici nu vedeam stolul, auzeam doar strigătul păsării din vârful unghiului zburător, preluat de celelalte și transmis, din plisc în plisc, până la cea din urmă. În dialogul păsăresc, pe care în fantezia mea mi-l traduceam după legile mele, descopeream *forța* ce ține în conținut și în formă și asigură coeziunea existențială a stolului. Și mai descopeream ceva: o *memorie* și o *energie*, și (să admitem) o *inteligentă*, toate făcând stolul să navigheze, ca un vapor prin cețurile oceanelor. Cum și de la cine deprinsese stolul *lecțiile* ordonatoare? Care nu erau respectate de una sau de câteva păsări, ci de întreg stolul, probând existența unei memorii colective înscrise în gena ancestrală? Sigur, *inteligenta materiei* își crează propriile *tehnici* de supraviețuire, dar *inteligenta* stolului, cu semnalele, schimburile metronomice, păstrarea formei perfecte în mișcare, fascina. În astfel de clipe, cerul devenea marea mea sală de teatru, cinematograful meu, propriul meu zbor.

Dar stolul îmi dezvăluia și o altă față a lucrurilor, una tragică; pentru mine, atunci, sfâșietoare. Nu știu de ce, dar aproape nu era stol să nu aibă o pasăre rămasă mult în urmă. Sărmana, cum mai striga! Să o aștepte, să o ajute vreo pasăre din stol! Stolul rămânea însă neîndurător, naviga după legi proprii, metronom, spre cuibarele nopții. Și azi, uneori și în somn mă

tulbură ultima pasăre care traversează fluviul, în zbor, seara, spre cuib. Este totdeauna singură. Nu o văd în noapte, dar îi aud strigătul intermitent, prelung prin cețurile umede și reci ale toamnelor și iernilor. Nu e cântec, ci strigare după stolul ce s-a dus mult înainte, în bălțile de peste fluviu. E un semnal de teamă, ajutor, deznădejde, de cădere în haos. Dar nimeni nu o aude: nici cerul, nici fluviul, nici pământul. Numai eu și acum o aud. Îi cunosc și, după îndurările unei vieți, îi înțeleg în profunzime strigătul, înotul prin însingurarea de sub crucea sudului. Vaierul ei s-a topit din copilărie în mine și îl port și azi ca pe un dulce ghimp în memoria inimii. Aduce cu mugetul vapoarelor prin cețurile oceanelor: avertizare, salvare, strigăt împotriva morții. Strigătul ei atunci mi se părea un vaier prelung și sinistru ce mă cutremura. Descopeream că moartea vine mereu din urmă și că nimic nu este veșnic, nici chiar zborul. Tatăl meu încerca să mă vindece de spaima ce persista, spunându-mi să nu mă îngrijorez, că pasărea care strigă prin cețuri, însemnând disperare, durere sau moarte, se va salva dacă va găsi în ea putere de a se salva; va traversa fluviul, se va odihni poate pe lacurile de dincolo de fluviu, va porni din nou în zbor și, într-o clipă de zăbavă a stolului, îl va junge din urmă. Dar stolul era departe. Atât de departe încât nici în memoria mea nu mai era. Stolul are legile lui aspre. Stolul nu-și întoarce zborul, nu-și recuperează răniții, drumul lui e înainte, mereu înainte. Și mă întristam gândind că și acolo sus, în zborul impetuos al stolului există bătrânețe, boală și moarte! În traiectoria lui stelară, pentru mine stolul devenea un poem cu formă fixă în zbor. Și, iată cum, peste ani, am deplâns destinul păsării ultime, numită de noi *Gârlița noima*, în poemul ce urmează, încercând să imprimăm versului acea ritmică secretă a zborului:

*Gârlița noima strigă de-o viață, seara, prin ceață, din bălți spre cuibare. Nu-i glonț s-o doboare, nu-i dor s-o dezbare, iubire s-o abată din calea nimbată! Cin' să-mi asculte noima sub frunte, pustia ce-mi lasă gârlița, când strigă seara, prin cețuri, spre casă? (1).* Lecția stolului, cât mai ales lecția *Gârliței noima*, m-au ajutat în clipe de deznădejde să îmi continui propriul meu zbor.

## Alte forme de zbor

*Zborul în unghi* este un zbor în grup, de deplasare pe distanțe mari, pe care și-l asumă întreg stolul. Astfel zboară cocorii, gârlițele, lebedele, cormoranii, păsări ce trăiesc în grupări mari și *pescuiesc* în grup. *Zborul în cerc*, urmând forma *ochiului de apă*, este un zbor de vânatoare, tot în grup, îl practică lebedele și pelicanii: se deșiră într-un cerc imens în zbor, cercul zburător coboară pe baltă în aceeași formă, apoi fiecare pasăre începe să bată apa cu aripile și să înainteze spre centrul cercului (iezerului). Astfel,

cercul se strânge, cum se strânge apa în anafor, peștele se adună în cerc și de acolo ajunge în gușa pelicanilor. Iată un fragment dintr-un poem scris cu vreo cincizeci de ani în urmă, în care e vorba de o astfel de vânătoare a pelicanilor, cărora noi le mai spuneam și *baghițe*:

*Pe când afundăm paragatele, Luna se leagănă în porticuri de trestii; baghița bate apa din adânc înspre maluri și acolo sfârșește înotul peștelui, și acolo începe plânsul apei; ciocul marelui pelican se afundă o dată, de două ori, peștele bumerang argintiu se zbate în aer, suspendat în ciocul cu zimți, înotând către marele pântec al neființelor. (...) Privește, oricine ai fi, carnea mea cum saltă de emoții, unghiile cum cresc, ca solzii, ochii cum adună toată puterea de a reține pasărea adâncului, calul cu pinten de fosfor, agonizând în pliscuri ca în marile semne de întrebare! (2).* Această formă de așezare pe lac a pelicanilor se aseamănă foarte mult cu forma în care sunt așezate bărcile pescarilor când deșiră năvodul în iezer. Nu știu cine a practicat-o mai întâi – omul sau pelicanul? Un lucru este sigur: există între ele un izbitor sincronism. Dar nu prin imitație și adaptare, ci de un alt tip: un sincronism instinctual, din ordinea celor de tip inconștient-orizontice.

Urmează *Zborurile în săgeată* sau *în cădere*, cum este zborul de vânătoare al pescărușilor și ereților; *zborurile*, să le numim, *tandre*, cum este *zborul-joc*: păsările se joacă în zbor. Luați seama la zborul pescărușilor, spre seară, când briza începe să sufle boltit dinspre mare spre uscat. Vom vedea cum pescărușii adună suflul brizei sub piept, se înalță, fără să-și folosească aripile, numai planând, așa cum un copil își înalță zmeul, apoi tot planând coboară, cum copilul, același, ar coborî pe un tobogan. Din categoria zborurilor *tandre* face parte și *zborul de împerechere*: lin, plin de tandrețe, hieroglif în mișcare.

Apoi, să luăm aminte la *zborurile limită*, precum zborul *de alergare*, *urmărire*, *de salvare*. Rața sălbatică zboară *în șurub* și folosește o tactică de apărare a puilor bazată oarecum pe *viclenie*: când iese cu puii pe baltă și se ivește vreo pasăre de pradă (cioară, erete, uliu, șoim, vultur), caz de pericol, se rupe de pui, se preface bolnavă, întinzând o aripă pe apă, ca și când ar fi frântă, ca răpitorul să se ia după ea și astfel să-și salveze puii. Este un *zbor sacrificial*, pentru salvarea puilor. Lișița excelează *în zborul pe verticală*, pentru că își așează cuibarul în cele mai dese păpurișuri, care nu-i permit să zboare pe orizontală; zboară iute, pe distanțe scurte, și la fel corcodelul. Lebedele zboară greoi, cu bătaii de aripi puternice și totdeauna în contra vântului, care primit sub aripi le ajută să se desprindă mai ușor de pe ape, ori de pe uscat. După ce se ridică și ajung sus, în slava cerului, întind aripile și doar planează, încercând să recapete energiile consumate la desprinderea de pe ape: se odihnesc. Stârcii au zboruri scurte, *de vânătoare*. Graurul e o

săgeată neagră în zbor. Spre toamnă, în schimb, zborurile devin limbaje ale cerului, hieroglife pe pânza orizontului. Sunt *zborurile de plecare* spre țările calde, zboruri horale, line, rotate, inducând în sufletul omului din deltaic și nu numai, o melancolie accentuată, un sentiment de tristețe. Apoi sunt *zborurile de avertizare* de vreme rea, să le numim *zboruri-meteo*, când stoluri mari de păsări, ciori și stâncuțe mai ales, întunecă văzduhul, ori se lasă în zbor căzut, gălăgios, anunțând viscol și vreme rea. Ce vom înțelege din bogata și variata morfologie a zborurilor, simboluri ale mișcării? Tot atâtea moduri de percepere și manifestări ale viului la vibrația cosmică. Dar, lăsând în urmă morfologia zborului, să descoperim alte caracteristici și simboluri ale spațiului spirală al dublei răsfrângerii.

**Suicidul la păsări** – În observațiile noastre asupra păsărilor, fără a emite pretenții de ornitolog, am întâlnit cazuri în care, în împrejurări limită, unele păsări se sinucid. De pildă, *Corcodelul* sau scufundacul, cum i se mai spune: lacom, pătrundea în plasele pescarilor, după peștele prins în ele, să-l vâneze. Dar, vai, nătângul, căzând în aceeași *plasă*, devenea vânătorul vânat. Și intuind pericolul, căuta cu disperare un mijloc de scăpare din capcana în care căzuse. Dar, cum scăpare nu afla, îl găseam cu gheara înfiptă în gâtlej, printre peștele după care intrase în vintire! Tatăl meu îmi spunea că, în astfel de împrejurări, pasărea aceasta nu suportă captivitatea și se sinucide! Și iată cum am deplâns eu, într-un fragment din balada *Corcodelul*, cumplita lui opțiune a morții:

*...Dar uneori, când gușa prea-flămândă n-o sătura cu kile de vânat, uita că adăstam și noi în pândă și că plutea pe un cățin minat cu vârși, cu setci, ave cu ochiuri dese, din care, prins, nici umbra nu-ți mai scapi. Din cârduri largi ce dau să se îndese, de cormorani, flamingi, bătlani și crapi, cădea frumosul tont plocon în plasă, fudul, fragil, cu rouri în penaj. Eu dam să-l scap, el nu vroia să iasă. Ci schimnic și solemn precum un paj, ne-nduplecat, ci adorându-și moartea - ca preț al libertății, alegea cea mai sfâșietoare dintre toate osânde: o gheară-și înfîgea în beregată, ne-nrobit s-apună, să nu-i reteze capul bont cuțit. Zbătea atunci un corcodel în Lună, soarele mov părea în asfințit tot corcodel, țintat, la gât cu fundă, vânând năluci în ceruri sângerii. Alți corcodei vedeam cum se cufundă, cu miile, cu zecile de mii. Balta vuia de corcodei aprinsă și deveneam și eu un corcodel, pândit de un năvod, nadă întinsă pe un șirag de plute, un inel la gâtul unui prinț valsând pe valuri, din moarte vrând iubiri a descifra. Eram un corcodel printre privaluri și balta ca o miriște ardea! (3). Gestul sinuciderii l-am întâlnit și la sturzul de apă. Într-o vară umblam prin pădurile Sucevei. Pe malul unui pârâu am întâlnit un sturz rănit la un picior. Scăpase probabil din ghearele vreunui uliu. Dorind să-l salvăm, eram însoțit de un copil, l-am prins și l-am așezat între cele două rânduri de geam ale ferestrei.*



Pansat, hrănit cu musculițe și viermișori, speram să-l vindecăm și să-i redăm libertatea. A refuzat. Două zile mai târziu l-am găsit mort, cu gheara înfiptă în gâtlej! *Pasărea-spin* rămâne însă celebră în *arta suicidului*. Nu trăiește în deltaic, ci în Australia. O menționăm pentru frumoasa și trista ei legendă: se spune că, din momentul în care își părăsește cuibul, toată viața caută un arbore-spin, aseamănător cu salcâmul. Când îl găsește, cântă pentru prima și ultima dată în viața ei. Apoi, se sinucide, apăsându-și pieptul în spinii aceluia arbore. Cântecele ei, de dinaintea morții se zice că e atât de frumos încât universul întreg o ascultă și Dumnezeu zâmbește. Ca și *pasărea-spin* și lebăda cântă, tot o singură dată, înainte de moarte, dar nu atât de frumos. Dar cine poate garanta că un astfel de cântec este *cântec* și nu este strigătul disperat de dinaintea morții? Inspirat de legendă, în 1977, scriitoarea australiană Colleen McCullough publică romanul cu același nume: *The Thorn Birds – Pasărea-spin*, ajunge în scurt timp best-seller și în 1983 este adaptat pentru televiziune. Cu actori ca Richard Chamberlain, Rachel Ward, Barbara Stanwyck sau Christopher Plummer, miniserialul, romanul, scriitorul se încarcă de celebritate. Cu siguranță, însă, parabola *Păsării-spin* își are simbolistica sa, pe care nu o vom expune aici.

**Salix, Salix, Salix** – Arbore tutelar și simbol al deltaicului este de departe salcia: *salix*. Nu există arbore în tot *deltaicul*, mai numeros decât salcia. De parcă luptele date între arbori în geneză au fost adjudecate de salcie. Cât am colindat spațiul bălților, rar am întâlnit și alți arbori, dar totdeauna în minoritate: câțiva plopi albi, seculari, pe malul drept al Vâlciiului; unele păduri de fag și stejar, tot în minoritate, în pădurile din deltă: Letea, Corbul și altele. Petre Pintilie scrie în cartea sa, *Brâila*, și eu îl cred, că în întreg spațiul românesc ar exista vreo nouă specii de salcie: *alba*, *trianda*, *pentandra*, *cinerea*, *purpurea* și altele (4). Noi adăugăm și *Salix fragilis*. Copil, mă înduioșam, când priveam ore în șir, pe privalurile din baltă, cum plânge elegiaca *salix babylonica*, numită de noi *salcia-plângătoare*. O priveam în realitate și îi priveam imaginea răsfrântă în marea oglindă a apei, la *Privalul lui Milea*, unde vegheam cu pescarii la *gard* – poate cel mai simplu și primitiv mod de pescuit din câte există. Pomenește de el și Vasile Voiculescu în nuvela *Pescarul Amin*. Eu îl voi descrie ceva mai încolo. Revenind la salcie, specia s-a dezvoltat în raport de influențele spațiului. Înfiptă în solul mustind de apă, orice creangă verde de salcie capătă rădăcini și în câteva zile înmugurește. Când am ridicat gard în jurul grădinii noastre de 5000 mp, am înfipt la distanțe egale țărui de salcie, de care am prins în cuie corlățile și împletitura. Doi ani mai târziu, grădina era străjuită de o perdea de sălcii tinere. Deseori chiar și gardurile împletite din nuiele de salcie înmuguresc. Zăpoarele inundă pădurile de sălcii până la coroană. Dar salcia nu se usucă oricât ar sta în apă. În astfel de perioade, din trunchi

apar și se dezvoltă, asemenea unei fustanele, o perie de spori vegetali, lungi, albicioși, alteori oranj, prin care salcia își trage sevele direct din ape. Astfel, arborele emblemă al bălților atinge deseori vârste seculare. O astfel de salcie, cu coroană bogată, cu scorburi și *fustanelă* (băltăreții le spun *mustăți*), devine un univers viu, complicat. Un *condominium sui generis* în care vor locui, împreună, multe vietăți ale bălții: sus, în crengi, au cuibare cormoranii, stârcii, vulturii, ciorile; în scorburi, un *etaj* mai jos, adună cuibare vrabia, rața sălbatică, pupăza, coțofana, ghionoiaia, graurul, ciocănitoea, spaima cariilor, alte păsări mici; mai jos, în țesătura de rădăcini și spori vegetali se cuibăresc pisica sălbatică, dihorul, vulpea, vidrele și alte lighioane. În timpul zăpoarelor, retrași din fața viiturilor devastatoare, pe ramurile vânjoase stau și viermuiesc șerpii de apă, mari și mici. În cartea sa, *Spațiul Bărăganului*, Vasile Băncilă notează undeva că într-o astfel de salcie s-ar fi refugiat chiar și un lup, care ar fi căzut în barca unui pescar. Nu pot să nu-l cred câtă vreme, în timpul inundațiilor râurilor de munte, vedem la emisiunile televizate, căprioare refugiate în pomi ori pe acoperișurile caselor, pentru a se salva. Revenind la șerpi, în copilărie m-am aflat în fața unui spectacol terifiant: plutind prin pădurile inundate de zăpoare, în dubișca mea de unsprezece crivace, un fel de canoe, am întâlnit pe crengile unei sălcii seculare sute de șerpi, care, văzându-mă, au început să se agite, să fluture limbile subțiri și roșii și să sâsâie amenințător spre mine. Nu m-am depărtat, știind că șerpii de apă nu sunt veninoși, dar ce a urmat nu voi mai spune: regret și azi războiul acela cu Șarpele. Am mărturisit fapta în cartea *Puiul Vidrei*, cât și în acest poem:

*Când valul lovește în streșini, mă urc în copaie! Prefac brațele-n vâsle și, dus de curent, ajung unde, fugărită de viitură, șerpăraia nuntește pe salcia bătrână, ghem de sâmbânțuri în fecundare, sâsâind în spume la mine, înveninând. Dar cum știu de la Dulcea că șarpele e Diavol, prind toporișca de coadă și-ncep să scurtez diavoli de cap. Când gata gata să fiu biruit, vine corbul cu apa vie în cioc, beau o gură din apa vie și, întremat, continui să lupt. Mă bat până spre seară, când aud strigând: Ajunge, fârtate, că te îneci în ispită! Dezbuimăcit, văd copaia plutind pe o apă de sânge, înot în sânge de șarpe până la gât, despre care știu, de la Dulcea, că șarpele e Ucigă-l toaca, ci biruind războiul, fiara din mine am biruit! (5).*

Astfel, salcia, arborele tutelar și simbol al deltaicului, devine, în zăpoare și în imensitatea bălților, un fel de corabie a lui Noe, cu viața rostuită pe etaje.

**Stuful** – Denumire: *phragmites communis trinius*; familia: *festaceelor*; grupul: *glumiflore*; caracteristici: *plantă perenă monocotiledonată*; crește în jurul bălților, în *zone lentice*, de ape stătătoare. Astfel este catalogat stuful, plantă preponderent acvatică, în orice manual de botanică. Iar pentru spațiul deltaic este o emblemă definitorie de primă importanță în menținerea

ecosistemului; loc de cuibărit și de clocit al păsărilor de apă; perdea de protecție împotriva furtunilor devastatoare; loc de popas și adăpost al știucilor, șalăilor, bibanilor, al altor specii de pești; element primordial în morfologia bălții. Nici chiar peștele, cauza apariției schelei de pescari, de la Dunăre, ceea ce a fost la începuturi Brăila, nu a dezvoltat o istorie atât de diversă, pe alocuri dramatică, așa cum a dezvoltat stuful. Ziduri înalte de stuf și papură se ridică din toate iezerile bălților. În desimea și în liniștea lor, în care păsările de pradă ajung cu greu, ori deloc, își adună cuibare păsările clocitoare. Câteva crenguțe așezate în cruce, direct pe apă, între trestii, formând un fel de țesătură lemnoasă, căptușită cu câteva ierburi uscate și fulgi, este tot ceea ce se numește cuibar. În astfel de cuibare se ouă și clocesc păsările de apă: lișițe, corcodei, găinușe, gărlite, lebede și egrete etc. Stau cuibarele pe apă, ca stelele pe cer, în adevărate colonii, cu pasărea cloșcă pe ele, legănate de valul stârnit de furtună, care, stăvilind de peretele de stuf, ajunge greu și potolit până la cuibare. Deseori, însă, liniștea și pacea sunt sfărâmate de un prădător feroce: cioara grivă. Planează în zbor, pândește cuibarul de pe care pasărea abia a plecat, coboară ca săgeata în zbor-căzut și mănâncă oule, ori pradă puii. Uneori, între lișiță și prădătoare se dă o luptă pe viață și pe moarte. O astfel de luptă, dintre o lișiță și o cioară grivă, spectacol dramatic, o descrie maestrul Mihail Sadoveanu, bun cunoscător al deltei și al bălților: „În luciul luminat, ieșiră luptătoarele. Lișița izbutise să depărteze pe dușmancă de pui. Ș-acum, cu mișcări iuți, căta să se ferească de pliscul negru și tare ca fierul, de cângile încordate care o căutau. Și deodată, într-o roată de scânteii, cioara mâniată se năpusti asupra paserei de apă. Dar într-aceeași clipă văzurăm un lucru minunat: lișița se întoarce, ca mișcată de un resort, pe spate, și primi pe cioară cu ghearele. O cuprinse pasărea cenușie și se pregătea s-o amețească cu pliscul; dar și lișița se aninase de dânsa cu putere, și într-o bătaie iute de aripi, săpa undele și-și duse vrăjmașa de moarte afund... – Nu ne puturăm stăpâni un strigăt de uimire” (6).

Cioara grivă e un fel de *kara-kara*, pasăre prădătoare, trăiește la Polul Sud: în timp ce se luptă cu pinguinul, intră prin viclenie sub pântecul lui, unde pinguinul nu mai are ce-i face, și-i mănâncă unicul ou. N-am ajuns în Antartica. Despre comportamentul prădătoarei *kara-kara* am aflat de la Ion Văduva, din Tulcea, primul comandant de navă, român, care a ajuns în Antartica (7).

Până nu demult, perdelele de stuf erau incendiate, toamna mai ales, pentru regenerare. Ardeau până la suprafața apei. Funigeii, un fel de ninsoare neagră, pluteau deasupra satelor și chiar a Brăilei. Dar stuful, avere inestimabilă, avea să dezvolte o nouă industrie: a celulozei și hârtiei, a altor produse obținute din stuf. Idee veche, relatată încă de prin 1764 de învățatul ardelean Ioan Fridvalski, care propunea folosirea stufului în locul cârpelor de in la

fabricarea hârtiei. Grigore Antipa atrăgea și el atenția asupra importanței și abundenței acestei materii prime irosite. Studiile lor au fost, însă, ori luate în derâdere, ori ignorate. Până când, la Chiscani, lângă Brăila, a apărut Combinatul de celuloză și hârtie, folosind stuful, ca materie primă la fabricarea hârtiei. Stuful conținând 48 la sută celuloză. „Iar suprafața stufăriilor din bazinul nostru dunărean se ridica, la înființarea Combinatului de la Chiscani, la 355.000 ha, din care 95.000 ha compacte numai în Delta Dunării. Evaluată teoretic, producția ajungea la 3.500.000 tone anual” (8). Noi, cei din bălți, foloseam stuful la învelitul caselor, saivanelor, grajdurilor, iar pe timpul iernii îl foloseam la înălțarea unor perdele protectoare, la adăpostul căroră iernau și nășteau turmele oierilor din bălți; frunzele verzi și rizomii de stuf și de papură le foloseam ca furaje pentru animale; pentru oi mai ales. Miezul de papură tânără, fraged și dulce, un fel de *praz* al bălților, îl mâncau și copiii și îl numeau *mogodici*; iar rădăcina, albă, dulce și ea, o mâncau, ca pe un fel de *halva*, și îi spuneau *mălcăiață*. Asta, nu pentru că nu ar fi avut ce mânca, ci pentru a da curs unei ispite ancestrale, de a duce totul la gură. Prăjinile de stuf se foloseau la pescuit, ca bețe pentru undițe și ostrețe. Apoi, datorită costului redus, stuful a impus apariția unei întinse industrii: nimic nu se aruncă din mirifica plantă. Dar, conform zicalei, după care orice faptă bună nu rămâne nepedepsită, industria stufului, transformarea lui în celuloză și hârtie a condus la apariția unor drame – cei condamnați la ani grei de temniță, în special *politicii*, erau trimiși la două mari lagăre din deltaic: la Salcia, în Balta Brăilei, la munci agricole și la ridicarea digului, și la Periprava, în Deltă, la recoltări și tăieri de stuf. Suferințele lor au dat naștere unui folclor tragic, răspândit clandestin, mai ales prin cântece, vezi celebrul cântec intitulat *La Galați în port*, care prin dimensiunea tragicului și printr-o prelucrare și o adecvată și inspirată punere în scenă, ar putea rivaliza cu *Corul sclavilor* din Opera *Nabucco*, de Giuseppe Verdi, text tradus și în limba română. Dar roata istoriei se învâртеște: foștii șefi de lagăre, torționarii de ieri, sunt azi judecați și condamnați pentru faptele lor abominabile. Despre atrocitățile lor, vom vorbi în *Al treilea val*, la capitolul *Deltaicul, spațiu concentraționar*.

**Peștele** – Peste toate simbolurile din deltaic, tutelar, ca și salcia, rămâne peștele. Simbolul peștelui este universal și vine din straturi adânci de memorie. În primele veacuri creștine imaginea peștelui este omniprezentă prin desene, picturi, pe sarcofage, inscripții funerare, obiecte de cult. Istoriile ne informează că pentru a se feri de prigonitorii romani, primii creștinii purtau la gât, spre recunoaștere, peștișori din metal, piatră sau sedef, pe care era incizată inscripția: „Fie mântuirea Ta!” sau „Mântuiește! Iar când un creștin întâlnea un străin, pentru a-și mărturisi credința, desena un arc de cerc pe nisip. Când străinul completa imaginea, cu un al doilea arc, din care apărea

imaginea stilizată a peștelui, rezulta că și străinul este creștin. Alteori, în același scop, scriau pe nisip cuvântul *Ichtios* (pește, în greaca veche).

În deltaic, peștele este într-atât de înrădăcinat în mentalul colectiv încât a creat un adevărat stil de viață și un fel de civilizație a peștelui: în casele băltăreților de odinioară întâlneai vase sau vase ornamentale din sticlă, în formă de pește; cuțitele aveau mânerul în formă de pește; casele erau învelite cu papură, prin metoda numită *învelitură insolzită* – firele de papură erau așezate uniform, în strat gros pe acoperiș, apoi erau tăiate teșit, oblic, la partea terminală, imitând solzul de pește. Procedul de învelitură, lunecos, asemenea solzilor de pește, ușura scurgerea apelor pluviale și a zăpezilor. Majoritatea bărbaților erau, mai întâi de toate, pescari. Meserie impusă de mediul înconjurător, moștenită din tată în fiu. În satele mai populate era un agent piscicol și o ghețarie, unde se colecta și păstra peștele. În zonele cu mult pește erau cherhanale. De la cherhanaua Brăilei (la începuturi, schelă de pescari) pleca șalupa rapidă *Bălaia*, cu personal calificat, care colecta peștele de la ghețăriile din susul Dunării, pe o distanță de o sută de kilometri. Într-un film documentar despre Brăila, cu referire la bălțile deltaicului brăilean, domnul prof. univ. dr. Ionel Căndea, membru corespondent al Academiei Române, afirma: „Balta a fost bogăția fără de seamăn care a hrănit Brăila cu pește și vânat; iar pe la 1554, pescarii brăileni vindeau pe piețele Brașovului în jur de 1.117.000 kilograme de pește, ceea ce însemna ceva mai mult de 117 vagoane. Cantități mari de pește se vindea și pe piețele brăilene și nu numai, până la îndiguire (1967/1968)” **(8bis)**.

Piscicultura devine cu timpul industrie, apoi mare industrie. O dezvoltare armonioasă cuprinde întreg spațiul deltaic: la șantierele navale Brăila, Galați, Tulcea, Constanța și Mangalia se construiește o puternică flotă de pescadoare de mare tonaj. Brăila devine port maritim, iar România devine una dintre țările cu cele mai puternice flote de pescuit oceanic din Europa și din lume. Școli profesionale de piscicultură, una importantă la Tulcea, pregătesc viitorii pescari ce vor întinde traule pe mările și oceanele lumii. La Galați, Facultatea de piscicultură pregătește ingineri piscicoli, viitori specialiști. La Tulcea apare Institutul de cercetari piscicole. În lacurile Razelm și Sinoe se experimentează creșterea calcanului, a sturionilor, a altor specii pe cale de dispariție. La Galați se extinde fabrica de plase pescărești *Năvodul*. Fabricile de conserve, una la Tulcea, produc și vând pe piața internă și externă pește conservat. Pe pereții clădirilor de la intrarea în Gara de Nord apare lozinca: *Nici o masă fără pește oceanic!*, atunci, motiv de ironie, azi, codul, merlucius congelat sunt delicatessuri.

Civilizația peștelui impune un stil de viață nu numai omului din deltaic, dar cu precădere lui. Tatăl meu, Bunea, meșter în împletirea plaselor, împletește singur *sculele* cu care pescuiește: vârși, setci și mai ales prostovoale.

Alți pescari din deltaic fac la fel. În bibliotecă, printre cărți, manuscrise și alte valori sentimentale, păstrez prostovolul împletit și dăruit de tatăl meu: nou-nouț. N-a luat contact cu apa. Lângă el păstrez Biblia, dăruită de Dulcea, maica mea, Ileana-Elena. Prostovolul și Biblia rezumă singura moștenire de la ei. Puțină, în summum fizic, imensă în semnificație: tata m-a învățat să pescuiesc, să mă hrănesc și să-mi hrănesc familia. Mama mi-a arătat și deschis *Calea* spre marea înțelepciune.

Este impulsul pe care îl declanșează *spațiul deltaic* în civilizația românească.

Dar, simbolistica peștelui are și alte fascinații. Le vom afla în unele religii, mitologii, eresuri, folclor, proverbe etc. Despre ele, la capitolul mitologii.

**Cântecul** – Dacă pe sus ne fascinează zborurile, pe uscat și pe apă ne înminunează *cântecul*. Întreg poporul de viețuitoare *cântă!* Privighetorile cântă, mierlele, prigoriile, sturzii, cântă! Cucul cântă până va răguși și va prezice numărul anilor celor care îl ascultă. Primăvara, când aude întâia dată cucul cântând, omul bălților se întoarce cu fața într-acolo, de unde vine cântecul, ascultă, își scoate pălăria sau căciula, se închină și numără de câte ori cucul *rostește cucu* în liniara lui cântare. Astfel, el crede, conform unui mit al spațiului, că de câte ori cucul a *zis cucu*, atâția ani va mai trăi. Până și *sâsâitul* șarpelui poate fi perceput ca un fel de *cântec*. Acest *cântec* al șarpelui îl cânta Vasile Nistor, vecin și prieten, când juca Brâul, unul dintre marii dansatori din deltaic. Îl *sâsâia* în ritmul pașilor de joc. Dar *cântecul* în deltaic este împlinit de alte cântece fermecătoare: ciocârliă cântă în slava cerului, privighetoare, pe ramura înmugurită bogat, mierlele și sturzul de apă, pe malurile iezerelor, lișițele, corcodeii și găinușa, în stufărișuri; numai lebăda nu cântă, decât, ca și pasărea-spin, o singură dată înainte de moarte. Dar cântecul păsărilor de pe apă și de pe uscat este completat de cântecul vietăților din adânc. Iar cu timpul, cântecul viețuitoarelor din adâncul apelor a dezvoltat în deltaic o bogată și inedită mitologie pescărească, despre care vom vorbi la vremea ei. Se adaugă corul broaștelor, cântecul brotacului verde, al Boului-bălții, Buga-bălții, îi spuneam noi, ori *Buhaiul de baltă*, cum îi zice Sadoveanu, în povestirea *Zâna lacului*, și al altor orătării acvatice și terestre. Însurate printr-o răsfrângere reciprocă, a unora în altele, cântecele din deltaic devin un cântec al naturii, din care emană o energie cosmică și o simfonie celestă. O, de câte ori, singur, pe malul iezerelor pe care le colindam, nu m-am lăsat vrăjit și mistuit în această măreață, unică simfonie.

Omul bălților nu a rămas în afara acestei simfonii, ci a întregit logosul-melodic cu *instrumente* ale spațiului: frunza de salcie, solzul de pește, fluierul și flautul din creanga verde de salcie și din trestia de baltă. Nu e de

mirare că solzul a fost transformat în *instrument* muzical renumit. Ion Lăceanu, bun cântăreț din solz de pește, îmi mărturisea într-un dialog, cu ani în urmă: „Nu cânt cu orice solz, ci numai cu solz de crăpoaică de peste cinci kilograme. Crăpoaicele, fiind mai *sensibile*, au solzi moi, *melodioși*. Legat de solz, vă spun o întâmplare: cântam din solz la Paris. Când Salvador Dali m-a auzit, mi-a propus o colaborare: deschisese în satul său natal, Figueras, o expoziție. Dorea ca, în timp ce vizitatorii se preumblau prin fața exponatelor, eu, după o cortină, să cânt din fluier, cum cântă ciobanii noștri de la munte, și din solz, precum flăcăii pescari din bălțile din preajma Dunării, eu fiind tot de la Dunăre. Obligațiile profesiei nu mi-au permis să dau curs invitației. În schimb, marele artist Salvador Dali mi-a dedicat, priviți, acest desen-portret, semn al prețurii cântecului din solz” (9).

*Oficiezi în templul umbrei, mică, evlavioasă privighetoare! În schitul frunzelor zmeurate instruni alămuri și țimbale, cimpoaie chimpanzee, mitralii de sunete. Glonțul a, e, i, o, u, ă, exaltă gâtlejul, în timp ce virtuți în risipire îmi spun că sângerarea succede efemerului. Dar nici nu mă mai tem acum, când te-ascult, că frumusețea mistuie mai grabnic decât moartea!* (10).

**Vocea** – În spațiul dublei răsfrângerii există o zăbavă răbdătoare și odihnitoare, în care timpul încetează parcă să mai curgă. Mai ales în zăduful amiezilor de vară, când balta picotește în sine: nimeni și nimic nu mișcă pe maluri, nici în văzduh; primind culorile plantelor, florilor, lianelor, apa capătă reflexe caleidoscopice și le răsfrânge în afară, populând spațiul cu fantasmе – fauni, satiri, pricolici, vâlve, mume-ale-pădurii etc. Am trăit miracolul unor astfel de clipe, de zăbavă, încât și azi îmi vine să zic:

*Era vară, clară, naltă. Eu, țăfnos, tundeam în baltă un batal de vânt, de blană. Mă dădeam desuț la cană, că era zmintit zăduf. Lișița clocea în stuț, pe cuibare verzi, brumate, ouă șapte, pistruiate, trei de dogi, patru de magi - clopoșele în nădragi. Corcodeaua, ce nătângă, ruga șarpele s-o ungă cu venin pe laba mică, ruptă-n zbor de o alică, de un fel de buburuză ce țipa înfiptă-n buză, ca un junghi într-o ventuză. Balta picotea în sine când, trezit dintr-o desime de imagini moarte-n minte, stoarse, ca un caș sub crinte, răbufni din veac de ceață, îngâmfat, ca nodu-n ață, ghimp, satirul Tiriplic...*(11).

Parcă vād și parcă aud zăbava din lucruri. Într-o astfel de mirifică zăbavă am auzit eu vocea bălților, logosul misteriosului spațiu acvatic. Petre Pintilie, în lucrarea *Brăila*, citată de noi mai sus, crede că vocea bălții este cântecul broaștelor. Regret că nu pot fi de acord cu răposatul meu prieten, distins cărturar care deși nu trăise în bălți, avea bune cunoștințe despre Baltă, prin informațiile adunate în timpul unor documentări. Nu avea însă trăiri. El *adunase*, nu *trăise*! Observația lui, asemenea altora, este la îndemână. Și, fiind la îndemână, uneori riscă să devină falsă. Nu este potrivit pentru măreția deltaicului să susții că vocea bălții este cântecul

broaștelor. De altfel, broaștele nici nu cântă, ele *orăcăiesc* și nimic mai mult. Da, sunt cele mai guralive, mai zgomotoase ființări din deltaic. Dar bolboroseala lor asurzitoare nu poate fi *voce* a deltaicului. Tot un fel de gălgâit dezvoltă, în serile calde din postul Paștelui, brotacul despre care vorbirăm mai sus: mesager al apei, al cărui semnal anunță *bătaia* peștelui. De ce nici Vasile Băncilă, nici Petre Pintilie, oameni mai apropiați bălților, nu au reușit să discearnă, din toate sunetele deltaicului, adevărata lui *voce*, *sunetul* cel mai pur și mai răscolitor? Nu i-au sesizat secretele, esențele. S-au lăsat vrăjiți de orăcăitul broaștelor că era mai gălăgios, spectaculos. Noi, trăind în inima lui și ascultându-i sunetele, așa-zisele *voci*, auzim o altă *voce*. Aproape că *aud* vocea îndelungatei tăceri, a răbdării, așteptării în sine, întru producerea miracolelor ce urmează să se ivească din nodul divin al lucrurilor. Miracol ce se anunță și se percepe ca freamătul secret, subțire și tănuit, ca firul de sunet din fluierul sturzului, când poposit pe pinten de piatră în amurg își cheamă iubirea la nuntă. Și când acel *cineva*, mai totdeauna poetul, culege foșnetul îndelungatei răbdări a timpului din lucruri, îl scoate din nimicnicia în care a dospit și îl aduce în marea și unica *Voce* a poeziei. Cunosco *vocea*. O aud totdeauna în maiestuoasa singurăta a bălților. Ea stă ascunsă în tăcere, nu în orăcăiala broaștelor. Iar eu o pot desluși din cea mai adâncă tăcere. Când merg singur pe țărmul iezerelor, când singur și în zăbavă meditez la măreția fluviului, o voce mă strigă totdeauna pe nume și totdeauna din urmă. Întorc privirea să văd cine mă strigă, dar nu văd nimic și nu aud nimic. Cercetez cu privirea posibilele ascunzișuri, să o surprind, să o scot din ascundere. Nu este! Gol și tăcere înaltă mă inundă și îmi induc o angoasă în ființă. Trece un timp și iar mă strigă. Și bănuiesc că vreun *tiriplic*, ori vreun faun pus pe șotii se distrează cu mine. Întorc din nou privirea și din nou nu e nimeni. O fi un mitosemn? îmi zic. Încerc să cercetez vedenia auditivă. Nu-i dau de miez și nu e nici mitosemn. Ce chemare este aceasta care mă strigă pe nume și când întorc privirea să-i răspund ea se ascunde? Ce ființare fără-de-trup, veselă ori tristă, se amuză cu înfiorarea mea? Că ori de câte ori o aud strigându-mă, ori de câte ori mă întorc cu privirea spre zarea din care mă strigă, s-o văd, să-i răspund, nu văd pe nimeni înaintea, nici înapoia mea, de unde totdeauna se aude chemarea, și o teamă mă inundă și mă tulbură până la esențe. O fi vocea originilor? Dar originile nu sperie ființarea crescută din tulpina lor. Cred că e vocea dăinuirii de sine a spațiului dublei răsfrângerii, pitită cine știe pe sub ce fir de timp, așteptând pe acel *cineva* să o scoată din Uitare? Dar ce chip are Uitarea în spațiul dublei răsfrângerii? Are chipul tăcerii, ori e chiar tăcerea cea fără-de-chip? O fi vreo Zână a Zorilor, ori o fi vreun spirit hâd, dar cu suflet de aur? Ca în basmul cu Făt-Frumos prefăcut de zâna cea rea într-un broscu al lacurilor, așteptând fata de împărat să se îndrăgostească de el, să-l



ia de soț și astfel monstrul să redevină Făt-Frumos din Lacrimă? Să trăiesc oare, în această tăcere a bălților, clipa în care urâtul se transformă prin puterea iubirii în splendoare? Iată, iar o aud!

Iese din ascundere, mă strigă pe nume, în inima bălților, pe țărnul înșorit al fluviului, și dispăre mai înainte de a o fi zărit. Iar eu mă trezesc vorbind cu *chipul din apă*, și întreb: Unde ești? Sunt aici, îmi răspunde. Iar eu nezarindu-l, iar întreb: Unde, aici? Și El iar îmi răspunde: Aici, peste tot! Apoi, *vocea* spațiului dublei răsfrângerii se retrage în mai adâncul tăcerii din care s-a fost auzit. Poate...*era pe când nu s-a zărit, azi o aud și nu e!* Iar din ivirea ei nu a rămas decât sunetul trecerii, subțire și tănuț ca firul de sunet al sturzului, când poposit pe pinten de piatră, în amurg, își cheamă iubirea la nuntă. Melancolie, sfâșiere, teamă, prin misterul pe care îl degajă și dispăre, ca în acest poem:

*O voce m-a căutat la telefon. Am ridicat receptorul dar vocea a închis. Era obiceiul tău să aprinzi neliniști și am crezut că te-ai întors din baierale Infernului, ori din Paradis. Am gândit o clipă că sinuciderea ta ar putea fi o farsă, iar eu n-am scris poemul pentru sinucisă, ci l-am visat. Am așteptat să sune iar. N-a mai sunat. Dar vocea continuă să-și amplifice ecoul în auz, cum în fluviul în care arunci cu piatra, cercurile concentrice se amplifică până se sparg de mal. Ci malul memoriei nu se întrezărește. Iar vocea persistă și ademenește, ca o morgană în desfrâu hiperbolic (12).*

Vocea chemătoare este *vocea dăinuirii de sine*, sunetul ivit din tăcerea bălților; vocea Poeziei din deltaic; vocea unei mari iubiri. Iubire ce transformă năzuința în izbândă și urâtul în splendoare. Iar mie mi-a trebuit o viață să învăț să o ascult, și să o pot iubi!

**Lumina-lumină și magica lumină a toanei** – Foarte bogată, cromatică spațiului dublei răsfrângerii: păduri, grinduri căptușite cu ierburi, plante și flori; apa multicoloră, când se răsfrâng în ea stufărișuri argintii, nuferi înfloriți și ciulinii de apă, cu gust de castană coaptă, lintița și grăușorul găștelor sălbatice. Iar din *adânc* se răsfrâng la suprafață culorile ierburilor subacvatice, brădișuri și liane. Totul însumat într-o energie caleidoscopică, inimă a timpului pulsând în spațiul dublei răsfrângerii, în care, înșurubat în magie, omul e mistuit de un magnetism copleșitor. Dar pe cât e de diversă o astfel de cromatică, pe-atât e de schimbătoare, după intensitatea luminii, după anotimpuri și ceasurile zilei: violentă, aproape orbitoare dimineața, din cauza razelor ultraviolete puternice, dăunătoare vederii, încât, cu timpul, mulți dintre pescari orbesc; mai domoală în amiază, când timpul și balta picotesc și lumina își mai restrânge strălucirile; ca să izbucnească din nou în apus, când apa mai păstrează ceva din lumina soarelui și pare că se *aprinde* și arde asemenea flăcărilor iradiante din ascunsele ei comori.

Dar dintre toate aceste ipostaze ale cromaticii din deltaic, mai presus se situează *lumina-lumină*. Niciunde sau rare ori s-ar putea întâlni altundeva lumină mai clară, curată, mai aproape de sacra lumină închipuită de om, ca lumina din spațiul dublei răsfrângerii. *Lumină* căutată mult de pictori și artiști fotografi. Într-un dialog, cu ani în urmă, pictorul Gasser Gunther-Forst îmi mărturisea: „Vin dintr-o căldare de munți. În jurul meu, în copilărie, am văzut numai ziduri de munți: Semenic, Retezat, Poiana Ruscăi. Mi-s dragi locurile copilăriei, dar nu pot să pictez acolo. N-am lumină, n-am nici orizont! Mă simt încorsetat! Eu am nevoie de imensitatea câmpiei, a bălților, a deltei. Senzația spațiului e mai puternică, o trăiesc mai acut în bălți și în deltă. Apoi, aici mai este și *lumina-lumină*, care nu există în alte multe locuri. Într-o vară, împreună cu Aurel Mihailopol, fostul dumneavoastră coleg de la *Flacăra*, mare artist fotograf, și el pasionat de lumina spațiilor, am făcut măsurători asupra luminii din bălțile deltei: dacă vreți, chestie strict inginerească, dar așa am aflat că o astfel de lumină nu mai întâlnisem nici eu, nici el, nicăieri în țară. Asta m-a făcut să las muntele și să mă stabilesc definitiv aici, la Tulcea, în pragul deltei. Și nu voi mai pleca în altă parte. Rămân să pictez unde este cea mai limpede lumină!” (13). Ce altă pledoarie mai profesionistă, sinceră și obiectivă, să mai cităm, ca să percepem diferența dintre luminile celor două spații: munte și deltaic? Ce sentiment mai acut de trăire și percepție artistică a luminii mai vrem, ca să ne convingem de unicitatea luminii din spațiul dublei răsfrângerii? Deseori m-am întrebat de unde vine miracolul acestei lumini? Și, în urma unor îndelungi observații, am ajuns la concluzia că miracolul vine chiar din fenomenul dublei răsfrângerii: într-o primă fază, lumina, cu infime dar inerente impurități, se reflectă în apă; iar prin cea de-a doua răsfrângere, din apă în spațiul din care a plecat, lumina vine purificată, nuanțată de culorile lianelor din adânc și se proiectează în întreg spațiul deltaic. Astfel că, *Lumina-lumină*, cât și argumentele experiențelor științifice ne determină să intitulăm studiul nostru: *Deltaicul, spațiul dublei răsfrângerii*. Dar eu am și alte motive să cred în miracolul *dublei răsfrângerii*: când tatăl meu mă purta cu el în largul bălților, să mă inițieze în tainele pescuitului, afunda mrejele mereu într-un loc de unde, de regulă, reverbera o stranie lumină din adânc. El nu căuta locul, unde să-și afunde vintirele, ci căuta lumina aceea stranie. Intrigat de faptul că gestul se repetă, într-o zi l-am rugat să se explice: Este *lumina toanei*, mi-a răspuns într-un fel conspirativ, aproape șoptit, ca atunci când dezvălui un secret al meseriei pe care n-ar trebui să-l cunoască prea mulți; solzii peștilor conțin fosfor, iar fosforul din solzii peștilor din adânc iradiază această lumină; da, fiule, îmi repeta tatăl meu,

mândru că îmi poate explica izvorul acestei lumini și că eu aflu de la el o atât de minunată taină; solzii peștilor conțin fosfor și fosforul își răsfrânge lumina la suprafață, ca să putem noi afla pe unde se preumblă *toana* cea mare, cu pește mult. Iar când vei deveni un destoinic pescar, în astfel de ape, bântuite de luminile din adâncuri, să-ți afunzi vintirele, în locul de unde izvorăște lumina toanei. Cu siguranță te vei putea hrăni.

De atunci văd *lumina toanei* ca pe o *corabie de fosfor*, luminiscentă, ce navighează pe o mare de întuneric și pe care o poți privi în plină noapte și te poți minuna de splendoarea ei. Cu timpul, *lumina toanei* a fost transfigurată în poemele din cartea *Corabia de fosfor*, Editura Eminescu, 1976. Ce simbol mai frumos poți atribui unei cărți decât acela al unei corăbii de fosfor, care plutește și luminează beznele nopților? Apoi, printr-o transfigurare mai specială, lumina aceea a devenit lumina care iradiază din adâncul nostru ființial. Eu cred că la o astfel de lumină făcea aluzie și tatăl meu, când îmi spunea: *să-ți afunzi vintirele în locul de unde izvorăște această lumină! Cu siguranță te vei putea hrăni!* Am tradus povăța tatălui meu și acolo mi-am afundat, pe cât mi-a fost posibil și pe cât m-am priceput, nu vintirele pescărești, ci pe cele ale Cuvântului. În *Lumina toanei* întâlnim din nou fenomenul răsfrângerii. Dar acum răsfrângerea vine din adânc, din interior către exterior, dovedindu-ne că în deltaic totul este legat de dubla răsfrângere. Nu există corp în peisaj să nu fie răsfrânt în oglinda apei. Apa este o oglindă cosmică, iar spațiul deltaic este un spațiu în oglindă, răsfrânt în oglindă și din oglindă răsfrânt din nou în peisaj. Astfel, deltaicul devine un tărâm cu origini superioare. În fața acestui fenomen luminos, omul este situat între două realități sau, altfel spus, în fața unei realități integratoare: o realitate determinată în mod științific, și o alta sesizabilă și înțeleasă prin trăire în spirit și prin metafizică.

**Parfumul genezei** – Când în copilărie traversam pădurea și mă apropiam de *ochiul de apă*, îi simțeam prezența de la distanță, prin mirosul deosebit ce-mi invadea nările. Un miros specific, reavăn, de umezeală, de fermentație, de forță. Un fel de parfum, de *ceva* viu, de *ceva* proteic, de *facere*, *desfacere* și *prefacere* a materiei. O materie care dospește și crește, ca o azimă înainte de a fi trimisă în dogoarea cuptorului. Un miros din care parcă stă să țâșnească viul, viața. Un miros de creuzet cosmic. Trăgeam cu nesaț în piept acest duh de esențe tari și simțeam că mă ridic de la pământ. Mai târziu mi-am imaginat că un astfel de miros trebuie să fie parfumul genezei! Roiâu adunate în el toate parfumurile bălții: miros de mâl roditor, mirosul florilor din apă și de pe uscat; al mugurilor de salcie și plop; al păpurișurilor inundând malurile ochiurilor de apă; mirosul algelor și plantelor subacvatice, aduse de valuri la mal; al nuferilor înfloriți și al ciulinilor de baltă; mirosul

apei în care forfoteau miriadele de viețuitoare; da, un parfum al genezei! Există și la mare, în apus, acel miros de alge aduse de valuri la țărm, mai ales după o hulă de fund, în moliciunea cărora îți afunzi tălpile, dar nu se compară cu mirosul bălților. Un astfel de miros este unic. Nu-l vei întâlni în Spațiul mioritic, nici în cel al Bărăganului. Este un summum vital și proteic din care viul, sub forme varii, scoate capul.

Acest parfum unic al deltaicului *pria* ființării mele.

Și cred că o hrănea.

## VII. LOCUIRE ȘI ASUMARE ÎN SPAȚIUL DESTINULUI

### Sinistrul muget al sudului

Acum, când scriu la acest tulburător capitol, *locuire și asumare*, îmi vine în minte versul poetului german Friedrich Hölderlin, comentat de Martin Heidegger: „*Plin de merite totuși poetic locuiește omul pe acest pământ*” (1). *Plini de merite* trăiau și înaintașii noștri în spațiul frământat al deltaicului, sub sinistrul muget al Sudului: când digurile cedau sub năvala viiturilor, la Japșa Radei ori la Japșa din Crivăț, în gura căreia tata, sfidând brațul puternic al naturii, durase casa; când zăpoarele buiau peste noi, Dunărea nu mai avea maluri și devenea diluviu, iar omul era la cheremul dezastrelor. O luptă pe viață și pe moarte se declanșa atunci întru salvarea ființei. Refugiați pe pomostele înalte, în biserici, în școli, în podul caselor, transformate ad-hoc în spații de dormit, oamenii așteptau să treacă prăpădul. Dacă în teoria *Spațiului mioritic*, domnul Lucian Blaga vede valul apelor, tot ca pe o formă de spațiu ondulat, deal-vale, în spațiul deltaic valul nu are nimic *mioritic*, nici creator, ci doar o uriașă forță distructivă. Retrași în pod, claie peste grămadă, cu bruma de bagaje după noi, cu cățel, purcel, pisici și cloști pe ouă, simțeam casa clătinându-se, precum o corabie în furtună, la loviturile de berbece ale valurilor, iar Dulcea ne aduna în brațele-i fragile și neîncăpătoare, închinându-se. Valuri negre, amestecate cu sloiuri de gheață, cu mâl și bușteni luați de viitură, loveau pereții caselor, încât aud și azi huruitul acela provocat de surparea lor, precum huruitul mormintelor ce se surpau îndeale, sub văpaia Lunii. În barcazul de *șaișpe* crivace, priponit de stâlpul casei, tata veghează. Să ne hrănească, afundă vintirele în apa din ogradă, alteori în camerele inundate și, când avem noroc și pescuiește crapul de zece kilograme, îl preface în saramură sau în borș, cu apă din zăpoare, chiar în barcă. De un trepied metalic atârână ceaunul, agățat de un cârlig. Borșul fierbe la foc domol, pe o tablă groasă, așezată pe mai multe cărămizi pe fundul barcazului, pentru a-l feri de foc. Târziu, în documentările mele reportericești, multe la număr, am constatat că așa fierbeau păstruga, bucățile de morun sau nisetru și pescarii de pe marile iezere Furtuna, Razelm sau Sinoe, într-o mică zăbavă, după lansarea năvoadelor la apă. Borșul aburește. Carnea de saramură, grasă, ca de purcel, sfârâie pe grătarul încins, iar

aromele urcă prin gura podului spre cele șapte guri flămânde, retrase sub căciula protectoare a acoperișului. Apoi, vultur cu prada în gheare, tata se înalță, cu ceanul spre gura podului, mama primește hrana, o împarte pe guri, puii cresc și toți așteptăm să treacă prăpădul.

Din podul casei, unde stăm adunați, aud *sinistrul muget al Sudului*. Și, deși ne aflăm la *înălțime*, trăim un fel de *cădere*. Nimeni, însă, nu cârtește. Nu se tânguie. Nu se plânge. Ne asumăm acest prim val din valurile ce vor urma să treacă peste noi, în acest spațiu al destinului. Printr-un orificiu, pe care îl fac în ascuns în acoperișul de papură al casei, privesc măreția dezastrului: țarinile, pădurile de sălcii seculare stau scufundate în marea fără de maluri ce se întinde până dincolo de orizont. Din realitatea invadatoare se degajă o boare sinilie, alteori lănoasă, ce plutește peste ape, amintind de începutul de lume din *Facerea: Întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor (2)*. Și peste toate, un sentiment puternic de încleștare și suferință în care omul își proba menirea: de-a supraviețui. Iar boarea sinilie, alteori lănoasă, din această perspectivă din nou sofianică, era poate chiar duhul apelor. Și probabil că atunci, deși noi nu-L vedeam, Dumnezeu se purta pe deasupra zăpoarelor, anunțându-ne ieșirea la liman.

\*

Revin la poemul *Chipul din apă*, deoarece în el regăsim și alte atribute ale spațiului deltaic. Chipul din ancestralul lichid, e un chip al memoriei din adânc, iese din ascundere, vine la suprafață și, prin *raționalitate supra-rațională*, limbajul de totdeauna al poeziei, își deapănă tragica lui poveste, din începuturi asumată în spațiul destinului. Să auzim ce spune mai departe personajul misterios din poem, despre asumare și destin, într-un plan secund, când subiecții încep să se înțeleagă prin *limbajul din amnios*, cum îl numește *Chipul din apă*, tot un limbaj supra-rațional:

*Și cortina căzu. Și nu mai știam de eram cel ce eram sau eram cel ce vorbea din adâncul memoriei, că un vulcan răbufni din oglinzile apei, și glasul rosti:*

*Desfășuram năvoadele în Sud, când izbucni din liniști o tornadă. Îndată deveniram mării pradă într-un tărâm al iadurilor, ud. Cei prinși în larg, în ghearele furtunii, năvoadele cercau să le salveze din ale gheenei 'nalte metereze. Iar noi, înmărmuriți, priveam pe mal cum crud jongla cu ei turbata mare: când aruncați genunii, când pe val. Și auzind cum pasărea furtunii rotea pe sus și croncănea a moarte, ne-am împlântat barcazele în valuri și am grăbit, prin gropile lichide, să-i scoatem vii din baierele morții.*

*O!, ci ajunși, găsirăm vâsle rupte și un schelet ce fu barcaz odată rânjea la noi ca o fantomă hădă. Și niciun semn de viață, nicio urmă din cei ce-au fost cândva pescari în Sud. Ci doar un val ce legăna o urnă bocea-ndeel ca un cernit prelude.*

*Fantoma din adânc tăcu o vreme, încât mi-am zis în gând: poate se teme, ori cam zevzecă știma-i șterge clipul, să nu-i discern în cerul apei, chipul! Dar reveni fără să-mi dea de veste și reluă preatrista ei poveste: Să ne salvăm nu a fost chip: un val cu laț în vârf ne-a strâns pe toți în pântec, într-un tărâm lichid, atemporal... Încât de-atunci împărățim adâncul și ne-arătăm la intervale chipul, transfigurând în mitosemn Nimicul și dând un sens unui dezmaț carnal.*

*În Sud, pe mal, privesc în punctul fix, într-o înmagiere de onix, sperând, că din nuntirile de harpe, s-ar mai putea ivi ceva din ape, să-mi mângâie înăbușitul plâns ce în potirul inimii l-am strâns, ca sângele în Graalul răstignirii, la care vin să se adape mirii pieriți cu-ntreg alaiul pe sub ghețuri. Ori rățăciți în neguri, pâcle, cețuri ce prigonesc poporul meu din Sud. Alt chip din ape nu văd, nu aud, doar solzii spaimei cresc, spini lungi pe trup. Angoasele cu dinți de lână rup din carnea mea, ca dintr-o dulce nadă. Cinci dade precucernice înnoadă nod strâns pe sub bărbie la broboadă. Bocesc în cerc, în magică pentadă. In Sud, pe mal, în punctul apei fix, într-o înmagiere de onix! (3).*

Personaj abisal, *Chipul din apă* nu este altceva nici altcineva decât *Chipul memoriei din adânc*, memorie vorbitoare din *orizontul temporal inconștient* al omului din deltaic. Ne vorbește despre una din dramele cele mai frecvente din existența sa de excepție: lupta cu vitregiile vieții, cu furtunile care îl surprind pe întinsele lacuri, pe fluviu, pe mare, și îl scufundă, întregind continuu această memorie ce ni se arată acum sub forma *chipului din apă*, într-un orizont temporal integrator, însumând și simbolizând ceea ce este *permanență* în insondabilul ființial al deltaicului. Cum își asumă omul din deltaic acest fatum? Nu obidit, spășit, cu jugul pe grumaz; ci luptând, în același timp iubind și urând fluviul, apa în variile sale forme, antinomie permanentă, greu de purtat în sufletul zguduit de dezastre. În documentările noastre prin deltă, multe, deoarece am fost atras ca de un magnet de oamenii și locurile din deltaic, am dormit câteva nopți la cabana pescarilor-lipoveni de pe marele iezor Furtuna, pentru că a doua zi, în zori, urma să-i însoțesc pe ghiol la lansarea năvoadelor la apă. *Am dormit* este un fel de-a spune, că n-am prea avut timp pentru somn: unul dintre pescari mi-a istorisit propria lui dramă. Să-l ascultăm:

„Aveam șaptesprezece ani și pescuiam cu năvoadele pe acest iezor, Furtuna. Eram mai mulți, cu mai multe bărci. Eu făceam echipă cu fratele

meu mai mare, Mitrofan, cu alți pescari. Am lansat năvoadele la apă. Am închis cercul și ne pregăteam să preluăm peștele care fierbea în plase. Treabă grea, anevoioasă, dar pentru noi, obișnuită și plină de satisfacții, când vezi peștele sărind ca păsările din apă, să scape din năvod. Din senin s-a iscat o furtună, un fel de tornadă. Smulgea apele din iezer, provocând valuri enorme. Să nu pierim, am hotărât să abandonăm năvoadele și am vâslit cu putere spre mal. Ne-am salvat, dar inimile ne sângerău pentru năvoade. Peștele, știam că rămâne în apă și-l vom prinde la alte toane. Dar dacă năvoadele dispăreau în mълul din adâncuri, nu le mai găseam. Și un năvod costă mulți bani. În plus, fără năvoade, nu ne mai numim pescari. Am așteptat să înceteze furtuna. După un timp, mai pierduse din putere. Câțiva dintre cei mai tineri, printre care și fratele meu, au hotărât să iasă din nou în larg, să salveze năvoadele. Când au ajuns la ele, furtuna a lovit cu și mai mare putere. Priveam de pe mal cum dispar și reapar din valuri. Apoi, n-au mai apărut. Inimile ne-au împietrit. Auzeam strigăte de ajutor, dar dacă porneam și noi să-i salvăm, am fi avut aceeași soartă. Toți cei cinci plecați după năvoade au pierit înecați. O iarnă întregă am dat roată acestui iezer, cu o pâine sub braț, în speranța că voi da de fratele Mitrofan. Nu l-am găsit. Lacul ăsta, cum vedeți, este o adevărată mare. Dar este și un adevărat mormânt. Cei plecați după năvoade, alții asemenea lor își dorm somnul de veci în adâncurile lui.”

Chipuri însumate, stratificate în memoria apei, se răsfrâng din adânc la suprafață sub forma și prin glasul *chipului din apă*. Și oare nu este vorba tot de o dublă răsfrângere? O răsfrângere a vieții în moarte și o a doua răsfrângere a vieții din moarte, spre memoria unui orizont temporar inconștient al omului din spațiul spirală al dublei răsfrângeri?

Dacă în *Puiul vidrei*, carte în manuscris, comparăm deltaicul cu un fel de Eden, prezentând câte ceva din latura lui paradisiacă, acum dominantă este latura lui tragică, așa cum rezultă din dramele descrise de noi până aici și la care se pot adăuga altele: tatăl care își caută cei doi fii înecați în fluviu; mama care trăiește doar să-și plângă până la epuizare cei trei fii înecați în aceleași fluviu; încât, ascultându-i bocetele în fiecare dimineață, ajungi să-ți spui, ca în poemul citat: „*Astfel am învățat să nu-i mai plâng pe cei morți, ci pe cei vii întreit să îi plâng!*” (4). Înecul produs în varii împrejurări, primăvara în zăpoare, vara la scaldat, iarna în șioi sau în copcă, toamna scufundat de furtună, ca în poemul de mai sus, înecul rămâne cea mai frecventă și mai dramatică încercare.

Pe omul din *deltaic* îl pândesc neliniști, capcane și pericole în tot locul: în liniștea de început de lume, în care o boare ca o giulgie străvezie, un fel de duh al apelor domină spațiul bălților, un țipăt de pasăre de pradă te



săgetează și te înfioară; lișița izbucnită în zbor de pe cuiarul din păpuriș, te face să tresari și te neliniștește; lătratul enotului în mlaștini, avertizează; urlatul lupilor pe grinduri, iarna mai ales, te înspăimântă. Chiar și când, pierdut în mirajul bălților, călătorul cu interes zărește un alt om, mai înainte de a se apropia de el, îl studiază de la distanță. Că nu tot omul ce colindă bălțile – în care animalele sălbatice și domestice trăiesc slobode, nepăzite, – le străbate cu scop pașnic. Deseori omul acela poate fi un hoț ori un tâlhar. Și să mai reținem un adevăr: în *mioritic*, omul calcă pe piatra muntelui și pasul lui e temeinic și sigur; în *câmpie*, omul calcă pe solul bătătorit de veacuri și pasul lui este sigur. „Pe Bărăgan ai un profund sentiment al siguranței, al stereotropismului...Pe Bărăgan nu poți să mori, dar poți să dispari, de o moarte mult mai vastă: absorbția în infinit” (5). În *deltaic*, rareori omul calcă pe loc sigur, când nu calcă în șioi, în mlaștini, în vreo țesătură de liane subacvatice, caracatiță cu o mie de brațe, să-l tragă la adânc. El merge și veghează, veghează și înaintează. Ia seama pe unde calcă. De unde și zicerea tatălui meu, când îl urmam în bălți: *băiete, ia seama pe unde calci!*

În *deltaic* nu există drum sigur. Omul călătorește în direcția în care îl cheamă interesele.

Și drum pentru orice interes nu există.

**Latura edenică a locuirii** – După ce puhoaietele se retrăgeau, imaginea era una apocaliptică, de coșmar: casele arătau precum scheletele de dinozauri, susținute pe verticală doar de stâlpii bine înfiți în pământ și de împletitura de paiantă, spălată de ceea ce odinioară fuseseră pereții. Rămăneau, protectoare, acoperișurile din papură sau stuf, uriașe iurte suspendate în aer.

Dar apare soarele și *furnicile* ies din mușuroi: bărbații aduc nuiele din păduri, împletesc și repară paianta distrusă; mamele, ajutate de tinere fete, frământă un compost din pământ galben, paie de orz, și-l buciumează peste pereții de paiantă. Apoi lipesc, văruiesc, soarele usucă noile întocmiri și în sat se aude din nou fluierul feciorilor; râsul zglobiu al fetelor.

Ne ridicăm din *cădere!*

Iar eu, cu un fior de bucurie în suflet, scriu poemul **Facerea casei: Trei fete taie nuiele din desișul pădurii, să împletească pereți din paiantă. Zâne-s? Întruchipare a Știmei ce dărmărară? De nu le-aș vedea gleznelor mușcate de ruguri, aș crede că-s buiace baiadere. Dar sunt trei fete cu poale aridicate, taie nuiele. Le-aud cântecul dulce...!** (6).

Era aceasta o *trăsătură fundamentală a existenței umane*? Era atitudinea asumată a omului din spațiul dublei răsfrângerii, față de viață. Trăia acceptându-și destinul. Zidind și rezidind. În același timp se zidea și rezidea pe sine. Și călătorea spre ființă.

Iar eu în acest fior de amară măreție, eram bobul de nisip ce se încăpățâna să creadă că mâine va reîncolți.

\*

Dar latura edenică a *locuirii* o descopeream tot după zăpoare. În același timp cu valul de viitură în iezerele secate pătrundeau puhoai de pești, care după retragerea apelor, o bună parte rămânea în bălți. Oamenii pescuiau rodul bogat al apelor, peștele, parte îl foloseau pentru hrană, parte îl sărau, îl păstrau în butoaie și putini, îl comercializau, asigurându-și alte bunuri. Și se mai întâmpla un fenomen deloc de neglijat: viitura aducea și așternea peste țarină un strat de mâl roditor, ca pe văile Nilului. Oamenii arau, semănau, toamna adunau rod bogat, iar mamele frământau și coceau pâinea. Turmele sporeau și belșugul bucura firea omului. Își hrăneau copiii, familia. Vegheau și întrețineau, la flacăra unui foc milenar, răbdător, *fiițarea* și *fiița*. Astfel, înfruntările din deltaic deveneau expresia unui proces al devenirii în istorie. „În care progresul este rod al înălțărilor și al prăbușirilor. Și ele se înscriu în sentimentul destinului trait, ca o alternativă de suișuri și coborâșuri” (7).

Deducem de aici că fenomenele distrugătoare au în esența lor un mecanism cosmic secret, care vindecă urmările propriilor dezastre.

Și-l compensează pe încercatul om, mereu *sub vreme*.

**Ochiul lui Dumnezeu și revelația Marelui Isoscel** – Latura edenică a locuirii am mai descoperit-o într-o ipostază: în revelația Marelui Isoscel. Ceea ce probabil am reținut din momentul în care am deschis ochii și am privit lumea numai de pe orizontala mea fragilă, a fost sânul mamei din care mă hrăneam. Evoluând și privind aceeași lume din poziție verticală, într-o zi am descoperit *Ochiul lui Dumnezeu*. Era înscris într-un triunghi, în icoana la care maica mă aduna și mă învăța să fac semnul crucii, iar mai târziu să rostesc rugăciunea copilăriei: *Înger, îngerășul meu!* Apoi, din fiecare vârf de unghi, mi se arăta o Persoană/Stare dintre cele trei ale Sfintei Treimi: Tatăl, Fiul, Sfântul Duh. În mijlocul triunghiului se deschidea un Ochi, care vedea tot, te privea stăruitor din orice parte ai fi privit tu spre El. Când comiteam vreo năzbâtie, treceam cu privirea în pământ, alteori cu teamă, prin fața *Ochiului*, convins că mă vede oriunde m-aș afla. Nu știi ce s-a întâmplat cu icoana aceea, după ce eu am părăsit locul copilăriei. Mă tem că, rămasă pe perete, când buldozerul apocaliptic a împins casa copilăriei mele în Dunăre, a împins-o cu icoană cu tot. Mi-aș fi dorit s-o *recitesc*, să-i înțeleg mai bine simbolistica, din câte cunosc, rară în iconografia creștin-ortodoxă. Un critic m-a întrebat, cândva, dacă imaginea triunghiului din icoană, rămasă în subconștientul meu, nu are cumva legătură cu imaginea Marelui Isoscel,

teoretizată de mine în prezentul studiu? Nu știu, i-am răspuns; nu pot nici să te aprob, nici să te contrazic. Există, însă, în vastul spațiu deltaic, situat într-un relativ centru al său, intuit mai mult, un super-spațiu-nucleic, spațiu-nișă, spre care converg concentric liniile de forță ale întregului spațiu deltaic, bombardându-l cu informații. Situată în acest spațiu-nucleic, o prezență gânditoare adună, sistematizează, meditează asupra fluxului de informații și emană o gândire sistemică, chiar filosofică, asupra întregului deltaic. De unde vine acest flux de informații? Din trei mari izvoare. Să mă explic: casa copilăriei mele, cred și azi, era situată, cu încuviințare divină, la 50–60 metri cu fața spre fluviu, între școală și biserică.

În stânga, gard în gard cu grădina noastră, desfășurată tot spre fluviu, se afla școala. Săream pârleazul și ajungeam în curtea școlii. Mai făceam un salt și eram în sala de clasă. Îmi scoteam bascul și, cu două degete la tâmplă, în semn de salut, rosteam șoptit către tabloul din care îmi zâmbea regele: Salve, Majestate! Școala mi-a permis, uneori prin efracție, accesul la cultură, mai ales la raftul cu Poezie. De ce prin efracție? La Mărașu, aveam două biblioteci: lumea în care copilăream, bălțile, fluviul, oamenii, obiceiurile, natura întreagă – mi-a fost prima bibliotecă. Aș spune mai mult: prima universitate! Era vastă. Abia așteptam s-o cutureier. *Lectura* ei o făceam după un alt alfabet, alte legi decât cele ale cititului; o pipăiam, trăiam, provocam. Mă confruntam și mă contoapeam cu ea. Devenea fascinantă, iar uneori mă înspăimânta. Într-o încăpere din clădirea școlii, exista a doua bibliotecă; biblioteca adevărată în care imaginam marele spectacol al lumii. Prin anii '50, în izolarea din inima bălților, Școala Mărașu avea o bibliotecă importantă, cu multe volume. În plină ocupație sovietică, lângă Eminescu, Alecsandri, Creangă, Coșbuc, Caragiale, alți scriitori contemporanii, pe raft se aflau și Lev Tolstoi, Dostoievski, Lermontov, Maxim Gorki, Cehov, Pușkin, alții. Ni se recomandau spre lectură și Boris Polevoi, cu *Povestea unui om adevărat*, și Nikolai Ostrovski, cu eroul său Pavel Korciaghin din *Așa s-a călit oțelul*, și Dan Deșliu, cu *Lazăr de la Rusca*, Nina Cassian și Maria Banuș, cu *Plugul, strungul și condeiul au pornit să chiuie, și-au pus flori la pălărie și văzduhul țiuie*, dar peste ele treceam repede. Eram atras de cărți rare, care nu figurau în programa școlară: *Elevul Dima dintr-a șaptea*, de Drumeș; *Cuore, inimă de copil*, de Edmondo de Amicis; *Câinele din Baskerville*, de Arthur Conan Doyle; *Cei trei mușchetari*, *Laleaua neagră*, *După 20 de ani* sau *Contele de Monte Cristo*, de Alexandre Dumas, tatăl; *Mizerabilii*, Victor Hugo; *Moș Goriot*, *Eugénie Grandet*, *Colonelul Chabert*, de Honoré de Balzac; altele care circulau pe un fel de rețea subversivă. Domnișoara Catinca Perijoc, profesoara de limbă și literatură română, ne recomanda, pentru vacanță, lecturile obligatorii, și pleca la Brăila. Se mai întorcea

toamna, la începutul școlii. Știa că în vacanță părinții ne puneau la treabă și nu prea aveam timp de citit. Dar eu, fiind cu casa la doi pași de *casa cărții*, am recurs la o stratagemă: cât domnișoara Perijoc se preumbla printre rafturi, să-mi aleagă cărțile, eu mă furișam lângă fereastră și trăgeam foraibărul, să pot deschide fereastra din afară. Terminam *lecturile obligatorii* și îmi doream alt fel de lecturi. Acum nu mai duceam lipsă de cărți. Veneam în amurg, mă pitulam sub cei doi corcoduși bătrâni, cu crengile până la pământ, împingeam fereastra și dintr-un salt eram în bibliotecă. Aveam cu mine o lanternă de camuflaj, adusă de tata din război și, la lumina ei, palidă și ascunsă, scoțeam printre rafturi. Luam ceea ce mi se părea că e o *carte bună*; de unele auzisem, pe altele le intuiam. Cu două-trei cărți în sân, săream înapoi, trăgeam fereastra și parcă nimic nu se întâmplase. Depun însă mărturie că prin același procedeu am adus majoritatea cărților la raft. Spun majoritatea că unele, foarte puține, au rămas la mine. Jinduiam să am o bibliotecă. Aveam câteva cărți în casă: Biblia, Psalmii, cărți de rugăciuni, dar nu aveam o bibliotecă. Pe atunci, copiii familiilor din bălți nici nu puteau visa la așa ceva. Nici chiar copiii preotului sau ai învățătorului nu aveau o bibliotecă în familie. Trăind sub povara acestui păcat, peste ani am zis să mi-l răscumpăr, să mă revanșez. Așa că am făcut câteva donații de carte: peste o mie de exemplare, către biblioteca din Mărașu și alte două școli din Insulă; alte 450, cu autografe, le-am donat Bibliotecii județene Panait Istrati din Brăila.

Acesta a fost *Templul meu din stânga Domnului*. De pe băncile înguste ale acestei școli, care astăzi îmi face onoarea să-mi poarte numele, am adunat bruma de învățătură cu care am plecat, să o sporesc în lume.

\*

În dreapta, tot gard în gard cu noi, flancată de o perdea de plopi seculari, într-un hieratism estompat se înălța biserica, *Templul meu din dreapta Domnului*, în spațiul căruia sângerau tălpile mele și ochii mi se măreau de interogații. Împins de curiozitatea de a *vedea* și de a *crede* (fericiți cei ce nu văd și cred), am fost de față la mai toate evenimentele legate de existență și moarte. Dacă se boteza un copil, eram prin preajmă. Înflorea în mine mirarea cum de nu moare ghemul de carne, când afară crăpau ouăle corbilor de ger și el era afundat în cazanul cu apă rece, adusă chiar atunci dintr-o copcă tăiată în fluviul înghețat. Dacă avea loc o cununie, prilej mai profitabil, strigam: prezent! Atent la ritual, nu scăpam din vedere momentul în care mirii erau purtați în jurul mesei sfinte și preotul intona „I-sa-i-a dântuiește...!” Atunci, una dintre femeile nuntașilor (femeile sunt meștere la ritualuri) arunca în calea mirilor bănuți și bomboane, după care ne repezeam, nimerind uneori chiar sub poalele popii Luchian, de-l făceam să-și întrerupă isonul, să ne gratuleze cu un bombeu undeva în spate și să

șuire printre dinți: „Piei, drace!” Iar când clopotul bătea rar, cu ecou de bocet, știam că e doliu la o casă și va avea loc înmormântarea. Căutam să nu lipsim, mai ales că noi, copiii, primeam *pomeneată*: un colac, pentru pomenirea celui plecat în rândul dreptilor, și un banuț legat într-un colt de batistă, pentru ca mortul să-l plătescă pe luntrașul Caron, să-l treacă Acheronul. Martor ocular la astfel de evenimente ce jalonau drumul dintre naștere și moarte, devenisem cumva familiarizat cu ele (nu numai eu), încât moartea mi se părea eveniment firesc, precum botezul, ori cununia. De ce nu eram prea afectați de tragismul morții? Bătrânii noștri mureau pe atunci de *moarte bună*; la *vremea lor*; când le *sosea ceasul*. Iar *ceasul*, de regulă *sosea* la vârste onorabile: 90 sau 100 de ani și chiar peste. Din atari motive, jalea nu era mare, bocetul nu era exagerat. Tânguirea mare e semn de revoltă în contra Cerului. Erau așezați cu demnitate în rândul dreptilor adormiți. „*Moartea dreptilor este adormire*”, spune Sfântul Ioan Scărarul. Crescut din rădăcina lor, n-am eliminat din limbajul poetic cuvintele referitoare la thanatos. Ele, câte sunt, nu exprimă disperare sau revoltă în fața morții. Nici acceptare oarbă, fără să înțelegem importanța ritului, ori mitului, în care deltaicii credeau, le păstrau și le practicau cu rigoare. Căderea unei stele nu ne spune că, vai, cerul va fi cuprins de noaptea cosmică. Un fior produce totuși în noi. Știm, conștientizăm, ni se transmite că o stea a murit, ni se amintește că și stelele sunt muritoare, iar fenomenul poate să se producă provocat sau când îi *vine ceasul*.

\*

Măsuța de brad, la care îmi pregăteam temele și din când în când compuneam un catren sau o poezie, se afla sub fereastra ce se deschidea larg spre fluviu, cel de-al treilea templu, *Templul meu de apă*. Aveam în față, întreaga panoramă a fluviului, cu tot ce mișca în el și plutea pe el: somni uriași în adânc, moruni suind primăvara pe fluviu, să-și depună icrele negre, în amonte; bancuri de scrumbii suind spre izvoare, tot să-și lase icrele; pescari, în barcaze și luntre, lansând în adâncuri ave și setci; turme de bivoli și cornute mari trecând fluviul, afundați până la coarne, de mi se părea că fluviul are coarne, treceau dincolo, spre pășunile din Balta Mică; roiuri gălăgioase de copii scâldându-se; vapoare mari și mici, șalupe rapide, convoaie de șlepuri, sub diverse pavilioane, încărcate cu minereuri, urcând greoi, cu zgomot înăbușit al motoarelor, în dealul fluviului. Ajunsesem să cunosc apartenența convoaielor de șlepuri nu după paviloane – steagurile arborate la pupa, ci după vorbele, cântecele și instrumentele cu care se acompaniau în singurătatea lor marinarii: nemții cântau la *hohnere*, armonici mici, sonore; grecii își rosteau barcarolele la banjouri; cehii, mai potoliți, la muzicuțe; rușii, expansivi, încingeau cazaciocul pe punte, însuflețiți de balalaice. Fluviul mi se înfățișa ca fiind marele ecran, cinerama din care

adunam cunoștințe despre lumea de dincolo de mine, transformându-l, printr-o mare iubire, din fluviu al morții în fluviu al vieții, ca în acest poem:

*Acheronule, Acheronule! Te-am traversat din mal în mal, cu un singur braț, deși știam că apele tale au puterea înecului. Auzeam lacoma gură cerând Omm și eu înotam. Auzeam frații țipând cu înecul în gură și eu înotam. Auzeam maica tânguindu-se, că mâna întinsă nu-i poate salva fiica din naufragiu, și eu înotam.*

*O, Acheronule, Acheronule!, ruperi de viscere-n ființă, sfășieri de vestminte pe trup, și smulgerea părului, și eu înotam. Și dacă ar fi fost numai atât! Dar ai trimis peste noi pedeapsa focului și n-am blestemat, nici nu ți-am biciuit apele, să răzbumăm corăbiile scufundate. Ci te-am iubit, amplificându-ți măreția morții! Am săpat fântână în țâțânile adâncului, am umplut cristelnițele cu sfințite apele tale, și ne-am botezat în ele pruncii. Și din fluviu al morții, în fluviu al vieții te-am prefăcut și te-am păstrat în ființă.*

*O tânără femeie leapădă hainele în amurg și, ca în brațele bărbatului, în apele tale se abandonează; cu degete lichide îi mângâi trupul și o împingi în extază. Rușinată, steaua pleacă ochii și învinsă de ispită coboară în văpăile tale. Și ca Afrodita iese din valuri și ne sfințește țărmlul.*

*Călare pe calul alb, de mii de ani un Sfânt Gheorghe retează capete de balaur, în lupta cu Dublul; le-aruncă în apele Acheronului, capetele cresc la loc și sfântul zăbavă nu are. Au nu zice mucenicul că nu primește coroana decât cel ce luptă? Luptăm împotriva inarticulatului morții. Și zăbavă nu-i!*

*Într-atât te-am iubit încât nu mai știi de ești aeve, ori ești născocire a propriilor mele neadormiri. Și într-atât cântatu-te-am, încât te-am făcut cunoscut dincolo de margini și de vibrații. Din curgerea cea de-o-ființă, ființă mi-am făcut și neprețuită creație. Cum atunci, inima mea să nu-ți confere propriul ei chip? Cum revărsarea ta în mine să nu ia forma vasului în care se revarsă? Fii liniștit cuceritorul meu! Că, în toate în câte dăinui, inima mi-o aud bătând. Și toate ale mele sunt și ale tale. Iar pasărea ce planează deasupra apelor tale acum este chiar sufletul meu (8).*

\*

Revin la momentul revelației Marelui Isoscel. Țin minte că îmi pregăteam lecțiile la geometrie. Meditând, într-o zăbavă activă am tras instinctiv pe hârtie trei linii: corespondente cu fluviul, școala și biserica. Am unit cele trei linii. A rezultat figura geometrică a unui triunghi isoscel cu baza, latura mare, pe fluviu; cu unghiul ascuțit în pieptul meu, așa cum stăteam la masa de scris. Astfel, Școala, Biserica și Fluviul mi s-au revelat ca linii de forță ale spațiului în care viețuiam; un spațiu-nișă, un spațiu-nucleic în marele spațiu deltaic. Astfel mi-am fixat poziția mea în peisaj. Apoi, au încolțit în

mine ideea și dorința nestăvilite de a abstractiza, de a găsi secretele spațiului în care mă dezvoltam. Și am conștientizat problema devenirii mele. Am descoperit originile; elementele din care, ca un arbore rămuros, ființa mea își trage sevele. Am aflat din ce spațiu real și spiritual, acvatic, mitic, metafizic, din ce timp istoric a pornit devenirea mea. Ce-am observat? Că mă înscriu în Triunghiul din icoană, triunghi isoscel, cu latura de la bază, corespondentă fluviului, variabilă, dar totdeauna mai mare decât celelalte două. Am numit spațiul situat între cele trei temple, *Marele Isoscel*. M-am întrebat dacă, în spațiul trinitar în care eu trăiam și mă formam, un fel de incizie în vastul spațiu deltaic, totul este cunoscut și numit. Am dedus că nu este totul cunoscut, nici totul numit. Am înțeles că spre centrul spațial al Marelui Isoscel gravitau din toate zărilor toate liniile de forță ale spațiului deltaic. Aici au buit peste noi zăpoarele de primăvară, spulberând totul în cale; au venit ororile și urmările celor două războaie mondiale; s-au adăugat abdicarea regelui, arderea cărților interzise de noul regim, exterminarea unei lumi și înglobarea ei în colhozuri; au urmat schingiuirile celor care refuzau să intre în colhoz, printre ei și poetul; am îndurat cu încreștare dărâmarea caselor în care ne-am născut și am crescut; am îndurat exterminarea unei geografii milenare, de frumusețe coplesitoare: desecarea, defrișarea bălților și prefacerea lor în lagăre de muncă, un fel de Guiană franceză, spre care era împinsă o lume în zeghe.

Nu e prea mult pentru o viață dorită în pace?

Marele Isoscel, inimă a deltaicului, devine astfel simbolul și sensul filosofic al devenirii omului în spațiul bălților. Toate cele trei laturi ale Marelui Isoscel au acționat ca linii de forță formatoare asupra omului din deltaic, imprimând adânc în matricea sa biospirituală cele trei esențe ale permanenței: credința, colac de salvare ce îl ține plută în apele fără de maluri; lupta cu dezastrele, pentru supraviețuire; învățătura, mijloc de salvare din încercuirea forțelor distructive și de înălțare din căderile în istorie.

Toate aceste confruntări sunt tot atâtea căderi în istorie și tot atâtea înălțări. Sunt elemente formative în devenirea omului din deltaic, cât și a mea ca om și scriitor.

În cuprinderea Marelui Isoscel se întâmplă totul și toate din prezenta lucrare.

## VIII. ORIZONT TEMPORAL INCONȘTIENT

### Cele trei valuri, trei căderi în istorie

\*

*Orizontul temporal inconștient al omului din deltaic este unul stihial, marcat de cele trei valuri sau de cele trei căderi în istorie: lupta cu zăpoarele, defrișările, desecările, incendierea bălților, conducând la distrugerea unei geografii milenare, cu efecte în plan climatic, economic, social – primul val; demolarea satelor, apariția colhozului și distrugerea unei lumi – al doilea val; transformarea bălților în spațiu concentraționar, cu numeroase lagăre de muncă – al treilea val, și cel mai distructiv.*

\*

Râurile curg în cascade, se revarsă în fluviu și dispar; fluviul se revarsă în deltă și în mare și dispare; din când în când, dealurile își netezesc cocoașa și ajung în văi; într-un mod nevăzut, o realitate se dislocă, se răsfrânge într-alta și naște o nouă alcătuire. În deltaic, omul plecat din plai nu mai simte presiunea gravitației, la vale, mereu la vale, spre *Ispita Sudului*, spre mândra și râvnita țară *Hesperia*, imaginată, niciodată reală în orizont. Nu mai transhumează! Nu mai pendulează între munte, câmpie și bălți. Urmând același drum al undei spațiale, traversând *mioriticul* și *bărăganicul*, ajunge în deltaic unde pătrunde într-un fel de statornicie; un fel de popas al timpului. În spațiul *ochiului de apă*, totul se liniștește. Apele par adormite fie și numai aparent și pentru moment. Nemișcat, peisajul induce o pace adâncă. Natura toată se odihnește. Timpul însuși pare că se odihnește după atâta curgere. Omul e absorbit de zăbavă și învață să devină statornic. O statornicie din care nu se va mai smulge niciodată. Oricâte dezastre vor trece peste el. Iarbă e din belșug, turmele se înmulțesc, el se reasează în temeiurile lui și începe să *locuiască poetic* în ademenitoarea *Terra Nova*. Intră *poetic* în lucrările destinului. Furtunile, zăpoarele, arșițele și înghețurile îl vor clătina, dar nu-l vor dizloca. Din înfruntarea cu stihiiile naturii, se va înstăpâni temeinic în statornicie. Îl vor așeza mai bine în rosturi. Se leagă cu fire nevăzute de o *locuire* în noul său orizont temporal inconștient.

Dar, vai, la câte valuri și căderi și la câte ridicări din cădere îl va supune destinul! Trei mari valuri și tot atâtea căderi în istorie se vor abate curând asupra deltaicului și a omului său!



## Primul val

### Exterminarea unei geografii milenare și efectele ei

Primul val îmbracă ipostaze și fațete diverse: totul s-a mișcat în tăvălugul timpului. Geografia mirifică și milenară a locului, în care cei de până la generația mea și-au trăit prima tinerețe, este demult istorie. Nimicirea ei a început odată cu digul, care azi înconjură protector spațiul bălților de odinioară. Încât, atunci când ajung în fostele bălți (din ce în ce mai rar, din cauza anilor; din ce în ce mai greu, din cauza lipsei mijloacelor de transport; din ce în ce mai anevoios din cauza unui drum nedemn față de civilizația timpului și în contradicție cu valorile materiale produse în spațiul fostelor bălți), întâlnesc un univers răscolit, pe care nu-l mai pot reageza nici în minte, în tiparele de început, nici înțelege. O natură de geneză și de frumusețe rară a fost mistuită de flăcările unui Prometeu nesăbuit!

\*

Descriu din memorie o realitatea privită cu ochii mei, cu mai bine de 50 de ani în urmă: bălțile sunt secate! Peștele moare sufocat, cu un ochi scufundat în mълul iezerului din care apa a dispărut, cu celălalt privind chipul omului neîndurător. Păsări ihtiofage forfotesc și acoperă cerul, ca într-un film apocaliptic al celebrului cineașt englez Hitchcock: cormorani, pelicani, stărți, pescăruși, vulturul codalb, eu îi zic vulturul pescar, ciori și becașe se înfruptă din ospățul sardanapalic oferit de sângerarea unei întocmiri armonioase de început de lume. Văzduhul fierbe! Când stolurile de păsări sătule se ridică în aer, altele flămânde coboară în fostele ochiuri de apă, să mai apuce ceva din prada rămasă în mlaștinile desecate. Incendiate, stufărișurile ard cu flacără înaltă. Norul de fum, gros, negru, sufocă. Un Vezuviu a răbufnit și amenință cerul. Lișițe, corcodei, găinușe de baltă rotesc și *strigă* îndurerate pe sus, pentru că puii lor, abia ieșiți din ou, ard în cuibare. Șerpii de apă, nemaiaivând unde fugi, urcă pe treștiile groase, focul vine din urmă și când ajung în vârf, pocnesc ca niște petarde și ard, torțe, în flăcări mistuitoare. Pădurile ard! Sălcii seculare, scoase din rădăcini de colții unor mașini infernale (screpere), mor în cădere, și zgomotul surd, ca lovitura de berbece în poarta unei falnice cetăți, cutremură pământul și înfioară omul din preajmă. În scorburi, puii raței sălbatice, ai altor păsări mari și mici devin scrum. O pisică sălbatică, cu ghearele încleștate pe lama unui buldozer, se ia la trântă cu fiara de oțel; împinge cu labela lama ce amenință, ca un tăiș de spadă. Vrea să-i oprească înaintarea. În salcia cu *fustanelă* și rădăcini seculare își are culcușul și acolo, tremurând de spaime, stau ascunși pușii abia născuți. Luptă să-i salveze. Buldozeristul, om cu inimă, privește tulburat scena ce se petrece în fața lui. Forțele celor doi

luptători sunt disproporționate. Oprește motorul și cade pe gânduri. Ia aminte la morala pisicii sălbatice. Dar tăvălugul a pornit. Odată declanșată, apocalipsa nu iartă pe nimeni. Natura sângerează! În proiectul de desecare și defrișare a bălților nu a fost inclus și sentimentul iubirii față de natură.

Dar nu numai bălțile ard. Trăind parcă într-un timp al focului, ard cărțile în biblioteci. Martor și la un astfel de foc, iminea mi s-a lipit de memorie și nu vrea să se stingă. Cititorul va afla câte ceva din poemul ce urmează:

*Cu flacără înaltă, cu dogoare până la cer, ard cărțile interzise, în curtea școlii sub invazie. Flacăra pătrunde anevoie prin file, de parcă le-ar citi; de parcă îi e greu focului să le ardă, să mistuie cărțile osândite la ardere pe rug. Nemaiputând îndura, vocala a se aruncă în flăcări. Urmând pilda lui a, vocalele e, i, o, u, ă se aruncă în flăcări. Literă după literă, alfabetul se-aruncă în flăcări. Și e o lumină, e o lumină în noaptea în care ard cărțile condamnate la moarte, de zici că ard candelile în tot Universul. Hipnotizat de marea lumină, dau să m-arunc în rugul cărților. Nu, zice domnul învățător; cineva trebuie să trăiască, să aibă cine, ce povesti (1).*

**Efecte sociale** – Cât am avut bălți, ne-am numit *băltăreți* sau *băltăgani*, un fel de oameni ai bălților. Azi, geografia evocată aici este amintire. Spațiul rezultat din îndelunga sângerare poartă un alt nume: Insula Mare a Brăilei. Iar noi ne numim *insulari*; trăitori pe o insulă, adică într-un spațiu limitat și izolat, fără drumuri de acces, într-un timp și într-o țară cu „insule” de accentuată modernitate. Experiența miciuriniștii de spargere a întocmirilor milenare, armonioase în planul cosmic al deltaicului și transformarea celor șaptezeci și două de mii de hectare de deltă în teren arabil, nu putea să nu aibă efecte: pozitive, pentru noii stăpâni, dar cu cheltuieli însemnate; pentru oamenii bălților, efectele au fost distructive.

**De la vaporul prințului Carol, la furgonul morții** – Cât am avut bălți, ajungeam repede și comod la Brăila: construit la Viena, cu scop de a planta și pescui, la vremea lui, mine de război pe fluviu, un vapor bătrân ne aducea, în trei ore, în aval, la Brăila; în alte cinci ore, în amonte, ne lăsa la Mărașu. Acosta și lua călători din toate satele de pe malul drept al Vâlciului: Cojocaru, Țacău, Bândoiu și cap de linie, Mărașu. În 1866, acest vapor, povesteau cei bătrâni legenda lui, l-ar fi adus în România, deghizat în om de afaceri, pe prințul Carol; pe numele său adevărat – Karl Eitel Fridrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen. Venea să ocupe tronul lui Cuza, forțat de Monstruoasa coaliție (conservatori și liberali) să abdice. Ar fi venit pe Dunăre, până la Calafat. Acolo vaporul a fost dăruit României și a primit numele *Calafat*. Pe el, un unchi al meu, Ioniță Potârname, a făcut armata: zece ani la marina fluvială. *Calafat* era o lecție de istorie. Oameni ignoranți au tăiat vaporul în bucăți și l-au vândut la fier vechi, în loc să-l

vedem azi într-un *Muzeu al vaporului*. România fiind, înainte de piratarea flotei fluviale și maritime, un mare constructor de nave și o mare putere navală în Europa și în lume.

După anul 1989, la Brăila se ajungea greu, foarte greu. În loc să evolueze, lucrurile au dat înapoi. Speranțele s-au spulberat. De la călătoria cu vaporul prințului Carol, pe Dunăre, un fel de excursie, o bună perioadă de timp insularii au călătorit într-un *furgon* închis, din acelea cu care se transportă condamnații la pușcărie. Se sufocau. Într-o zi un pasager a murit din lipsă de aer. Din acel moment insularii l-au numit *furgonul morții*. Cu timpul condițiile de călătorie au mai evoluat, dar nu le-au depășit pe acelea cu vaporul: au apărut proprietarii de autoturisme. Dacă drumul de la *Trecere-bac* până la Mărașu s-ar asfalta, călătoria n-ar dura mai mult de o oră și ceva. Aud că visul insularilor s-ar putea realiza.

Atunci, vom veni și noi mai des *Acasă*.

**Efecte economice** – efectul îndiguirii bălților, pentru omul din deltaic, a fost, spuneam, distructiv. Nu a mai avut libertate de mișcare în spațiul său de veacuri. Înlesnirile oferite de bălțile pline cu pești, păsări, animale, lemn, stuf, papură, pășuni, au dispărut. Turmele de oi, cirezile de cornute mari, porci, în număr impresionant, au pierit. Printr-o politică de autodistrugere, continuată, omul din bălți a fost încercuit de *diguri* reale și imaginare, nevăzute, până când a sărăcit. Iar în timp ce pământurile lor fertile sunt concesionate, alteori vândute unor investitori străini, să cultive pe ele lucernă pentru hrana cămășilor, ei sunt nevoiți să migreze: la început spre orașele din țară; apoi în altele din lumea largă. Azi aflăm deltaici nu numai în Europa, ci pe întreg Mapamondul! Unii dintre copiii fraților și surorilor mele lucrează în Italia, Insula Madalena, Spania, Suedia, Franța, Marea Britanie. Majoritatea nu se mai întorc. Din cauza digului, unele sate au dispărut de pe hartă (Cojocaru și Nedeicu), altele au fost tăiate în două: jumătate uscatului, jumătate, bâl-dâ-bâc, fluviului. Casele rămase în afara digului sunt rase de pe fața pământului și pe fostele lor vetre s-au plantat păduri de plopi de Canada. Cei rămași fără adăpost sunt nevoiți să-și ridice alte așezări, în incinta îndiguită, pe suprafețe mai mici. Bătrânii, care nu mai pot să-și rezidească o casă, migrează la oraș, la copii; alții, fără ajutoare, fără urmași, locuiesc pe unde pot. Școala, biserica și cimitirul au același sfârșit: rămân la cheremul zăpoarelor. Dar nu numai viii se strămută peste dig, ci și morții. Oamenii scot oasele morților din morminte, le transportă și le îngroapă într-un cimitir nou, într-o altă veșnicie. Apoi, își ridică o altă biserică, a zecea, de la întemeiere.

**Efectele ecologice** – n-au întârziat nici ele să apară. După legile nescrise ale unui echilibru cosmic, pe care omul îl tot ignoră, tot ce i s-a luat *naturii* în deltaic, prin îndiguire, a fost revendicat din spațiile de câmpie de către aceeași *natură* implacabilă. Într-o călătorie cu trenul de la București la Galați, vom vedea noile bălți apărute în Bărăgan. Una dintre ele, Balta Iencii, este cât o deltă. Apoi, să luam aminte asupra inundațiilor repetate, din ultimul timp, distrugătoare de vieți și de bunuri. Este efectul îndiguirii bălților și redarea lor agriculturii: Balta Brăilei, Borcei, Jijilei, altele. Suprafețe-bălți, ale unei geografii bine întocmite, după un echilibru natural, dar smulse, după niște absurde planuri miciurinate, apoi redade agriculturii, ca să le vindem azi arabilor, grecilor, olandezilor, altor neamuri, ei neavând băragane ca ale noastre. Toate bălțile desecate formau un sistem de *buzunare* ale fluviului. Când buiau zăpoarele, bălțile-buzunare se umpleau cu apele viiturilor, cu pești și păsări, devenind o avere națională inestimabilă, fără investitori și investiții. Iar efectele distructive erau atenuate, nu deveneau, cum deseori devin, dezastre. Să ne înțelegem: descrierea noastră se referă strict și delimitat la spațiul deltaic. Nu vrea să fie nici *nostalgică*, nici *mioritică* (stereotip auzit azi în gura multor ignoranți care habar nu au ce e cu *mioriticul*). Este o evocare corectă și sinceră a unei lumi dispărute, cu un trai mai bun decât cel de azi. Dacă schimbările de regim politic și social ar fi adus în spațiul deltaicului o viață mai bună, îndestulătoare cât de cât, și dacă în pofida unui real progres eu aș evoca acele vremuri, da, aș putea fi etichetat ca nesincer față de oameni și de istorie. Dar în loc de bogățiile evocate de mine, azi în multe sate din fostele bălți este o sărăcie lucie. Un exemplu grăitor: fiind investit cu titlul de cetățean de onoare al comunei, la invitația preotului, am participat împreună cu alți doi prieteni scriitori, la slujba bisericii cu hramul Sfântul Mare Mucenic Dimitrie – 26 octombrie, 2018. La masa comună ni s-a servit, printre alte produse, și pește. La început am crezut că sunt servit cu o cegă. Chiar m-am lăudat colegului de alături că suntem serviți cu cegă, pește din familia sturionilor. Era firesc să-mi imaginez un astfel de lucru în spațiul în care odinioară peștele era alimentul de bază al oamenilor din bălți. Dar, ce deziluzie! Luând seama mai bine la culoare și gust, am realizat că mănânc un stavrid congelat de ani lumină. Ei bine, nici cu gândul cel mai negru nu aș fi gândit vreodată că, în spațiul și civilizația peștelui, unde carele, vara, și săniile, iarna, intrau pline cu pește în ogrăzile oamenilor, cu crapi cât berbecii, știuci cât vulpile, o să ajung să mănânc pește oceanic.

Și atunci, întrebare: în binele cui a fost așezată în tipare noua ordine economică în deltaic, și nu numai?

## Al doilea val Colhozul, exterminarea unei lumi

Al doilea val e legat de al doilea mare război mondial, cu victoria finală a *Aliaților*. Lumea se împarte între învingători. Europa se împarte și ea. După o noapte de chef cu whisky, la Kremlin, Churchill și Stalin împart Europa pe zone de influențe. România... *cade* în zona de influență a sovietelor în procent de 90 la sută (vezi „acordul procentajelor” la note, capitol VIII, final). Iar după victorie, orice învingător impune în țara sa, cât și în cele aflate în sfera lui de influență, modul său propriu de organizare social-politică.

Din *răsărit*, supraviețuitorii din Iadul de la Cotul Donului, ostașii români, prizonieri, cei ce au avut tăria și norocul să reziste supliciilor din lagărele de concentrare, văzuseră multe și, după ani de lagăr se întorceau acasă cu oarece experiență. Aflaseră și văzuseră câte ceva și despre *soviete* și veneau cu veștile la ei. Sumbre vești! Iar cele despre colhoz, mai sumbre. Stafia colhozului băntuie pe catalige înalte și în deltaic. Iată o variantă a zvonurilor, în versuri:

*A căzut frontul la ruși! Cotul Donului e-n groază! Croncăne corbul în rază, că-n meninge, în amvon, ritm sagace, metronom, bate zvon cazon ce-ntoarce, dinspre Crâm mai spre încoace, o zicală zvelt-vocală, cu parfum de portocală, ce zice: acuși-acuși, nu-i mai batem noi pe ruși, ci-n colhoz ne-mping pe uși, proletari și trepăduși. Gușter, agerind prin sate, mușcă zvonul din țărani - că în următorii ani, bogații vor fi golani, iar golanii, lați în spate, trona-vor pe zigurete, ca-n fanare caimacani. Chiaburul merge la ocnă, puturosul, având dinte, va ajunge președinte de colhoz și de Ocoale. Fierb nădejdi călâi în oale, frica poartă puii-n poale și lupii ne dau târcoale. Iar țaranul, oh, țaranul fuge-n bălți, să nu-l turcească pe din-dos aliotmanul. Un zăpor de spaime-l mână în nămete de furtună! Că vin din urmă, zălude, zer iuțit, stătut în urde, ce fac dracii iar să zburde – zvonuri nude, vești impude, ciugulind din dodii dunde. Urnesc spre valahi echipe – ciomăgari armați cu băte, loaze din spelunci, vândute pe idealuri revoluate. Vin să-i mâne pe țărani, să intre-n colhoz și, basta. Cnut lovește-n ei năpasta, că împinși pe metereze, le-mpung coasta, să semneze cereri că, de bună voie părăsesc arca lui Noe și, din Banat la Moldova, intră în colhoz la Zoe Kosmodemianskaia tova – să fudulim nițel slova. Iar de-or da-ndărăt, berberii îi vor duce în siberii, de unde, prezic trei parce, morți de-or fi – nu s-or întoarce (2).*

Ce vești aduceau prizonierii ajunși în deltaic? Că agoniseala gospodarului, din câmp, din ogradă, din hambare, de pe ape și de pe uscat va trece fără nicio despăgubire la colhoz și va deveni avere comună. Turmele, animalele

de povară, boi, cai, vite mari și mici, unelte agricole și de pescuit, heleșteie, *ochiuri de apă*, toate, vor deveni *proprietate comună* și se vor folosi în comun. Și că tot românul va umbla cu gamela și cu lingura la brâu și va mânca fasole la cazan. Și se întâmplă întocmai în scurt timp. În ședința plenară a comitetului central al partidului muncitoresc român, din 3–5 martie 1949, Gheorghe Gheorghiu Dej, secretar general al partidului, anunță *declanșarea transformării socialiste a agriculturii*. Proces ce va dura până în anul 1962.

În esență, *transformarea...este o cădere în istorie !*

**Supliciile vlahilor dunăreni** – La început sunt lichidați *moșierii*: li se iau averile, moșiile, acareturile. Urmează la rând fruntașii satelor, gospodarii, deveniți peste noapte *chiaburi*, cuvânt inexistent până atunci în deționarul limbii române. Sunt considerați *dușmani ai poporului*, scoși din case, dislocați, deportați, bătuți sau lichidați fizic. În Bărăgan apar sate de deportați. *Satul Nou* este unul dintre ele. Oamenii sunt aduși și lăsați în mijlocul câmpiei, cu două inițiale înscrise, ca stigmat acuzator, în actul de identitate: D.O, însemnând *domiciliu obligatoriu*. Bărăganul nu mai e bărăgan, ci *Siberia României*. Sunt deportați aici scriitori importanți, printre care Paul Goma, Alexandru Ivasiuc, Adrian Marino, Maria Antonescu, soția mareșalului, soția lui Zelea Codreanu, brăileanul Nicolae Carandino, politicienii Corneliu Coposu și Ion Diaconescu, intelectuali de frunte, profesori, preoți, alți urgisiți ai soartei. În bălțile Brăilei, sunt martor ocular la marea cădere în istorie. Gospodarii satelor din deltaic devin și ei *chiaburi*: Gheorghe Moraru, cârciumar, fratele mamei, este scos din casă împreună cu toată familia formată din șapte personae, din care cinci copii. Bunurile îi sunt sechestrate, trecute la stat. Ajunși pe ulița satului, se refugiază la noi în ogradă și un timp locuiesc în grajdul de vite, acuma gol. Soartă asemănătoare au și alți gospodari, ajunși peste noapte *chiaburi*: Gogu Atanasiu, al doilea cârciumar; Dumitru Cristea, zis Scarlat, oier, luptător în amândouă marile războaie, sfârșesc, el și soția sa Marița, în casa noastră, rămasă pustie, înainte de a fi împinsă în fluviu. Ceilalți frați ai lui, Niță și Ion, sunt deposedați de turmele care numărau sute de capete; Simion Craiu, cumnat al Scarlaților, din Strâmba, azi Măgureni, cu circa o mie de oi, e trimis în pușcărie, de unde, întors cu mintea răvășită, va sfârși curând. Un alt gospodar, Gheorghe Jinga, din satul vecin, Bândoiu, sapă groapă în casă și stă ascuns în acel mormânt câțiva ani. Iată-i supliciile:

*În casă își sapă groapă, vlahul, în mormânt să-ncapă, și de viu în el se-ngroapă. Durat, zăvorât cu fiare, ani să stea, la lumânare, în iadul din închisoare. Iar în miez temut de noapte, își ia mormântul în spate, scoate capul prin reșteie și o umbră de femeie, ruptă parcă de sudalmă, în ascuns îi pune-n palmă pâine și un blid cu lapte. Stă vlahul ascuns în casă până potera se lasă spre Brăila, und' se duce dracului să-i pună cruce. Stă-n*

*mormânt fără vreo vină și de-o fi Cristos să vină, să judece viii – morții, poate vor zori nepoții să-i salte și lui capacul și să vadă cum din oase crește viguros copacul! (3).*

Și exemplele continuă. După moșieri și *chiaburi*, urmează la rând țărani *mijlocași*. În satele din bălți, se formează *echipe*: la început din activiști locali, funcționari, profesori, forțați, amenințați cu pierderea locurilor de muncă, în caz că refuză să-i *convingă* pe țărani, să intre în colhoz. Rezultatele sunt sub așteptări. Astfel că, în bălți sunt aduse echipe de ciomăgari din alte sate, din județ, și-i *lămuresc* pe țărani cu bâta. Croitorul Crăciun Grigore, om evlavios și cuminte refuză să se înscrie. Este adus cu forța în sfatul popular, obligat să semneze cererea, dar refuză. Catalogat ca exemplu de rezistență în fața ciomăgarilor, devine *un caz*. Este umilit, bătut, însângerat. În cele din urmă migrează: își ia familia și se mută în satul Chiscani, la 12 km de Brăila. Iată-i supliciile:

*Geme-n ștreang Crăciun, Valahul, că nu mușcă din ispită. Și ca să-l convingă, haita, cu picioarele pe plită-l țin la copt, să mai gândească. Jug de tuci, ca la caiafă, ghilotina-i stă pe ceafă. Ștreangul aninat de grindă, grumazul o să-i cuprindă, de refuză să semneze. Deși copt, ca o gutuie, nu-i răpun voința-ntâie! Ci cu smirnă și tămâie, îl bat ca pe Crist în cuie, și ca-n marile asceze, duhul să-l ilumineze, apă cu oțet și fiere îi sting setea și-i adapă însetatele viscere. Iar trupul, strivită roză, ca într-o sfântă osmoză intră în apoteoză! În supliciu i se pare că din zare îi năzare un Cristos bătut în cuie, care Golgota își suie, biciuit de gardian. „O fi nodul gordian – vlahul ăsta dunărean? se întreabă prinși pigmeii în heraldica ideii; e martir marmoreean răsărit din vreo capelă?” Buha, tristă tarantelă cântă-n preajmă noaptea-ntreagă! Ce pelagră! Ce pelagră! Îl leagă la ochi pigmeii și, ca-n farsa - Salomeii, îi spun că-l duc spre imperii, să-l închidă în siberii. Dar nu într-acolo-l poartă haitele lui Mânămoartă ci, cu-n clește prins de limbă, noaptea-n jur de sat îl plimbă, într-un GAZ – mașina morții. De tăria lui coioșii turb, și-n miez de noapte deasă, cu pieptul zdrobit îl lasă pe un mușchi cu iarbă dulce, capul sângerând să-și culce. Și să creadă că berberii l-au murit chiar în siberii (4).*

Procedeu de caznă cu spaima Siberiei l-am aflat de la un țăran din comuna Crângu, județul Teleorman, care îl practicase, el făcând parte dintr-o astfel de echipă-comando, a groazei. Iată-i mărturisirea înregistrată de noi la el în casă: „Îi legam, domnule, la ochi; îi sui-am în mașină, un Gaz, îi plimbam toată noaptea în jurul satului, spunându-le că îi ducem în Siberia. Mulți au semnat cererile de groază să nu ajungă în Siberia. Pe cei mai refractari îi coboram din mașină, legați la ochi, și îi lăsam, noaptea, singuri, în câmp, spunându-le că o altă echipă, cu o altă mașină va veni să-i ducă

mai departe în Siberia. Atunci chiar și cei mai îndărătnici cedau și semnau cererile de intrare în colhoz. Așa era fenomenul, domnule!”

Din alte documentări, redau următorul caz: Un gospodar din Bărăgan avea doi armăsari, admirați de întreg satul. Îi îngrijea și-i purta cu dragoste. Nu-i atingea cu biciul. Împins în colhoz, i-au fost luați și ținuți laolaltă cu alte gloabe. Au ajuns pe mâna unui proletar, conducător de atelaj, dar care nu hrănise un cal în viața lui. Sătenii credeau că *omul cu biciul* silnicea intenționat animalele, încât falnicii armăsari ajunseseră două schelete. În plus, când trecea cu carul prin fața casei fostului stăpân, striga la cai și fără pic de milă îi lovea cu o jordie pe spate, știind că bietul om privea de după perdea. Îndurerat, de cum ajunseseră frumusețea de armăsari, gospodarul se retrăgea în întunericul casei și plângea.

**Alte suplicii:** bătrâni, lehuze, cei ce nu pot fugi în bălți, de teama ciomăgarilor, se ascund în cimitire, printre cruci, ca în poemul de mai jos:

*Pe morminte reci, surpate, sunt bătuți la tălpi, țărani, când ascunși, precum cârlanii, printre cruci, în cimitire, dau de ei, băuți-hăitașii. Au înflorit toporașii pe alei și pe cărare. Ca hoții de drumul mare, ori ca sfințele martire sunt bătuți în cimitire, floarea satelor, țărani. Precum bați în mal tăpșanii, să legi strâns de ei barcazul. Mult le sângeră grumazul. De vii ar intra-n morminte, decât să stea dinainte cu gamela la noian, lângă hoții lui Goian. Dar mormintele se surpă, nu-i încape, nici uzurpă caznele, să îi ușure. Ci-i îndeamnă să îndure, până când un Crist, din cruce, îi vor aduna-n răscruce, să sfârâme temniți dure (5).*

Iar cei ascunși în bălți duc, pe moment, viață de haiducie și nopțile stau de veghe cu rândul:

*Alți valahi, tocmiți în cete, cu avânturi mai încete, s-au ascuns în bălți, de groază. Zi și noapte stau de pază, să audă și să vază de vin ori nu vin bastarzii. Dorm pe plauri, în pădure, se hrănesc cu mușchi și mure, iar în pivnițe, acasă, unde în butoaie vinul, mai amar decât pelinul, e băut de haite roșii, zboară în văzduh cocoșii fugărați de găinari. Foc și pară pe plugari! Iar când hidrele se-mbată, la Crăciun, jos, în polată, dau drumul la cep să curgă vinul roșu, să se scurgă, precum sângele pe jos, din țurloiul lui Cristos. Ne zi, Doamne, d'unde vine atât rău pe româtime? Și ce oare s-o alege de-astă țară, de-o să-i lege, fără drept, fără de lege, pe cei ce pe cruce gem în greul valah blestem? (6).*

**Bățul cu verigă și soldatul cu turban de șeic** – În seara zilei de 10 noiembrie, 1957, orele 18, urmează la rând poetul. Să-i ascultăm calvarul: „Învățam și lucrăm la Galați. Nu împlinisem douăzeci de ani. În 1956 fusese înăbușită în sânge contrarevoluția din Ungaria. Tancurile ungurești și sovietice trecuseră cu șenilele peste revoltați. Cei prinși sunt arestați, schingiuiți, uciși. Mulți fug în Occident. Virusul contrarevoluționarilor



unguri, hotar în hotar cu noi, să nu se propage și în România, capii puterii iau măsuri: întăresc armata prin recrutări de tineri, uneori sub vârsta de douăzeci de ani: cazul meu. Cu ordinul de chemare în buzunar, revin în satul natal, să-mi iau rămas bun de la părinți, frați, surori, *de la grădina cu flori*, ca în cântecul miresei. Aici, haitele de ciomăgari terorizau comuna. Ai mei, ca mulți alți săteni, fugiseră în bălți. Acasă mai rămăseseră doi frați mai mici: Ion și Ștefan. A doua zi, merg să văd ce se întâmplă în ograda surorii celei mari, fugită cu soțul ei, vlahul Crăciun, în bălți. În chiler, unde-s depozitate butoaiile cu vin, dau peste o haită de ciomăgari. Băuseră, se îmbătaseră și acum cântau. Vinul curgea pe jos. Naiv, încerc să le fac morală. Am zis că o să chem *miliția*. De parcă *miliția* nu era tot la cheremul lor. Ghiftuiți de băutură au plecat. Nu înainte de a-mi lua cu ei *chipul, figura*. Să mă țină minte...Am făcut ordine în urma lor și m-am întors acasă.

Seara, vaporul *Calafat*, întors de la Brăila, aducea băltăreții acasă. Ținând de obiceiul locului, ajung și eu la debarcader. Așteptam un prieten, Ionel Buzoianu, să stăm la o bere, a doua zi în zori, împreună cu tot leatul, urmând să plec la armată. Haita de ciomăgarii, întărâtată de alcool, întregită, era acolo. Doi se proptiseră la capătul schelei, sprijinită de puntea vaporului și alți doi, la capătul de pe mal. Nimeni nu avea voie să urce sau să coboare de pe vapor până nu semna cererea de intrare în colhoz. Călătorii nu se înghesuiau, timpul trecea. Tensiunea creștea în mulțimea de pe mal, în cei sechestrați pe vapor. Naiv, dau iar cu bâta în baltă, era destulă baltă în jur. *Lăsați, oamenii să meargă acasă!* strig. După mine a mai strigat cineva. Mulțimea de pe mal începuse să freamăte. Atât le-a trebuit. M-au încercuit: doi m-au luat pe sus, iar al treilea mă lovea în spate cu o bâta din lemn de corn, cu verigă metalică la un capăt. M-au purtat așa până în *sfatul popular*. Aici, m-au introdus într-o cameră întunecoasă, unde au început să mă lovească: cu pumnii, cu picioarele. Cel cu bățul cu verigă stătea mai la distanță. L-am văzut când a ridicat bățul să mă lovească în cap. Instinctiv am ridicat brațul drept și am atenuat cumva lovitura. Marginea verigii de fier m-a atins mai sus de tâmpla dreaptă. Port cu mine și azi cicatricea. Sângele curgea. Bluza, cămașa erau îmbibate de sânge. Când au realizat că mă pot ucide, cineva a strigat: „Opriti-vă!” Într-o cameră alăturată era șeful lor, Barbăroșie, de la raionul de partid Brăila. Nume predestinat terorii. A deschis ușa și a întrebat ce se întâmplă. Când m-a văzut plin de sânge, Barbăroșie s-a înroșit ca racul fier. M-a smuls din haită și m-a adus în biroul în care trona. A avut loc o mică anchetă: printre lacrimi, le-am spus adevărul. Le-am mai spus că a doua zi, în zori, trebuie să plec la armată. S-a așternut o liniște penibilă; un timp nimeni n-a scos un cuvânt. Sângele continua să curgă. Secretarul comunal de partid, Ion Decu, îndoctrinat și incult – la ședințe se adresa tatălui său cu *tovarășe tată* – a adus un sac din

câneșă, din acela în care țărani duc grâul la moară, să-mi bandajez rana. L-am îndepărtat. Mă puteam infecta. Am continuat să-i acuz. Nu mai aveam nimic de pierdut. Ei tăceau. Afară, vestea s-a dus până în ascunzișurile bălți: *pe Nicu al lui nenea Bunea Scarlat, l-a omorât echipa, în sfatul popular.* Unchiul Zaarie Cristea, zis Scarlat, nume prezent în unele poeme, săritor la greu, văr bun cu tata, s-a postat, cu toporișca ascunsă sub cămașă, la ușa sfatului popular, să mă răzbune. Sora Maria, auzind de întâmplare, era prezentă la ușa *sfatului popular.* Văzându-l pe unchiul Zaarie și aflând ce avea de gând, l-a rugat să se depărteze; să nu avem necazuri mai mari. Pierdusem mult sânge. Cu sora de braț, am ajuns la felcera comunală. Locuia în gazdă la familia Tudose Vasile, alt văr al tatălui meu. Am fost bandajat de felcera Maria; mi-a făcut și o injecție (testosteron) să oprească sângerarea. Sora Maria (au fost două Mării în jurul meu) m-a însoțit până acasă. Mama, când m-a văzut a leșinat. Noaptea aceea a fost albă, de veghe, sângeroasă. Dimineață, la orele cinci, eram pe vaporul *Calafat*, cu care venise Prințul Carol în țară. Acum, cu același vapor, pleca la oaste un tânăr poet cu capul înfășurat într-un bandaj alb, ca un turban de șeic. Pe mal, o mamă stătea leșinată în brațele unei tinere fete...”

\*

Nu voi continua. Spun doar că după o zi și o noapte, la raportul de dimineață al unei unități de transmisiuni radio, de elită, din România, între un tânăr locotenent, proaspăt ieșit din Școala militară, comandantul plutonului unu și o cătană, al cărui chipiu stătea mai mult de formă pe creștetul tuns, din cauza unui badaj, avea loc următorul dialog:

– *Cum te numești, soldat?*

– *Să trăiți, tovarășe locotenent, sunt soldatul Grigore Bunea Neculae, din plutonul unu, compania întâia.*

– *Ce ai la cap, soldat?*

– *Am căzut de pe motocicletă, să trăiți!*

Și astfel, povestea bățului cu verigă se încheie. Au urmat trei ani plini de cătănie la sânge. În toți cei trei ani, am beneficiat de o permisie de zece zile. În schimb m-am ales cu o frumoasă meserie, pe care n-am practicat-o niciodată: transmisionist radio, *morsist*, cu brevet de mare viteză, și cu baladele de mai jos!

*Toamna, când se coace coarna, pe recruți i-adună goarna și în tristă veselie îi trimite-n cătănie, că au ordin de chemare, la un fel de-nsurătoare cu chipiul și cu pușca.*

*Toamna, când deschisă-i cușca și, 'năpârlită, rățușca nu mai are zbor să zboare fără pene-n aripioare, ci doar cu o fugă joasă, peste apa mov-pâcloasă, moartea-n dungă o alungă, prin văioage și ponoare, de ogari cu fugă lungă.*

*Toamna, când dă veste goarna că-n butoaie fierbe coarna, se-anunță mai rea prigoarna. Că vin haitele ușure, suie-n poduri, cată-n șure, și ca gintele maure descind putere-n pădure, unde stau ciorchin revolții. Rup, sparg lacătele porții! Scotocesc prin case scunde, să afle unde se-ascunde o valahă de bătrână, cu ochi scurși, tremur în mână, cu chip palid, gălbior, săgetată de fior - că se teme mititica. E vreo sfântă? E mămica? Stă sub pat cu storuri trase, sub macat și pleduri joase, poate scapă de teroare. Dar sărmana de măicuță, cu icoană-n trăistuță, iaca, lasă la vedere, făr-să știe, făr-de vrere, o zbârcită, slabă mână, pe care o vede Zbancul și, c-un rânjet hâd de gâde, calcă peste ea și râde, și-o strivește cu bocancul.*

*Șapte coarne de licoarne, de licoarne albe-breze o împug ca să semneze cerere, pe-o foaie roz, că de bunăvoie, maica, și de nimenea silită, intră veselă-n colhoz. Dar haita nu are parte de-astă pradă, că din spate, de sub lentilele sparte, doi ochi obrintiți de vreme întârzie în dileme, că sfânta nu știe carte. Zbancul, durul, tot n-o lasă. O ține legată-n casă și cu cerneluri albastre din picturi cu ceruri vaste, la un muc de lumânare îi unge deștul cel mare și-l apasă pe hârtie. Să audă, ba, să știe întreg satul, balta toată, neamul lui Scarlat Dughie (vlahii cei cu turme multe ce nu vor, năimiți de vorbe, mersul vremilor s-asculte, să aducă-n colectivă, grea bomboană pe colivă, turmele de merinoase) – că sărmana costelivă, făr-să vrea, fără să știe, a semnat zapis să plece, maica Dulcea, în pustie.*

\*

*Oh, pe vlah, din treaptă-n treaptă, cazne alte îl așteaptă. Îl împing în sfat, la Gogu, unde mârâie bulldogu' și cu bățul cu verigă îi zdrobește mărunt țeasta, mustăciosul din cvadrigă. Curge sânge roș ca murul, roșu viu, șnur de mătase. Barbăroșie, călăul, strigă către zbiri să-l lase, să nu-l termine de zile. Îi pune plocon în față două gălbenite file, să semneze și să plece, sângele scurs să nu-i sece trupul tânăr în amiază. Crăciun, vlahul nu semnează! E ros parcă de gălbează, chip de sfânt mereu în veghe. Ori zici că-i martir în zeghe, când tăbară haita, crunta, în funii de foc să-l lege. Și-l obligă să alerge, ca un Crist bătut cu verge, când sfârșit spre culme merge, spre Golgota, de-o alege să nu intre în colhoz.*

*Jos, la fluviul cu tuf roz, aude un marangoz, parcă bate cuie-n doage. O fi copârșeu? se-ntreabă; cârje pentru firi oloage? Ori spânzurători secrete pentru alți valahi ce-n chinuri sorb oțetul din burete? (7).*

**Privire asupra conștiinței de sine** – Odată cu apariția colhozului a apărut în deltaic și nu numai, o nouă atitudine asupra portului, a vestimentației. S-o luăm de la cap la picioare și să începem cu pălăria. Se crede că prima imagine a unei pălării ar fi apărut într-o pictură dintr-un

mormânt din Theba. Ea prezintă un bărbat cu o pălărie din paie, conică, pe cap, asemenea acelor purtate de cei din Făgăraș, de la noi. Pe la anul 800, după Cristos, Sfântul Clement descoperă pâsla și devine patron spiritual al pălărierilor, iar pălăria devine simbol al libertății (8). Deltaicii poartă mai ales pălărie cu boruri, și mai rar clop, așa, ca o aducere aminte de origini. După colhoz, nu știu dacă din cauză că era un simbol al libertății, ori din cauză că simboliza un anumit grad de civilizație, pălăria dispare din peisaj și, în consens cu noua morală și politică de stat, la modă apare basca și, mai ales, șapca proletară, cu trimiteri la șapca lui Ilici și a activiștilor de la raionul de partid. Oricât de slinoasă ar fi fost șapca, purtată mai ales de cei din ierarhia politrucilor, șapca devine *obiect al clasei conducătoare* și simbolizează unitatea și solidaritatea proletară. Dacă purtai în continuare pălărie, *obiect de îmbrăcăminte burghez*, sfidai *Puterea*, riscai să fii considerat în dezacord cu morala proletară și politica de stat. Ba, mai rău, erai catalogat *mic burghez*, ori mai grav, *element dușmănos*. Cunoaștem cazuri reale.

Haina din costumul nemțesc este înlocuită de pufoaică, obiect emblematic al erei proletare, la modă, chiar și mai încoace, pe alocuri. Îmbrăcat cu o pufoaică, tânărul tractorist își dă importanță, devine ad-hoc *fudul*. Simte că e în ton cu moda, cu vremurile, în grațiile regimului. Pantaloul, tot *nemțesc*, e înlocuit cu salopeta. Mulți dintre tineri, meseriași, îmbracă, în loc de costum de duminică, salopeta-combinzon; o poartă chiar și la horă, li se pare sau sunt convinși că e exemplul de emancipare; te recomanda ca persoană cu rol de seamă în comunitate, în colhoz, la stațiunea de mașini și tractoare (smt), la batoză. Pantofii din piele sunt revoluționați de *gumari* și *teniși*, un fel de meși cu talpa din cauciuc. Cizmilor din piele, de diferite modele, le iau locul cizmele din cauciuc și pâslarii; iar paltonul și pardesiul sunt surclasate de șubă, loden și fâș.

Inventarul obiectelor de îmbrăcăminte, de până la acel *ceas* al timpului, este înlocuit atât în esență, cât și în denumire. În deltaic, ca și aiurea, fenomenul atrage după el schimbări în nomenclatorul micilor meseriași, mai ales al celor de la sate: treptat, croitorii, cojocarii, cizmarii dispar. Urmările nu se opresc aici. Ele continuă, pe unele laturi și pe alocuri, și azi.

Privind retrospectiv, suntem presați de-o întrebare: a avut *revoluția vestimentară* un efect asupra individului? Politizat, efectul a fost de teroare: purtai pijama, pălărie, palton, erai în contra mersului vremii, contra regimului. Nepolitizat, efectul a pus individul în fața unor întrebări la care a fost nevoit să afle singur răspuns. L-a forțat să gândească, să clasifice și să opteze. Și, poate, chiar dacă nu pe față, acesta a fost un moment de întoarcere a privirii asupra conștiinței de sine.

## Al treilea val

### **Insula, o Guiană franceză?**

### **Kilmainham irlandeză sau Auschwitz?**

*Oriunde și oricând,  
un călău se va găsi pentru orice inocent.*

Forma relativ circulară, de spațiu închis, înconjurat din toate zările de ape, le-a sugerat autorilor de constrângeri și suplicii ideea de a construi în deltaic, în special în bălțile Brăilei și în Deltă, închisori și lagăre de muncă în care, după anii 1947, vor fi concentrați oponenti reali ori numai bănuți ai noului regim instaurat, etichetați *dușmani ai poporului*: politicieni, preoți, profesori, scriitori, avocați, alți intelectuali; gospodari ai satelor, numiți peste noapte *chiaburi*; țărani, dintre cei ce nu aveau *din ce și cu ce* să-și achite *cotele* foarte mari, impuse de noul regim, alți osândiți ai soartei. Înconjurată, ca o fortăreață, de apele Dunării Vechi și ale Vâlciului, izolarea de lume, sălbăticia erau elemente ce recomandau Balta Mare a Brăilei, ca pe o *închisoare naturală*. Motiv pentru care douăsprezece lagăre de muncă, număr-simbol al supliciuului, să fie construite numai în acest spațiu. Li se adaugă celebra Periprava, în Delta Dunării, lagăr al morții ca și Salcia. Urmele de suprafață s-au șters în mare parte. Barăcile din lemn și stuf, au fost arse de focul defrișărilor. Sub țarină, însă, acoperite de aluviuni, există *urme*, neștiute, decât de cei ce le-au privit cu ochii lor: schelete risipite, aruncate în gropi comune, cum recent s-au descoperit și continuă să se descopere în aria lagărelor din deltaic. Închisoarea închisorilor din fostele bălți ale Brăilei era gândită ca o *rețea a morții*, pentru că, dacă un deținut evada dintr-un astfel de lagăr, dădea în altul și nu avea ieșire. În copilărie, am fost martor al unor evadări. Eram avertizați de gardieni călări să nu-i ajutăm pe evadați; să nu-i ascundem; să nu le dăm haine, nici hrană, că altfel vom fi aduși în lagăre, în locul lor. Câinii-lupi amușinau urma fugarilor, schelălăind sinistru și alergând prin lanurile cu porumb, urmărindu-i. Nu aveau scăpare decât dacă se aruncau în Dunăre și dacă, în valuri, nu-i ajungea din urmă glonțul gardianului. Un fel de Guiană Franceză, ca în celebrul roman autobiografic *Papillon*, al francezului Henri Charrière, condamnat pe viață, în închisoarea Cayenne, din care nu se putea evada, fiind încercuită de apele oceanului. Charrière, alias Papillon, reușește totuși să evadeze aruncându-se în cel de-al 9-lea val, singurul care îl putea scoate în larg; celelalte l-ar fi strivit de stânci.

## **Salcia, primul pol al gulagului românesc**

Penitenciarul Ostrov, denumit oficial Formațiunea 0957, a fost înființat la 1 aprilie 1952, prin ordinul M.A.I. nr.0031715, cu trei secții: Piatra-Frecăței, Salcia și Grădina. Până în anul 1954, sediul a fost la Salcia. Scopul: încarcerarea deținuților politici și de drept comun, numiți *forțe speciale*, folosiți la executarea diferitelor munci agricole. Din documentele vremii rezultă că la comanda Secției Salcia s-au perindat următorii ofițeri: locotenent major Ion Dinu (1952–1956); locotenent major Ion Lefter (1956–1957); locotenent major Mihai Damian (1957–1959); căpitan Dumitru Mălăgeanu (1959–1960); căpitan Marin Mica (1960–1963); maior Vasile Coșeru (1963–1966) căpitan Ion Troacă (9).

**Un poet în lagăr** – Plecat de la Școala medie-tehnică drumuri și poduri, terminasem o școală de meserii și speram la un câștig care să-mi permită continuarea studiilor liceale pe cont propriu, părinții fiind înglodați în greutăți și datorii, cu întreținerea celorlalți șase copii. Fusesem repartizat la Șantierul Poarta Albă, dar nu m-am prezentat la post. Mai bine de o lună am umblat pe la întreprinderile din Baltă, să găsesc un loc de muncă, mai aproape de casă. N-am găsit. În cele din urmă, reușesc să mă angajez, contra unui salariu pe o lună, filodormă, plătit cheș unui pungaș de funcționar, Balcan, nume predestinat balcanic, șef al biroului de cadre al Întreprinderii agricole de stat Piatra Frecăței, în realitate Lagărul de muncă Salcia. Aici, pe malul drept al Dunării Vechi, vizavi de comuna Piatra Frecăței, între Ostrov și Dăieni, se afla, mutat de la Salcia, sediul central al celor douăsprezece închisori din câte erau în Balta Brăilei. Să ajung la serviciu, în fiecare dimineață traversam Dunărea cu bacul sau cu vreo barcă, treceam prin primul gard de sârmă ghimpată, apoi prin al doilea gard, controlat până la piele de gardianul de la intrare. Un fior îmi sfredelea coloana vertebrală la fiecare control. După al treilea gard de sârmă ghimpată, intram în lagăr, spațiu concentraționar, din care mi se părea că nu o să mai ies niciodată. Străbăteam circa o sută de metri prin țarcul deținuților. Mi se părea că sunt privit de o mie de ochi, prin o mie de ocheane, până ajungeam în atelierul de strungărie. Aici mă mai linișteam. Terminasem școala de meserii, ca strungar categoria a patra, dar aici eram ajutor de strungar la ocnașul Aurel Pop, arădean, condamnat la douăzeci și cinci de ani de muncă silnică, pentru omor. Nu mă temeam de Aurel. Era om la 35 de ani și de peste zece ani trăia în închisoare. Nu-i dispăruse de pe față zâmbetul, discret, plin de o adâncă tristețe. Nu era vizitat de ai lui și îi lipseau multe. Nu mi-a cerut niciodată nimic, dar într-o zi mi-am luat inima în dinți și am hotărât să-i aduc eu câte ceva: o pereche de ciorapi de lână, o bască, o flanelă de piele, o pereche de pantofi purtați, altele, care nu băteau la ochi. Cum le strecuram prin sârma

ghimpată? Încălțam două perechi de ciorapi, altădată două flanele de piele, două pulovere, iarna, dezbrăcam unul din ele, îl lăsam chipurile la întâmplare în dulapul cu scule, și după ce plecam Aurel le lua. Apăruse între noi o prietenie complice, bine camuflată, că nu aveam voie să mă întrețin cu *hoții*, cum erau numiți în limbajul închisorilor din Baltă. M-ați putea întreba dacă nu riscam? Sigur că riscam. Sigur că îmi era frică. Dar pentru mine, Aurel era un fel de Edmond Dantès, viitorul Conte de Monte Cristo. Era un fel de Papillon, personajul celebrului roman cu același titlu al lui Henri Charrière, condamnatul din Guiana Franceză. Edmond Dantès și Papillon au destine comune. După închisoare amândoi se îmbogățesc: în Insula Monte Cristo, Edmond Dantès, găsește comoara familiei Spada, lăsată moștenire de abatele Faria, devine Contele de Monte Cristo și începe pedepsirea sistematică a celor care l-au trimis fără vină la ocnă. Papillon își deschide un lanț de hoteluri și magazine în Venezuela. În ce privește destinul lui Aurel Pop nu e cu mult diferit de al celor doi. Doar că nu e la fel de celebru și nu se va îmbogăți niciodată. Așa îl vedeam eu atunci. Fusese condamnat *pe nedrept*, susținea el, fiind în legitimă apărare: într-o noapte, au sărit asupra lui vreo patru haidamaci cu cuțitele, cu intenția să-l omoare, pentru o fată. L-au crestat binisor; i-am văzut cicatricile adânci. Să se salveze, a lovit și el cu cuțitul. Dar nu să omoare. A înfipt cuțitul în fesa unui agresor și din nefericire i-a secționat o arteră. A murit după ceva timp. Judecătorii nu i-au reținut legitima apărare. Nu l-au încadrat nici la lovitură cauzatoare de moarte, din culpă. I-au reținut intenția de a ucide și l-au împins la ocnă pentru douăzeci și cinci de ani de muncă silnică. La *Piatra venise* de la Aiud cu un lot de *criminali*, cu vreo cinci ani în urmă. Respira alt fel de aer aici, nu ca aerul din celula de la Aiud. Spera să ajungă să se bucure de momentul liberării.

**Tăierea lanțurilor** – În ziua aceea de toamnă târzie, anul 1955, spre prânz, printr-o lucrare a destinului, am participat la o *acțiune* care mi-a marcat viața: lucram în atelier. Meșterul Aurel Pop, vechi locatar al închisorii centrale, priceput la multe, fusese chemat afară de un caraliu. A ieșit, a revenit după un timp, mi-a spus să iau un ciocan, o daltă, o nicovală portabilă și să-l urmez. Am ieșit în curtea închisorii. Cinci pușcăriași cu lanțuri la picioare, slăbiți, galbeni la față, așteptau. Aurel a înfipt nicovala în pământul tare și l-a invitat pe unul dintre ei, a cărui gleznă sângera, să se culce cu spatele pe pământ și cu picioarele cât mai apropiate de nicovală. I-a luat piciorul însângerat și l-a așezat pe nicovală. Apoi, cu dalta și ciocanul, cu lovituri sigure, încete, a început să taie nitul care strânsese mașonul de fier în jurul gleznei. La fiecare lovitură, omul în lanțuri gemea. Eu îi țineam strâns piciorul să nu alunece de pe nicovală. După câteva lovituri de ciocan, mașonul de fier a eliberat glezna sângerândă. Desfăcut, atârna ca o limbă de bivoliț de celălalt picior. Așa a procedat cu toți cei cinci noi veniți din

închisoarea de la Aiud, *vârșați* la muncă, la Salcia. Și, ca și el și aceștia, aveam să aflăm, erau condamnați la ani grei de închisoare. Am revenit în atelier dominat de un sentiment contradictoriu, de furie: mi se părea că un om cu lanțuri la picioare, în halul acela, e coborât în animalitate. Dar, în același timp, mai trăiam un sentiment, de mulțumire. Antinomie? Participasem la tăierea lanțurilor unor condamnați! În noaptea care a urmat n-am putut adormi decât spre zori. Târziu, după terminarea facultății de Drept, când sentimentele s-au mai limpezit, am scris poemul: *Serenada bocancului sau triumful ierbii*. L-am inclus în volumul *Distanța dintre mine și un iepure*, predat Editurii Eminescu, în anul 1983. A fost scos de un cenzor-prozator. Nu-i dau numele. E încă în viață. După ani a dorit să-mi fie amic și a scris despre unele din cărțile mele. Nu mi s-a înapoiat poemul. Un timp am crezut că nu-l mai am. Într-o zi, l-am regăsit în formă manuscrisă și l-am preluat în trilogia *Comedia Valahă*, al doilea volum, *Baladele din Țara Crucii*. Îl redau mai jos: simbolistica, aluzia la teroarea puterii, ce ar putea deveni obiect-fără-sens, erau și au rămas evidente:

*Te voi duce să vezi cum se taie lanțul ocnașului, mi-a zis gardianul cu galon auriu, privind, ferchezuit și distrat, cum bocancul strivea degetele ierbii ce asedia închisoarea. Era și el tată de copii, gardianul, și ar fi trebuit să pună capăt acestui genocid vegetal, să-i taie cheful bocancului de a hergheli peste durerea ierbii, peste fragedu-i trup. Era însă felul lui de a sta cu omul de vorbă: nu te privea în ochi, probator, ci privea cum bocancul scormonea pământul cu bombeul, ca un fier ascuțit, de parcă acolo, la rădăcina ierbii, n-ar fi fost ochi să-l privească, nici trup să se îndoie sub lovitura bocancului. Noi, copiii, ce puteam face? Mai mult iscoditori decât slugarnici, îi aduceam pește pe gratis, să ne lase cu turmele prin bălțile prin care mișunau evadații. Erau multe închisori în dunga fluviului, încât, de copil am văzut și am învățat cum, stavilă în calea zăpoarelor, se-aruncă trupul osânditului. Cum se mănuieste lasoul, când taurul fluviului, scăpat dintre maluri, adună ocnașii la cea mai sângerosă corridă. Și oamenii vin, că de sângerea aproapei sunt atrași, ca de o atavică incitare. Sunt atunci suflete ce cad învinse, luate de val, și nu mai ies la suprafață decât sub forma unor mici bule de aer. Și sunt suflete care, în luptă cu noianul de ape, se prind cu disperare de rădăcina ierbii, de țărșul singuratic înfipt în pământul inundat, chiar dacă viața în ele se împuținează, ca mălaiul în casa cu multe guri. Te voi duce să vezi cum se taie lanțul ocnașului, mi-a zis gardianul cu galon auriu. Am mers și-am văzut cum trupul cald, doborât la pământ, topește gheața. Cum stă asemenea fierului înroșit în zăpadă, să se călească. Da, astfel stă ocnașul, când un alt osândit îi taie lanțul: cu glezna sângărândă pe nicovală, întins pe pământ, ca atunci când te culci cu fața în sus pe un munte, și aștepți să-ți cadă un înger în brațe. Iar la acest primitiv spectacol, vine doar bocancul,*



*lustruit și distrat, strivind degetele ierbii ce asediază închisoarea; privind, din jilțul puterii, trupul ciolănos ce se scutură sub pumnul ciocanului, așa cum scuturi un pom cu multe fructe. Și fiecare lovitură în daltă devine un salt spre jinduita libertate. Descătușată de lanțuri, carnea, ca ramura în care suie seve se înfiripă, gata să țină în spate zborul obosit al unei păsări.*

*– Deci, nu e cu folos, pentru glezna căreia i se taie lanțul, să te rogi!, îmi spunea. Nu cel eliberat de lanțuri trebuie plâns, ci lanțul care, nemaiaivând ce înrobi, devine obiect fără sens!*

*– Eu, domnule, i-am răspuns, am văzut cum se scutură câinele când îl mântui de lanț. Am văzut fără-de-sensul coliviilor descuiate, dar glezna sângerândă, ca frica de prea-timpuria moarte îmi macină somnul.*

*Și iar a zis: – Nu de carnea sângerândă te teme, ci de brațul ce până acum lâncezea! Sângele se va întoarce în glezna uscată și o va îmbujora, așa cum fluviul revărsat se va întoarce între maluri. Dar fluviul nu de spaima digului întâlnit în cale se va retrage, ci de teama că, tot surpând uscatul, își pierde cele două maluri, devine obiect-fără-sens.*

*Și parcă mă temeam că întrețin un astfel de dialog cu un om căzut la pământ, cu un chip luminos de ocaș. Căci gardianul, cu galon auriu și fireturi care are o impresie bună despre lucrul cu arma, ne privea insistent, strivind mai departe cu bocancul lustruit și distrat degetele ierbii ce asedia închisoarea.*

*Și parcă tot mai mult devenea o umbră, din care doar bocancul se mai zărea – scorojit de soare, putrezit de ploi, asediat de iarba pe care cu vădită poftă o strivea! (10).*

**Chermeza** – Tot despre tortură, de data aceasta psihică, e vorba în continuare: într-o duminică, înainte de vacanța mare, câțiva gradați, călări, de la Lagărul de muncă din Cojocaru, au sosit la Mărașu, au mers la directorul școlii și i-au solicitat să le încuviințeze câtorva elevi, fete și băieți, să participe la o chermeză. Printre ei, directorul școlii m-a numit și pe mine. Am mers. Chermeza a avut loc în incinta închisorii, împrejmuită cu sârmă ghimpată, cu câte un prepeleac, post de observație și pază, în fiecare colț al lagărului, în care un gardian, cu o armă automată, la piept, cu glonțul pe țevă, observa tot ce se mișcă în acel spațiu închis. Cu atâta sârmă ghimpată în jur, nu prea aveam chef de *distracție*. Atmosfera din interiorul gardului de sârmă îmi inducea un sentiment ciudat, greu de definit pe atunci: de inadecvare, jenă, teamă chiar. Din barăcile din scândură, nu departe de ringul chermezei, prin ușile întredeschise, din cauza căldurii, răzbăteau zgomote ciudate, gemete înăbușite. M-am gândit, mai târziu, dacă astfel de acțiuni nu aveau dublu scop: înfricoșarea noastră, pentru a nu-i ajuta eventual pe evadați; dar mai ales, sporirea suferințelor celor din barăci, un fel de tortură psihică, distrugătoare, fără urme, așa cum rezultă și din poemul ce urmează:

În cercul cu ghimpi e chermeză. Ne-au adus cu de-a sila în încercuirea Insulei, fete, băieți, cu de-a sila, să cântăm în șir indian, să dansăm Conga, în fața barăcilor, să ne veselim. Dimineața Conga, la amiază Conga, seara la culcare, cu mațele goale, Conga! De dincolo de cercul ghimpos, cercul ghimpos, din frigul barăcilor de porțelan, schelete și virtuți se holbează la congagii. Șirul indian, păros miriapod, înaintează, din spate îți șoptesc – chiar și după moarte te voi iubi, apoi rafalele galante, țipătul acela tăios și șapte câini-lupi rupând carnea-n bucăți de pe oasele Umbrelor sângerânde. Te ridic; nimic grav, îți strig, și cu tine pe brațe alerg. Continui s-alerg...(11).

\*

„În imaginar, *Insula* este un univers aparte, înconjurat de ape, un spațiu eliberator, paradisiac, în care oricine ar vrea să acceadă fără opreliști, fără a bănuși nici măcar o secundă că acolo s-ar putea ivi vreo capcană. Poemul *Chermeza* dovedește că e vorba doar de o preconcepție, fiindcă *insula* este un loc privativ de libertate, unde se petrec atrocități, lucruri abominabile, regizate de indivizi fără identitate, din umbră, cu o cruzime și un cinism inimaginabile. Poemul debutează *ex abrupto*, introducându-ne direct în spațiul unde se va desfășura acțiunea, pe care poetul o numește cu un termen familiar, *chermeză*, evitând anume alt termen mai prețios, precum *fiesta*, mult mai potrivit într-un alt context, deși și unul și celălalt desemnează același termen generic de *petrecere*. Poemul e scris din perspectivă auctorială, la persoana întâi și evocă evenimentele în alb, fără figuri de stil edulcorant-decorative, totul spre a intui, *ab initio* dramatismul situației în care sunt puși tinerii, împotriva voinței lor, să danseze *Conga* repetitiv, obsedant, extenuant, dimineața, în crucea zilei și la crepuscul. Culmea cinismului celor ce organizează astfel de manifestări este să le pretindă tinerilor să se și veselească în timpul dansului, în fața celor cu *mațele goale* din barăci. Dansul acesta *al foamei*, din cercul *strâmt* de ghimpi are și o asistență pe măsură, ce privește descărnată și uluită la dansatorii de *Conga*, care doar din inerție și de frica morții se mențin împreună în șir indian. *Schelete și virtuți* sunt două noțiuni perfect compatibile, *Insula* fiind, în viziunea patriarhului de la Mărașu, un loc de penitență pentru tineri, care sunt prin definiție virtuoși, puri, neperverși. Sintagma, *Barăcile de oase* poate avea o dublă semnificație. Barăcile puteau avea depozitate în ele înfricoșătoare și înfrigate mormane de oase ale celor executați înainte, în timpul altor reprezentații ale jocurilor foamei, oase ce se constituiau într-un permanent *memento mori* pentru cei încă în viață, ce le populau, așteptându-și resemnați, dar nu mai puțin terifiți, sfârșitul pe care li-l deciseră ei, prea-puternicii zilei. La fel de plauzibilă este și varianta în care poetul folosește metafora „oase” pentru a-i denumi pe deținuții slabiți, înfometați, aduși în stadiul de

schelet, incapabili de altă reacție în afara strigătului îngrozit, dar mut, la vederea ororilor orchestrate de călăi. Imaginea este extrem de sugestivă, „schelete și virtuți” cu ochii ieșiți din orbite, având imprimată angoasa pe fețele lor alungite și disperate, trimițând direct la pictura *Strigatul* a lui Edvard Munch. Nu întâmplător latinii spuneau *Ut pictura poesis*, dovada cea mai peremptorie fiind poemul de față. În timpul acesta, dansul dinaintea morții își urmează cursul *au relenti*, prefigurându-se astfel momentul tragic final, întrucât șirul indian nu mai este, printr-o metaforă antologică, decât *miriapod păros* ce înaintează spre moarte. Anticipând sacrificarea ființei dragi, poetul o asigură o dată în plus de iubirea lui de dincolo de timp și de spațiu, înainte ca gloanțele să tâșnească din automate. Totul se precipită, se apasă pe trăgaci, trupurile cad secerate într-un ultim țipăt asurzitor și regizarea carnagiului culminează cu slobozirea câinilor-lupi ai apocalipsei, înfometați special pentru a face spectacolul asaltului lor asupra *umbrelor sângerânde* și mai terifiant. Surprinzătoare asocierea termenilor *rafale galante*, un oximoron memorabil, ce ne duce cu gândul la *Sărbătorile galante* (*Les fêtes galantes*), poemele lui Verlaine, dar ce diferență între cele două tipuri de sărbători, prima – a morții, numită de poetul Mărășanu, *Chermeza*, a doua, a lui Verlaine – a vieții, cu galanteriile ei de secol 18. Odată terminat spectacolul regizat, păpușarii – călăi se retrag frecându-și mâinile de satisfacție că și-au îndeplinit îndatoririle, lăsându-l pe poet singur cu durerea lui. Acesta are, totuși, puterea de a minimaliza gravitatea momentului în ochii iubitei, ridicând-o de la pământ și purtând-o pe brațe într-un maraton autoimpus. Pe noi, imaginea ne trimite la sculptura michelangeliana *Pietà*, în care Maica-și ține pe brațe Fiul crucificat, într-o durere fără glas, ce nu mai are nevoie de descriere. În poemul analizat, rolurile sunt distribuite altfel, dar la fel de încărcate emoțional, într-o *Pietà* lirică marca NGM. În toată tragedia aceasta pusă la cale de cei mari-ierarhic, apare un licăr de optimism, acela că dragostea transcende chiar și moartea, învingând toate îngrădirile:

„Te voi iubi și după moarte, zice poetul; te voi iubi!” (Elena Avasilencei).

\*

Am scris despre unele dintre aceste orori. Cartea a II-a din *Deșertul invizibil*, Tipo Moldova, 2015, este dedicată martirilor din cele douăsprezece închisori ale Insulei. Două din poeme, *Călare pe calul călare* (suplicii) și *Fisura*, sunt preluate de domnul Alexandru Mihalcea, și tipărite pe coperta a 4-a a cărții sale: *Salcia, un lagăr al morții*. Alte poeme dedicate aceluiași martiri sunt în volumul *Mașinăriile mișcării*, Editura Vinea, București, cât și în trilogia *Comedia Valahă*, volumul doi, *Baladele din Țara Crucii*, Editura Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, trilogie apărută cu ocazia celor 650 de ani

de atestare documentară a Brăilei și a celor o sută de ani de la Marea Întregire a Neamului Românesc.

**Alte metode de tortură** – Mulți dintre cei mai în vârstă, din bălțile de odinioară, cunosc metodele de tortură aplicate deținuților. Erau dure. Ies la iveală acum, când o parte dintre torționari sunt depistați și condamnați. Segmentul de dig de la Salcia e construit cu deținuți: cărau pământul cu târgile, cu roabele. Între osândiții de la *Salcia* s-au afla și preotul ortodox Gheorghe Coman, tatăl poetei Ana Blandiana, arestat ca „dușman al poporului”; avocatul Emil Muthu, urmaș al lui Dionisie Roman, apărător al memorandiștilor, tatăl profesorului universitar, Mircea Muthu, decan al Facultății de filologie din Cluj; venea la Salcia de la Bicz, unde erau obligați să reteze crestele stâncilor, să facă vad marelui stăvilar al hidrocentralei. O istorie absurdă, abuzivă și tragică ne relatează fiul acestuia, eminentul balcanolog Mircea Muthu care, copil fiind, asistase la arestarea tatălui său, așezat cu spatele la perete, somat cu arma, vizitându-l apoi, împreună cu mama sa, prin toate bastiliile românești prin care a trecut: Bicz, Salcia, Periprava; tot la Salcia și-au purtat osânda nedreaptă poetul Andrei Ciurunga; tatăl poetului Traian Jacotă, din Galați, și mulți alții.

De la închisoarea Cojocaru veneau știri că *hoții*, termen folosit în limbaj carceral, opresiv, sunt împinși cu patul armelor, de către caralii, să oprească zăpoarele cu pieptul. Mulți sunt luați de viitură și acoperiți de aluviuni. Tatăl poetului Traian Jacotă a sfârșit astfel. Ani la rând au căutat, dar nu i-au găsit mormântul. Despre crimele și ororile săvârșite în lagărele de la Salcia, putem citi în cele două cărți ale medicului Alexandru Mihalcea, condamnat la șapte ani de închisoare, trecut și prin regimul acestei Bastilii din deltaic (12). Descrierile din ultima carte întrec orice imaginație. Un regizor de scene horror, ne asigură autorul, ar găsi la *Salcia* subiecte pentru zece pelicule. Exemple: „Într-o așa-zisă carceră, o ladă de scânduri de un metru lățime și doi metri înălțime, un fel de coșciug, erau introduși patru deținuți: doi în picioare și doi cu capul în jos. Toți cu fiare la picioare și cătușe la mâini. Motivul? Nu-și făcuseră norma la dig. După ce o noapte fuseseră lăsați în gerul lui februarie, anul 1953, dimineața au fost găsiți înghețați. După două ore, deținutul Gheorghe Bârlădeanu a decedat. Supliciu fusese ordonat de sublocotenentul Ion Cârliga.” Sau: „Deținutul Sotir Georgescu, în agonie, cu capul spart de către brigadierul Grigoraș, este așezat pe o targă de scânduri în care fuseseră fixate piroane ascuțite.” Sau: „Stiva de cadavre fără nas și fără urechi (le mâncaseră șobolanii) sunt aduse de la închisorile Băndoiu și Strâmba, spre a fi îngropate în secret, fără cruci și fără morminte, în gropile comune de la marginea cimitirului din Agaua.” Referitor la aceste suplicii de la Salcia, Ștefan Weiss, fost deținut, supraviețuitor al lagărului de la Auschwitz, scria la 18 mai 1955: „Eu,

care am fost în lagărul de la Auschwitz, apreciez că tratamentul de la Salcia nu era departe de cel de la Auschwitz” (13).

Primele indicii despre crimele din lagărele de la Salcia, (Băndoiu, Strâmba, Stoienești) apar la 24 septembrie 1952. Cităm dintr-un document (D-1), din *Dosarul torționarilor*, făcut public: „Procuratura Măcin este sesizată că sunt prea multe decese în rândul deținuților, de parcă ar fi existat un *normativ* al deceselor! Procurorii de la raion au efectuat cercetări la fața locului, dar nu au stabilit probleme deosebite, în afara faptului că deținuții nu primeau țigări și cărți poștale. Citim printre rânduri că procurorilor le-a fost frică să dea curs primelor constatări. Ecoul faptelor ajunge însă la Procuratura Generală care ordonă Procuraturii regiunii Galați să întreprindă cercetări. In opinia noastră, scrie mai departe sursa, este vorba de un veritabil război între Procuratura Generală și Securitate”. Procuratura militară pentru unitățile MAI preia cazul și, prin rechizitoriul nr.7/27.02/1954, trimite în Tribunalul Militar un grup de 21 cadre ale DGLCM-MAI, împreună cu 14 deținuți, șefi de brigadă. Cei 35 inculpați din Lotul Salcia sunt: lt. maj. Ion Pavel, fost comandant al lagărului, Ion Popa, Petre Manciulea, Ioan Cârliga, Ilinca Tudor, Mihai Tudoreanu, Gușoiu Nicolae, ofițeri; Aurel Bojoagă, Limbău Gheorghe, Marin Dobre, Costică Simionescu, Gheorghe Moroșanu, Constantin Vișan, Gheorghe Bucoveanu, Jean Spirea, Mihai Sofronie, Petre Cordoș, Dimitru Enache, Nicolae Ghetău, Ion V. Popa. Moise Vasile, subofițeri; Constantin Olaru, Ioan Croitoru, Gheorghe Chiforescu, Petre Constantinescu, Dumitru Dumitru, Tudor Prunescu, Gheorghe Grigoraș, Popovici Valerian, Vasile Scripcaru, Gheorghe Iliescu și Gheorghe Radulescu, brigadieri. In sarcina lor se reține: „instigare la omor prin torturi, urmate de executare, crime de omor prin torturi, abuz în serviciu, profanare de cadavre, vătămare gravă a integrității corporale.” Același document mai dezvăluie: „fără nicio justificare, mulți deținuți au fost loviți cu ranga de fier, cazmaua, lopata, cravașa, unii dintre ei murind în urma traumatismelor, alții au rămas schilozi pe viață; asasinarea prin împușcare; interzicerea tratamentului medical deținuților bolnavi; scoaterea forțată la muncă, împotriva prescripțiilor medicale, fapt soldat cu moartea unora; introducerea și ținerea deținuților în carcere descoperite, iarna, dezbrăcați sau chiar în pielea goală; obligarea deținuților de a intra iarna în apă până la brâu, ca să taie stuf și papură; alergarea deținuților călare și călcarea lor cu copitele cailor; scoaterea deținuților la lucru, dezbrăcați, iarna, pe digul în construcție și pedepsirea unora de a sta până la prânz în apa înghețată; legarea unor deținuți de mâini și ținerea lor în pielea goală, vara, zi și nopți, pentru a fi mușcați de țânțari; profanarea cadavrelor deținuților; îngroparea unor deținuți de vii în pământ”. Urmare cruzimilor din „perioada iunie 1952 – martie 1953, un număr de 63 deținuți au decedat,

iar alții au rămas cu invalidități corporale pe viață. Dintre cei 63, nouă aveau între 22 și 30 de ani, iar 19 între 50 și 60 ani. Cea mai mare condamnare a fost de 8 ani (*sabotaj*); cea mai mica, de 30 zile, Dache Nicolae, 56 ani (*nepredarea cotelor*). Majoritatea condamnaților se înscriu între 6 luni și 3 ani, iar șapte dintre decedați erau depuși preventiv, nefiind condamnați”. Iată ce declară un supraviețuitor: „În fiecare zi mureau. Nici hainele nu le lăseau pe cei care mureau; ziceau că sunt la număr, că erau în gestiune... mortul era învelit cu câte o cârpă din aia; îl îngropa fără popă. Puneam și noi două surcele, acolo, în formă de cruce, la căpătâiul lui. Îl îngropau așa, ca pe un câine, acolo, într-un țarc cu sârmă ghimpată. Nici după moarte ăștia nu-s liberi...” (Ioan Șt. Popa, condamnat la 3 ani închisoare, deținut la Colonia de muncă Ostrov).

La început, Lagărul de muncă forțată Salcia are o capacitate de cazare de 200 locuri; ulterior se extinde la 2.000 de locuri. Din datele CNSAS reiese că în primele patru luni de la înființare, efectivele de deținuți politici au ajuns la 4.000 de persoane. Practic, deși capacitatea de cazare din lagăr a fost dublată, jumătate dintre deținuți erau nevoiți să doarmă afară, indiferent de vreme. „Într-un dormitor din ăla intrau până la 50 de oameni. Se puneau la trei paturi” (Gheorghe Matei, fost gardian la Colonia Ostrov, condusă de Gheorghe Boștină, general în rezervă. Istoricii cer să fie judecat pentru crime împotriva umanității. În 1964, lagărele de muncă au fost desființate, dar numărul celor uciși, morți din cauza supliciilor îndurate, nu se cunoaște cu exactitate (14).

## **Periprava, al doilea pol al gulagului românesc**

În capătul din Est al Deltei Dunării, e durată a doua Bastilie a deltaicului: *Periprava*. Cu regim de tortură asemănător cu cel de la Salcia, poate chiar mai odios. Într-o vară, hălăduind prin Deltă, însoțit de poetul Nicolae Ioana, am rătăcit drumul și din întâmplare am nimerit în preajma lagărului. O patrulă formată dintr-un subofițer și doi soldați, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ne somează cu formula știută din armată: *Stai, că trag! Stăm și înțelegem repede că nu e de glumă*. După un scurt dialog cu subofițerul, suntem conduși la corpul de gardă al închisorii, unde ni se iau actele de identitate, după care rostește scurt și apăsător: *așteptați!* Și dispăre. Așteptăm: o oră, două, trei! Cu toate declarațiile date, verbal și în scris, în incinta unei închisori și în fața omului cu arma, după jumătate de zi de așteptare, începem să ne facem griji. În cele din urmă, fără nicio explicație, de scuze nu putea fi vorba, ne-au liberat. Nu povestesc mai mult. Spun doar atât: dacă din întâmplare vă aflați în raza de siguranță a unei închisori,

deveniți pe loc suspecți, somați și purtați spre corpul de gardă cu kalașnicovul, din spate.

Periprava (formațiunea 0830) avea trei secții: două pe uscat și a treia pe apă. În prima secție, împrejmuită cu gard de sârmă ghimpată și în colțuri cu foisoare de observație și pază, se aflau clădirile administrației: corpul de gardă, infirmeria, uzina electrică, fabrica de pâine, fabrica de cărămidă, ferma de animale. În interior, un alt cerc de sârmă ghimpată, concentric, ca undele din *ochiul de apă*, împrejmuita barăcile deținuților, din chirpici, acoperite cu stuf, fără pardoseală. A doua secție, *Grind*, situată la trei kilometri de prima, către satul Sfiștoaca, cu patru barăci, destinată exclusiv deținuților politici, *găzduia* cam 500 de încarcerăți. Ca urmare a valului de internări în coloniile de muncă, prilejuit de arestările de după Decretul-lege nr. 89/1958, spațiul de cazare devine insuficient și Peripravei i se adaugă a treia secție, pe apă, formată din două până la patru șlepuri-dormitor, ancorate la malul Dunării. Un fel de formație mobilă care, în perioade de vârf, unul sau mai multe din șlepurile-dormitor erau dirijate către alte lagăre; șlepul *Gironde*, spre pildă, dintre cele de la Periprava, a acostat o perioadă la Salcia, ca dormitor pentru deținuții care lucrau la dig și la muncile agricole, apoi un timp a acostat la Luciu-Giurgeni, pe Dunăre, ca dormitor al osândiților aduși să lucreze la orezăriile de aici. În volumul de memorialistică al lui Alexandru Mihalcea, fost deținut la Salcia, Florin Alexandru Stănescu mărturisește despre istoria și condițiile din aceste închisori plutitoare: dormitoare din fier, fără lumină, fără aer, o tinetă și un hârdău cu apă pentru băut și spălat, în care se aflau înghesuți până la 200–300 de deținuți.

**Portret-robot de torționar** – Ancheta și procesul torționarilor, anii 2013–2017, scot la iveală atrocitățile comise de Ioan Ficior, în colonia de la Periprava. Iată devenirea lui ca renumit torționar: sosește la Periprava la 1 septembrie 1958, pe post de locțiitor al comandantului pentru pază și regim penitenciar; vine cu o bogată experiență în tortură: la doar 25 de ani, este comandant al coloniei Poarta Albă (1953–1955); apoi, devine comandant al penitenciarului Suceava (1955–1956); sușul continuă și ajunge șef de secție, apoi comandant al coloniei Borzești (1956–1958); la întâi octombrie 1960, este din nou avansat: din adjunct, la Periprava, ajunge comandant plin, poziție pe care o va ocupa până în septembrie 1963. Așa cum îl prezintă datele de mai sus, este unul dintre cei mai duri comandanți de lagăre și închisori ai acelei perioade, cum singur avea să se definească: „Eu nu sunt nici *Moromete*, nici Vișinescu; eu sunt Ficior!”

Iată-i portretul făcut de câțiva foști deținuți ai Peripravei, așa cum rezultă din declarațiile date, în calitate de martori, în fața instanțelor: „Cel mai temut om din Periprava era Ficior Ioan; el dispunea toate măsurile din colonie... În inspecție venea călare. Verifica tăierea stufului, modul de

desfășurare a muncii. Cu ochii mei am văzut când unul dintre deținuți i-a răspuns că e rabin; iar Ficior l-a înjurat și l-a lovit.” (Ioan Tranculov, fost condamnat). „Am fost ținut de mai multe ori în carceră, legat cu lanțuri de mâini și de picioare, fără hrană 24 de ore. Pedepsele mi-au fost aplicate de comandant. Ficior ordona și aproba toate aceste măsuri.” (Dunca Gavrilă, condamnat la 5 ani muncă silnică). „Plantam arpagic împreună cu alți doi deținuți; am luat câteva fire pentru cei bătrâni, rămași în lagăr. Am fost văzuți de caralii și, ca pedeapsă, am fost puși să mâncăm tot arpagicul, pe care-l aveam asupra noastră. Doi dintre noi am reușit, dar chinurile au durat o lună, după aceea. Al treilea nu a reușit să-l mănânce pe tot și, când gardianul se pregătea să îl ia la bătaie, a apărut comandantul Ficior, care a întrebat: ce-i cu ăștia, aici? După ce i s-a raportat, Ficior a trecut în spatele aceluia deținut și i-a tras un pumn în tâmplă. Omul s-a prăbușit pe o parte. Ficior a continuat să-l lovească numai în cap, cu cizma, încât luni de zile s-au cunoscut urmele loviturilor primite.” (Octav Bjoza, Asociația deținuților politici). „Într-una din zile, pe lângă grupul meu de deținuți a trecut Ficior Ioan, împreună cu alte persoane; și, pentru că nu m-am ridicat imediat să-l salut, a dispus sancționarea mea cu 7 zile de izolare, cu lanțuri la picioare și cu mâncare la 3 zile. Două zile primeam numai apă și în cea de a treia zi primeam mâncare.” (Ioan Cențiu, condamnat la 4 ani muncă silnică). „Nu de puține ori, soția comandantului Ficior venea în fugă la noi, în cameră, spunând că nu mai poate sta în casă, din cauza țipetelor pe care le aude. Ficior a bătut crunt mulți dintre deținuții din acest lagăr.” (Marieta Hrabanova, în colonie, cu soțul ei, angajat ca barcagiu).

Un raport al Corpului de control al Direcției Penitenciarelor, realizat după o inspecție, la acea vreme, la Periprava, consemnează „tendința abuzivă de pedepsire a deținuților cu maximul de pedeapsă, fără a se ține cont de gravitatea faptelor”. În plus, raportul scoate la iveală o serie de abuzuri comise la Periprava, în timpul conducerii lui Ioan Ficior, descrise ca «anarhice», fără a se ține cont de prevederile regulamentare: bătăile, legarea de copac, cu cătușe la mâini, timp de mai multe ore, la temperaturi de minus 20 de grade. „Cea mai cruntă bătaie a avut loc în luna august 1959, când de față a fost și comandantul coloniei; ne-a spus că știe că mâncăm porumbul crud din viitoarea recoltă. Deținuții i-au răspuns că mâncau de foame. (...) După ce au recunoscut că au mâncat și cât au mâncat, toți au primit bătaie la tălpi, cu ranga; pentru fiecare porumb o lovitură. Un deținut care a recunoscut că a mâncat 14 porumbi, după 11 lovituri a leșinat. Comandantul era de față în timp ce gardienii îl băteau; cuantumul sancțiunilor fiind stabilit de el.” (Ștefan Chetman, condamnat la 10 ani închisoare, pentru trecere frauduloasă a frontierei). Altă mărturie cutremurătoare: „Unui judecător din Timișoara, obligat, de către militarii care asigurau paza, să smulgă iarba cu gura, i-a



rămas proteza acolo, în iarbă. Un alt deținut nu a vrut să smulgă iarba cu dinții și în baracă ne-a arătat cum a fost bătut cu sârmă de oțel de cadrele militare. Personal am fost pus și eu să smulg iarba cu dinții. Bătaia era la ordinea zilei.” (Gheorghe Tomici, fost deținut la Periprava)

**Practici de exterminare** – La Salcia cât și la Periprava se experimentează diferite practici de exterminare. **Prin tortură fizică** – Pe lângă muncile istovitoare, precum recoltarea stufului, lucrări agricole, ridicare de diguri, construirea de drumuri, violența fizică a contribuit la starea de degradare a deținuților politici, fiind una dintre cauzele deceselor înregistrate aici. Violența fizică a fost introdusă în spațiul concentraționar din delta încă din primii ani ai noului regim: dincolo de lipsa hranei, frigul extrem, lipsa asistenței medicale, practica pedepselor repetate, programul zilnic includea elemente de tortură fizică. În paginile de memorialistică ale unor autori, în declarațiile foștilor deținuți, date în timpul proceselor tortionarilor, tortura fizică, așa cum e descrisă mai sus, a fost evocată totdeauna. **Prin infometare** – Lipsa hranei a condus de asemenea la degradarea și exterminarea fizică a deținuților politici din Gulagul românesc. Supraviețuitorii lagărelor de la Salcia și Periprava au alte amintiri, decât tortionarii Vișinescu și Ficior, despre regimul alimentar din închisori: „În general, hrana a fost dezastruoasă; dimineața mâncam o cană cu ceai și 100 grame pâine; la prânz, la locul de muncă, primeam o ciorbă de legume, cu precădere varză amestecată cu coceni, arpacaș, în care găseam urme de baligă; carne primeam numai de sărbători.” (Simion Tomoioagă, fost deținut politic). Dar poate cea mai concludentă mărturie rămâne cea a lui Gheorghe Tomici, și el deținut al Peripravei: „Lucram de la 5 dimineața, până seara la 6. Toată lumea suferea de foame, iar seara, când făceam de planton, auzeam deținuții cum mestecau în gol, în vis, de foame.”

O notă a Direcției Penitenciarelor, Serviciul Agricol, către Formațiunea 0810 Periprava, aflată la dosarul procesului, atrage atenția comandantului că deținuții, istoviți de foame, culeg tot ce le stă în cale de pe câmpurile Peripravei. La rândul său, cineva din conducerea Academiei R.P.R semnală faptul că „lucrătorii din echipele de recoltat stuf și de la alte lucrări ce se efectuează în deltă, culeg ouăle, puii și distrug cuiburile de păsări și mamifere de pe terenul de lucru”. „Munceam în fiecare zi de la răsăritul soarelui până la apus. (...) Hrana era insuficientă, nu am fost sătul niciodată. Obişnuiam să mănânc boabe de porumb și coji de cartofi de la gunoi. Mi-au fost aplicate sancțiuni pentru că încercam să aduc în dormitor porumb. Sancțiunile dispuse de comandant, erau executate de gardieni, care ne loveau cu bâtele.” (Costică Budu, zece ani închisoare, pentru că s-a împotrivit colectivizării). **Prin epuizare psihică** – „Cum nu mai încăpeam în barăci, unde dormeam doi, chiar trei într-un pat, am fost cazați în șlepul dormitor *Gironde*, acostat

în mal de Dunăre. Cu carcasa din tablă, ca orice șlep, vara era etuvă, în care, fără aer, ne sufocam. Iarna, devenea ghețarie, și ne încălzeam tremurând. Și, dacă ar fi fost numai atât. Dar noaptea ne torturau țânțarii și puricii. Nu ne puteam odihni și nu mai realizam norma zilnică. Eram trimiși la carceră, bătuți, umiliți. Nici când țânțarii și puricii se mai potoleau, sătui de sânge, nu adormeam. Stăruia în mine un sentiment chinuitor, persistent, ca atunci când te trezești cu o căpușă înfiptă în piele; ori când descoperi o ploșniță pe peretele din dormitor. Ajunsesem la limita îndurării și îmi făceam planuri să mă arunc în Dunăre. Și m-aș fi aruncat dacă, în mod sigur, nu m-ar fi ajuns din spate glonțul gardianului, bănuind că vreau să evadez. Unii dintre camarazi susțineau că puricii ne-ar fi fost vărsați în mod special în dormitor, să ne extermine. Mi s-a povestit, cum unii au fost legați de sălcii, să le sugă sângele țânțarii. Mai târziu, după ce am ieșit din lagăr, am văzut, într-un film, un astfel de supliciu: oameni legați de un stâlp și lăsați pradă țânțarilor. Este îngrozitor numai când te gândești!” (Valerian Drăgoi, medic, intervievat de mine, la el acasă, în București; arestat în timpul studenției, ca *dușman al poporului*, trecut prin lagărele Salcia, Periprava și Luciu-Giurgeni). Declarația lui este întărită de Colea Vanea, 70 de ani, din Periprava, care își amintește: „La bac, aici, la *Gironde*, îi băteau, de se auzea și în sat, cum îi băteau. Îi dezbrăcau în pielea goală, îi legau de sălcii și îi mâncau țânțarii”. Ca în poemul ce urmează: *Viețuim în șlepul dormitor, cu laturi ciuruite de zvonurile din afară, claie peste claie, rană peste rană, marginile-s ale celor puternici, rezistenți la proba de încercare a cercului. Nu te îngrijora Leonoră, în șlepul dormitor moartea nu vine cu mitralii, vine cu sacul cu purici. Marele inchizitor dezleagă sacul cu purici la gură, varsă puricii în șlepul dormitor, purici pe noi, purici peste noi, să ne salvăm ne-aruncăm în Dunăre. De sus, de pe coverță, pe un inspirat motiv de evadare, caraliul solfegiază la kalașnikov! Ra-ta-ta-ta...! Vals! În valuri, dulcele sângelui invită la cărnuri avaii!* (15).

**O anchetă a lui Ceaușescu** – Din aceleași documente făcute publice rezultă că, în timpul procesului, *apărarea* lui Ioan Ficior a încercat să pună la îndoială depozițiile foștilor deținuți politici, invocând degradarea amintirilor cauzată de vârsta înaintată, lipsa documentelor oficiale din perioada în care s-au petrecut faptele. Argumentele apărării sunt răsturnate de concluziile unei anchete ordonate chiar de Ceaușescu, după venirea sa la putere, în perioada 1966–1968. Rezultatele au fost prezentate la plenara comitetului central din 22–25 aprilie 1968. Investigația a scos la lumină o serie de crime și abuzuri comise de regimul *dejist*. Fărădelegile din penitenciare și coloniile de muncă, în perioada ce a precedat decretul de eliberare din 1964, sunt de asemenea documentate. Pavel Ștefan, fost ministru de Interne între 1952–1957, declara atunci în fața comisiei de anchetă: „Era un sistem de a

bate fără milă, în mod barbar. (...) deținuții erau bătuți în asemenea hal încât pierdeau carnea de pe ei (...) părerea mea, declara fostul ministru de interne, este următoarea: oamenii puși să conducă aceste închisori și lagăre nu au fost ținuți în mână și nu li s-a pus în vedere cum trebuiau să se comporte; (...) li s-a permis să bată, ca mijloc de a-i stăpâni pe deținuți.” Concluziile acelei comisii de anchetă, deși la vremea respectivă scopul real al investigațiilor a fost altul, sunt mai mult decât concludente: arătau că în România, în perioada 1948–1964, a existat un regim de exterminare a deținuților politici în multe dintre centrele de detenție din țară, pus la cale de puterea de la acea vreme.

**Gropile comune și statisticile morții** – Între anii 1958–1963, la Periprava s-au înregistrat 103 decese ale deținuților politici: cel mai tânăr avea 19 ani; cel mai în vârstă, 71 de ani. Numai în anul 1960, când la comandă era Ioan Ficior, s-au înregistrat jumătate din numărul total al celor decedați în întreaga perioadă de existență a Peripravei. „Îi îngropau noaptea. Îi aduceau cu căruța, goi, așa cum erau; îi răsturnau într-o groapă comună. Mai întâi îi aduceau în cutii de scândură. Dar fiindcă nu dovedeau cu ele, săpau o groapă comună, până la apă; când dădeau de apă se opreau; puneau o rogojină jos, una sus, peste cadavre, iar peste rogojina de deasupra turnau 5–6 găleți de var; îi astupau și plecau...” (Colea Vanea, localnic, vecin cu zona în care erau îngropați deținuții). „În iarna anului 1961, au decedat vreo 6 deținuți politici; cadavrele lor au fost duse la marginea coloniei, unde erau plantați niște pruni; au fost duși, și îngropați acolo, noaptea. Mai arăt că deținuții erau îngropați în gropi comune, iar iarna, când pământul era înghețat, cadavrele erau aruncate în Dunăre”. (Ioan Melinte, fost frontierist). „Era lagăr de exterminare. Nu trecea zi să nu vezi cum duc cu vasul câte un om omorât în bătaie. Îi dezbrăcau până la piele, îi legau cu sârmă de mâini și de picioare și îi aruncau ca pe niște câini...Nu aveai voie să te uiți, erai pedepsit aspru dacă erai prins, însă fiecare dintre noi văzuse cel puțin de câteva ori pe săptămână acele scene. Ei numeau acest loc lagăr de muncă, colonie de muncă, însă adevărul este că era lagăr de exterminare”. (Marieta Hrabanov, din anul 1958, alături de soțul ei, angajat civil, în colonie).

„Investigațiile de teren ale IICCMER, la Periprava, din septembrie 2013, au devoalat existența unei gropi în care cel mai posibil au fost înhumați deținuți politici de la colonia de muncă (...) Raportul privind diagnosticul arheologic efectuat în cimitirul din satul Periprava, comuna C.A. Rosetti, confirmă descoperirea, într-un perimetru de 35×20 m, a 8 schelete ale căror morminte au fost săpate în nisip, la cel mult un metru adâncime, defuncții fiind depuși în modalități diferite: fără sicriu, cu sicriu sau într-o «ladă»; (...) orientarea scheletelor (cu privirea spre apus, contrar practicii creștine); înmormântările petrecându-se în perioade diferite; lângă rămășițele pământești

nu au fost găsite elemente de inventar funerar, nici rămășițe de îmbrăcăminte sau încălțăminte, ceea ce denotă încă o dată că avem de-a face cu o abatere de la ritualul tradițional de înmormântare” (16).

## Epilog

Rezultat al campaniei *Dosarul torționarilor*, demarată de IICCMER, în vara anului 2013, Ioan Ficior a fost condamnat la 20 de ani de închisoare cu executare, pentru infracțiuni contra umanității. În aceeași zi, 29 martie 2017, a fost arestat și încarcerat la penitenciarul Rahova. Era al doilea torționar, după Alexandru Vișinescu, condamnat și el la 20 ani; a murit în închisoare asemenea celor împinși de el în moarte.

După eliberarea deținuților politici în perioada 1962–1964, Periprava, ca și Salcia, a fost repopulată cu deținuți de drept comun, până în anul 1974, când a fost desființată.

\*

Cine dă seamă de aceste dezastre și căderi luciferice în istorie?

Pentru deltaici, acest răscol manifest în spațiul lor a fost mai grav decât un cutremur.

Iar pentru neamul românesc a fost o apocalipsă.

## N.B.

La capitolul *Deltaicul, spațiu concentraționar*, la memoriilor mele, lucrător civil în lagărul Ostrov, martor ocular la unele dintre suplicii, am adăugat informații, texte și date, unele prelucrate, altele sistematizate, din *Dosarul torționarilor*, campanie a IICCMER; unele mărturii din ancheta torționarului Ficior, notate de Dan Mihai Țălnaru; documente din dosarele instanțelor, rechizitoriile procurorilor, ale altor autorități, făcute publice; articole din presă, informații din cărțile domnului Alexandru Mihalcea – *Salcia, un lagăr al morții și Călău și victimă*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2015, însumând 1024 pagini de mărturii, cărți aflate cu autograf în biblioteca noastră; informații din documentarul Wikipedia. Sursele identificate și citate de noi sunt publice.

Tuturor mărturisitorilor, autorilor cunoscuți și necunoscuți, le mulțumesc și le aduc profundul meu omagiu!

## IX. ANTROPOLOGIE DELTAICĂ

### Motto

*Pentru fiecare din cei care avem temeiuri  
să ne simțim români, neamul  
se-nfățișează ca o chemare.*

**Mircea Vulcănescu**

### **Ispita Sudului, sinteză de formare a omului român**

Un puternic magnetism gravitațional a atras în Valahia și în special în deltaic, popoare de mocani din mirificul *spațiu mioritic* și nu numai. În *Dimensiunea românească a existenței*, capitolul *Omul românesc*, Mircea Vulcănescu, personalitate complexă a culturii române, enumeră, printre multele *ispite*, care au populat sufletul omului român în decursul istoriei, și o *ispită a sudului*. Ne întrebăm însă dacă axa de chemare și de călătorie a omului de la munte, spre marea câmpie, apoi spre deltaic, mereu către Sud, este o ispită, ori este o *cale* de realizare a propriului său destin în istorie? Și înclinăm să credem că permanenta *ispită a sudului* nu este numai o ispită. Când o ispită se impune ca permanență în istoria unui popor, ispita devine ceva mai mult: prin permanență devine cale destinală și, în speță, sinteză etnică și de formare a omului român. Cu timpul m-am întrebat dacă o astfel de ispită a Sudului este proprie poporului român sau o întâlnim și la alte popoare? Răspunsul l-am aflat departe de hotare, în buza Oceanului Atlantic, Golful Biscaia, la basci, *popor-relicvă a istoriei*, spune Herodot. După decembrie '89, căpătând libertatea de a călători, am participat la un Congres de ecologie intitulat *Nord contra Sud*; lucrările se desfășurau în frumosul oraș San Sebastian sau Donostia, capitala Țării Bascilor, în jumătatea aparținătoare Spaniei. Popor demn, cumva retras în sine, dar nu pasiv față de ceea ce se întâmplă cu destinul său, poporul basc a fost mereu constrâns, comprimat, împărțit între alte puteri. La o masă, așezat între doi basci, am întrebat dacă știu de unde au plecat și au poposit strămoșii lor cu milenii în urmă aici, în prisma Atlanticului. Unul dintre ei, domnul Jose, născut în Deba, (Deva?), localitate situată la 50 km de San Sebastian, pe malul Atlanticului, profesor de istorie, îmi răspunde în mod surprinzător că *neamul*

*bascilor e pornit de la Dunăre. Cunoșteam amănuntul, motiv pentru care am și provocat discuția; mă documentasem despre istoria lor chiar de la Herodot, părintele istoriei, care spune că poporul bascilor este un popor relicvă, străvechi, și că asemenea tracilor și dacilor sunt urmași ai pelasgilor din Imperiul Carpatic (1). Așadar, o permanență în istorie și un miracol, ca și miracolul românesc, despre care dă seamă istoricul Gheorghe Brătianu, în celebra sa lucrare – Poporul Român, un miracol? Nu vreau să spun că bascul e frate cu românul, dar conform celor afirmate de Herodot, că împreună suntem urmași ai pelasgilor din Imperiul Carpatic, veri mai îndepărtați ori mai apropiați tot suntem. Prea multe asemănări există între ei și noi, mai ales între ei și noi, cei din Țările Bârsei, Oașului și Maramureșului: clopul de pe creștetul capului, cioarecii, pantofii sau bocancii care au înlocuit opinca, cămeșa din pânză albă, fără guler, legată cu un șnur sub bărbie, cum purta tatăl meu, vesta neagră (lăibărica) etc. Până și clopotele de la gâtul batalilor, mai ales cele din tablă oțelită, păcănețe, cum le spuneau oierii din bălți, scoborâți din același Imperiu Carpatic, sunt identice și la forme și la sunet. Încât dimineața, când mă trezeam în hotelul de la poalele Pirineilor, Pirinioak, pre limba bascilor, la 12 km de San Sebastian, credeam că sunt în cerdacul din bostană și ascult turmele oierilor deltaici ieșite la păscut. Neamul bascilor, cândva întins pe șase provincii, acum este tăiat în două, îmi spune Jose: jumătate, Hegoalde (South), însumând 2.500.000 locuitori sunt în cuprinderea Spaniei; altă jumătate, Iparralde (Northz.), de 2.500.000 locuitori, în Franța. Ajunși de la Dunăre, aici, sigur că se impune întrebarea: ce ispită i-a chemat tocmai în buza Atlanticului? Și mi-am zis că trebuie să fie mai mult decât o ispită, să fie o permanență a destinului: păstorii basci, ca și păstorii bârsani ori mocanii săceleni, au tot migrat spre zone cu pășuni chemătoare și au tot fost împinși din urmă de alte neamuri, mai puternice, până au ajuns în prispa semeției oceanului, un fel de margine de lume, de unde n-au mai putut străbate mai departe ispita sudului. Și au rămas să-și împlinească destinul între Atlantic și culmile Pirineilor, și să se desăvârșească prin sinteză. Putem spune deci că o astfel de soartă se explică numai prin ispită? Cu siguranță, mai e ceva: prin permanență se relevă și ca o cale destinală.*

**Descălecați** – Într-o conferință despre localizarea Vicinei, cetate-port și primă mitropolie a Valahiei, pe care o situa, desigur ipotetic, în zona malului dunărean al Isacei, având probabil în minte întreaga istorie a românilor din deltaic, Constantin C. Giurescu spunea: „aici continuă să se plămădească o nouă spiță de români, rezultând din amestecul a cinci nuanțe: din cei mai vechi dintre românii dobrogeni, *dicienii*, cărora li se adaugă românii din Muntenia, veniți în veacurile trecute, ca să scape de apăsarea boierescului; apoi moldovenii din nordul Dunării, care au format satele

moldovenești din jurul Razelmului; adăugați pe transilvăneni, mocanii care veneau cu saricile lungi, mițoase, mânându-și oile prin Vadul Oii și întemeind aici, pe acest pământ getic, târle și sate, biserici și mănăstiri; și în sfârșit, cei din urmă, aromânii, macedoromânii colonizați pe acest pământ. Și iată cum sub ochii noștri, din împletirea celor cinci ramuri ale poporului nostru se naște, și așa zice, *o nouă sinteză* care poate va fi înzestrată cu însușiri remarcabile, concurând pe acelea ale diferitelor nuanțe” (2). În aceeași publicație, *Peuce*, vol. 2, prof. Ion I. Ghelase susține și duce mai departe ideea. După ce trece în revistă populația autohtonă a geților din Dobrogea și deltaicul-dobrogean, din cele trei regate getice conduse de Rholes, cel din sud, de Gapyx, cel din centru și de Ziaraxes, cel din nord, scrie că „o adevărată țară geto-dacică întâlnim în ținutul bălților Dunării și Mostiștei... și în însăși Balta Dunării cu insulele și tăpșanele ei, pe toată întinderea dintre Oltenița și gura Ialomiței” (3). Bărăganul și bălțile Dunării au fost zone de absorbție, sub raport demografic. Peste autohtonii din Câmpia Bărăganului și mai ales peste cei din deltaicul brăilean și dobrogean, au venit *mocanii bârsani* și *păstorii săceleni*. Cum și când au venit? Pe drumul ierbii, în etape, în urma unei transumanțe de secole, proces în genere cunoscut. Majoritatea autorilor care au cercetat prezența mocanilor transumanți transilvăneni, și în special a păstorilor bârsani în Bărăgan, apoi în deltaic, incluzând Delta, cât și bălțile de pe malul drept al Dunării, printre care și istoricul Nicolae Iorga, sunt de părere că mocanii bârsani au ajuns cu trumele de oi și s-au stabilit în deltaic, încă din secolul al XIV-lea, intensificându-se în secolul al XIX-lea, și din cauza situației grele în care se găseau iobagii români, în timpul dualismului austro-ungar. „Majoritatea populațiilor bălților, susține Ion I. Ghelase, în lucrarea citată, mai ales cele din satele înșirate pe malul drept al brațului de mijloc al Dunării, (Vâlciul n.n.), de la Vadul Oii la vale, sunt *păstori bârsani*, plecați din ținuturile de sub munte” (4). Satele la care face trimitere istoricul, începând de la Vadul Oii spre vărsare, în ordine, sunt: Strâmba (azi Măgureni), Zagna, Mărașu, centru de comună, Băndoiu, Țăcău, Cojocar (dispărut), Veriga. În urma unor cercetări, am putut stabili că familiile bunicilor mei, asemenea altor familii statornicite în bălți, sunt venite din spațiul mai întins al Țării Bârsei, din Săcelele Brașovului, cu o localizare probabil mai precisă, Satulung, după o mărturisire a unchiului Gheorghe Moraru, fratele cel mare al mamei, la cârciuma căruia se depănuau multe amintiri din transumanță, multe legende și povești. Alții, tot numeroși, au venit din Mărginimea Sibiului, cum a fost neamul Brangă, cu mari turme în bălți. Vizionând cu puțin timp în urmă, pe programul unui post de televiziune, filmul *Plecarea Vlașinilor*, ecranizare după romanele Ioanei Postelnicu, am constatat cu surprindere că eroul principal, Nicolae Brangă, este chiar un înaintaș al oierilor Brangă poposiți în deltaicul brăilean. Un prim popas l-au

făcut la Stăncuța, sat în vasta Câmpie a Bărăganului, în buza Dunării, ca și bascii în prispa Atlanticului, cu amenințările căruia nu erau obișnuiți: în Bărăgan (Stăncuța) au ridicat primele așezări. Generația întemeietoare a fost îngropată aici; cea de nou-născuți i-a luat locul. Ispita Sudului însă nu se consumase. Urmașii, mai obișnuiți cu fluviul, au cutezat și l-au traversat, chemați de pășunile din bălți: întâi au trecut turmele, apoi familiile, adăpostindu-se în târle ori bordeie. Pendularea continuă încă între cei doi poli transumanți: așezările provizorii din bălți spre originile carpatice și invers. Să *privim*, cu un efort de imaginație, acest spectacol al fenomenului de simbioză, perceptibil mai accentuat în structurile vieții economice, sociale, culturale, dar nevăzut în aglutinările și în secretele lui. Ca razele unei comete plecate spre necunoscut, cărările Bărăganului sunt străbătute de magii-oieri transumanți. Dacă ar fi lăsat urme adâncite în memoria drumurilor, vizibile, azi le-am privi cu aceeași uimire cu care privim geoglifele înscrise pe suprafața deșertului, de migranții vechilor civilizații *Paracas* și *Nazca*, probabil marcaje, să servească unei permanente călătorii. Cărările se încrucișează. Într-o răscruce apare o fântână: omul, turmele nu viețuiesc fără apă în arșița câmpiei. Lângă fântână răsare o colibă; apoi alta și alta. În preajma lor se așează un han; lângă han, o cârciumă. Drumurile se întretaie, se adună concentric, ca într-un *fenomen horal*, în centre de comunicații. Omul transumanț vine cu port, obiceiuri, credințe, eresuri, legende și mituri proprii. Toate se revarsă ca o maree de spirit înnoitor peste realitățile spațiului în care a pătruns. Transumanța devine fenomen viu, pulsatoriu, cu ecouri modificatoare în geografia locului, cu mutații în antropologie, populațiile se amestecă și începe o adevărată sinteză de formare a unui alt fel de om, complex, mai încăpător în ființa ființării. Preluând o idee a domnului Mircea Vulcănescu, vom spune că adaptarea în deltaic, această *trecere* s-a făcut pe nesimțite, în chip aproape organic, „printr-o vamă, e drept, dar o vamă ca loc sau ca vreme a trecerii, nu a opreliștii, integrată ea însăși existenței, ca treaptă, nu ca prag” (5).

Și astfel a fost în deltaic cea din urmă *descălecare*, ca rezultat al Ispitei Sudului. Dar și ca împlinire destinală a omului român în istorie. Că despre așa ceva este vorba! O probează recentul demers al Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale de a înscrie transumanța carpatică în inventarul național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial, ca un prim pas pentru înscrierea sa în Patrimoniul Cultural Imaterial al Umanității UNESCO, în cadrul unui dosar multinațional la care participă zece state (6).

Și iată cum se regăsesc în literatura deltaicului reîntemeierile de pe drumul ierbii:

*Lăsăm în memorii Cibinul, Săcelele, în carâmbul de os. Munții – zimbrii cu șapte capete plângând după turmele lui Cristos. La vale, pe drumul*



*ierbii, după gravitatea sângelui, la vale, pe sub echinocții, solstiții belicoase, curg râuri de țurcane și merinoase. Constelații aburinde, șerpuitoare, din stâncă la vale, suflă-răsuflă plămânu muntelui de mioare. La vale, spre mândra Valahia, unde ne cheamă didahia. Călăuze ne sunt Calea lactee, Carul mare și Rarița. Și, mitosemne, ne sunt ielele, alegând loc de altare, și starița. Iar urme – o cruce-n răspântii, și pe ea un clop, ca un scut. Să spună cei ce vin după noi: iată, pe aici au trecut! (7).*

**Sau:**

*Și când am ajuns la Istru, vadul mărețelor ape, în buza hipnoticei Câmpii, starostele Blană, Uriașul, zis Ursul, a cerut să aruncăm în sulii pe cel brav dintre noi, să mulțumim lui Zamolxe. Și s-a urnit sfadă – că unii doreau, iar alții nu doreau astfel de jertfă. Și gata gata să pornească război între frați. Atunci, am întins mâna, cu dibăcie am prins gheara păsării de pe cracă și...hart!, i-am pus-o starostelui pe masă, zicând: Iată jertfa! Și cu toții o au primit. Iar de sus, din cer, picura preste noi sânge de zburătoare. Și în tăcere ne-am închinat (8).*

Omul generației de transhumanți poartă în genă, în orizontul său spațial inconștient, toate variațiunile de spațiu prin care a trecut. Plecat din mioritic, trecut prin *spațiul infinit* al Bărăganului și ajuns în cele din urmă în *spațiul marilor bălți*, omul din deltaic adună și înscrie în gena sa ancestrală toate cele trei forme de spațiu românesc. Asemenea omului popoarelor care au traversat marile spații, mongoli, aromâni, omul din deltaic poartă și își trage din spațiul său inconștient, psihic, forță și o justificată măreție a spațiilor parcurse. Nu fără temeri, nu fără complexe, el și-a însușit și asumat caracteristicile noului tărâm al bălților, ca pe caracteristicile unui *pământ al făgăduinței*: mai atrăgător prin bogățiile sale, dar mai aspru și mai plin de capcane pentru om. În deltaic, omul, rezultat al simbiozei parcurse, trece relativ repede prin mai multe ipostaze: rămâne păstor, dar devine și pescar; rămâne pescar, dar devine și agricultor; rămâne agricultor, dar devine și ctitor și ziditor în ființă. Știutor de carte, păstorește turmele de oi și citește Biblia. În seculara lui transhumanță nu a adus numai turmele cu el, ci o întreagă civilizație: graiul, cântecul, portul, obiceiurile, elemente de civilizație pastorală, miturile, legendele. Toate exercitând influențe benefice asupra ethosului local.

Din punct de vedere etnic, rasa de mocani pleacă din spațiile sale prime *necorcită*; așa a rămas și în spațiile traversate; tot astfel s-a așezat în final în spațiul bălților. Dar urmările acestei *trece*ri, cu bune și rele, au lucrat puternic asupra sufletului său de transhumanț; l-au făcut mai încăpător, iar trăirile din spațiul dublei răsfrângerii au reverberat în producțiunile lui spirituale. Spre deosebire de cosmopolisul brăilean, cu multe etnii, trăitoare într-o armonie exemplară, (ceea ce ne apără de eventuale interpretări

tendențioase și eronate) în antropologia omului deltaic nu sunt, să ne exprimăm astfel, *ingrediente*. Deși nu le separă decât Dunărea, veritabila antinomie dintre cele două spații ar părea greu de explicat la prima vedere. Cum se face că pe malul stâng al Dunării, cosmopolisul brăilean a deschis brațele tuturor năpăstuiților soartei și este populat de multe etnii, iar în deltaic rămâne un românism același de la origini? Antinomia are totuși o explicație: etnia omului din deltaic, românească, cu o religie unică, ortodoxă, fără minorități (excluzând delta de la vărsarea Dunării, unde trăiesc de secole o tenace populație a rușilor lipoveni și una a cazacilor zaporojeni), s-a păstrat nu prin violență, refuz, ori expulzare a altor elemente entice. S-a păstrat printr-un proces în sine, factorul păstrător fiind chiar spațiul. Nu-s mulți amatori dintre cei ce optează, ori sunt nevoiți de soartă să-și asume un astfel de destin și să aleagă, ca loc de trai, un astfel de tărâm. Frumos, încântător, dacă vii și îl privești în trecere, ori faci o plimbare cu barca prin meandrele lui, ca turist. Dar ca să te lupți cu zăpoarele, să dormi în podul caselor, cu barcazul priponit de stâlpul casei, ca odinioară, ori ca astăzi să dormi cu șlepurile la dig, la marile viituri, nu sunt realități prea ademenitoare, iar *ispita sudului* și-a cam trait traiul; nu prea mai ispitește. De aceea vom spune că deltaicul, spațiul spirală al dublei răsfrângerii, cu Edenul și Infernul în el, a păstrat, printr-un proces în sine, gena, ancestralitatea.

**Venetici** – Spuneam că, uneori, dezmoșteniți ai soartei și-au găsit în bălți, loc de refugiu și supraviețuire: cu o nuia sau o trestie, un fir de ață și un cârlig de undiță, meșterit dintr-un bold sau un ac îndoit, puteai să prinzi doi-trei pești din Dunăre, să-ți încarci o trăistă de bibani din bălți, să supraviețuiești; cu un boț de brânză, de la mocanii milostivi, de asemenea. Primitor, evlavios, omul bălților îi ajuta să se așeze; nu-i alunga. Atât că pe strănii de sat, îi numea, cu un limbaj deloc discriminatoriu, *venetici*, adică veniți din alte orizonturi și asimilați de obște. *Veneticii* erau în bună parte orașeni scăpătați. Brăila, se știe, a fost dintotdeauna un fel de a doua patrie pentru mulți dintre greci: tatăl lui Panait Istrati, Giorgios Valsamis era, cum bine se știe, grec din Faraclata. Un cartier întreg din Brăila, Clony, era al grecilor. După sângerorul regim al coloneilor, în Brăila au găsit adăpost și o a doua patrie mulți refugiați eleni. La școală am avut colegi de etnie greacă. Și deși grecoaicele nu-s pe cât sunt (erau) brăilencele de frumoase, m-am îndrăgostit de o grecoaică scoborâtă parcă din Olimp. Am legat prietenii strașnice cu mulți greci: Spiru, Corfiadis, Ispas, Legradis, Anastasatos, marinari sau proprietari de *barcucea*, cum le spuneam cu simpatie. Că dacă grecul nu are o cât de mică ambarcațiune nu e grec. Una dintre vechile și frumoasele biserici din Brăila este Biserica grecească, frontispiciul interior fiind pictat de Tătăreșcu. Un izvor din adânc, de sub biserică, tămăduitor, curge o dată pe an, în ziua de *Izvorul tămăduirii*. Locuitorii orașului, pelerini, vin să bea,

să-și spele ochii cu apele miraculosului izvor, sperând să se tămăduiască. Relativ numeroasă, comunitatea elenă din Brăila are școală cu predare și în limba maternă, biserică, își menține, ca și celelalte etnii, obiceiurile, tradițiile, dau culoare și strălucire orașului. Cei ce de-a lungul istoriei s-au așezat pe varii spații românești sunt așezați cu vrerea neamului. Românii i-au primit, cum se spune, *în casă*; în casa cea mare a țării. Grecii din Brăila nici nu gândesc altfel; nici bulgarii, lipovenii, armenii, evreii, turcii, tătarii, albanezii, nici alte etnii. Câțiva dintre grecii mai scăpătați, foarte puțini, au poposit și în satele din bălți. La Zagna, așezare pe-același mal al Vâlciului, într-o căsuță modestă, locuia bătrânul Corfiadis. Mă împrietenisem cu el. Fusese armator, scăpătase și, rămas cu un singur șlep, făcea căraușie și negoț între satele din bălți și Brăila: din baltă ducea cereale, lână, brânză, piei de animale, pește; de la oraș aducea bărci (dube și luntre) de la meșterii marangozi ai Brăilei; renumitele căruțe cu capace cântătoare la osiile roților, făurite de marii meșteri de la *Căruța brăileană*; bulgări de sare pentru animale, ulei, măsline, mătăsuri, făcând concurență sărmanilor marchidani care umblau cu pânzeturile în spate, rulate pe un fel de samar de lemn și strigând cât îi țineau gura și plămâni: *marchidan, marchidaaan, marchidanul!* Și când nu mai puteau striga, își dregeau glasul cu ouă crude pe care le dădeau de dușcă din mers. I-am văzut, cunoscut, am și azi în memorie icoana lor modestă și calică. Într-o zi, însă, Corfiadis a rămas fără șlep: prins într-un abordaj pe fluviu, pe timp de noapte, când cârmaciul bătrân moțâia, n-a văzut că din aval vine un convoi de șlepuri...; s-a trezit din buimăceala somnului de o clipă, dar a fost prea târziu: șlepu bătrânului Corfiadis cu toate mărfurile din el a fost scufundat și zace probabil și azi pe fundul Dunării. Ca prin minune grecul s-a salvat. Rămas și fără de șlep, s-a așezat în *Baltă*. Să supraviețuiască, s-a apucat de cizmărie: cu o șapcă slinoasă din piele pe creștetul chel, cu o pereche de ochelari cu cele mai groase lentile pe nas, bolnav de năduf din cauza pieilor și vopselelor din atelier, cu un snop de cuie de lemn ori de metal între buze, pe care le umezea mai înainte de a le bate în tălpile încălțărilor, pingelea, repara tocurile pantofilor cucoanelor din satele din bălți. Cum în bălți nu era mult coconet, nu erau nici pantofi prea mulți de reparat, să-i asigure grecului un câștig pe măsură. Totuși tinerele purtau la bal, la hore, la nunți și botezuri, pantofi. Așa că bătrânul cizmar își putea duce traiul de azi pe mâine cu noul meșteșug. Mie mi-a făcut o pereche de cizme maron, model *Bierger*. Croite de grec, mi s-au nimerit mici. Și, în pofida nerăbdării mele de a mă fuduli cu ele la horă, nu le-am purtat niciodată. M-a cam dezamăgit grecul, dar l-am iertat. Fost marinar, colindând pe multe mări și oceane, știa să cânte bine la chitară și la banjou – instrument cu coarde specific marinarilor greci, pe care le ținea agățate într-un cui la vedere. Îmi plăcea să-i ascult barcarolele din Pireu. Am încercat

să învăț de la el să cânt la banjou. Știu și azi câteva cântece grecești. Alt motiv care m-a determinat să nu rup prietenia cu grecul a fost faptul că avea *cărți rare*, pe care nu le găseam în biblioteca școlii. De la el am împrumutat și am citit *Amintiri din Casa Morților*, roman în fascicole, de Dostoievski, apărut în *Colecția doi lei*; *Contele de Monte Cristo*, *Cuore sau inimă de Copil*, *Câinele din Baskerville* și altele. Cărți bune am citit și de la Fane Iconaru, omul cherhanalelor, un pezevenchi fermecător, mai tot timpul cu șnapsul în nas, dar niciodată beat; la o agapă recita *Luceafărul* marelui Eminescu de la primul la ultimul vers; de la Mișu frizerul, un jovial, cât era treaz; și el cântăreț din chitară și banjou, mai mereu pe trei cărări, cu o nevastă cam rea de muscă, pețită dintr-un sat vecin, mai puțin cultivată față de gradul de emancipare al conului Mișu; împrumutam cărți și de la Crețu Ispas, alt grec, aciuat la Strâmba. Despre Ispas, musai, să vă povestesc o istorioară: într-una din călătoriile mele prin țară, ca gazetar, mă întorceam cu un tren de noapte de la Termocentrala Turceni, din Gorj, unde, cu câteva ore în urmă, însoțit de șeful șantierului, inginerul Nicolae Rădulea, suisem cu un lift improvizat până la cota 288 m, pe cel mai înalt coș de fum din țară, că și acum, când mă gândesc, mă cuprind ametelele. Moțaiam pe bancheta din compartiment, atent totuși la ceea ce mișca în jur. La un moment dat mi s-a părut că văd o umbră de om gol, trecând prin fața compartimentului. Am deschis ochii mai bine, dar umbra dispăruse. Mi-am zis că e vreo iluzie optică, produsă de oboseală și senzația dată de înălțimea de pe care tocmai coborâsem și de pe care mi se părea că dacă întind mâna dau de cer. (Las *umbra* în pace, poate se va arăta a doua oară și, pentru că am în imagine figura estompată a inginerului Rădulea, vă povestesc, scurt, despre *căderea* lui. Am aflat-o după ani, de la unul dintre *zburători*, oamenii cu care a ridicat cel mai înalt coș de fum din țară. Așa se numesc în limbaj de șantier constructorii de turnuri de termocentrale: *zburători*. Într-o zi, inginerul Nicolae Rădulea s-a îmbolnăvit grav. A zăcut câțiva ani. Boala, rea, nu l-a părăsit și, simțindu-și sfârșitul, asemenea elefanților bătrâni care înainte de moarte se rup de turmă, să dispară mai demn, în singurătate, a plecat și Rădulea de-acasă. A venit pe șantier. S-a așezat la rădăcina coșului de fum, ca la rădăcina unei sfinte mănăstiri, și a închis ochii. A plonjat într-un ultim vis, probabil cel mai frumos vis al său, de *zburător*. Reedita căderea meșterului din baladă. Dar din căderea lui nu a izvorât o fântână, ci s-a înălțat un coș de fum, cel mai înalt din țară la vremea aceea și după).

\*

Revin la *umbră*. Intrigat de vedenie, îmi cam pierise somnul. Poposeam într-un fel de semitrezie și iar văd *umbra* trecând înapoi: un om gol până la brâu. Mi s-a părut cunoscut. Am o memorie vizuală de invidiat. Ies repede

pe culoar și mă iau după el. Simțindu-se urmărit, de parcă ar fi avut ochi în ceafă, a întors capul și când ne-am privit am rămas amândoi șocați. Era Ispas. Crețu Ispas, grecul, veneticul, fostul gestionar din Strâmba. Gol până la brâu, cu niște pantaloni ruși, prin care i se iveau țurloaiele, ca de schelet, și desculț. Se întorcea din pușcărie. Vară târzie, noapte, iar când drumul de fier străbătea munții, era frig de-a binelea. Nu voi continua mai mult. Spun doar că mi-am scos haina, un sacou în carouri aproape nou și l-am rugat să-l îmbrace, pentru că tremura. L-a îmbrăcat, mi-a mulțumit și mi-a tors istoria lui până la capăt.

– N-am furat, Nicule! Jur, că n-am furat! Bandiții de la depozitul de mărfuri, profitând de încrederea mea, au trecut în factură mai multă marfă de cât promisem, am ieșit lipsă la inventar, și m-au priponit. La București, în gară, ne-am despărțit. Era al doilea pușcăriaș, după Aurel Pop, pe care îl îmbrăcam.

Îmi erau dragi acești *eroi* ai mei, pripășiți în bălți. Citeam în trecutul lor o mare aventură, după care și eu tânjeam. Apoi, pentru mine erau *citiți*. Aflam de la ei întâmplări și lucruri pe care nu le știam. Erau ca niște *Crai de Curtea Veche*. Magici. Fane Iconaru era un fel de Pașadia. Corăbii eșuate la țarmul copilăriei mele, prin memoria căroră călătoream și mă feream să nu calc peste vreo amintire încă vie. Grecul Corfiadis aducea cu un alt grec din poemul *Domnul Stratis Corăbierul descrie un om*, al poetului Georgios Seferis, premiat Nobel:

*„Dar ce are acest om? Toată după masa, azi, ieri și alaltăieri stă cu ochii ațintiți spre o flacără. Aseară, pe trepte, când urcam, s-a-mpiedicat de mine, și mi-a spus: Trupul moare, apa se tulbură, sufletul șovăie și vântul uită întruna, uită, dar flacăra nu se schimbă. Mi-a mai spus: Știi, iubesc o femeie care-a plecat poate-n lumea de jos; nu de-aceea par atât de pustiit. Încerc să mă țin de o flacără fiindcă nu se schimbă” (9).*

De o flacără s-a ținut și bătrânul Corfiadis. Bolnav de ftizie, își scuipa plămânii într-o cutie de conservă cu care mergea la Dunăre, la câțiva pași, o spăla și o folosea iar ca scuiptoare. Până într-o zi, când flămândă și însetată de câteva zile, *Bălțata*, vaca pe care o mulgea singur, a rupt funia și a fugit pe ulițele satului, dând de veste despre moartea bătrânului armator.

Dar acești fermecători venetici, rari și foarte rari, nu modificau antropologia din deltaic, ci îi puneau mai mult în lumină unicitatea.

## X. OMUL RELIGIOS

### Motto

*Dumnezeu este limita către care se mișcă omul  
în progres. O limită pe care nu o atinge  
decât după moarte.*

**(Din Faust)**

În spațiul dintre Dunăre și Mare, din începuturi se relevă prezența omului religios. Sfinți și martiri creștini au lăsat urme și mărturii ale lucrărilor și pătimirilor lor aici: Sf. Apostol Andrei, întâiul chemat de Cristos, creștinătorul stră-românilor din Sciția Minor, Dobrogea de azi; cei cinci sfinți ai Niculițelului: Zoticos, Attalos, Camasie, Filippos și Andrei; pătimitorii Epictet și Astion din Halmyris; se adaugă Școala patristică de la Dunărea de Jos și operele de valoare europeană ale scriitorilor Auxențiu de Durostorum, Niceta de Ramesiana, Ioan Cassian, Ioan de Tomis, Dionisie cel Mic (Exiguus); alți cărturari care „prin operele lor au contribuit la procesul de românizare, de creare a conștiinței românității, la unitatea spirituală a Europei, întărirea forței morale împotriva năvălitorilor” (1). Apoi, să nu neglijăm prezența în deltaic a unor structuri ale ortodoxiei, precum a Vicinei, prima mitropolie a Țării Românești; a mitropoliei Proilavia, apărută prima dată la Brăila, mutată, după conjucturi istorice, la Ismail și iar la Brăila; mitropoliții Proilaviei, care aparținea Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, erau membrii de drept ai Sfântului Sinod de la Constantinopol. „În sec. 17, episcopul de Brăila administra religios toate ținuturile stăpânite de Mircea cel Bătrân, de pe malul drept al Dunării, atârnătoare direct de patriarhul de Constantinopol” (2).

Toți și toate, în deltaic, sub semnul crucii cosmice, spațiu ales și binecuvântat, peste care s-a lăsat transcendentul sfințitor al Răsăritului:

*Încât, îl cred pe sărmanul Ovidiu, mistuit de frig în iarna scitică. El care venea de sub soarele mediteranei. Greu trebuie să-i fi fost fără un pol în pungă, mulțumit cu o cană cu lapte de la caprele getului Zagreus. Îl cred disperând în gerul sarmatic, în fața mării cu furii până la culmea mirării, visând la carnea de naramză a Liviei, abia silabisind limba geților, invocând sfinții Niculițelului – o, Zoticos, o, Atalos, o, Camasie, o, Filipos, o, Andree, și voi pătimitorilor Epictet și Astion din Halmyris, rugați-vă mării, genunii urlătoare, cu pace să ne salveze! (3).*

**Căutarea sacrului** – Una dintre cele mai puternice aspirații ale omului, în plan spiritual, este căutarea lui Dumnezeu. Deltaicii de care ne ocupăm, parte veniți din Ardeal, parte băștinași/*dicieni*, sunt știutori de carte. Transhumanții își poartă turmele spre Valahia înfruntând toate pericolele cu Dumnezeu în inimă. Aici, întâlnesc însă un alt fel de spațiu: plin de capcane, expus stihțiilor, dezastrelor. În luptă cu zăpoarele devastatoare, cu vitregiile vremurilor, omul speră într-un sprijin *din afară*; arde în el dorința de a-și spune păsul *cuiva*, de a ști că nu e singur în fața primejdiilor, fie și numai din nevoia unei metafizici protectoare.

Să vedem, într-o manieră mai *accesibilă*, dacă află pe *cineva*: vântul nu-l ascultă; trece pe lângă el în fugă, fără a-i da binețe. Mierla vine în zbor, deodată cu răsăritul, se așează pe creanga mărlui pădureț și cântă; dar tot fără să-l asculte. Spre amurg, din nicăieri apare sturzul de apă. Toarce un firicel de cântec, fără să-l întrebe cum i-a trecut ziua. Viclean din fire, șarpele dă târcoale, dar împinge numai spre ispită. *Musai*, își zice, *am nevoie de Domnul*. Mai ales că șarpele își cam îndesește vizitele. Dar unde să-l afle? Biserici, altare nu-s în jur. Căuta, dar răspunsul nu-i venea de nicăieri. Să întreb sufletul, și-a zis; starea șoptită e plăcută Domnului. Firea omului mărturisește sincer în șoaptă. Și cu Domnul se cade să *joci* cinstit. Iar vorba șoptită nu este auzită de Șarpe. Mistuit de întrebări și dileme, păstorul bârsan decide să-l aducă pe Dumnezeu aproape. Cum? Ctitorind. Numind nenumitele din preajmă. Începe cu locul de închinăciune: să-i zicem *paraclis*. Cu pereți circulari, împlețiți din nuiete de salcie, căptușiți pe-afară cu papură și acoperit cu stuf. O icoană, nu avea mai multe, a agățat-o de împletitură. Nu era o catedrală. Era un început în care gândea că Fiul Domnului ar putea pătrunde și la el în *paraclis*, de vreme ce s-a născut în ieslea sfântă. Seara, oile se adunau îndeale, pe storiște, el intra în *paraclis* și *vorbea* cu Domnul. Mai întâi mulțumea că a mai purces o zi; turmele sunt sătule; păstorul teafăr, suficiente motive de recunoștință. Metafizica stranie ce aburea din *raportul* cu Cel de Sus, îi dădea puteri; îi făcea bine!

Și a fost ziua întâi.

Apoi, într-o singură zi a lovit de două ori necazul: lupul i-a rupt o mioară; vulturul codalb, pajură puternică, firoasă, i-a luat în gheare mielul abia născut. Cu cine să se bată? A venit în *paraclis*, și-a spus necazul și a zis, ca pentru sine: *Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat!*

Și a fost ziua a doua.

Au trecut anii, au buit zăpoarele, au culcat totul la pământ, chiar și *paraclisul*. Icoanele, sporite în timp, au fost luate de viitură. A salvat câteva. Printre ele și cea cu *Ochiul Domnului*, înscris în Marele Isoscel. N-avea unde să le așeze, le-a găsit loc în scorbura unei sălcii. Cel puțin acolo erau

ferite de ploi, de răufăcători. Numește locul acesta *La Salcia cu icoane*. Uneori venea la *Salcia cu icoane* și gândea: *Ce-ar fi dacă, într-o clipă de rugă, Dumnezeu ori un sol al Său mi-ar răspunde din scorbura, ori mi s-ar arăta cum i s-a arătat lui Moise, din rugul aprins; Moise fiind și el om ca și mine?* Păstorul bârsan aprecia că în sihăstria lui ar fi justificat; chiar posibil. Verde, cu ramuri bogate, cuibare cu pui golași în scorburile adânci, păsările cerului roiau în *Salcia cu icoane*. Nu avea însă un clopot. Deocamdată, nici nu-i prea trebuia. Dimineața cânta mierla și cucul; la amiază privighetoarea; sturzul de apă, în amurg. Prin anul 1906, aflăm din *Monografia județului Brăila*, autor Nae Vasilescu, icoanele încă se aflau în scorbura salciei binecuvântate.

Și a fost ziua a treia.

Au trecut ani, au trecut și zăpoarele. Păstorul bârsan nu putea rămâne la stadiul de *icoană în scorbura*. Se hotărăște și se apucă să înalțe singur biserică.

Și o au zidit.

Și s-a fost numit biserică lui Moș Niță, după numele celui ce o zidise.

Și a fost ziua a patra de ctitorie.

Dar iar au buit zăpoarele! Au smuls din țâțâni și au luat cu ele și bisericuța lui Moș Niță. Este anul Domnului 1897. Încercați de dezastre, de mitul ce le probase că *ziua ce zidea, noaptea se surpa*, urmașii lui Moș Niță se unesc și zidesc biserică din piatră. Cu hramul/numele unui sfânt biruitor: Sfântul Mare Mucenic Gheorghe! Acum, noua ctitorie străjuia peste toată întinderea bălților. De pe frontispiciul ei, călare pe un cal alb, cu o sulită lungă înfiptă în gura unui balaur cu șapte capete, veghea Sfântul Mare Mucenic!

Și a fost ziua a cincea, numită a izbânzii!

**Botezul** – În deltaic, mai ales în partea dobrogeană, botezul se practică deodată cu pătrunderea creștinismului. Iată o probă de necontestat: „În Scythia, într-o comunitate pământească deschisă, am fost renăscut în harul de sus, prin taina botezului”, mărturisește scriitorul patristic, de la Dunărea de Jos, Dionisie cel Mic (Exiguus), în prefață la una din lucrările sale, ajutându-ne să identificăm astfel nu numai practica, ritualul, taina botezului, ci și locul precis al nașterii sale: Dobrogea (4).

Pe calea neîntreruptă a înaintașilor stră-români, în biserică din piatră, pe la mijloc de decembrie, anul 1937, am fost și eu botezat. Dunărea era *înghețată-tun*. Băltăreții treceau cu săniile trase de cai peste podul de gheață; pescuiau *la copcă*, în iezerile din Balta Mică a Brăilei. Groasă de peste un metru, gheața apăsa cu presiune pe iezerul aproape sec de ger, peștele nu mai avea apă în care să înoate, și se retrăgea, puhoaică, în *cotloane*, gropi cu apă mai adâncă, unde îl vedeam forfotind sub gheața lucie ca oglinda.



Înghesuit, fără oxigen, abia mai mișca. Tibeicarii tăiau copci în jurul cotloanelor, aerul pătrundea în vidul de sub gheață, peștele era ejectat ca de o arteziană, iar omului nu-i rămânea decât să-l adune cu lopețile, cu furcile, cu brațele, de pe gheață. Burdușesc săniile cu crapi cât cârlanii, cu știuci cât cozile vulpilor, dau bice cailor, trec Vâlciul pe același pod de gheață, curăță, sărează, îl pun la putini, la butoaie și așteaptă mușterii.

Și se naște balada: *Gerul mușcă, dorul bate peste iezerele toate. Colți de fildeș gheața-nfîge în adânc. Pe catalige umblă duhul ei nebun. Sloi e fluviul, lemn de tun, zorii par de plumb, bălăii. Zboară sănii, zburdă caii, noi, cu suliți și topoare, ne urnim la vânătoare, să prindem sub ghețuri lucii peștele, ca bașbuzucii. Crapul cu sclipiri de aur, cu cap plat de minotaur; somnul leneș - nu mai fuge, doarme-n baieri clăpăuge. Pe sub ghețuri, filantropici, căutăm cu ochi ciclopici, mursecați de câini de foame, toana din adânci cotloane. Cât gerul puiește-n lotci, în iezere săpăm copci și ajunși la apa joasă, strângem crapii - snopi la coasă, îi suim în sănii lungi și în urmă late dungi adâncim peste zăpezi. Ce pustiu! Să nu-l mai vezi! Gheața e acum de sânge, inimă de foc se strânge ochiul zilei în apus. Di, căluți de spume-n sus, peste părții, grinduri sure, să ne scoateți din pădure! Di, în unghi temut și conic, în galop și trap braconic! Mai ușor pe ghețuri moi, că aveți potcoave noi și ne-om da blestem afund, să horim cu mreana-n prund. Di, s-ajungem pe-nserat, când jandarmul s-a culcat, peștele să-l limpezim de sânge și de venin, să-l înșir și să-l înnod, până-n zori să-l urc în pod! Di, că plâng nevestele de urât! Din crestele negre ale codrilor, crește umbra lupilor! (5).*

Revin la momentul botezului. Tata sapă copcă în fluviul înghețat, umple cristelnița cu apă, popa Cheleş mă prinde zdravăn cu o mână de ceafă, cu a doua îmi acoperă gura și nasul, mă afundă de trei ori în apa rece, după care mă aruncă în scutece. Când m-a scos din cristelniță, mamei i s-a părut, îmi spunea, că strânge la piept un bulgăre de gheață.

N-am pățit nimic.

**Epifanii** – La Bobotează, flăcăii vin cu caii la biserică, împodobiți cu ciucuri și funde roșii, să nu se lipească deochiul de ei; cu cozile și coamele împletite frumos, cu frâie și căpestre bătute în alămuri. Îi privesc cum fremătă, cum fierbe sângele în ei, aliniați la gardul bisericii; așteaptă preotul să-i boteze cu apă sfințită.

Acum, când gândesc la tabloul epifanic, îmi apar din memorie mitul și figurile încrustate în efigii ale *Călăreților danubieni*, dar și versurile nemuritoare ale Marelui Orb, despre caii tracilor implicați în războiul troian. Iată cât de splendid glăsuiește Homer despre războinicii traci, care nu erau alții decât războinici geți și daci, din neamul mai numeros al tracilor:

„Tracii, venți de curând, se aflau la marginea oastei; Resos li-i Domnul, odrasla lui Eioneu, și-i acolo. Căii văzutu-i-am eu, n-au seamăn de mari și de mândri, albi ca zapada sunt ei și la fugă sunt repezi ca vântul. Și ferecat îi e carul cu aur și argint, și mai are arme grozave de aur ce par la vedere-o minune. Dânsul cu ele a venit. Parcă nici nu se cade pe lume oamenii arme de aceste să poarte, ci numai zcii” (6).

După botezul cailor, urma o întrecere: de la Dunăre până în adâncul țarinei. Toți călăreții călăreau fără de șei, pe *deşelatele*, spuneam noi. Mai totdeauna câștiga un cal mărunț, negru *pana corbului*, călărit de un prieten, Ion Nedelcu, cunoscut mai bine ca *Ion al lui Moș Andrei*; noi îi spuneam *Piticul*; mic de statură, subțirel, jokeu adevărat, făcea corp comun cu acest pur-sânge. În sens admirativ, îi mai ziceam și *Ion Nebunul*. Era iute ca argintul viu și mereu pus pe șotii.

Iar după întrecerea călăreților, urma aruncarea sfintei cruci în Dunăre, când nu era înghețată. Totdeauna se găseau patru sau cinci flăcăi care se întreceau înot să prindă crucea. Pe atunci, nu-mi dădeam seama și nu puteam înțelege rostul ritualului epifanic. Mai degrabă găseam gestul riscant, periculos chiar, decât să-i aflu un secret, un simbol epifanic. Azi, când vedem tinerii înotători, băieți și fete, echipați în costume anti-șoc, auncându-se în mare, în Dunăre, ori în alte împrejurări, să prindă crucea, taina Epifaniei o percepem tot din perspectivă sofianică, a transcendentului care coboară pe ape. Ni se arată că spațiul deltaic, prin dominantă sa, apa, atrage transcendentul, spre a se revela. Din începuturi, când *duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor*, apa e captatoare de transcendent. Ce simbol ar putea induce sfânta cruce prezentă în ape, decât imaginea unui transcendent coborât în mare, în fluviu, ori în *ochiul de apă*, de data aceasta esențializat în crucea răstignirii lui Cristos? Iar înotul în apele reci, *vas sfințit al vremelniceii*, ce altceva poate simboliza decât grăbirea omului către mântuire?

Ei, bine, pe această biserică din piatră nu au reușit să o culce la pământ zăpoarele; oricâte au trecut peste ea. Dar, niște oameni fără de Dumnezeu au plănuit ca biserica, școala și jumătate din satul care se întemeiase, în secole, în jurul sfintelor ctitorii, să fie împinse de lama unui buldozer în Dunăre. Și, deodată cu ele, casa în care am văzut lumina zilei. Cu lama buldozerului, în Dunăre, cum fusese plănuit. De au rămas cei din bălți iar fără de Biserică. Iar eu din acel moment am rămas orfan de casa părintească. O păstrez în memorie și va rămâne acolo, ca o respirație, precum va rămâne în balada ce urmează:

*O casă care nu mai este apare-n vis adeseori! Ca firul ierbii sub ninsori ea reaprinde o poveste cu albi bunici, cu lupi târzii, cu o avere de copii în jurul unei mese lungi, la care foamea o alungi. În preajma ei, mică planetă de mari iubiri, conviețuiam prunci blonzi, heralzi, ieduți de cretă și*

*cățelandrii lui Priam. Turme de capre (ce belele!) săreau largi șanțuri, gard, corlăți. Cai murgi, mânji roibi din logostele, căruțe cu tilinci la roți, care smucite din ogradă, cântau din osii și din spite de se grăbeau să ni le vadă vecini cu mațele pestrițe. Pe sub perdele largi de stofuri, pe calzi ogrinji, la adăpost, fătau mioarele în post miei calzi, plăpânzi, cu bot de fluturi. Cățelele fătau și ele, porcii ca iepurii puiau, junincile fătau vițele, găște, găini și curci cloceau. Iar în podețe mici, hulubii, moriști de sunete-nvârteau și nu le mai știam de număr, de parcă numai se nășteau. Ce rod! Explozie de viață era în casa care-a fost! Și ne simțeam la adăpost pe pragul ei de fortăreață, când tata, voievod de seară venea cu care lungi cu fân, iar Dulcea, cu mâini moi de ceară, ne aduna snop viu la sân. Dar casa astăzi nu mai este, în vis apare uneori. Cum firul ierbii sub ninsori brusc reaprinde o poveste cu albi bunici, cu lupi târzii și cu o droaie de copii. Cu praguri coapte de stejari. Lupii sunt morți, copiii-s mari, părinții-s codri seculari (7).*

Dar cei rămași fără de biserică, nu și fără de Dumnezeu, s-au urnit întru zidirea altei biserici, în chiar mijlocul Insulei, cu hramul unui alt mare mucenic, *Sfântului Mare Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir*.

Și a fost aceasta a noua biserică la număr.

Dar nevoia de loc de închinare a urmașilor mocani săceleni încă mai cerea o biserică: unele sate rămâneau departe de noile ctitorii, iar drumurile rele îi împiedicau să ajungă la ele, pentru botez, cununie ori înmormântare. Astfel că, o parte din deltaici, împreună cu primarul Nicolae Nițescu, 16 ani la rând investit primar de oamenii comunei, au zidit, fie-le numele de pomenire, și cea de-a zecea biserică, în satul Țăcău!

Și a fost ziua a șasea de zidire.

Iar în ziua a șaptea, Domnul s-a îndurat de s-a odihnit și n-a mai trimis zăpoare preste noi.

Și a fost bine!

**Istoria unui clopot** – Dar, la atâtea biserici e musai nevoie și de clopote. Că biserica fără de clopot e lebădă mută, lucrare neterminată, iar vibrațiile rugăciunii nu mai ajung la Dumnezeu. La împingerea în Dunăre a bisericii de piatră, scăpat din chingi, clopotul s-a spart. Câțiva săteni l-au dus la niște meșteri clopotari, l-au topit și l-au returnat. N-a mai ieșit ca la început. Sunetul nu mai avea acea vibrație vălurată ce poartă în spirală sinele, în rugăciune, spre absolut. Pierduse din sfințenie! Suna metalic, ca o talangă dogită la gâtul unui batal costeliv. Enoriașii nu-l auzeau nici de la a treia casă, când bătea pentru botez, cununie, ori îngropăciune. Am aflat de clopot în ziua în care fratele Ivan își îngropa nevasta, pe Mărioara, răpusă de o boală lungă, incurabilă. Se perpelea că n-au și ei un clopot. Ideea s-a prins de mine și m-a obsedat. Un timp l-am tot cercetat pe cel din mine,

pe cel ce nu se vede, să-mi dea un semn din care să-nțeleg dacă e, sau nu e de acord. Nu se împotriva. Și am căutat meșterul clopotar. Îl știam, turnase multe clopote la Mânăstirea Plumbuita, în București. După anul de răscruce 1989, am dat de el în Berceni, la fabrica proprie. Când clopotul a fost gata, am trimis vorbă să vină cineva să-l ia. A trecut o săptămână, încă una, și încă una. N-a venit nimeni. Într-o zi, l-am urcat în *Dacia* mea, l-am amarat, *la meserie*, să n-am necazuri pe drum, și am pornit, singur, spre fostele bălți. O noapte am rămas la sora Aurica, la Brăila. A doua zi, am traversat Dunărea cu bacul și pe o ploaie torențială, l-am adus la Mărașu. Preotul, navetist, era acasă, la Brăila. Fost inginer, schimbase ingineria cu preoția, mai rentabilă, după decembrie '89. Trei zile l-am rugat să vină să-i predau clopotul. N-a venit. Trei zile am stat cu clopotul în mașină, în ograda fratelui Ivan, așteptând inginerul, pardon preotul. Nici azi nu pot pricepe din ce pricină se codea. Colac peste pupăză, o nepoată începuse să-mi reproșeze că în loc să le dau lor banii, i-am dat pe un clopot, *pentru amărății de bălțăgani*. Mama ei, sora Maria, fără să-mi zică de la obraz, lăsa să se înțeleagă că le-ar fi prins bine *risipa* (se referea la bani) și privea cam chiorăș la clopot, ori poate mi se părea mie, că prea îmi ieșeau toate pe dos. Începusem să cred, cu mintea mea nescuturată de eresuri, că Diavolul, *ucigă-l toaca*, își vâra coada și mă împiedică să-mi duc lucrarea la capăt. În cele din urmă, preotul se îndură și vine la Mărașu. Vede clopotul, îl sucește, îl învârtește și, dându-și seama de bijuterie, nu preotul, ci inginerul din el, trecem la definitivarea lucrării. În ziua următoare, tot pe ploaie și tot torențială, ajutat de câțiva săteni, clopotul era ridicat cu funii, cu pârghii și montat în clopotniță. Bucuros, preotul-inginer prinse să bată clopotul în dungă, de ieșiseră femeile în curți, copiii în uliți, iar câinii lătrau ca atunci când arde satul. Era de *Înălțarea Domnului*.

Și, mulțumind lui Dumnezeu, că mi-a ajutat să definitivez lucrarea, mi-am tradus și încercările: când vrei să faci un bine, nu-i implica pe alții; fă-l tu până la capăt.

Astfel, ca în balada Meșterului Manole, și-au dovedit insularii vocația de vrednici ctitori de lăcașuri sfinte: zece în total! Chiar dacă pentru un timp li s-au potrivit versurile celebrei balade: *Ziua ce zidea / noaptea se surpa*.

**Actul religios** – „Actul fundamental de legătură între om și Dumnezeu este act de iubire. Este momentul în care, în actul religios, omul se identifică cu Dumnezeu: subiectul cu obiectul. Acum omul trăiește absolutul. El nu-l vede pe Dumnezeu să afirme că, da, există, dar identificându-se cu Dumnezeu, omul crede în existența Lui și astfel existența lui Dumnezeu se dovedește prin esența actului de credință” (8).

În cazul deltaicilor, curba actului religios pornește de la *Salcia cu icoane* și ajunge la cele zece biserici zidite și rezidite. Esența actului religios

constă în dubla răsfrângere: de la om către divinitate și de la divinitate la om, pentru a-l îndumnezei pe om. Astfel omul devine ctitor în dumnezeire. Nu pentru că l-ar obliga vreo lege, nici măcar o lege morală, ci din două necesități vitale: singurătatea în Univers, necontrazisă încă, și limitele puterilor lui în dezastre. Motiv să creadă în existența a două lumi: cea de *aici*, obiectivă, palpabilă, senzorială, și cea de *dincolo*, imaginată, închipuită, pe care dorește cu ardoare să o populeze, să-i aparțină, ajutat de o putere de deasupra sa, din absolut.

Raportul omului cu Dumnezeu este un raport continuu, și are ca finalitate salvarea, întărirea omului în luptă cu destinul său vijelios. Iar actul religios al omului din deltaic trebuie înțeles și în raport cu spațiului în care trăiește, și își împlinește destinul.

**Păstrător al credinței** – Când încep posturile, femeile fierb vasele să nu rămână nici urmă de grăsime pe ele. La Biserică, cei din satele mărginașe vin pe jos sau cu căruța. Sunt milostivi și primitivi. Alcool consumă rar. Sunt și excepții în rândul pescarilor, când se întorc obosiți din bălți. Părinții au grijă ca fiecare fată să aibă zestre; pe lângă altele, musai mașină de cusut; dacă se poate, *Singer*. Casele nu se încuie. Porțile nu se zăvorăsc. Se țin de neam, oricât de departe ar locui unii de alții. O istețime înnăscută îi ajută să se descurce în situații dificile. Sunt izolați dar, paradoxal, nu sunt *rupți* de lume. Bărcile cu lopeți, bărcile cu motor, vapoarele de curse, îi țin în contact cu marile orașe: Brăila, Galați, Hârșova, Măcin, Tulcea, Constanța; cu *Lumea*. Mediul menține colectivitățile omogene. În satele cercetate de noi, din evidențele celor două consilii comunale locale rezultă: 97 la sută sunt români și 97 la sută, ortodocși (Mărașu); 96 la sută sunt români și 96 la sută, ortodocși (Frecăței).

**Atitudinea față de moarte** – Se leagă de lumea de *dincolo*, *lumea cealaltă*. O prezență, *pecete duminicală*, erau bătrânele satelor. Umbre metafizice în straițe negre, curate, aduse de spate, sprijinite într-un baston primitiv, urcau dealul pieptiș spre biserică. Era Golgota lor. Trăgeau după ele satul întreg, la edec, la închinăciune. Își asumau urcușul ca pe un canon. Lumea de *dincolo* e absolutul și e permanent în gândul lor; se pregătesc pentru ea aici pe pământ; aleg și își pun deoparte straițele cu care se vor înfățișa în lumea de *dincolo*. Le văd și azi tot din perspectivă sofianică, gârbovite, suind dealul spre biserică. Cariatide umblătoare ale timpului, cu aer de teosoafe. Trăind astfel, închideau ochii la nouăzeci, chiar o sută de ani; plecau *când le venea ceasul*; când organismul uman își încheie ciclul biologic. Mureau de *moarte bună*, împăcate cu Dumnezeu. Lucide. Povestind celor din priveghi despre ceea ce *văd* în lumea de *dincolo*, un fel de răsfrângere, reverberație dintr-un inconștient abisal. Astfel, poziția omului din deltaic în fața morții era una senină: spera să nu se sfârșească totul aici,

pe pământ. *Creația* ar fi act și fapt banal dacă totul s-ar sfârși *aici* și nimic *dincolo*. Astfel, omul dă sens și finalitate existenței și plecării lui din lume. Moartea devine astfel asumarea absolutului din noi. Odată identificat cu Dumnezeu, omul nu-și mai face griji, nu-și mai pune întrebări despre existența ori nonexistența Lui. Astfel, vom înțelege mai bine motto-ul din Faust, de la începutul capitolului: „*Dumnezeu este limita către care se mișcă omul în progres. O limită pe care nu o atinge decât după moarte*”.

**Cultul morților** – Este respectat cu strictețe, cum e înscris în canoane. De la înmormântare, la pomeni și pomeniri totul este rânduit în așa fel încât să-l ajute pe cel plecat *dincolo*, să ajungă la *Dreapta judecată*; să fie trecut *de-a Dreapta Domnului, cu cei drepți să veselească*. Ritualul pomenirii morților este divers și variat. Există credința conform căreia cu cât îl pomenești mai des pe cel plecat, în biserică, cu cât mai multe acte și fapte de pomenire, cu atât el urcă vămile mai ușor spre dreapta judecată. *Pomul mortului*: La groapă, mortului i se aduce un brad tânăr (în deltaic se obișnuiește a fi un pom roditor) cu tot felul de bunătați legate de crengi: colaci, covrigi, biscuiți, mere, nuci, bomboane, batiste, prosoape etc. După ce bunătațile sunt oferite celor de față, pomul se îngroapă lângă cruce. Deseori, pământul reavăn, îl ajută să prindă rădăcini. Devin pomi roditori și fac fructe. Cimitirul se transformă într-un fel de grădină a Raiului. Se ofereau de pomană și animale: oi, capre, vițele. Se treceau de trei ori peste mormânt, ca mortul să-și sporească turma pe lumea alaltă și să o poarte la păscut pe Câmpiile Elizee. Când mortul e un apropiat, cei rămași, din familie, acoperă oglinzile cu o pânză neagră. Se crede că timp de 40 de zile mortul populează spațiul în care a trăit și, dacă se vede în oglindă, se transformă în strigoi și bântuie casa. La Moșii de iarnă și Moșii de vară, blidele pline cu mâncare, pomană, se împărțeau la vecini, cu precădere celor săraci.

**Legământul cu Cristos** – La Paști, după ce părinții se întorceau de la biserică, unde se *citiseră* darurile pentru cei morți și de unde primiseră pâinea pascală, tata aducea toporul în casă, îl așeza pe podeaua casei și fiecare copil mergeam în fața icoanei, așezam talpa piciorului pe lama toporului, primeam pasca adusă de ei de la biserică și rosteam: *Cristos a înviat!* Ceilalți, care așteptau la rând, în spatele celui din fața icoanei, răspundeau împreună cu părinții: *Adevărat a înviat!* Sunt convins că obiceiul, cu talpa pe lama toporului, mărturisea o reînviere a credinței din noi; recunoașterea răstignirii și reînnoirea legământului în viață și în moarte cu Cristos, întru păstrarea credinței strămoșești!

## XI. OMUL ȘI MEDIUL

### Motto

*Omul nu se împlinește decât atunci  
când devine recapitulare a naturii!*

**Ioannis Zizioulas,**  
mitropolit de Pergam

Capitolele *Omul religios* și *Omul și mediul* le-am fi putut trata împreună, între ele existând o tainică legătură. O concluzie ce constă în faptul că, niciodată în istoria sa, Biserica Răsăritului Ortodox nu a exclus Natura, ca lucrare divină, din *spațiul liturgic*. Să ne amintim cuvintele din rugăciunea invocată de preot, la ieșirea cu *Sfintele Daruri*, în timpul și spațiul liturgic, când printre altele se roagă, în comuniune cu cei de față, *pentru buna întocmire a văzduhului, bunăstarea roadelor pământului și pentru vremi cu pace!* Întreaga frază trimite la Natură. Chiar și *pacea* invocată are același sens; războiul fiind distrugător de natură, în toată cuprinderea sa. Înțeleasă ca *mediu înconjurător*, natura a fost și a rămas de-a lungul secolelor o prezență, în spațiul liturgic, făcând parte din *Creație*. Idee dezvoltată magistral de prelatul ortodox Ioannis Zizioulas, mitropolit de Pergam, în cartea sa, *Creația ca Euharistie*: „Din experiența liturgică a Bisericii primare reținem că Liturghiile vechi, îndeosebi în Răsărit, includ sfințirea materiei și a spațiului. Iar astăzi, liturgiștii tind să accentueze acest amănunt uitat, care poate într-adevăr să aibă o importanță deosebită pentru o teologie a creației” (1). Fapt firesc să se întâmple astfel: Biserica să nu rămână în afara luptei pentru un mediu sănătos, când natura, în toată cuprinderea sa, este supusă celor mai grave violențe din partea omului. Să luăm aminte la ce vedem azi: pădurile amazoniene ard, pădurile siberiene ard, pădurile Greciei ard, pădurile altor țări, ard, de parcă un Prometeu turbat varsă ploi de foc pe pământ și focul nu se mai oprește. Adăugați, furtunile, inundațiile, uraganele, cicloanele, tornadele ce spulberă totul în cale șiucid; adăugați imaginea Calotei polare urnită într-o topire fără întoarcere, cu efecte catastrofice pentru unele așezări umane ce ar urma să fie înghițite de ape, pentru unele specii de animale rămase fără habitat și ar urma să dispară; încă mai adăugați dealurile plecate la vale, pământul în surpare, sărăturarea ogoarelor, cândva fertile. Toate aduc pustia tot mai aproape. Apocalipsă? Nu-s defetist. Din începuturi planeta există printr-o continuă prefacere în sine, uneori distructivă, o răsfrângere a

unei materii în alta, trăim doar în spațiul dublei răsfrângerii, dar ceea ce îngrijorează cel mai mult este actul de violență al omului asupra naturii, care îi asigură existența ca specie. În cartea sus citată – lecția ei ar trebui însușită de fiecare dintre noi, mai ales de cei implicați în apărarea mediului înconjurător – tratând de pe o poziție critică față de teologia apuseană, a crizei în care se află azi Biserica în general, Ioannis Zizioulas, mitropolit de Pergam, trage semnalul de alarmă asupra distrugerii mediului înconjurător, parte a *Creației*, arătând că „aplecarea asupra problemei ecologiei, mai corect spus, a problemei mediului înconjurător, nu mai este un lux pentru teologie. Înrautățirea fără stavilă a legăturilor omului cu mediul său înconjurător ia de acum dimensiuni de coșmar” (2).

De ce abordăm capitolul *omul și mediul* de pe poziția Bisericii? Să înțelegă și cei ce conduc în mod provizoriu Lumea, că ne aflăm toți în aceeași corabie surprinsă de furtună. Că dacă nu salvăm corabia nu ne salvăm nici noi. Or, în prezent, în afară de unele întâlniri, congrese, nu se acționează pe măsura pericolului ce ne paște la tot pasul. Distrugerea continuă a mediului înconjurător la scară planetară determină, pe lângă conducătorii unor state ale lumii și Biserică, tot mai mulți prelați să regândească mai eficient modul de intervenție în lucrarea de salvare a planetei și prin ea a omului. Iată unele acțiuni ale Bisericii Ortodoxe, menționate în lucrarea sa de mitropolitul Ioannis Zizioulas, în acest sens: în septembrie 1989, Sanctitatea Sa, Patriarhul ecumenic Dimitrios a lansat un mesaj plin de semnificație pentru protejarea mediului natural, arătând importanța pe care Biserica Ortodoxă o acordă unei chestiuni arzătoare. În noiembrie 1991, la Academia Ortodoxă din Creta, s-a desfășurat Congresul interortodox pentru protejarea mediului: au participat reprezentanții Bisericilor Ortodoxe, la nivel de arhierii și profesori.

Soluția din *Creația ca Euharistie? Omul ca preot al creației!* „Avem nevoie de o civilizație nouă, crede Ioannis Zizioulas; în care dimensiunea liturgică să dețină un loc central și să determine, probabil, principiile morale. Dacă ar fi să dăm un titlu general acestui efort, o idee centrală, cheie, a ceea ce vom încerca să spunem, titlul ar fi: *Omul ca preot al creației*. Civilizația noastră să revină la concepția conform căreia superioritatea omului, în comparație cu restul creației, nu stă în rațiunea pe care o posedă, ci în posibilitatea lui de a comunica, de a crea relații de așa natură încât fiecare ființă în parte să fie eliberată de egocentrismul și de limitele ei și să se raporteze la ceva de dincolo de sinele propriu, la cineva de dincolo, la Dumnezeu” (3). Dar sintagma *Omul ca preot al creației* are sensuri multiple și profunde, pentru a căror înțelegere facem trimitere la sus-citata lucrare. Noi am vrut doar să sesizăm ceva din apropierea celor două capitole: *Omul religios* și *Omul și mediul*. Înțelegând că nu e vorba de doi oameni



diferiți, ci de unul și același, dar un alt fel de om; mai complet, care să perceapă, să-și asume protecția mediului natural, ca pe *ceva* sacru; natura fiind sacralitate, parte componentă a *Creației*, ca și omul. Între cei doi termeni, om – natură, nu există interese potrivnice; *creația* legitimând între ei doar armonie deplină. Fără armonie nu poate exista unul fără celălalt. Pe o navă, în iadul dezlănțuit al oceanului, omul nu se gândește numai la sine, ci mai ales la corabie; să reziste loviturii valurilor nimicitoare. Cât *corabia* rezistă, omul e salvat. Pentru om, aflat în largul unui *ocean* cu atâtea dezastre, *corabia* este mediul ce ne înconjură. Planeta-mamă. Cât va rezista *corabia* – vom rezista ca specie.

**Mireasma dintre cele trei temple** – Revin la omul din deltaic, la relația lui cu mediul înconjurător. Caut în morala sa *ceva* din deprinderile *Omului ca preot al creației*. Fără să văd în el perfecțiunea întruchipată, păcate multe îl macină, *ceva* din cerințele sintagmei de mai sus tot aflu. *Ceva* ce ține de conduita sa în preajma personanței divinului din natură, percepută ca necesitate. Fără ca un astfel de comportament să-i provoace complexe în relațiile conjuncturale cu *omul-modern*, în parte contestatar al sacralului, să-i știrbească demnitatea cu vreun fason de ignoranță la modă.

Abordarea ecologiei ca normă de morală, aproape de esența divinului, surprinde, poate provoca înțelegeri puțin concesive. Dar eu nu pot ignora realitățile trăite, încă în prezență. Să mă explic. De timpuriu, în copilărie îi însoțeam pe părinți la biserica din apropiere. La școală aflam câte ceva despre actul religios. Stăruie în mine cu flacără înaltă un fapt: ne apropiam de Înviere, la care participam în grup, cu școala. În dimineața aceea, domnul învățător Alexandru Stoica a intrat în clasă, m-a chemat la catedră și mi-a înmănat o cărticică veche, cu copertile ferfeniță, pe care scria: *Crezul*. Mi-a ordonat pe tonul său știut, aspru: Îl înveți și duminică, la Înviere, îl reciți în biserică! Scurt pe doi! Iau cărticica și revin în bancă. O deschid discret. Constat cu surprindere că nu e scrisă cu literele pe care abia le învățaserăm noi, cu un an înainte: litera d) avea o codiță; o avea și litera c) și altele, încât mi-a cam dispărut mândria de-a fi *cel ales*. Eram printre cei buni, dar putea fi numit și alt coleg pentru o astfel de performanță. Ajung acasă, scot cărticica din ghiozdan și-i istorisesc mamei întâmplarea. *Dulcea* gândind că ar fi o onoare, ca fiul ei să spună *Crezul* în fața altarului, a credincioșilor – m-a încurajat. Am început să silabisim textul împreună. Mă uitam în carte ca Trăznea. Nu pricepeam nimic din întocmirea cărții. A trecut o zi, a mai trecut una, nu erau semne de progres. Memoram greu și uitam repede. Nu percepeam o iotă din metafizica textului. Mi se răsturnase logica, abia formată într-o minte necoaptă ca a mea; simțeam că n-am punct de sprijin. În a treia zi, spre amărăciunea mamei, am abandonat. Am venit la școală cu *coada-ntr-o picioare*, cum se zice, și când domnul a suit la catedră, am suit

și eu după el. Am silabisit ceva, o mormăială penibilă, după care o palmă grea – pe obrazul ce cu...învățătură se ține – mi-a zdruncinat creierul și m-a aruncat de la catedră. Iar domnul Alexandru Stoica, negru de mânie, de parcă era propria lui înfrângere, și într-un fel era, răbufni ca un leu: *Marș în bancă, prostănacule!* Colegii toți înlemniseră. Iar eu nu știu dacă mai trăiam în cunoștință de cauză. Mă simțeam vinovat chiar și față de Dumnezeu. A fost prima și, pentru atunci, cea mai grea înfrângere. Era doar începutul. Aveau să urmeze altele.

**Un preludiu ecosofic** – Dar are istorioara de mai sus ceva din esența frazei de început: *Omul ca preot al creației?* Parcurgând următorul capitol, cititorul ar putea înțelege mai mult.

În triunghiul spațial ce delimita Marele Isoscel, Școală – Fluviu – Biserică, eram o ceată de copii care ne aleseserăm, loc de joacă, cimitirul. Un fel de natură sacră, în prelungirea bisericii cu hramul *Sf. Mare Mucenic Gheorghe*. Aici ne simțeam în preajma unei puteri protectoare, feriți de ochii celor mari-mustrători. O pace, care nu știam de unde vine, ne făcea cu mâna dintre mormintele pe care le exploram. Săream gardul, plonjam într-un fel de eternitate edenică și încercam într-un mod naiv, copilăresc, să mitizăm; să dăm aceluia univers sui-generis un *chip*: iarba înaltă devenea mâinile morților întinse spre noi; florile erau ochii prin care ne priveau din adâncuri; fluturii, ne închipuiam că trebuie să fie sufletele morților: cei albi, ale neprihăniților; cei negri, ale osândiților; cei colorați, ale celor situați între cele două limite: ale purității și întinării. Ne ascundeam pe după crucile de piatră. Ne pitulam pe burtă deasupra mormintelor surpate de inundații, invadate de iarbă înaltă; ne lipeam urechea de morminte să ascultăm bătaia de inimă a celui din groapă. Și împingeam până într-acolo fabulația încât îmi chemam tovarășii de joacă să constate cum mormântul deasupra căruia ascultam se ridică și se coboară în ritmul respirației și expirației mortului. Nu, nu vă temeți, nu eram fachiri; nici strigoi. Era numai o fantezie a copilăriei ce izvora din belșug din acel mediu atemporal: lăcuste acrobatice, șopârle întinse pe lespezile încinse de soare, crucile de lemn și de piatră, vasele de cult, flacăra lumânărilor, candelile aprinse în amurg, toate alcătuiau o alt fel de realitate decât aceea din care evadaserăm. Una a misterelor căreia, în dorința de a o pătrunde cât mai mult, îi potențam forța și așa mare, de fascinație. Eram atât de captivați de ineditul spațiului pe care îl exploram, încât la liman ne aducea doar foamea. Dar nici atunci nu ne înduram să părăsim *grădina crucilor*, târâm de basm, al tinereții fără de bătrânețe și al vieții fără de moarte. Ne astâmpăram foamea cu câteva zarzăre crude, corcodușe, cireșe, chiar cu floare de salcâm din *pomul mortului*, care între timp prinsese rădăcini, cum am spus, devenise pom cu fructe, din care ne ospătam; în micul nostru Rai neexistând nici un *pom* sau *fruct oprit*. Apoi,

din sâmburii fructelor pe care le mâncam și-i aruncam la întâmplare, răsăreau alți pui de pomi, pe care îi smulgeam cu rădăcină și-i plantam în livezile de acasă. Creșteau deodată cu noi, iar când ne întorceam de la liceu, de la facultate sau din armată descopeream, cu un zâmbet ascuns, că jocul din grădina crucilor n-a fost un simplu joc, ci ascundea în el sensuri adânci, care atunci nu ni se revelau. Era preludiul unei ecosofii? Învățam să devenim *preoți ai creației*? Nu căutam și nu descifram definiții de acest gen. Deși mai târziu am întâlnit destule elemente ecosofice la români. Când, însă, eram dirijați de cei mari spre alte jocuri cu semnificații ascunse, benefice, când jocul devenea, astfel, idee purtătoare a unei înțelepciuni, puteam vorbi și de existența unor elemente ecosofice. Mai ales că spațiul le conținea.

**Iminența îngerului** – În *grădina crucilor* știam aproape fiecare mormânt al cui este. Știam și despre răposați câte ceva. În colțul din sud-vestul *grădinii crucilor*, sub cupola unui plop tânăr, își cucerise mica ei eternitate, Lina. O fetiță blondă, plăpândă, răpusă de ftizie. Copilărisem cu ea. Ne scăldam în fluviu și într-o amiază fierbinte am scos-o îngrozită din valuri și am salvat-o de gura unui somn care vâna găștele și rațele de pe fluviu. Când am ajuns la mal, ea m-a strâns în brațe, tremurând de spaimă, iar eu instinctiv am sărutat-o. Era sub malul abrupt, acoperit cu mlajă deasă, în fața bisericii cu icoana Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, pe frontispiciu, ucigând balaurul. A fost prima atingere, pură, de trupul unei *femei*. S-a petrecut în mine atunci o eclipsă de memorie, de real. Și a fost prima dată în viață când am simțit că mă desprind de pământ. Clipa aceea a marcat începutul unei conștientizări, desăvârșite cu timpul, că lumea are drept bază și necesar izvor iubirea dintre un bărbat și o femeie. Dacă Adam și Eva au fost vreodată copii, atunci Adam și Eva am fost noi. Poate de-aceea îmi plăcea să trag jocul mai mult spre colțul din sud-vest al *grădinii crucilor*. Și poate tot de-aceea mi se părea că umbra Linei-line se amesteca uneori în joaca noastră. Amintirea ei mi-a dictat mai târziu un poem: *Lină, stea de borangic...* Cuvintele n-au acoperit, însă, vastitatea aceluia sentiment. Un astfel de pustiu sufletesc l-am întâlnit la poetul grec, Gheorghios Seferis, premiat Nobel, în poemul *Di Stratis corăbierul descrie un om*. L-am pomenit mai sus. Repet câteva versuri să vă amintiți: *Știi, iubesc o femeie care a plecat poate-n lumea de jos; nu de aceea par atât de puști; încerc să mă țin de o flacăra fiindcă nu se schimbă...*

Flacăra domnului Stratis corăbierul este flacăra iubirilor din noi, care doar aparent se sting. Ele, iubirile, rămân sub cenușa memoriei și mocnesc acolo pe timpul cât viețuim; alteori și după, descrie în pagini nemuritoare. Sunt pulsarii din noi. În împrejurări favorabile, când citești un poem, asculti muzica sferelor, ele renasc, se potentează și ne inundă sângele cu o lumină fierbinte.

Spre centrul *grădinii crucilor*, fusese îngropat și Stan Cochirleanu. Primul prieten al copilăriei mele. A murit de meningită la nouă ani, într-o iarnă, când Dunărea înghețase și treceam peste ea cu săniile trase de cai, la pescuit, pe sub ghețuri. La priveghiul lui Stan ascultam urlatul lupilor, care și ei treceau Dunărea spre sat și ne prădau mioarele din țarcuri. Atunci am simțit pentru prima oară biciul morții. Am fost colegi de bancă în clasa întâia și a doua. La școală, la scăldat, spre adâncurile fluviului, în descinderile spre desigururile bălților, Stan pășea după mine. El nu-și asuma niciodată locul din vârful unghiului de zbor. Venise în lume cu un fel de temere prevestitoare, iar lumea în care ne desăvârșeam era și edenică, dar și aspră. Într-adins parcă Stan nu învăța să trăiască într-o astfel de realitate; nu și-o asuma. Ci la tot pasul o convertea în mirare. Ochii lui vedeau, cercetau, mintea lui înțelegea *ce și cât* putea să înțeleagă și lăsa lucrurile și tainele lumii la locul lor. Fără să le asume; să le transforme în armuri de viață. Nu-l interesa lumea în care plutea. Era atemporal și cred și acum că a fost născut să fie înger. Și lui îi simțeam deseori prezența când ne jucam în *grădina crucilor*, dar imaterialitatea lui mi se revela totdeauna în aer; niciodată pe pământ. După ani, pe Stan l-am întâlnit în cel de-al cincilea cânt, din cele *Șapte cântece ale morții*, ale lui Trakl: *Cu-n surâs albastru pe chip și straniu ca-ntr-o crisalidă-nchis în copilăria lui nespus de calmă, și muri. Și-n grădină rămase chipul de-argint al prietenului ascultând în frunziș sau în piatra străveche (4).*

Poemul se numește *Celui mort de timpuriu* și conține toată apocalipsa nopții de gheață, cu morți și jivine, în care Stan s-a eterizat spre lumea îngerilor. Era aceasta metafizica noastră; modul de a cunoaște și a ne cunoaște în *spațiul spirală al dublei răsfrângerii*, natura, mediul în care Ființa se întrepătrundea cu Neființa, manifestându-se fiecare prin forme, desigur, diferite.

De unde ne mai venea acel sentiment protector și forța de demitizare a morții? Din *iminența îngerului*. Prezentul, pe care noi îl percepeam fără dimensiune și fără durată, ni se releva ca veșnicie. Nu statică, în sens platonician, ci eonică, în sens creștin, pentru că în *grădina crucilor* exista atât mișcarea (viul) cât și repaosul (neviul) celor adormiți întru Domnul. Ei trăiau în eonul lor, în timpul lor nemăsurat, în eternitatea lor. Noi trăiam într-un timp, firește, în mișcare, în devenire, dar limitat și în permanență sub iminența îngerului. Ba, aș spune mai mult: cred cu tărie că sentimentul acut al acelor trăiri era unul de perspectivă sofianică, neînțeles atunci. Iminența îngerului, în amurg, când luminile candelor, stele coborâte pe pământ, pâlpâiau sub adierea brizei ce venea dinspre Dunăre, vasele de cult de la rădăcina crucilor, jocul de lumini și umbre ne induceau un acut sentiment de

perspectivă sofianică. Iar noi nu eram probabil altceva decât *vasul* în care transcendentul, coborât, îl salva din vremelnicie. Așa se face că noi, copiii din *grădina crucilor* conviețuim cu îngerii și participăm împreună, în chip diferit la menținerea unei naturi angelice. Este cred acel *ceva* din *Omul ca preot al creației*, din lucrarea teologului Iannis Zizioulas, mitropolit de Pergam: conviețuirea în armonie cu mediul înconjurător, cu Natura care în jocul copilăriei căpăta sensuri și atribute de sacralitate. Iar perceperea naturii ca sacralitate se așeza temeinic în noi, fără opreliști, fără să luăm seama, modelându-ne o atitudine specială față de mediul în care viețuim. Și este sensul, esența ideii de neființă în poemele mele. Thanatosul nu e deprimant. Viziunea nu e nirvanică. Până în cea din urmă clipă a manifestării (cugetării) sale viața nu se abandonează; spun *nu se abandonează* și nu, *nu se refuză* morții. Fiindcă din clipa în care viața trece în moarte, ea acceptă noua ei formă de manifestare cosmică și devine combustie a morții, devine *viața din moarte*. Esențe conciliante, capabile să renască din nou, sub altă formă a materiei. O astfel de ciclicitate dă sens nevremelniciei. N-am intenția de-a filozofa, nici mitiza. Evoc doar o descoperire târzie a copilăriei. Am dorit s-o înfățișez unor amici preocupați de „*viziunea, uneori cam sumbră*”, din poemele mele. Cele trei temple, din *Marele Isoscel*, mi-au oferit și ordonat o anume înțelegere asupra vieții și a morții. Școala, templul din stânga nișei mele ecologice, mi-a permis accesul la raftul cu poezie universală, al înțelepciunii. Fluviul mi-a fost cinerama în care eu regăseam Lumea. Biserica, templul din dreapta, prin jocul din *grădina crucilor* m-a ajutat să pătrund drumul spre neființă, să-mi asum cutezanța omului de a fi muritor; să-mi armonizez, prin înțelegere, cele două ipostaze ale substanței mele: viață/moarte. Să nu le fac să se încrânceneze în devenirea lor eternă. Eternitatea să ne apară ca o mireasmă înțeleasă, dar care nu știm de unde vine.

Această eternitate eu am numit-o: *Mireasma dintre cele trei temple*.

**Morala cuibului de lișiță** – Aaug încă un exemplu comportamental al omului din deltaic față de mediul în care viețuiește. El demonstrează că asumarea naturii ca sacralitate poate deveni instrument eficient în efortul apărării mediului. Fapt ce ar putea să ne apropie de esența sintagmei *Omul ca preot al creației*. În anul 1991, ca redactor-șef fondator al primei reviste de ecologie din România, *Eco*, apoi a altor două, *Ecomagazin* și *Ecosofia*, apărute sub egida unei puternice *mișcări ecologice*, ivite după decembrie 1989, prin Ordinul nr. 917/91 al Ministrului Mediului am fost numit membru în primul Consiliu științific și de conducere al Rezervației Biosferei Delta Dunării, implicat direct în apărarea Rezervației, cât și a Sacalinului. Și într-o dezbatere, pe marginea măsurilor de protecție a Rezervației, m-am situat în opoziție cu propunerea unui politician, geolog, dar cu puține

cunoștințe despre spațiul deltaic, care susținea, nici mai mult nici mai puțin, decât dislocarea populațiilor trăitoare de secole în Deltă. Motivul? Ele ar distruge Delta. Propunerea geologului M. B. mi s-a părut hilară, m-am simțit chiar ofensat, dat afară din habitatul meu de secole, și am combătut-o, invocând *morală cuibului de lișiță*, deprinsă de la tatăl meu când, înainte de Paști, cu dubișca de unsprezece crivace pătrundeam în stufărișurile în care nu călcase picior de om și, din constelația cuibarelor ce pluteau pe ape, culegeam ouă de lișițe, găinușe de baltă și corcodei. În picioare, pe bașul din spate, tata împingea barca suplă cu gheonderul, o prăjină înaltă, anume meșterită, iar eu, pe bașul din față, în prova, căutam cu privirea cuibarele cu ouă și îl pilotam către ele. Mă aplecam peste cuibar, luam un ou în căușul palmei, după povață, scufundam palma cu oul în apă și dacă oul plutea rezulta că e clocit. Și nu mă atingeam de celelalte; le lăsam să scoată pui. Când oul, greu, se cufunda în apă, deodată cu palma mea, era semn că e proaspăt. Luam câteva ouă dar totdeauna lăsam unul sau două în cuibar, pentru că în felul acesta, îmi spunea tatăl meu, pasărea va reveni la cuibar, va depune alte ouă și va scoate pui. Astfel, păsările se vor înmulți și vom avea ce culege și în anul viitor. A fost întâia lecție de ecologie primită de la tatăl meu. Deși pe atunci, nici el, iar eu cu atât mai puțin, nu auziserăm de ecologie. Puteam spune însă că aveam un comportament ecologist și făceam ecologie fără să știm, precum monsieur Jourdain făcea literatură. I-am demonstrat geologului că nu băștinașii distrug delta, ci braconierii veniți în deltă să prade: pește, păsări, vidre, castori, câinele enot; precum și cei ce înalță case de odihnă, complexe turistice, ignorând legea Rezervației. Ba, chiar și numirea unor guvernatori de paie, cum s-a demonstrat, vasali unor moguli corupți care, la rândul lor, plătesc politicienii cu funcții să numească în postul de guvernator oamenii lor, să răspundă fără crâcnire intereselor proprii. Și încă un fapt poate distruge delta: excesul de modernizare a drumurilor pe care se pătrunde în deltă. După 1990 am fost invitat în Delta Padului, din regiunea Emilia Romagna, situată sus, aproape de carâmbul *cizmei italice*: italienii au durat o șosea asfaltată până în inima Deltei Padului. Azi, consecință a unui turism necontrolat, nu mai au deltă. Ceea ce am văzut, amintește doar că aici a fost cândva o deltă. Am încheiat confunțarea cu politicianul-geolog, mai târziu cu pretenții la Președinția României, și am respins propunerea absurdă de evacuare a deltaicilor din Rezervație. Cei ce trăiesc în spațiul deltaic, se îngrijesc de el ca de propria moșie. Știi că din acest mediu binecuvântat de Dumnezeu, s-au hrănit moșii lor, se hrănesc ei și se vor hrăni urmașii. Și mai știu, cu mult înaintea altora, că spațiul deltaic în care viețuiesc de secole nu este al lor, nici al copiilor lor, ci al copiilor copiilor lor. A spus-o mai demult, prin mijlocirea lui Delavrancea, Ștefan cel Mare și Sfânt, cu referire la Moldova. Și am auzit

același postulat la amerindienii americani, și ei depinzând cândva de felul în care iubeau și păstrau mediul în care viețuiau. Spațiul deltaic al dublei răsfrângerii este cuibul lor de lișiță:

*Cântă lișița-n bălți cu stuțărișuri înalte. În mugurește apa sub cuibare cu pui. Luntrea mea lunecă, dulce iluzie...În pomul de ape vreau azi să mă sui! Mâna-copilă o întind înspre cuiburi. Iau oul în palmă, mică minune. Știi că sub coajă pulsează o viață și mă-ntreb dacă poartă un nume. Țin oul în palma cufundată în apă și-aud zbaterea preludicei vieți. De se va duce afund, vom da, pe din două, oul ca ochiul acestei sângerii dimineți! În stuțărișuri răsărite prin pielea apei, plete netunse de-un veac, Lișița bate cu ciocul în trestii, sperând să m-alunge, să tac (5).*

Sperăm ca și prin studiul de față, așa cum o facem de o viață prin jurnalism și poezie, să sporim contribuția la implementarea unei morale și a unui comportament ecologist; exercitat nu doar în planul activismului civic-jurnalier, ci și al literaturii, impunând în poezia română de azi un *curent ecologist*. Un important critic literar scria, la apariția volumului *Distanța dintre mine și un iepure*, Editura Eminescu, 1983: „Cine vrea să se convingă încă o dată că Mărășanu este un magistru al poeziei pe tema dramatică a apărării ecologiei spirituale, să citească două poeme memorabile: *Flamingo murind* și mai ales antologica *Elegia lanțurilor fără câini* (...) E limpede, în domeniul ecologiei spiritului – la care s-a stabilit cu fericită inspirație în poezia sa, Mărășanu mi se pare că nu are deocamdată concurenți” (6).

Iată cele două poeme:

*Se-ntunecă oceanul ca pielea unui mort! Gudroane îl apasă, atomii îl devoră. Vom ancora, pescare, în cel din urmă port, unde un clopot bate cea mai din urmă oră. E ora când flamingo, căzut în bălți de sulf, își saltă ca mătasea capul murind spre stele, și-i pare că pe ceruri vede, venind din Sud, un stol cernit de păsări cu-n vultur între ele! Se clatină văzduhul de aripi grele nins, flamingo se visează suind – o albă rază, dar visul lui e piscul ce nu l-a mai atins...Cu zborul pe retină flamingo aiurează...Îl port ușor pe brațe, ca pruncul prin botez, să știu cât e în viață și cât plecat în moarte. Aripile-i sunt arse de sulf până la miez. Ochii îi curg ca două strivite mure coapte, și nu mai plâng, sunt numai opaci și mult uimiți. Murind, ar vrea să știe prețul jertfirii sale. Dar cum să-i spun că jertfa e-n van! Că ispitiți, i-am otrăvit oceanul cu tehnici triumfale? O vină grea mă umple de parcă am ucis. Țipăt prelung de păsări se-amplifică în mine! Mă simt ca-ntr-o arenă cu lei flămânzi, închis, pândit de gheara morții, hulit de o mulțime! Flamingo-i mort! Din vină, în moartea lui mă-ntrup. Sunt prins cred în vizorul unei adânci lunete. Și parcă port pe brațe, drept jertfă, propriu-mi trup, pe care-l scot din mare, dar îlucid cu pietre...!*

Și:

*Plâng lanțurile, câinii mor, loviți în cap de limuzine! Se-aude-n cer urletul lor și cerurile cad în mine. Alerg și plâng pe străzi pustii cu leșurile lor în spate. La geamuri oarbe plâng copii, stol mic de păsări speriate, copii visând un câine blând, un cal trăgând la roți de apă, chiar dacă veacul, în atom ar vrea pe toți să ne încapă! E trist al morții carnival chiar și pe câini când îi înfruntă. Mi-e dor de iarbă, de un bal și de-o petrecere la nuntă (7).*

Prin motto-ul la volumul de mai sus, încă din 1983 avertizam astfel asupra distrugerii excesive a mediului înconjurător: „*Eu nu prezic! Sunt doar pasărea ce strigă în vârful arborelui, când simte vânătorul!*” Ciclul *Invocații în noaptea de sânzienne sau vocea speranței*, din volumul în discuție, este dedicat lui Jacques Yves Cousteau și fiului său Philippe, mort în ocean. România nu i-a fost străină marelui ecologist: prima lui vizită a avut loc în 1966, la Constanța, prezent la lucrările Adunării Generale a Comisiei pentru Cercetarea Științifică a Mării Mediterane, când a și fost ales secretar al comisiei; după 11 ani, a urmat vizita din 1977, la bordul navei de cercetări maritime Calypso, cu scop de cercetare a gradului de poluare a Dunării și a Mării Negre; ultimele două vizite, din primăvara și din toamna anului 1991, au avut ca scop cercetarea Deltei Dunării, la bordul navei Jektoro, cu căpitan neamț și echipaj maghiar, deoarece Calypso nu încăpea pe privalurile din Deltă. La această a treia venire a lui Cousteau, în România, am dorit ca volumul de versuri, cu ciclul dedicat lui și fiului său, Philippe, să ajungă la căpitan. Din cauza unor restricții severe, nu a ajuns. Cartea rămâne o mărturie a prețuirii mele față de marele explorator și cercetător marin, prin ea impunând totodată curentul ecologist în lirica românească, și mai ales promovând în modul cel mai legitim *Dreptul nostru la aer*, ca în poemul ce urmează: *Mi-ar trebui acum o gură de aer de pe dealul înflorit cu lumânărele. Din crângul prin care trece tata cu o ramură verde în colțul gurii. Mi-ar trebui un cer luminos, fără lâna neagră a norului de acid sulfuric! Un cer ca sineala, din care mierla vine în goană, să anunțe zorii! De ce nu te întorci, fiul meu; să te vindeci cu visul merilor buiaci în floare? Cu pacea fluviului încărunțit spre amurg, din care mreana sare și înghite gâza tremurătoare deasupra apei? Dar eu, iubitoare, nu întorcerea pe prispa liniștii o invoc; nici umbra buiacă a merilor scâlțați în floare, ci dreptul nostru imprescriptibil la aer! Bucuria de a lăsa, la masa celor ce vor veni după noi, vinul de rouă al dimineților de mătase; speranța că, mai înainte de a înota în fluviul morții, limpede și înalt mi se va auzi cântecul! (8).*



## XII. MITOLOGIE DELTAICĂ

### Motto

*Mitologia nu este echivalentă,  
dar analoagă revelației divine.*

**Lucian Blaga**

Din început vom spune că deltaicul este un spațiu fabulos mitologic. Aici, mai mult decât oriunde, bogăția izvoarelor misterice își are originile în apă, multe manifestându-se tot prin apă. Într-o observație de durată, am decelat în structura sa fantastic-mitologică, bogată, unele categorii de diverse nuanțe. Așezate peste lumea reală, ele populează mentalul colectiv, iar omul, prins în plasa fantasticului și a misterelor, vâslește, generație după generație, să se elibereze din robia eresului și să ajungă la liman. De ce tratăm astfel de probleme în cartea de față? *Semnele, mitosemnele, miturile și mitologiile*, cum le-am numit noi, după o evoluție specifică mitului, sunt în bună parte creații imaginare ale omului din deltaic, născute sub influența elementelor și a energiilor ce definesc spațiul dublei răsfrângerii; sunt deci răsfrângeri ale unor mistere induse de spațiul-peisaj în mentalul colectiv și care contribuie la o bună cunoaștere a deltaicului, dar mai ales a omului de aici. Totodată, noi privim spațiul dublei răsfrângerii ca pe un întreg circumscris sieși. Creațiunile spirituale ivite în interiorul său sunt rezultat al raportului om-peisaj, om-spațiu, orizont spațial inconștient. Și sunt *peceți* ce identifică un spirit al locului. Nu total, deoarece oricât ne-am strădui să cuprindem în totalitate o astfel de realitate nu reușim. Cu ajutorul simțurilor noi primim din afară o parte din răsfrângerea realității; *alegem* senzorial și parțial doar excitațiuni caracteristice interesului nostru. De unde și cunoașterea rămâne una parțială. Cu cele ce urmează sperăm să aducem un plus de înțelegere asupra deltaicului, spațiu complementar ce vine să se adauge, ca posibil model cultural, unei teorii integratoare despre spațiul românesc.

### Semnele

Sunt numeroase. Întâlnirea cu o femeie cu gălețile goale ori cu un preot în sutană, în timp ce mergi la o treabă, prezic insucces în lucrarea spre care te îndrepti; încălțarea unui ciorap sau purtarea unui obiect de îmbrăcăminte *pe dos*, îl determina pe marinarul de altădată să amâne plecarea în călătorie

cu cel puțin o zi. Acestea, altele prezentate mai jos sunt *semne*, manifestări ale viului la întâlnirea cu o situație dată. Ele reverberează dintr-un insondabil sufletesc neelucidat la prima vedere. Observate în timp, luând seama la ele, omul le-a adunat, le-a structurat într-un subconștient păstrător și le-a numit *semne: bune și rele*. *Semn bun*, spre pildă, când se zbate ochiul drept, vei avea o bucurie; când îți iese în cale o femeie cu donițele pline, vei avea succes deplin la treaba spre care te îndrepti. *Semn rău*, când ți se zbate ochiul stâng se crede că trebuie să te aștepti la necaz etc. Într-o tratare mai cultă omul le-a numit superstiții ori eresuri. Dar prin repetabilitate și prin întâmplările ce le urmează ele se așează în mentalul colectiv și devin *semne* prezicătoare de *ceva*; de *ceva* ce are să se întâmple. Și de multe ori se întâmplă. În nucleul lor există deci un sâmbure de *ceva*, nu vom spune un *sâmbure de adevăr*, ci de *ceva* demonstrat prin repetabilitate. Iar acel *ceva* pe care conștientul colectiv nu și-l poate explica la un stadiu dat, se reține ca *semn prezicător* și se explică mai ușor prin metafizică și fantast. Iar respectarea lor e mai presus de morală și lege. Înconjurat de o nemărginită probabilitate, un lucru e cert: omul va trăi o permanentă aventură și nu de puține ori își va complica viața; eresul îi va influența gândirea despre ceea ce urmează să se întâmple. Situat pe o treaptă a cunoașterii, omul, nu numai din deltaic, ci de pretutindenii se va apleca asupra *semnelor* și *mitosemnelor*, cum le-am numit noi: manifestări rezultate *în* și *din* spațiul și timpul în care viețuiește. Și se va raporta la ele, pentru că, în lipsa altor cunoștințe și mijloace, *semnele* și *mitosemnele* îl ajută uneori să iasă la liman.

Iată o clasificare a celor mai importante semne, mitosemne și mituri realizată de noi și prezentată mai jos:

### **Semne legate de pescuit**

**Duhul bălții** – „În copilărie, bunicii mei, pescari dibaci, mă luau cu ei în barcă și vâsleam pe iezer, spre locul unde aveam afundate plasele pescărești, vârșe, setci, taliene, să le controlăm și să adunăm peștele prins în ele. Atunci, deasupra *ochiului de apă*, cum numeam noi, cu o denumire generică, orice baltă sau iezer, observam, plutind o pâclă groasă ce dispărea de îndată ce răsărea soarele. Bunicii îmi spuneau că pâcla aceea este *Duhul bălților*. Și că el, *duhul* acela întreține pământul, pădurea, animalele, apele, peștii, și chiar oamenii. Iar când *duhul* dispărea de pe baltă, bunicii Constantin și Pavel îmi spuneau că *duhul* a mers la Dumnezeu să-L informeze că pe pământ și pe ape, *creații ale Sale*, domnește Binele” (1).

**Cântecul Chiriacului** – Primăvara, spre Paști, de pildă, când apele bălților încep a se încălzi, auzi cântecul unui brodac, pe care băltăreții, în îndelungata lor observație asupra acestui *semn*, îl numesc *Chiriac*. *Cântă* e un fel de a spune, *cântecul* lui fiind mai mult o gălgâială, huruit, pârâitoare,

de parcă îi dă în clocot apa din gușă. În casele pescarilor din deltaic, nu știm dacă peste tot, deși *semnul* este răspândit, stăruie convingerea că de îndată ce apele se încălzesc și *Chiriacul* apucă să cânte, începe să se *bată* și crapul. Pescarul își pregătea sculele: tslugi, pelerine, prostovolul, sighinca. Și, dacă mergea să pescuiască, *la bătaie*, cu siguranță se întorcea cu sacul plin cu crapi aurii. Iată două poeme pescărești, din ciclul *Oleliile*, despre noaptea mult așteptată:

*Lină, plec la noapte, să afund coșoarbe! Umblă-n toane linul, știuci lehuze, oarbe, buzna dau în plase și se lasă prinse. Tu-mi rămâi, chemare brațelor întinse! – Omule, în pieptu-mi dragu-i cât pelinul. Lasă balta, vino de-mi culege plinul! Prinsă în lăptace, știuca nu mai scapă. Fă-te dar încoace pe un cal de apă! – Fii cuminte, fată, te închide-n casă! Mai mult de trei zile dorul nu mă lasă. – Omule, prea iute zoriorul vine. Dragostele, patimi, cuie-nfîg în mine! – Rob mă vând iubirii, nu mai plec în baltă. Prinsă de trei zile, mândra-n brațe-mi saltă! (2).*

**Zgâriatul motanilor în tocul ușii** – Sunt momente, spre primăvară, când motanii din casă se ridică pe două picioare și încep să zgârie tocul ușii cu o furie de neînțeles.

*Semnul* prezice bogăția vânătorii, iar pescarul trebuie musai să plece la pescuit. *Semnul* motanilor o determina pe mama să-l îndemne pe tata să meargă în bălți; că musai se va întoarce cu ranița plină cu pește. Și de cele mai multe ori venea cu sacul plin. Iată un poem în care evocăm cântecul *Chiriacului*, cât și *semnul* motanilor care zgârie tocul ușii:

*I-auzi, auzi Lină, cântă Chiriacul! Se bate spre ziuă în iezere crapul. Dă-mi sighinca, pușca, plumbii, prostovolul. Căinele, dezleagă! Vezi?, de-a rostogolul seare-n lanț, latră și cere vânat proaspăt și viscere. Motanii suri, trepădușii, zgârie în tocul ușii. Măi, motani aliotmani, vreți șalăi, ori vreți bibani? Vreți obleți, ori roșioară? – Vrem că n-am furat de-ast-vară! Suflă-n foale tontul – gușă Chiriacul! Dus îmi e bărbatul unde bate crapul. Între gârle bate, într-acolo merge, când prin vaduri, goale, Iele vin s-alerge. Noapte, uger spornic, unde îți sunt zorii? Cade grea pe lume plasa vânătorii. Omul simte-n ostii peștele cum zbate. Gheara lunii scurmă ca o moarte-n spate! (3).*

**Buga sau Boul-bălții** – e tot un brotac, mai mare decât *Chiriacul* și, în loc de cântec, orăcăie, scoate un sunet grav, prelung, ca o bugă, tobă. De aici și denumirea de *Buga-bălții*. Într-o povestire, maestrul Sadoveanu, împătimit vânător și pescar, numește același brotac – *Buhaiul-bălții*. Are același înțeles de precizie a unor vânători pescărești bogate.

**Apa se taie la gârlă** – Când zăpoarele începeau să se retragă, la Dunăre apărea o frunte de mal. Deltaicii spuneau că *apa s-a tăiat la gârlă* și era *semn* că bălțile încep să sece, peștele prinde de veste și dă năvală, să scape

în Dunăre, prin aceleași canale prin care a pătruns în bălți. La acest *semn*, pescarii grăbeau să ridice stăvilul (gard înalt), din piloni de brad, plop sau salcie, înfipti adânc, unul lângă altul, în albia privalului, prin care peștele, mai ales cel mare, nu reușea să treacă. În mijlocul canalului, unde apa era mai adâncă, se lasă o porțiță prin care peștele pătrundea ca oile la muls. Dar, vai, nu ajungea în Dunăre, ci într-un mare sac din plasă, nu prea deasă, prin care doar puietul ajungea în Dunăre. În acest timp, doi sau trei pescari stăteau de veghe la *gard* și când sacul se umplea, pescarii închideau porțița și descărcau peștele în bărcile ancorate în preajmă. Uneori toana era atât de mare, încât, dacă nu descărcai sacul la timp, peștele dărâma stăvilul, rupea sacul din plasă și dus era. Să ne amintim de *Pescarul Amin*, celebra povestire a lui Vasile Voiculescu, în care un astfel de puhoi de pește, urmând un monstru acvatic, surpă stăvilul și lasă în urmă prăpădul în care, în tăvălugul apelor, se îneacă pescarul *Amin*. Dând de stăvilul, peștii cei mari scurmă cu boturile la rădăcina gardului, să-l surpe. În liniștea unor nopți de veghe, alături de tatăl meu, auzeam zgomotele surde, opintelile crapilor uriași în mълul de la rădăcina gardului. Acestor pești le spuneam: *pești-râmători*. Iată un poem inspirat din veghea la *gard*, a acelor nopți:

*Veștedă din ceruri, Luna-n iezer cade. Dorm pe plase, câinii, prinși parcă-n năvoade. Sapă-n mal morunii, sforăie pescarul. Dau târcoale unii – asmut șoricarul. Ce vor ăia? Hoți-s? Dă un chiot, bace, că ne fură crapii de sub hotărace! Trag trei gloanțe-n stele, alung tibeicarii. Speriați, sub coajă, lung tremură carii. Miezul nopții crapă! În cămașă, Luna a ieșit la geamul cerului, nebuna! Ca o lele râde, somnul iar îmi fură. Zău, în noaptea asta-i trag o-njurătură! (4).*

## **Semne ce prezic vremea**

**Viscerele animalelor** – După o practică îndelungată de păstor, în tinerețe, tatăl meu *citea* în viscerele animalului sacrificat de Crăciun și putea prezice cum vor fi anotimpurile anului, mai ales după splina porcului, în care *citea* ca într-o carte: dacă splina era grasă la capătul de sus, iarna urma să fie grea la început, și invers. Dacă splina era grasă la mijloc, atunci iarna era mai grea la mijlocul ei. Ecouri găsim în acest fragment din poemul *Hieroglifa din vârful*:

*Îți voi citi viitorul în heroglifa din vârful focului. Așa cum ghicitorii, zodierii, geomanții, trasează linii pe pământ, în zori, le intersectează în nodurile divine și prezic viitorul popoarelor. Așa cum tatăl meu citea semnele anotimpurilor în viscerele vierului sacrificat, bucurându-se să afle că anul fi-va al grâului, al porumbului, ori al vinului înrobitor în arome și afrodisiace...! (5).*

**Berzele:** la 6 august, pe stil vechi, berzele se ridică în slava cerului, horesc un timp, ca într-un ritual, apoi își iau zborul spre țările calde. Astfel ne anunță că umează toamna. Vor reveni între 1 și 25 martie, în raport de ce și câte furtuni întâmpina-vor pe drumul lor de întoarcere.

**Stolurile** mari de ciori și stâncuțe zburând aproape de pământ, iarna, gălăgioase, anunță zăpadă și ger.

**Vierul cu paie în gură** – când tatăl meu observa acest animal din ogradă umblând cu paie în gură, să-și adune culcuș, venea în casă și-i spunea mamei mele: “Ileană, vine vreme rea; să ne îngrijim de-ale gurii și soba să aibă lemne!”

## Mitosemnele

În evoluția lor unele *semne* devin *mitosemne*, iar altele pot atinge stadiul de *mit*. O succintă explicație am dat-o în *Note și glosar* din cartea de poeme *Parfumul de frezie auree* (6). Apoi l-am vorbit și în cartea de convorbiri cu criticul Viorel Coman, *Locuirea în poezie, o estetică a supraviețuirii* (7). E tot o *prezicere*: fastă ori nefastă; definită *mitosemn*, pentru că prin repetabilitate și mai ales prin confirmare în câmpul realului, în viața unor comunități, *semnul prezicător* a evoluat spre legendă și mit. În stadiul de *mitosemn*, *semnul* nu mai este simplu *semn*. Deoarece, definit și imprimat în conștiința colectivă, a părăsit stadiul de *semn* și a evoluat către legendă și mit. Dar nu este nici legendă și nici mit, că *povestea* lui nu are încărcătura semantică necesară mitului ori legendei, nu s-a imprimat într-atât în conștiința colectivă ca să devină legendă sau mit. Între *semn* și *mit*, *semnul* este în evoluție, este în stadiul de *mito-semn*. Ca și *semnul*, *mitosemnul* vine dintr-o observație milenară asupra realului și, prin confirmarea mesajului său în timp, s-a permanentizat, s-a așezat în mentalul colectiv și s-a apropiat tot mai mult de *mitosem*, alteori devenind chiar *mit*.

**Mugetul Sudului sau mitul gârlei care cere omm** – Este un exemplu de *mitosemn*, cu implicații dintre cele mai dramatice în viața omului din deltaic și care a devenit mit. Uneori, vara, în amurg, un fel de muget al Dunării răzbate din adâncuri, asemănător cu vocabula magică *Omm!* La începuturi a fost un *semn*. Destul de sinistru, *semnul* neliniștește, sperie, avertizează, prezice o tragedie: așa cred trăitorii de pe ambele maluri ale marelui fluviu. Ei spun: *Gârla cere Omm!* De frica înecului, trei zile mamele nu-și vor lăsa odraslele să se scalde în apele fluviului. Deseori, însă, unii dintre cei ce se avântă în valuri, neștiutori ori prea încrezători în forțele proprii, chiar se îneacă. Dramele ating un tragic de culme. Mai mișcător decât tragediile antice grecești. Din casa copilăriei, situată chiar pe malul fluviului, vedeam cum în fiecare vară comunitatea noastră plătea tribut câteva vieți; de regulă din cele mai fragede, de copii. Fluviul devenea atunci

*balaurul* din poveste pe care, ca să-l liniștești, trebuia să-i aduci jertfă un suflet. Într-o vară, doi veri primari, tatăl lor frate cu mama, au venit de la prașila porumbului să adape caii la fluviu. Cel mic a lepădat hainele de pe el și a sărit înfierbântat în apa rece. I-a *stat* inima. A făcut stop cardiac! Al doilea a sărit să-l salveze. N-a reușit. S-au înecat îmbrățișați. Unchiul Grigore Moraru înnebunise. Până la gât în fluviu, îi căuta și-i striga pe nume. Câțiva pescari îi căutau cu năvoadele. După trei zile de căutări i-au găsit într-un sat din aval, la vreo zece kilometri, cu carnea mâncată de avaiți, pești mici, iuți, carnivori, numiți de noi *câinii Dunării*. În alte trei veri, tragediile se petreceau mai mult vara, o maică și-a pierdut, înecați, trei feciori. În cimitir, trei cruci de lemn și trei morminte în rând mărturiseau tragedia. În zori, o umbră cernită își începea jeluirea cu un țipăt de fiară înjunghiată. Bocet prelung, sinistru, venit de pe altă lume. După ce bocea la un mormânt se muta la celălalt, cu bocet vorbit, diferit, adecvat vieții fiecărui fecior. O auzeam de sub așternut cu un tremur în suflet. Ascundeam capul sub plapoma groasă să n-o mai aud. Dar bocetul mi se imprimase în auz și nu scăpam de el. După un timp obosea; deduceam după suspinele din ce în ce mai încete. Știam că atunci cădea sfârșită peste cele trei morminte. Mama venea la mine, mă trezea cu blândețe și mă ruga să merg, să o ridic pe mătușa Gherghina Purice de pe cele trei morminte. De fapt nu mă trezea. Stăteam treaz sub plapumă, lângă fratele Ivan, și ascultam bocetul deznădăjduit, apoi încet, în urmă, pierit în imensitatea câmpiei ce se desfășura între fluviu și îndepărtatele bălți. Mă îmbrăcam și porneam cu un spin în inimă spre cimitir. O găseam ca de obicei: cu fruntea în țărâna umedă de roua căzută peste noapte. O cuprindeam de subsuori, ușoară ca o flamură neagră, o însoțeam până la ieșirea din cimitir și o așezam pe drumul pe care dispărea ca o morgână topită în razele orbitoare ale dimineților de vară. Femeia aceea mi-a rănit copilăria. Am scris despre drama ei într-un poem, dar cuvintele n-au putut reda măreția martirajului: *Astfel am învățat să nu-i mai plâng pe cei morți, ci pe cei vii întreit să îi plâng (8)*.

Astfel de drame nu se șterg din memorie. Repetate marchează și populează conștientul colectiv și astfel *semnul* prezicător, depășind starea de *semn*, devine *mitosemn* și apoi *mit*.

În planul poemului, *mitosemnul*, ca trăire și experiență a ființei, are rol fast: vine cu un plus de inefabil, mister și metafizică. Iată un exemplu de poem-mitosemn:

*Când Partenie, lipoveanul, a căzut în fluviu, beat, la Sulina, Dumnezeu să-l ierte, eram și eu atunci la Sulina, bătea vântul și aburi de plumb ne împresurau fantomatici. Fumam pe malul umed, așteptând procurorul, când Ea, mirosindu-i și sufletul a pește, ca o aripă a morții s-a apropiat și, prin*

*broboada neagră, a rostit ca pentru sine: „Alaltăieri, gărla a cerut omm!”*  
*Și, depărtându-se, ne uimea...! (9).*

Așadar, din necunoscut, pe mal de fluviu, lângă omul înecat apare un personaj misterios: o femeie în negru, cu o basma neagră legată la gură, care privește peste scena reală a înecului și rostește vag, ca pentru sine, fără să ne ia în seamă: „Alaltăieri, gărla a cerut omm!”. După care se depărtează și dispare, așa cum a și apărut, în nicăieri. Fără să fie un personaj ireal, o fantomă, femeia în carne și oase vine, constată împlinirea mitosemnului, și își rostește crezul ei de secole, moștenit ancestral, pentru a fi auzit de cei din preajmă, să înțeleagă și ei, că era firesc să apară înecul, pentru că „Alaltăieri, gărla a cerut omm!”. Înțeles astfel de omul locului, obișnuit cu înecul, rezultă cum *gărla*, deși personaj malefic, prevestește înecul. Omul înțelege că oricât de severă ar fi lovitura mitosemnului, el nu surprinde, ci prin manifestare (acel muget sinistru) anunță, frisonază și avertizează. În acest fel, antinomic, mitosemnul are și o funcție preventivă, pune omul *în gardă* să fie atent la ceea ce urmează să se întâmple; să ia seama și să evite, pe cât îi stă în putință, dezastrele. Aspectul antinomic din manifestarea mitosemnului vine din straturi metafizice, pe firul destinului. Dar *cum* și *cât* poate interveni omul, în mod favorabil, asupra destinului? Prin prevenție și înțelepciune omul poate interveni în lucrările destinului său până la un punct; de aici înainte pot interveni și decide doar zeii. Iar când, cu toată prevenția, efectul mitosemnului, totuși, lovește, omul caută răspuns apelând la lucrarea destinului: „Așa i-a fos scris să se întâmple!”, „Așa i-a fost destinul, *Sic erat in votis!*” Sau apelează la voia lui Dumnezeu: „Așa a vrut Dumnezeu!”

Lucrarea *pe față* a mitosemnului face conviețuirea cu el într-un fel *suportabilă*, prin împingerea eventualelor efecte într-un timp cât mai departe în viitor. E ca în cazul morții: omul știe că, de cum se naște, începe să moară câte puțin, dar nu de tot; și nici azi, nici mâine, ci într-un timp departe în viitor. Tratând astfel problema mitosemnului, omul se *imunizează*, printr-un fel de contaminare comună, cu un *virus* al probabilității. Este compromisul acceptat, pentru a face față provizoratului său fatal. Destinul se joacă: omul e condamnat, dar condamnarea este una cu *suspendare* sau, mai corect spus, o condamnare...*prorogată*, amânată pentru un mâine, incert ca durată, dar sigur că se va produce! În acest caz putem urmări *drumul semnului* care, repetat, a acumulat încărcătura de recunoaștere a unei colectivități umane și a devenit *mitosemn*; sau putem urmări *drumul mitosemnului* care, printr-o confirmare sporită a manifestării sale în viața acelorași colectivități, s-a așezat în subconștientul colectiv ca *mit*, și a devenit *mit*. Iar dacă mi-ați cere o definiție succintă a mitosemnului, aș spune că: *Mitosemnul este manifestarea viului la vibrația cosmică, cu reprezentări și preziceri în conștientul colectiv.* Vuietul fluviului are cu siguranță o explicație: încerc să cred că seara apele

din adânc se răcesc, ies la suprafață și întâlnind apele calde de peste zi produc altfel de curenți; sau schimbă sensul curenților existenți și, în confruntarea lor, scot un vuiet asemănător cu vocabula *Omm*.

Acest muget-mitosemn, noi l-am numit *Mugetul Sudului* sau mitul *gârlei care cere om*.

### **Mitosemne destinale**

**Cântecul cucului** – Cucul cântă de la Sfântul Gheorghe până la Sfântul Ilie (23 aprilie – 20 iulie) când i se îngroașă vocea: atunci se crede că a *răgușit* cântând, prezicându-le oamenilor anii pe care îi mai au de trăit. Apoi, își *pierde glasul*. Când aude cucul cântând, omul din deltaic se întoarce cu fața în direcția de unde vine cântecul, își scoate pălăria, se închină și numără de câte ori îi cântă cucul, încredințat că atâția ani va mai trăi. *Mitosemnul cucului* l-am cântat astfel:

*Cuc sătul de muguri dulci, în grâu crud, de mor, să-mi culci colinda – hrană la cuci! Să-i fiu celui supărat și iertare și păcat. Să-i fiu, în numărătoare, zodie ocrotitoare. Cuc de smirnă, cuc de ceară, cere cucilor să-mi ceară să le cresc aripile, să biruie clipele! Cucule, tu când le cânti copilașilor desculți, să nu-ți drămuiești cântarea! Dă-le ani, marea cu sarea! Nu le gârbovi schinarea. Nu-i lăsa să pribegească pe cărări cu spini, cu iască, neamul să se risipească, Pasăre împărătească! (10).*

**Cucuveaua** – Când cântă pe acoperișul casei, noaptea, anunță necaz, chiar moarte, de regulă moartea cuiva din casa pe care cântă. Omul se ridică neliniștit din așternut, iese în ogradă și o alungă. Dacă se întoarce, omul iar se ridică din așternut și iar o alungă, cu îngrijorare în suflet că i se va întâmpla un necaz, lui sau altcuiva din familie. Redăm mai jos *Balada pescarului în iarnă*, în care *mitosemnul cucuvelei* și apăsarea unui sentiment tulbure se simt acut:

*E iarnă și e noapte, o noapte grea, eternă. În racle long-concave zac morți de ametist. În haite urlă lupii, copiii plâng în pernă. La copci săpate-n fluvii, pescarul nopții, trist, e sloi sculptat de geruri, Neptun cioplit cu tesle. Tuslugii-s os pe coapse, curg țurțuri din mustăți. De săptămâni nutrețul s-a isprăvit în iesle și bat ca-n rut berbecii cu frunțile-n corlăți. Târziu, o cucuvaie prezice-n podul morii. Eresul ei anunță o haită de tâlhari. În grajduri cu ogrinții cât spaimile Pandorei, mânjii tresar – visează cum trec în armăsari. Din bălți, pe pod de gheață, încărungiți în bunde, vin vânători de vidre cu puști și cu țepuși. Începe iarna zuză în mine să abunde. Și suflă o tristețe prin geamuri și prin uși! (11).*

**Urletul câinelui** – câinele care urlă noaptea la ușă sau la geamul unei case, este perceput tot ca *mitosemn* și prezice necaz mare, chiar moarte. Iată o întâmplare: într-un sat din deltaic, un țăran și-a bătut câinele care urla



de vreo două nopți; l-a bătut să nu mai urle. Dar, abia ce ajungea în casă, că bietul animal iar începea să urle. Și a continuat să urle alte vreo trei nopți la rând, încât au intrat la păreri chiar și vecinii. De vreo două ori omul a ieșit cu pușca în ogradă, să împuște câinele, bănuind că a turbat. Dar privirea blândă, nevinovată a câinelui nu l-a lăsat să apese pe trăgaci. Cum însă câinele a continuat să urle, în cele din urmă, sub teroarea spaimii mitosemnului, cu lacrimi în ochi stăpânul a împușcat câinele. După trei zile omul a căzut și s-a înecat în șioi.

**Gârla cere om** – Este o variantă a *Mugetului Sudului*; de regulă, se manifestă iarna, când podul de gheață strânge fluviul în chingi între maluri, volumul apei scade, gheața crapă în brazde lungi, apa se revarsă peste podul de gheață și din Dunăre pornește un urllet asemănător vocabulei *Omm*. În nopțile de iarnă, geroase, auzeam acest muget sinistru care ne înspăimânta. Îngrijorați, riveranii își traduceau urletul ca și mitosemnul de mai sus: *gârla cere om*.

**Cele trei zile ale înecatului** – Se știe că, deși căutat cu bărcile, cu năvoadele ori alte plase, cum ar fi avele, înecatul nu este, ori este foarte greu de găsit în primele trei zile. Se crede că în aceste zile apa îl ascunde, pentru a nu i se lua prada, și că după trei zile, fierea se sparge în el și înecatul țâșnește la suprafață, de regulă în cu totul alt loc. (Vezi dramele mamei cu cei trei fii înecați; a tatălui cu cei doi fii înecați, căutați cu năvoadele și găsiți după trei zile, la câțiva km în aval de locul înecului). În povestirea *Lacul rău*, de Vasile Voiculescu, cu un colac și o lumânare așezate pe o plută, și cu descântece, Savila, bătrâna satului de pescari, reușește, prin practici magice, să înduplece *duhul lacului* să elibereze trupul înecatului Gheorghieș, înghițit de apele iezerului. Am păzit un astfel de înecat, de avaiți, acei *câini ai fluviului*, alungându-i cu ramuri de salcie, până au sosit medicul legist și procurorul, de la Brăila. Ca și sinucigașii, înecații nu au parte de înmormântare cu preot, după ritul creștin-ortodox; nu sunt primiți în biserică și nu sunt îngropați în rând cu cei morți de moarte bună, ci într-un loc aparte din cimitire. Motivul? O posibilă bănuială de sinucidere, că și-ar fi putut curma viața dată lor de Dumnezeu. Mitul înecatului de trei zile răzbate și din sonetul *Anteu lacustru*, dar în care ideea este purtată spre orizonturi mai cuprinzătoare:

*Un duh anteu, cu aripi largi de apă, țâșnind din fluviu, țărmlu dă s-apuce! Înecul, cum nu poate să-l încapă, spre pure lumi promite că-l va duce, dar în promisiune nu sunt maluri, ci baiadere-n zbor rotit spre baluri; păsări de somn, graiuri ce nu cuvântă, oaze ce nu-s, coruri ce ne încântă cu clare voci heruve sau vestale, încât întreb: sunt sacre osanale, ori incantații magico-sperjure? Ielele tac; magii nu vor s-abjure! Eu însă știu că spectrul nalt în luce nu e Anteu, ci trupul meu pe Cruce! (12).*

**Bănuțul-scufundac** – Copii, când veneam la scăldat, înainte de a intra în valuri, aruncam în Dunăre cu pietricele mici și late, asemenea unor bănuți de piatră, să ni se releve, cumva, dacă ne paște sau nu înecul. Totul depindea de tehnica și de forța cu care aruncam acest bănuț de piatră: de câte ori înainta în salturi pe suprafața apei, tot de atâtea ori, credeam noi, că vom fi salvați; cu cât mai multe salturi, cu atât mai bine. Când piatra se ducea *din prima* afund, era *semn* că pe cel ce aruncase piatra îl paște înecul. Și era obligat să se scalde la apă mică, să nu se avânte în larg. Era un joc al copiilor dunăreni, numit de noi, *Bănuțul-scufundac*. Cu el ne *testam* destinul și ne puneam oarecum în gardă. Abia după acest mic ritual intram în fluviu, de parcă intram din nou în pântecul din care ne-am fost ivit.

## O mitologie a apei

În orice spațiu, în deltaic mai mult, legătura om-apă este organică. Apărut în lume din Amnios, *oceanul amniotic* al pântecului matern, omul se întoarce și plonjează din nou în apă, prin taina sfântului botez. E atât de legat de apă, încât atunci când își privește chipul în *ochiul de apă*, ca într-o oglindă a cerului, crede că se oglindește în chiar ochiul lui Dumnezeu. Acum știm că pecetea este înscrisă în insondabilul său ființial sub chiar forma *ochiului de apă*. Ceea ce *vede* și *aude* în dialogul lui cu *chipul din apă*, al memoriei din adânc, ține de lumea altor realități și limbaje. O realitate care nu e de domeniul experienței și pe care nu o mai poate cunoaște senzorial, ci prin apelare la *supra-raționalitate* și fantast. Motiv ca omul să creeze mituri, mitologii, lumi fantastice și ale fantasmelor ce țin de împărățiile adâncurilor; puternic înrădăcinate în conștient și foarte expresive.

Apa, formatoare de peisaj, e formatoare și de mituri. Din începuturi a generat cele mai fascinante, alteori temătoare mituri: chitul lui Iona, Leviathanul, potopul lui Noe, pățaniile lui Ulise la întoarcere spre Itaca, ale lui Iason și ale argonauților; Moby Dick și pâna la mitul *Samcăi Samadiva* sau *Avestița aripa Satanei*, de la cetatea Vicinei, situată, se pare, la Păcuiul lui Soare, ca să semnalăm doar câteva. În confruntarea lor cu apa, cu mările și oceanele lumii, popoarele din spațiile marine au creat mituri. Dacă s-ar întocmi o mitologie a apei din începuturi și până azi, am avea una dintre cele mai vaste, cuceritoare și nemuritoare opere.

Noi ne referim la miturile din deltaic, spațiu în care omul *ară* și *lucrează* apa ca pe ogorul care îl hrănește. La o încercare de clasificare tematică a mitului în deltaic, observăm că foarte multe se grupează într-un fel de mit tutelar și o mitologie a apei în care se înscriu componente categoricale precum: semne, mitosemne, logosemne, logomagii și limbaje, toate etape premergătoare mitului.

**Samca Samodiva, Avestița, Aripa Satanei** – Este cel mai tulburător mit din zona sud-estică a deltaicului și vom zăbovi cumva lângă acest mit dunărean. La poalele podișului Oltina, în mijlocul unui braț al Dunării, se află Insula Păciul lui Soare. Unii istorici sunt de acord că aici s-ar afla misterioasa cetate a Vicinei. Legenda spune că o ființă mitologică, *Samca Samodiva*, un amestec de zână și dragon subacvatic, stă de strajă și astăzi în adâncuri, pentru a apăra cetatea Vicinei, înghițită de apele Dunării. Vicina, cetate bizantină, ar fi fost construită între anii 971–976 de trupele împăratului Ioan Tzimiskes, și ar fi avut o suprafață de cinci hectare. Ziduri de piatră masive, înnisipate în bună măsură, vorbesc despre ingenioasa tehnică a constructorilor bizantini. Surprinzător, vechiul port se află azi în mijlocul insulei. Cu sute de ani în urmă, s-ar fi produs o încălecare a plăcilor tectonice, astfel că, unde a fost cetate, acum e apă, și unde a fost apă, e un petec de pământ pe care unii îl numesc „paradis”. Se zice că într-un an, când apele Dunării scăzuseră mult din pricina secetei, comandantul punctului de frontieră de aici ar fi văzut, din elicopter, acoperișurile Vicinei, întâia mitropolie a Țării Românești. În 1968, Nicolae Scarlat, un arheolog subacvatic amator, echipat cu un costum de scafandru sofisticat, ar fi coborât până la înălțimea acoperișurilor mitropoliei, și ar fi reușit să culeagă unele probe: aur de 24 de carate. Dar, curenții puternici și somnii uriași care stau adunați acolo, Cerberi credincioși ai mitului Vicinei, s-au abătut asupra scafandrului temerar, care a fost scos din apă cu fracturi multiple, acestea provocându-i ulterior moartea. La începutul anilor '90, insula a fost inclusă în Rezervația Biosferei Delta Dunării. Vicina rămâne un mit ce pare nedescifrat încă. Istoricii de seamă consemnează înființarea la Vicina a unei arhiepiscopii către finele secolului al XI-lea, care la 1250 depindea de Patriarhia de la Niceea, iar în 1261 de cea de la Constantinopol. În anul 1340 aflăm, dintr-un document, despre „smeritul Mitropolit al Vicinei și prea cinstit Macarie”; iar la anul 1359, „Preasfințitul Mitropolit de Vicina, chir Iachint” este numit „arhiereu al întregii Țări Românești”. Între anii 971–972, împărații ai Bizanțului au construit pe insulă cetatea Vicina, în scopul reinstaurării puterii lor la gurile Dunării de Jos. Ruine ale fostei cetăți se văd și astăzi, dar cea mai mare parte se află sub apele fluviului și se arată doar în verile secetoase, când apele scad și scot la iveală urme ale fortificațiilor și chiar scheletul unei corăbii din vechime (13).

În satele din deltaic, Samca era spaima femeilor lehuze; se credea că le chinuie la naștere și le omoară pruncii. Motiv ca lehuzele să se poarte curate, în rugăciune, spre a fi ferite de Samca.

**Cel-din-baltă** – De regulă denumirea i se atribuie Satanei care, în credința deltaicilor, ar trăi în mlaștinile bălților, chiar ale Dunării. Când treceam Dunărea înot și ni se puneă vreun cârcel, ne mușcam limba și

spuneam repede o rugăciune, terminând cu formula *piei satană!* Uneori durerea de cârcel era atât de mare încât bietul om, lovit de *Cel-din-gârlă*, se îneca. Se credea că l-a tras Satana de picior. Alteori credeam că în marile anafoare, vârtejuri ale Dunării, ori ale bălților, roiau *cei-din-gârlă* sau *cei-din-baltă*, și dacă nimereai într-un astfel de anafor, vârtej de ape, cu siguranță te înecai. O variantă a *Celui-din-baltă* întâlnim în *Lostrița*, povestirea lui Vasile Voiculescu, magistrul al miraculosului magic. Aici, diavolul, numit „dracul din baltă” e întruchipat de o lostriță uriașă care ademenește multă lume, pescari iscusiți, copii neștiutori care, furați de strălucirea lostriței, se îneacă pe rând în apele Bistriței. Ca și în *Cocorul alb*, excelenta povestire magică a lui Fănuș Neagu, în care cei îndrăgostiți de Maud, întrupare a unei Iele, mor pe rând. Magicul din povestirea voiculesciană culminează cu înecul lui Aliman, cu lostrița în brațe, în apele involburate ale Bistriței.

**Caloianul** – Mitul Caloianului este o practică magică de combatere a secetei, ritual de invocare a ploilor, ca și *Paparudele*. Are loc în a treia joi de după Paști. Atunci ne formam *ceata* și fiecare primea un rol: noi, băieții, ne ocupam de *facerea* din lut a Caloianului, de înhumare și deshumare, de preoție și de darea pe gârlă; fetele îl *îmbrăcau* în coji de ouă. *Făptura* astfel întrupată, sub forma unui mic idol, împodobit cu flori și coji de ouă, o *îngropam* într-un alai mortuar, de regulă într-un lan de grâu, orz sau secară. Acum intrau în scenă bocitoarele, preotul și groparii. La trei zile îl dezgropam și îl purtam pe ulița satului, cu un *preot* în frunte, urmat de alaiul bocitoarelor care îl boceau:

*Caloiene, Ene, trup de cocon-ene, te caută maica prin pădurea deasă, cu inima arsă, cu mâncarea-n oală, cu pâinea în poală. Caloiene-ene, trup de cocon-ene, ia-i cerului cheile, fă să curgă ploile, curgă ca șuvoaile, umple-se pâraiele printre toate văile, umple-se fântănila, să răsară grânele, florile, verdețele, să crească fânețele, să crească copilele, mândre ca zambilele, etc. (14).*

Îl boceam până ajungeam la Dunăre. Aici îl sacrificam a doua oară: îl făceam fărâme și îl aruncam în Dunăre. Odată încheiată ceremonia, ne adunam la casa uneia dintre fete unde avea loc pomana *Caloianului*. Aducea fiecare ce avea: ouă, cozonac, pască, friptură de miel, plăcinte, alte bunătăți, la care invitam și unele mame. Important este că *mitul Caloianului* nu a fost uitat în deltaic. În satele riverane fluviului se practică și azi. În anul 2020, la Școala Gimnazială „Nicolae Grigore Mărășanu”, structura Țăcău, sub îndrumarea doamnei profesoare Petruța Cain, elevii au reinterpretat mitul *Caloianului* și l-au prezentat pe pagina de Facebook a școlii. În *Comedia valahă*, vol. 1, *Iubiri și Martiraje*, se află *Balada Caloianului*, o reluare a martirajului Cristic, cu simbolistică de rit inițiat, dramatic, cu plurivocitate arhaică și de substrat. Iată un comentariu al doamnei Ștefania Mincu despre

acest ritual: „*Balada Caloianului, alegorică, încheind prima parte a Comediei, evocând ritual și textual crearea omului din lut și apă, devine în viziunea lui Nicolae Grigore Mărășanu efigie arhaică a lui Iisus Hristos, Caloianul nostru ar fi un Hristos dunărean, dacă vrem, conjugat și cu mitul autohton al „mesagerului” trimis la zeul suprem, potrivit spuselor lui Herodot, despre geți*” (15).

**Paparudele** – Cunoscut și practicat era și mitul *paparudelor*, rit magic tot de invocare a ploilor. Grupuri de fecioare îmbrăcate sumar, cu pletele despletite, încinse cu ramuri de salcie, cu coroanițe din ramuri și frunze verzi pe cap, umblau pe ulițele satelor, dănțându liber, în prima joi de după Paști, dar mai ales vara, în timp de secetă, pentru a invoca ploaia. Noi, tinerii, le întâmpinam cu vase cu apă, ele fugeau, noi le alergam și le udam până la piele, într-un fel de spectacol păgân, invocând cerul să trimită ploile peste țarinile în secetă, cântându-le:

*Paparudă, rudă, / vino de te udă, / ca să cadă ploaie, / să curgă șiroaie, / Paparudă-rudă, / vino de te udă / cu galeata-leata / peste toata ceata; / cu ciubărul – bărul / peste tot poporul. / Să dea Doamnel, ploaie, / să curgă șiroaie / să umple pâraie, / țarina să-nmoaie, / să ude livezile, / să crească cirezile / să ne crească roadele, / să sporească boabele, / în spicele grâului, / peștii-n apa râului etc* (16).

După terminarea ritualului, paparudele însoțite de noi, feciorii, mergeam împreună la Dunăre, ele intrau în apă, își lepădau așa-zisele haine din frunze, se spălau și se îmbrăcau cu haine albe, curate. Desigur, descoperim în acest rit de invocare a ploilor, semnificații și simboluri mult mai adânci, de purificare, pe care autori ca Mircea Eliade, Romulus Vulcănescu, Tudor Pamfile și alții le descriu în operele lor.

**Faraoancele** sunt duhuri, făpturi ale adâncurilor, imaginate ca femeipești, cu părul lung, cu solzi, pe jumătatea de dinapoi a trupului, și coadă de pește, ocrotitoare ale râurilor și bălților în care sălășluiesc. În timpul zăpoarelor tata spunea că au buit peste țarini *faraoancele*, în învolburarea apelor el văzând danțul nebun al faraoanțelor.

**Sirenele** sunt făpturi ale mărilor și se întâlnesc mai ales în poveștile marinarilor. Ele cântă frumos și-i ademenesc pe marinari spre înec; vezi patimile lui Ulise, din Odiseea.

**Știma apelor** – Se crede că, în timp de secetă, trei nopți la rând cere cap de om. O astfel de *cerere* era percepută ca și în mitosemnul *Mugetul Sudului*, un fel de jertfă. Localnicii de pe malurile fluviului cred că atunci „gârla cere om”. În astfel de momente nu trebuie să te apropii de apa în care sălășluiește Știma, deoarece există pericolul să te apuce de mână sau de picior și să te tragă în adânc. O descriere mai completă aflăm la Tudor Pamfile, în Mitologie românească (17), cât și la Romulus Vulcănescu,

în Mitologie Română (18). Știma apelor am întâlnit-o și în *Zâna lacului*, povestire a maestrului Mihail Sadoveanu: „O îngânare melodioasă, de-abia perceptibilă, se auzea pe lac. Un cântec simplu, monoton, dar depărtarea, ecoul iazului, lumina albă a lunii, îi dădeau un farmec adânc. Îndată mă gândii la Știma apelor” (19).

**Ielele** sunt tot spirite feminine, numite și zâne, rusalii sau drăgaice. În deltaic se crede că au, ca și parcele, rol în stabilirea destinelor umane. Ielele sunt ca niște fete frumoase, umblă goale, în cete impare, de câte cinci, șapte ori nouă. Stau pe lângă lacuri, bălți, privaluri, canale și-i adastă pe acei oameni care umblă singuratici prin bălți. Pe care uneori îi pocesc și despre care se spune că au fost pocți sau loviți de iele. În satele din deltaic există credința să nu dormi în pragul casei ori în drum, că te nimeresc și te pocesc ielele. O descriere a ielelor o face Fănuș Neagu, în povestirea *Cocorul alb*, a cărei acțiune se petrece în fostele Bălți ale Brăilei. Una dintre iele se transformă într-o femeie frumoasă, Maud, se alătură unui grup de bărbați, lucrători în Insulă, aceștia se îndrăgostesc pe rând de ea și dispar toți pe rând, în mod misterios (20).

## O mitologie a peștelui

Sub formă simplificată, pe alocuri prelucrată și întregită cu informațiile noastre din deltaic, prezentăm o parte din documentarul părintelui Silviu Cluci, referitor la simbolistica și folosirea cuvântului Ihtios/Pește la nivelul limbii și la modul în care subconștientul colectiv operează cu reprezentări ihtiologice, în diverse culturi.

**În creștinism** – „IHTIS era pentru primii creștini un acrostih, prescurtare formată din componentele inițiale, într-o frază sau un cuvânt, al grecescului ΙΧΘΥΣ (ICHTYS) Iesus Christos Theou Yios Soter: în care (Iota (I) este prima literă de la Iēsous, adică *Iisus*; Chi (CH) este prima literă de la Christos, care se traduce prin *Uns*; Theta (TH) este prima literă de la Theou, grecesul pentru *Dumnezeu*; Ypsilon (Y) este prima litera a cuvântului Yios, grecesul pentru *Fiul*; Sigma e prima literă de la cuvântul Soter, care înseamnă *Salvator*.

Din punct de vedere astrologic, creștinismul corespunde Epocii Peștilor. De la nașterea lui Iisus până astăzi, ne aflăm sub semnul bimilenar al Epocii Peștilor. Vreme îndelungată creștinismul a avut ca simbol central Peștele. Într-un fel, acest simbol este rezumatul doctrinei creștine și este prima mărturisire de credință a creștinilor. Iată câteva dintre ipostazele acestui simbol:

– Semnul peștelui prezentat din profil a fost numit de primii creștini *Peștele lui Iisus*. Simbolul se întâlnește în catacombele romane, multă

vreme locurile reuniunilor de taină ale creștinilor. Simbolul peștelui îl întâlnim și în evangheliile după Luca, Matei și Ioan, în care Iisus folosește cei doi pești pentru a hrăni o mulțime de peste 5000 de persoane.

– Chemându-și ucenicii la apostolat, Iisus li se adresează astfel: *Veniți după mine și vă voi face pescari de oameni!* Iisus asemănă Împărăția Cerurilor cu un năvod plin cu tot soiul de pești. Aici peștele simbolizează mulțimea bunătăților cerești.

– Simbolul creștin îl întâlnim și în perioadele de post, când Biserica Ortodoxă acordă, așa-zisa, *dezlegare la pește*. La sinodul de la Soborul Ecumenic Trullan, (Quinisext sau al cinci-șaselea), anul 692, sfinții părinți au interzis alegoriile, inclusive cele cu pești, considerându-le „imagini pentru copii”, care doar te aduc în fața lui Hristos, spre deosebire de imaginea veritabilă a lui Hristos. Astfel, cu trecerea timpului, s-a ajuns ca simbolul principal al creștinilor să nu rămână nici corabia, nici peștele, nici mielul, ci însuși Iisus Hristos răstignit pe cruce. **La egipteni**, când apare împreună cu Osiris, zeul vieții de apoi, peștele simbolizează reîncarnarea sau forța vitală; în compania zeiței Isis, zeița magiei, vieții și căsătoriei, armoniei matrimoniale și fidelității față de soț, peștele apare ca simbol al fertilității. Pentru că depune multe icre, se crede că peștele este simbol al fecundității. Iar în plan cosmic, mai este asociat cu Soarele sau cu Luna. **În mitologia indiană**, peștele (matsya) este unul din avatarurile lui Vishnu, ipostază majoră a lui Dumnezeu. El îl salvează de la potop pe Manu, fiul lui Brahma, zeul Creației. **În mitologia chineză**, peștele este simbol al norocului. În combinație cu cocorul, el devine simbolul longevității. **În astrologie**, Peștele este una din primele vietăți arhetipale, fiind una din primele forme de viață din mediul acvatic, unde se crede că ar fi apărut prima oară viața. Zodia Peștilor este ultima din zodiac, fiind așezată înaintea echinocțiului de primăvară. În vis, peștele prevestește noroc, bogăție, dacă este pescuit sau văzut. Dacă visezi mai mulți pești la un loc, înseamnă că vei avea parte de un venit mare, în plan financiar. Dar dacă e mort sau scăpat din mână, prevestește dezamăgire. **În arheologie**: în urma săpăturilor arheologice pe vechile situri creștine din primele veacuri, la Potaissa (Turda, în Ardeal), s-a găsit o piatră prețioasă de onix, pe care este sculptată scena Bunului Păstor, purtând pe umeri un miel; în stânga este un copac cu două crengi înclinate deasupra Păstorului, iar pe o ramură se află o pasăre. În dreapta e o corabie din care cade un om în apă. În jurul corăbiei se află criptograma IHTIS – nume dat lui Iisus, prin asociere cu minunile Sale: pescuirea minunată, înmulțirea pâinilor și peștilor, alegerea primilor apostoli din rândul pescarilor. **În gândirea metaforică românească** simbolistica peștilor e omniprezentă. Gândirea metaforică se reflectă la nivelul cuvintelor și expresiilor. Mai mult, metafora peștilor se așază chiar la temelia limbii: Mă întorc cât ai zice pește! /

Peștele de la cap se strică. / E aceeași mâncare de pește. / Asta e altă mâncare de pește. / Tace ca un pește! / E mut ca un pește. / Se zbate ca peștele pe uscat. / Se simte ca peștele în apă! / Înoată ca peștele în apă! / A ieșit la...pescuit! (cineva care a ieșit la agățat). / Sunt sub protecția unui pește! (a unui proxenet) / S-a terminat în coadă de pește! / Au lăsat-o în coadă de pește. / Asta e țara lui Pește!” (21).

Dar celebru rămâne totuși *Peștisorul de aur*.

## Simboluri mitologice ale peștelui în deltaic

**Peștele-negru** este unul dintre miturile peștelui prezente în deltaic. Îl invoc de timpuriu, într-un poem din volumul de debut, *Insula*:

*Femei cu trup de apă coboară, trei, spre fluviu! Acolo, unde cântă fiica mea, preafericită fiica mea din adâncuri, a Peștelui-negru soție, preafericită fiica mea!* (22).

Este mitul unui pește-monstru, cu răsfrângeri dintr-o arhaică mitologie a basmului, în care balaurul apei cere să i se ofere în fiecare an, spre hrană și jertfă, o copilă frumoasă. Cu un astfel de monstru, mamele, din satele înșirate de-a lungul malurilor Dunării, îngrozite după fiecare înec, își speriau odraslele să nu mai meargă la scăldat, înecul fiind drama cu cea mai mare frecvență întâlnită în spațiul dublei răsfrângeri. Uneori, astfel de legende și mituri erau scornite de cei mari, de părinți, spre a ține în frâu odraslele neascultătoare și pe cei prea încrezători în forțele lor, în confruntare cu mânia fluviului. Mitul era amplificat și ținut în permanență și de semnul sonor *Omm*, auzit vara, spre seară, ieșind din Dunăre, despre care tocmai am vorbit. Fragmentul poemului citat face trimitere la esența jertfei, care este și esența mitului *Peștelui-negru*.

**Omul-pește și omul amfibie** – În balada *Terente*, aducem în poezie *omul-pește*. Pentru a scăpa de poteră, haiducul se scufundă în adâncurile bălții, trece în alt regn, capătă puteri magice și se preface în *om-pește*:

*Acolo, în anafoare, strâns în bundă, se scufundă Terente, în rece undă, cu trestie naltă-n gură - sfântă cuminecătură, să scape de glonț, de ură, de potera paciaură. Prin trestie el trăgea guri de aer. Respira. Duhul apei se mira, crapul îl înconjură, somnul îl adulmeca, avatul îl îmboldea, racul mai că l-ar mușca, dar nu-i stârv, e altceva. Terente, de-nfometa, om-pește se prefăcea, aripă din braț făcea, printre trestii înota, prin cotloane scotocea, cu melci cruzi mi se hrănea, cu scoici și cu raci bătrâni, Doamne, patru săptămâni* (23).

Iar în balada *Chira Chiralina*, ne întâlnim cu *omul-amfibie*, în cântul în care frații Chirei, răpită de *harapul buzat cu solzii pe cap*, îi aud strigătul, sar în Dunăre, înoată pe sub apă, ca *oameni-amfibie*, iar când obosesc vin



din urmă trei leviathani, îi iau pe crupele lor și-i aduc lângă caicul arapului, pe care îlucid:

*Și cât Chira plânge, strigă, rău se frânge, smucește să scape din gheare arape, vaierul ajunge la frați, pe noian: la Stan și Drăgan și la Gorgovan. Care, urgisiți, parcă otrăviți de-a Chirei chemare, cu alai, cu surlă, se aruncă-n gărlă, ca peștii înoată pe sub val, prin zloată, pe Chira s-o scape, țeasta să îi crape pajerei feline care, dulce pradă, în gheare o ține.*

*Și când goana-i curmă, ajutor din urmă, dintr-un mit ce scurmă, vin fârtată ceată - trei Leviathani. Vin din reci adâncuri, neumblate crânguri de ape, pe unde sfântul Ochi pătrunde să le afle urma. Și ca frați de cruce cu cei trei fârtați, pe viață legați, cu Stan și Drăgan și cu Gorgovan, vin acu-n răscruce și dau să-i apuce, pe crupe să-i urce. Cu aripi perlate îi iau trei pe spate și-i aduc aproape de caic, pe Chira, răpita, s-o scape (24).*

În multe alte poeme ne folosim de semne, mitosemne, mituri, practici magice, conferindu-i poeziei metafizică și mister. Sunt răsfrângerii ale unui orizont temporal inconștient, în lumea reală. Dar, prezente în folclorul deltaic sunt mai ales legende și miturile cu **Somnii uriași**.

**Somnul din cambuza Barabaftei**, fostul monitor turcesc *Lufti Gelil*, scufundat de un artilerist român la Ghecet, pe Dunărea Veche, în Războiul de Independență din 1877. Ani la rând mitul a stat pe buzele brăilenilor. În cartea sa, *Brăila*, Petre Pintilie stă de vorbă cu moș Avram Babușcă, poreclit *Șchiopul*, omul căruia monstrul din pântecul *Barabaftei* i-a scurtaț un picior încă din copilărie. Se vede că, asemenea șerpilor, monștrii apelor se reped la picior mai întâi, la călcâiul lui Ahile: tatăl meu a fost înhățat de picior, moș Avram e mușcat de picior, și tot de picior e mușcat căpitanul Ahab, de monștruoasa balenă albă, în prima lui întâlnire cu ea, în tinerețe, când i-a răsturnat barca și a plecat cu piciorul în gură. Fapt ce l-a determinat pe Ahab să se imbarce, căpitan, pe o balenieră și să plece în urmărirea monștruoasei balene Moby Dick. După lungi căutări o găsește, o ucide și se întoarce victorios. Și pentru că suntem la capitolul literatură, nu putem să nu amintim de un alt monstru de apă, cel din povestirea *Pescarul Amin*, de Vasile Voiculescu, peștele uriaș care dărmă gardul pescarilor și în răbufnirea apelor și a peștilor își găsește sfârșitul și pescarul Amin.

**Somnul-cizmar**, *capturat* de brigada de pescari a tatălui meu. Lovit de unul din pescari, ca să-i curme puterile, pentru a fi scos mai ușor și fără pericole din năvod, somnul a lovit cu coada, a răsturnat barcazul și i-a înhățat tatălui meu piciorul stâng. Norocul lui, că a fost încălțat cu cizme lungi, din cauciuc, și în timp ce somnul trăgea de picior, pescarii din echipă l-au prins și ei de mijloc, trăgându-l spre ei. Doar așa tatăl meu a reușit să-și smulgă piciorul din cizma de cauciuc și totodată din gura somnului,

salvându-se. Somnul uriaș însă a scăpat și s-a tot dus cu cizma în gură, iar în memoria colectivă a rămas cu denumirea de *Somnul-cizmar*. Iar tatăl meu a rămas desculț de un picior, dar cu el întreg.

**Somnul din Japșa din Crivăț** – Cu fiecare zăpor de primăvară, japșa din Crivăț era umplută cu apă până la doi metri adâncime. Când apele se retrăgeau, la Dunăre apărea o frunte de dig. Spuneam că „apa s-a tăiat la gârlă”. În japșa, apa și peștele rămâneau însă tot anul: mană cerească pentru rațe și găște; dar și pentru noi, copiii, pentru că lacul devenea un fel de *baltă – școală* în care învățam pescuitul cu plase și *hodoroabe*, niște coșuri fără fund. Într-o seară, când rațele au venit la boabe, mama a observat că nu ieșeau la număr; ba, mai rău, cu fiecare zi se împuținau. Urmărind zile la rând ce se petrece în apa din japșa, a observat cum o namilă de pește se repede după rațe. Tata a văzut și el *balaurul* și a înțeles că e vorba de un somn care, rămas în japșa și nemaiavând hrană, s-a dedat la rațele și găștele de pe lac. Împreună cu un vecin, l-au prins, l-au adus la mal, sub privirile mele mirate, și l-au cântărit: peste 35 kilograme.

**Leviathanul** – Mai târziu *monstrul* din Japșa din Crivăț mi-a sugerat titlul antologiei *Leviathanul*, Editura Grai și Suflet/Cultura Națională, București, 2004. Dar mitul *Leviathanului* este omniprezent în poezia mea: *Golful leviathanilor*, *Călătorie în memoria leviathan*, *Răpunerea Leviathanului*, *Chipul din apă*, altele, și simbolizează duhul tutelar al lumii adâncurilor, al forței oceanului, înrudit cu mitul chitului lui Iona și al îngerilor căzuți (*helipot*). Are însă interpretări și simboluri multiple, comentate de unii critici: „*Emblema tutelară a acestui univers liric este leviathanul, care trece aici printr-o sensibilă metamorfozare. El nu mai este biblicul monstru marin, ci „zeu al tăcerilor sacre”, simbolizând erosul răzvrătit împotriva oricăror adversități celeste. Emblema circumscrie fidel lirismul specific lui Nicolae Grigore Mărășanu, care își află în exaltarea senzorialului cele mai proprii accente*” (25).

Cercetați din alt unghi, vom vedea că și peștii au *sentimente*, iar uneori chiar plâng: nu demult, cercetătorii de la *Quartz* au studiat șase grupuri de pești din specia *danio rerio* și au constatat că *peștii au sentimente; răspund la stress printr-o febră emoțională* (26).

Iar eu îi cred: faptul mi-a fost confirmat cu 35 de ani înaintea experienței cercetătorilor de la *Quartz*, de comandantul unui pescador românesc, intervievat într-un reportaj, reluat în volumul de proze *Geamandura*; mi-a mărturisit că, la o toană, după ce a tras năvodul din mare, unul dintre peștii nimeriți pe punte avea lacrimi în ochi. „Înseamnă că peștii plâng, când sunt prinși sau sacrificați?”, l-am întrebat. „Sunt convins că minunatele vietăți, *mute* pentru noi, plâng, în felul lor, când sunt prinse, ori sacrificate”, mi-a răspuns *Lupul de mare*. „Am văzut o astfel de minune cu ochii mei și nu

numai eu, ci întreg echipajul aflat în preajmă; astfel că nimeni nu-mi poate spulbera convingerea că peștii plâng...”, „Și v-ați schimbat atitudinea față de pești, după această *descoperire*?”, am mai întrebat. „La pescuit n-am renunțat; este meseria din care trăim; dar am devenit mai *uman* cu ei, în gesturile noastre prădalnice”.

### XIII. MAGIE DELTAICĂ

Prin excelență, spațiul deltaic este și un spațiu magic. Fabulos și magic. Vraja peisajului, efectele luminilor și umbrelor, cețurile lănoase, unele fenomene ce nu pot fi explicate la un timp dat, creează viziuni, viziunile repetitive ori persistente creează mituri și magii. În niciun alt spațiu nu există mediu mai propice dezvoltării magiei, cum există în deltaic. Ai impresia, și probabil nu este numai impresie, că tainele și spiritele ascunse ale bălții, morganele, ielele, știmele și vâlvele, muma-pădurii, tiriplici și fauni ies din bârlog și fac un salt în lumea reală, să populeze imaginația omului din bălți. Când trăiești într-un spațiu într-atât de tainic și complicat morfologic, agresiv prin învăluire, înfricoșător în jocul umbrelor și penumbrelor de sub magia Lunii, de liniști, tăceri profunde și răscolitoare, de început de geneză, de furtuni, zăpoare și înecuri, nu poți rămâne insensibil la presiunea forței lui magice. Magie bogată și cumva târzie, față de alte spații, pentru că, prin izolare, magia s-a manifestat și a rămas ca permanentă în percepția omului din deltaic. Observând-o în secole, percepută uneori ca ostilă, alteori prietenoasă, omul și-a tâlmăcit izvorul magiei în practici și povești cu personaje fabuloase, blânde și rele, plâsmuiri și duhuri, vrăji și descântece, folosind, într-un fel de artă suprarrealistă, un os de baghiță ori de cal, un craniu de lup, o gheară sau pană de pasăre, zoototemuri, amulete, toate izvorâte direct din mediul ambiant. Asociate cu ierburi și plante cu efect terapeutic, analgezic, somnifer, au fost folosite în magie. Provocând o resuscitare a energiilor latente din om, au vindecat boli, au revigorat bolnavi, binefacerile lor așezându-se temeinic într-un subconștient păstrător. Ele nu sunt mai de combătut, prin producerea unor efecte benefice, decât o baie într-o apă sărată, o împachetare cu nămol tămăduitor, o muzică stenică, o apă pe care o bei, pentru că *face bine* etc. Să ne înțelegem: nu pledăm pentru rămânerea omului la nivelul de gândire al descântecului. Dar în timpuri primare, revolute, magia terapeutică a însoțit omul din deltaic în drumul său spre emancipare, spre căutarea altor adevăruri și a jucat rol important și benefic în devenirea sa.

## Spirite și personaje

**Muma-pădurii** este invocată în deltaic la tot pasul și se poate ivi din stufărișul bălților sau din întunecimile pădurii. Este imaginată tot ca o creatură malefică, bătrână hădă, urâtă, cu părul lung până la pământ, sperietoare pentru copiii bălților. În copilărie, am avut de-a face de multe ori cu Muma-pădurii, mai ales pe când tatăl meu m-a lăsat, pentru mai multe zile singur, în bălți, să păzesc pepenii dintr-o bostană. Mai mult, despre spaimile acelor nopți de coșmar și alte spirite malefice ale bălților, veți citi mai jos. Până atunci, să mai spunem că, în comunitățile din deltaic, *Muma-pădurii* se folosea și ca etichetă severă lipită de fruntea unor femei urâte, rele și, la fel, ca ironie, cu iz antinomic, cumva oximoronic, de felul: „Frumoasă, ca o Mumă-a-pădurii!” O descriere mai completă a personajului întâlnim la Romulus Vulcănescu, cât și la Tudor Pamfile (1).

**Vâlve și Spiriduși** – Și, iată, cum luptam noi, copiii din bălți, cu vâlve, spiriduși, tiriplici, birlici, tricolici, barbă-coți și alte spirite rele ale pădurii: într-o primăvară, tatăl meu, împreună cu alți săteni, au deștelenit un iezec sec; l-au arat și au semănat pepeni. În albiile secate ale unor iezere, pământ virgin, se obțineau recolte nebănuite de mari. Când pepenii au ajuns cam cât pumnul, a apărut pericolul să fie ciobiți de ciori, mâncați de iepuri sau mistreți. Așa că într-o zi, în ciuda împotrivirilor disperate ale mamei, tata mi-a spus să urc în căruță și m-a *plantat*, ca pe o sperietoare, în bostană, să alung prădătorii. Aveam zece ani. Fiind cel mai mare dintre cei patru feciori care mi-au urmat, tata mă lua cu el în bălți și mă iniția în cele mai diverse treburi, unele destul de riscante, ori chiar periculoase. Cu patru stâlpi de salcie mi-a construit un pătuleț înalt de vreo trei metri, cu două *etaje*, să nu mă atace mistreții. Pe pătulețul de jos stăteam ziua și mă feream de razele arzătoare ale soarelui; pe cel de *la etaj*, aranjat ca un fel de pat, cu *saltea* din fire de papură verde (mirosea frumos, a proaspăt și curat), acoperit cu câteva țoale aduse de acasă, dormeam noaptea. Dormeam e un fel de a spune, că la zece ani, singur, în inima bălții Brătculeasa, la vreo opt km de sat, numai de somn nu-mi ardea mie. Ziua trecea cum trecea: mai făceam o plimbare prin bostană, să constat starea pepenilor, mai citeam dintr-o carte, mai ciopleam o creangă de lemn verde să-mi meșteresc un fluier, mai exersam, nu la pian, ci la o frunză de salcie tânără, timpul zilei se scurgea. După ce se lăsa întunericul, însă, începea *filmul* și, din cauza spaimelor, muream și înviam de mai multe ori pe noapte. Sub lumina Lunii, umbrele copacilor se transformau în căpcăuni, vâlve și spiriduși; alte umbre se întrupau în Muma-pădurii, pitici, birlici, tricolici, tiriplici și barbă-coți. Toți și toate forfoteau în desișul pădurii, la nici șapte pași de pătulețul meu, dând năvală spre mine. Alteori, lumina Lunii, în mișcare, schimba forma umbrelor și imaginam că-s năpădit de alte jivine. Spectacolul macabru din lumini și

umbre era amplificat de sunetele ori de cântecul unor păsări de noapte: cucuvele, buhe, ciuhureți, guguștiuci. Țipătul unei astfel de păsări, în miez de noapte, era un stilet înfipt în inima mea de copil, care și așa de abia mai bătea. Spaima nu mă lăsa să adorm decât spre zori, când bacia își începeau treburile la stânilor din jur și păstorii își porneau turmele la păscut. Auzeam clopotele la gâtul batalilor, îndemnul mocanilor și pocnetele de bici. Atunci, încălzit de primele raze ale soarelui, adormeam. Acum, când încerc să descriu acel spectacol terifiant, fantomele cu care luptam noapte de noapte, peripețiile lui Harry Potter îmi par o palidă poveste de horror. Și iată fructificarea, târzie, a tulburătoarei mele experiențe de bostănar:

*Bostănării năuce, în iezere secate, vărsau potop de pepeni, ieșite vai din minți, iar noi, copii cu trupul în coacere, cucernici, juram să fim o vară mai harnici, mai cumiți. Noptam, întru vghere, pe nalte, moi, cerdacuri și noaptea lungă spaimă în suflet îmi turna, când din păduri spectrale de sălcii mustăcioase, o bufniță, lung vaer, spasmodic mă chema. Credeam, în rugul nopții, că vine către mine pădurea, o armată de umbre slute, reci, și căutam prin ceruri o stea să mă păzească de Mumele-pădurii pornite pe poteci. Într-o adâncă febră luptam pe podul Lunii cu mici, imaginare fantome călărind, până când raza caldă a soarelui, bălaie, vițel scaldat în aburi sosea, sublim colind. Cu turme în invazii pluteau prin rouri bacia și liniștea foc sacru de spaime mă spăla. Mă destrămam în zorii de izmă, dulce taină, și auzeam cum miezul vârgașilor roșea. Cu pepeni copti, în luntre afunde pân' la uzne, pe fluviul de ivoriu pluteam, îngeri în ham, și auzeam din cosmos un zvelt galop de aștri, atomii apei line din unde-i ascultam. În borduri cu parfumuri de lemn ce sângerează în dinți de ferăstraie, sub lacome securi, scânceau nevolnic valuri tăiate de carene și mă durea ecoul rănitelor păduri. Vâsleam, purtam barcaze cu pepeni cât obuzul spre un oraș ciclopic, cu trup tentacular, și dispăream în fluviul cu ape moi, involte, arzând, pură magie, spre Logosul primar! (2).*

**Pătrunderea cu cuțitul în vârtej** – În unele colectivități din deltaic, cum era a noastră, exista credința că atunci când se iscă un vârtej, mică tornadă, în pulberea drumului, e semn că în acel vârtej e un joc, ori o luptă între două spirite rele, de regulă diavoli. Și de vei pătrunde cu un cuțit în vârtej și vei ieși cu el plin de sânge, rezultă că ai ucis diavoli. Magia pare desigur emanată de o gândire naivă, primitivă, dar împreună cu celelalte mitomagii, semne și mitosemne din care emană lupta cu *Cel-rău*, cu *Cel-din-baltă*, întregesc inventarul mitologic și dau statura unei gândiri magice a omului din deltaic. Iată cum transferăm noi o astfel de magie în literatură, în sonetul ce urmează:

*Crește-n mânia drumului vârtejul, o vijelie, arbore de praf! Leagă-mi de gleznă, Elvi, un canaf, că se întrântă mugurul cu vrejul. Astupă-n horn, proptește-n ușă grinda că, de ne prind, ne-nvârt ca pe mosor. Rămâi! Eu ies*

*cu ei să mă mășor, în țâfna dintre Scylla și Caribda. Mugurul suie! Vrejul cade numa! Din trânta lor moartea adună stol. Tulbură apa ingeru-n pristol, betegi și orbi se-aruncă-n ea întruna. Nu te-ntrista de sânger cu taifunii, nu poți lega furtunile în funii (3).*

**Uciderea șarpelui** – Alungat din Grădina Raiului, omul crede că Șarpele e vinovat de coruperea Evei, de a fi gustat din pomul oprit, motiv pentru care părinții săi biblici au fost izgoniți din Rai. Iar omul a fost trimis în marea lui *cădere*. Drept răzbunare, omul va ucide șarpele ori de câte ori îl va întâlni. Dar deși capul șarpelui va fi strivit, coada lui va muri abia după apusul soarelui, sugerând cât de grea este lupta cu *Cel-rău*. Iată magia transfigurată în poezie:

*Înspre salcia iudae, prin zăpoare înotând, trec turme de șerpi, puhoai, cu șerpoaicele plângând. Plânsul pare a fi fluier, fluierul e parcă vaier, se adună șerpăraia, se înnoadă ghem și caier, se îmbaie-n spume roșii, se-mpreună, se încing și, ca din supuse ceruri, pui de șerpi pe lume ning. Fug spre grinduri, de zăpoare, smulși din cuiburi, sângerând. Eva plânge că o doare acest apocrif colind. Și când văd că-n preajmă nu e nice mal și nice grind, urcă-n salcia iudae și ciorchini de crengi se prind. Trec în luntrea mea sireapă și ce văd nu pot pricepe. Văd pe cer și văd pe ape șarpele ca o pecete. Mâniat că-i ațin cale, cu venine-n spic m-alungă. Eu prind iute toporișca, Toporișca Mânălungă și încep să tai blestemul de la cap și de la coadă. Dar, ca în apocalipsă, șerpăraia iar se-nnoadă. Și când văd că apa-i sânge, mă opresc adulmecând. Aud șarpele din mine suspinând în pieptul stâng. Și-mi atâră de cingătoare, ca trofeu trimis de Sus, coada șarpelui adamic, biruit abia-n apus (4).*

## **Meșterul Zumbarlai, magiciana Istina și puterea magică a descâtecului**

Meșterul Fănică-țiganul era singurul potcovar din toată Balta Brăilei; tată a cinci copii, toți școliiți, trecea drept țigan cu ștaif și cu orgolii. Era primul băltăreț care avea patefon și radio. N-a mai apucat timpul televizoarelor că precis ar fi fost primul și cu televizor. În incinta ogrăzii lui, într-o devălmășie înfloritoare, rugineau, risipite și vraiste, fiare de tot felul, peste care plutea, ca o plavie întinsă, un miros păstos, cu buchet de foale încinse, mangan, nădușeală de cal și copită arsă, de îți mutau nările din loc. Cât meșterea potcoavele, două baroase, al lui și al fiului său, Țiți, înflorite la muchii de atâta război, loveau aprig și pe rând, și ritmic, fierul, pe o nicovală îndărătnică, din care se degaja un sunet metalic, vaier al materiei încinsă de foc, ce făcea aerul să vibreze în jur. Și, ca tabloul lui Hefaiostos să fie complet, o melodie oablă, despre un meșter Zumbarlai, ieșea guturală

dintr-un patefon dogit, se îngâna cu vaierul nicovalei și lovea auzul ca o coadă de drac. Spirit iscoditor și inventiv, într-un timp meșterul Fănică a lăsat potcovitul cailor în seama fiului său și, cum băltăreții n-aveau unde măcina, s-a apucat de meșterit o moară. A făcut rost de un cazan de locomotivă, el știe cum, de două pietre de moară, de alte piese și într-o zi a pornit moara. Băltăreții nu mai plecau prin satele cu mori, departe, în câmpie, la Piua Petri, ori Cilibia, să macine grâu, orz sau porumb. Acum aveau moara la marginea satului, dinspre biserică. Din potcovar, meșterul Fănică devenise morar. Și, acoperit de praful de făină, din tuciuriu devenise omul cel mai alb. Moara lui a durat ani buni. Până când pietrele s-au tocit, cazanul a început să răsufle, iar morarul a îmbătrânit. Pe Țiți, feciorul morarului, nu-l mai interesă moara și căută cu privirea în viitor: din potcovar a devenit tractorist, meserie la modă. Băltăreții au rămas iar fără moară. Iar, după moară, meșterul Zumbarlai a mai încercat o scorneală; ce-i drept, nu de greutatea morii, ci una mai ușoară: să instaleze o linie telefonică între vecini; la început între câteva case, apoi să o extindă. N-a mers. Era un *Zumbarlai*. Porecla i se trăgea de la cântecul ce răsuna toată ziua din placa de patefon dogit, în ograda sa, vraieste, printre fiare, foale și potcoave de cai morți. Nu ne despărțea de habitatul lui insolit decât o vatră de casă nefolosită, încât auzeam foarte bine cântecul din camera în care îmi pregăteam lecțiile. Suna așa:

*Foaie verde-a dorului, / Zumbarlai, zumbarlai, meștere, / N-am o scară să mă sui, Zumbarlai, zumbarlai, meștere, / Sus, în slava cerului, / Zumbarlai, zumbarlai, meștere, / Să dau drumul dorului, / Zumbarlai, zumbarlai, meștere! Pe fața pământului, / Zumbarlai, zumbarlai, meștere, / Că pământu-i jinduit, / Zumbarlai, zumbarlai, meștere, / De fetițe de iubit, / Zumbarlai, zumbarlai, meștere! (5).*

Meșterul Zumbarlai n-a mai apucat să facă și o scară la cer. Dacă mai trăia, cu siguranță ar fi încercat să o facă și p-asta.

\*

Dar dacă meșterul Fănică devenise celebru, chiar și în iarba fiarelor, nevasta lui, *coana Istina*, nu dorea să fie mai prejos: era magiciana băltăreților! Venea să-i pună ventuze tatei, alteori să i *le taie*, treabă de chirug; să-i descânte vreuneia dintre cele trei surori: de friguri, de frică, de dor nestins, ori de dor de ducă. Mă așezam lângă magiciană și eram numai ochi și urechi la *ce* și *cum* face și la *ce* spune. Ce spunea nu prea înțelegeam; bolborosea cuvintele încet, la ușa plitei, să nu priceapă cei din jur; că, dacă descântecul se spune cu voce tare, nu are leac și nu alungă beteșugul din corpul bolând. Mă fascina însă ceea ce vedeam că face și cum face coana Istina. Topea cositorul într-un ibric așezat pe jar, își rostea



descântecul într-un mod solemn și, când cositorul clocotea în ibric, îl turna într-un vas cu apă rece. Efectul era terifiant, magic! Urma un fel de explozie, ca la lansarea unei rachete interspațiale; un sfârâit puternic și un nor de aburi se ridica spre tavanul camerei din magia țigăncii! Mă afluam parcă în fața celebrului Merlin ori a altui mare vrăjitor, ori alchimist, încercând formula aurului alb. Inimă de piatră să fi avut și tot te dădeai bătut, copleșit, de magia Istinei. Turnat în apa rece, cositorul topit se spârgea în zeci de fărâme, care, în viziunea vrăjitoarei, luau chip de animale, reptile, păsări de pradă, pești, oameni etc. Figuri și forme bizare, semne și mitosemne, pe care magiciana le interpreta în fel și chip. Meșteră mare, magiciana Istina lucra cu semne și simboluri, un fel de semiotică păgână, arhaică, de dinainte de cuvânt, cu care înminuna totul în jur. Și, în timp ce cositorul sfârâia în ibric, aburii se ridicau în tavan, brațele îi gesticulau în aer, ca niște liane negre, ceva ceva tot reușeam să rețin din bolboroseala descântecului:... *și așa cum se topește cositorul la para focului, așa să se topească răul din...* (urma numele descântatei). Și, când bolnava se întrema, ceea ce deseori se întâmpla, din spaimă, frică sau emoție, vestea se ducea ca glonțul în satele din jur, sporind faima vrăjitoarei.

## Zoototemuri

**Osul de baghiță** – completa instrumentarul magicienilor din deltaic. Când un pescar, ori alt om găsea în baltă, de regulă pe malul iezelor, o parte din ciocul pelicanului (de sus sau de jos), o lua cu el, acasă. Omul credea că un astfel de os are puteri și proprietăți protectoare, terapeutice, magice. O astfel de credință se întreținea ca un fel de respirație. Erau zoototemurile. Tatăl meu a adus un astfel de os și l-a dăruit descântătoarei Istina: își pregătea în el descântecul; în partea concavă a ciocului de pelican înghesuia cenușă, ierburi, ardei roșu, uscat la streășina casei, tămâie, peste care așternea vraja logosului ei secret. În final ardea acel compost. Fumul înțepător, mirosul, ritualul, cu mișcări largi ale brațelor, cu plimbarea osului de pelican prin aer, ca o candelă aprinsă, peste creștetul bolnavului, cu forma lui ciudată, exercitau asupra celui descântat, chiar și a celor din preajmă, efectul magic, surescituau în cel suferind energii care de cele mai multe ori îl revigorau, ori cum spunea magiciana, „îl puneau pe picioare.”

Tot zoototemuri erau **Teasta de lup și de cal**, folosite de deltaici tot în scopuri magice. Când pescarul sau păstorul găsea în bălți un astfel de zoototem îl lua acasă, și unul și altul, îl spălau și-l înfigeau în parul unui gard al casei sau al stâniei, convinși că le apără casele sau sălașurile de duhurile rele. Și cum în vremurile acelea, în bălți existau mari și multe turme de oi, existau și cai și foarte mulți lupi, încât spre toamnă se organizau

vânători: veneau vânători de la Brăila, se strâneau de regulă la cârciuma lui Moraru și își organizau vânătorile. Noi, cei ce eram păgubiți de haitele de lupi, deveneam hăitași. Și cu câini, băte și zgomote scoteam lupii de prin bugeacuri și păduri și-i mânam în bătaia puștilor. Spectaculoase și sângeroase, aceste vânători m-au urmărit toată viața, dacă și astăzi îmi sunt vii în memorie. Iată cum le-am immortalizat în balada *Vânătoarea lupilor mauri*, dedicată tatălui meu, Bunea Chiriță Grigore, zis Scarlat.

*Iarna, când lunecam pe vitiori, pe gheața, o pupilă vineție, intrau în bălți prioci de vânători cu câini, cu puști, cu bărbi în țcălie și cu muniții să supui o țară!*

*Trăgeam în craci abalele și-afară ne îmbrânceam pe uși, proptiți în porți, beleam ochi mari la tragerea la sorți, să afle în ce codru fiștecare dintre pușcași intră la vânătoare.*

*Bolboroseau noroacele-n căciulă și doi gonaci, unul cam fonf de gură, îi îndemnau pe bravii vânători să tragă din căciulă de trei ori norocul hărăzit pentru vânat.*

*După ce sorții toți au vânturat, porneau în haite puști, ogari, gonaci, să scoată de prin codrii mei buiaci, lupii mauri, lunaticii lupi care ne mai rupeau beliții pe ninsoare câte-o junincă grasă în căpestre, păstrată pentru sora mea de zestre, de-o cuteza de Paști să se mărite.*

*Pe zare, sclipeau arme lustruite din mărcile Longines, și Kent, și Krupp, cu pat din os, cu țevi care se rup în două și în trei, fir-ar să fie! că pat și țevă intră-ntr-o cutie, de minunezi un stol de gură-cască. Ei aprinzând tutunul tot cu iască și cu amnar ca-n evul neolitic.*

*Aveam, drept măscărici, un paralytic puțin la minte și scâlâmb – să mori. El îi distra pe bravii vânători cu giumbușlucuri, tumbe, piei de pești, cu snoave și minciuni vânătoarești.*

*Spre prânz, când lupii suri dădeau năvală, împinși spre puști de zvelți copoi de gala și de gonaci cu mațele cârpite, puștile Kent și Krupp pândeau pitite, și când intra-n cătare lupul meu, vărsau din țeva morții plumbul greu, că ar fi dat un zimbru peste cap. Veneam cu care lungi, cu cai la trap, strâneau căpițe lupii căpcăuni, cu coame-n spic, roșcați, gălbui, ori bruni, și-i încărcam de-a valma ca pe saci.*

*Eu dam să plâng, tata: copile, taci! Că hulpavii ne-au rupt șapte mioare cu miel în pântec. Iar la Sărbătoare, când bacii toți juipoaie, taie mieii, tu prunc bălai nu vei pohti ca ei, când sânge cald va curge din muncel. Tot nu-nduram prădalnicul măcel, urletul lung al lupilor mauri, duh al demult temutelor păduri!*

*Lupii-i iubeam, nu și pe vânători! Că-mi jefuiau străbunele comori și ne-amăgeau cu trei cartușe goale, pe noi, cu umilința până-n poale.*

*Tăceau puștile Kent și Krupp; tăceau. Zarea vibra și codrii sângerău. Din laturi, împușcat sufletul meu gemea ca-n noaptea Sânt-Bartolomeu.*

*Duceam palma la ochi să mi-i astup, să nu mai văd nici vânător, nici lup. Nici tâmpi gonaci și nici ogarii supti. Copil de lup, gândeam, cum vrei să lupți cu cei ce arme Krupp poartă pe umăr? Tu, pui de lup, zănatice lup tânăr!*

*Scânceam mocnit. Rosteam o rugăciune. Tata fuma. Cerca să mă îmbune și-mi promitea o pușcă, una Krupp, când voi fi mare să împușc un lup. Dar cum să pot din mintea mea să rup căruțele cu puști, cu piei de lup; copoi schelălăind, ogarii supti? Bătrâne lup!, îmi zic. Cum vrei să lupți cu cei cu arme Kent și Krupp pe umăr?*

*O, lup cărunt, zănatice lup tânăr! (6).*

**Terapia ursului** – Țiganii-ursari băteau și satele bălților. Așezau cortul la margine, unde își țineau ursii legați cu lanțuri de niște plopi bătrâni. Mugetul fiarelor, supuse dresajului, se auzea până în inima satului, inducând un vag fior de teamă, reușind uneori să scape din lanțuri. De pe urma lor, ursarii trăiau cât de cât *comod*: spun *comod* că una e să bați într-o tobă, să îndrugi câteva vorbe, să tragi ursul de dârlog și, are-n-are chef, să-l obligi să *joace*, să aduni o liotă de gură-cască, și alta e să ari, să semeni, să prășești în arșița soarelui, să culegi, pentru a te hrăni. Dar, fiecare cu meseria lui. Probabil că nu e ușor nici să dresezi fiara codrilor și să o faci să joace după cum îi bate toba. În bălți, ursarii aleseseră loc de spectacol pe bătătura meșterului Zumbarlai. Că doar frate la frate trage. Aici aveau loc *ședințele de terapie ursalină*: cine suferea de șale, dar mai ales cine avea curaj, se lăsa *călcat* de urs, să-i îndrepte șalele. Omul se culca cu fața la pământ și, la îndemnul ursarului, eventual și la o înghioldire de ciomag, în caz de neascultare, bietul animal se lăsa ușor, cu greutatea lui de zeci, poate sute de kilograme, peste omul întins pe pământ, de-l făcea pe mușteriu un fel de foaie pentru plăcinte. Când ursul se ridica, se ridica și mușteriu dacă mai putea; dacă nu, îl ajuta ursarul, interesat să-i smulgă gologanul, și mai puțin interesat de sănătatea credulului tăvălit prin țărână. Iată cum am ridiculizat noi terapia ursului:

*Hei, țigane, baraglane, cu vrejul pe jos, nu pe grindă mă întindă ursul; e vânjos! Nu-s martirul. Coviltirul tremură în pari. Na trascău, reglează-i tirul, că-i vai de șalvari! Uite chelul, bea tembelul până la răsfaț. Ursu-mi sparge peronelul, dans, tango pe băț. Și îmi spurcă pălăria, strachina cu cheag. Gata, zice tont ursarul, te-am scăpat de lad. Ia-ți șalvarii, dă-mi biștarii, te-am turtit nișel. Poate scoți din pod vreo blană de ieduț, de miel. Mi-aș băga dânsa întrânsa când e iarna grea. Și mi-aș perpeli, bre, divla, hât, sub jagardea (7).*

**Terapii sacrificiale** – O mamă ține un prunc în brațe și îi cântă să alunge boala din el; un tată înalță gard din țepi de scaieți să nu pătrundă boala în casă; un alt tată spintecă porumbelul și îl așează pe pieptul copilului

în febre, să-i scadă febra; altul, cu inima împietrită ucide câinele, îi culege untura, o amestecă cu miere de albine și o oferă, ca leac, fiicei sale bolnavă de ftizie. Sunt terapii sacrificiale, jertfe întru salvarea vieților celor dragi! Le-am văzut, pe unele le-am practicat, asistându-l pe tatăl meu, în izolarea bălților de altădată. Nu le voi descrie, efectul ar fi șocant, calificat păgân, barbar, inuman. Dar să nu ne grăbim că, iată, călărețul coboară din șa, își suprimă calul și se *îmbracă* în cavitatea caldă, pentru a supraviețui unei nopți cu ger năpraznic. Sau vezi gesturile de azi: când o persoană își sacrifică un rinichi, o parte din ficat, un ochi, pentru a salva, prin transplant de organe, un copil sau un om drag! Sunt toate gesturi și terapii sacrificiale: când un organ sau o viață sunt sacrificate pentru salvarea altor vieți.

\*

Alteori, descântătorul din deltaic se folosea, în magie, și de puterea curativă a unor ierburi de leac, în combinație cu acizii din pântecul unor ierbivore, un fel de melanj curativ.

Acum când scriu, știu de unde venea leacul. Dar magia, metafizica descântecului aveau chichirezul lor; erau ideile purtătoare ale secretelor vindecării; făceau bolnavul să vibreze, să creadă într-o forță magică, supranaturală și, în cele din urmă, în vindecare. Misterul trebuia păstrat *strict secret*, ca omul să creadă în puterea magiei! Dacă ar fi fost dat pe față, magicianul ar fi *pierdut darul* descântecului; și ar mai fi pierdut *ceva* foarte important: prin concurență, avantajul meseriei.

Astfel, magicianul, descântătorul din deltaic proceda asemenea vechilor meșteri templieri, fără să știe de modul *organizatoric* prin care aceștia își apărau secretul meseriei, al breslei.

## O magie a timpului

**Bobul-zăbavă** – descântec practicat și de mama, cu boabe de porumb, fasole sau mazăre, prin care se credea că se poate afla zăbava, timpul, după care se va întoarce tata din bălți, ori de la lucrări mai îndepărtate ce necesitau lipsa de acasă pe multe zile. O aud spunându-mi: *tatăl tău se va întoarce curând, dragul mamei; așa îmi spun mie bobii: te uită, timpul stă într-un bob-zăbavă! Mai mult nu va dura.* Dar cine știe cât timp încape într-un bob-zăbavă? Că deseori *bobul-zăbavă* devenea atât de relativ și amăgitor, încât așteptam o zi, două, trei, alteori luni până ce tata se întorcea acasă. Astfel, timpul din *bobul-zăbavă* devenea pentru mine nu un instrument de măsurare a timpului, ci o închipuire pur elastică, nu de puține ori terorizantă prin așteptare și nesiguranță. Iar prin puterea descântecului, timpul impalpabil, nevăzut și nepercept senzorial, se prefăcea în ceva concret, material, în bobii

fermeceți care mă ajutau pe mine să învăț, să înțeleg și să ascult zăbava din lucruri; până când, într-o zi, mirifica zăbavă a pătruns în literatura deltaicului:

*Cade din cer în plină noapte, ploaie, furtună ce stejarii îi îndoie, îi smulge din stelară rădăcină. Lovește Zeu? Ne latră vreo jivină? Voi fi certat vreo valvă în pădure și stă la pândă, sufletul să-mi fure, să nu ajung cu lemnele acasă, să aprind foc pe vatra rece, joasă, unde măicuța dalbă țese, toarce, pâinea-n cuptor o coace, o răscoace, pân'va sosi feciorul drag cu lemne? Descântă bobi, deznoadă noduri, semne, dar nu se-arată niciun bob-zăbavă. Nu vine veste clară nici din slavă - să pară c-ar sosi fecior-acasă. În noaptea de catran, din iaduri scoasă, plouă cu foc și mă orbește focul. Cred că e joc, dar mă ucide jocul - că mă înec și mă sugrumă fumul. Iadul sporește, pierd în beznă drumul! Cu fulgere în ochi, un fel de zgură, caii obiți se-afundă-n arătură, trag carul vârful, un deal de lemne. Nu am la îndemână mitosemne să dibui orb ascunsul drum în noapte. Singur în trup! Zorii-s arpegii sparte, iar noaptea, cu o foame de jivine, mă rumegă, mă-ngiulgie în sine. Un gând veni, cum raza lină vine să-l poarte către oaze opaline, într-un deșert, pe cel pierdut de cale. Probabil, zic, sunt prăbușit în vale și, frânt, îngenunchez. Și rupt de șale, ca orbul pipăi clisa, ca nebunul, să văd prin palme, să descopăr drumul. Cât umblu eu de-a bușilea-n noroaie, prin frig, prin mâl, prin beznă și prin ploaie, un fulger lung se-aprinde în tărie. Zic: Domnul mi-a aprins în cer făclie! Sunt orb, dar văd! Chiar văd! Ce bucurie! La câțiva pași, în dreapta mea e drumul! Topitu-s-au din ochi bezna și scrumul. Am biruit, teafăr ajung acasă. Maica, în prag, învață cum să coasă o giulgie de purpur, pe-o copilă. O mică zână, rumenă, fragilă, ce-mi spală ființarea de jivine. Val de-ntunerice, zguri se rup din mine!* (8).

## Magia destinului

**Drăgaica** – În fiecare an, la 24 iunie, la ora tainică dinspre zori, ziua zorește din urmă și se îngemănează cu noaptea. Pepenele timpului crapă de prea copt și se împarte egal celor două surori, care din veac se alungă și se recheamă. Din chemarea și alungarea lor își crește miez veșnicia. A trecut solstițiul, a răsărit vara astronomică și, în caniculă, presentimentele mele adulmecă fiorul iernii. Dar malul verii este încă înalt și e gătit cu *drăgaică*. În tinerețe, când încolțeau întâile patimi, cinsteam frumos *Drăgaica*: plecam pe câmp, fete și feciori, să căutam floarea visului cu tulpina în patru muchii, înaltă până la subsuori, galbenă-aurie, cu parfum adormitor. Ne încărcam brațele cu floarea drăgăiciei și, întorși acasă, o dăruiam fetelor să o scuture în așternuturi. Patru nopți dormeau ele pe florea *drăgăiciei*, să-și viseze ursitul. Să simtă ori să presimtă o adiere a destinului. Altele, mai nerăbdătoare,

se așezau între două oglinzi în miez de noapte și așteptau să-și vadă ursitul răsărind din adâncul cristalului. După câteva ore de privit în oglindă începeau, cred, să aibă vedenii. Le mistuiau magiile și li se părea că dintr-un fel de apă a timpului se arată omul din închipuirile lor nevinovate. După optzeci și ceva de ani, mama mi-a mărturisit că într-o noapte de *Drăgaică* l-a visat pe tata. Venea spre ea dintr-un fel de păstaie a timpului, în straie albe, călare pe un cal alb. Într-o tăcere adâncă a trecut pe lângă dânsa și a atins trupul ei tânăr cu o floare de *drăgaică*. Un dulce fior a trezit-o din puterea visului și a început să țipe. Parfumul tare al florilor de *drăgaică* trăgea fetele către somn greu, scornea vise fantastice, închipuiri gingașe. În cea de-a patra noapte, fetele, numite acum sânziene, se adună la un loc și le roagă pe bătrânele satului, înțeleptele parce, să le tălmăcească visele. În nălucirea visului lor, mai totdeauna se făcea că urșiții eram noi, însurăței de mâine. Pe mine nu m-a visat nicio sânziană și am plecat să-mi caut norocul în lume. L-am găsit un timp, apoi l-am pierdut. Acum îl caut din nou. A înflorit drăgaica! Fetele care nu și-au visat ursitul, nici nu l-au văzut în oglinzi, mai au o nădejde: urcă dealul pietros și cu brațele înfășurate în crepdeșinuri roșii, să nu sângereze, culeg scaieții înfloriți. Îi tund, îi mângâie cu cântecul și descântecul, îi adapă cu boabe din roua visului, a dorului pățimaș și-i plantează în streășina casei. O noapte așteaptă. Zânele cele bune vin și zic: „Scaietele sânzienei Ileana să înflorească până la ziuă!” Iar fata-sânziană care, în zori, își va culege din streășină scaietele reînflorit, va avea noroc de un bărbat bun, de copii și de dobitoace. Fata, al cărui scaiete se va veșteji până în zori, va fi ocolită de noroc. Și o vor înunda tristețile. Va pendula mai departe între realitate și vis, între luciditate și reverie, între credință și eres. Și, neresemnată, va căuta să exceleze în alte virtuți.

A înflorit *drăgaica*! Shakespeare, îmi place să cred, în noaptea de *Drăgaică a dormit* pe flori de *drăgaică*, a visat și apoi a scris *Visul unei nopți de vară*. Noapte în care, ca și în noaptea de Sfântul Andrei, credeau țărani mei, ori poate doar cochetau cu un astfel de eres, că toate ființările, de la fluturi până la marile vietăți, căpătau *darul vorbirii*. Iar unii stăpâni de animale, căpătau și ei darul de a vorbi și a se înțelege cu dobitoacele. Unchiul Gheorghe Scarlat, zis Memet, de pildă, al cărui trup și al cărui suflet au fost tăvălite prin toate tranșeele Europei, în amândouă marile războaie, îmi spunea că el ar fi auzit, într-o astfel de noapte, boii vorbind la iesle: își bârfeau stăpânul, depunea el mărturie, că nu le aduce o junincă pentru împerechere. Deși nu era un lycantrop, am lăsat impresia că îl cred. Fabulația stimulează creația.

A înflorit *drăgaica*! Anul acesta, în prag de Drăgaică, am ieșit în câmpurile din marginea Bucureștilor și mi-au ieșit în cale un pogon de scaieți înfloriți, de un mov imperial, mistuitor! Am cules unul și i l-am oferit unei frumoase femei. Și ea, care nu fusese niciodată sânziană, cum nu are

nici streășină de papură ori de stof la apartamentul ei, l-a tuns și l-a așezat într-un vas de cristal, l-a stropit cu bob din roua visului și a așteptat cu înfrigurare o noapte. În zori, am văzut amândoi scaietele înflorit a doua oară. Alături, două raze de soare se îmbrățișau în limpezimea cristalului. Am tăcut frumos și am zis în gând: „Semn bun!” După o lună, ne așezam pe creștete cununiile. Eu cred că floarea aceea e încărcată de puteri magice. Se seceră grâul, sânzienele s-au gătit cu coronițe din spice pe frunte și a răsărit Crai Nou. Scaietele din adâncă mea închipuire se pregătește de o nouă înflorire, regenerare a firii, iar eu, în bucurie și uimire, mă trezesc rostind:

*În noaptea aceasta fetele satului / se privesc între două oglinzi. / Prin una din ele va trece bărbatul pe care îl cheamă în sânge. / Auziți, cum înfloresc în streșini scaieții ascunși / și norocul sub perini se-adună? / Când fetele vor trage zăvoare la uși, / voi porni năluca la drum / și-am să trec ursitoare prin toate oglinzile satului, / călărind pe un băț de alun” (9).*

**Lumânările de cununie** – Când nuntașii se întorc de la cununia religioasă, din biserică, lumânările cele mari, împodobite cu panglici, se poartă aprinse până la casa mirelui, unde continuă nunta. Se crede că o astfel de lumină le va asigura noilor căsătoriți o viață luminată, liniștită, în înțelegere și belșug.

**Ghicitul și mitul dintelui de oțel** – Ghicitul este mai mult un exercițiu de interpretare hieroglică și de fantezie, destul de răspândit și azi; este cumva asemănător cu citirea, interpretarea plăsmuirilor ce se formau la turnarea cositorului topit în apa rece, de magiciana Istina. Îl practică unele doamne mai *domestice*. Noi am descris magia ceștii cu cafea în balada: *Rigă din descântata cu safire*, din care rezultă și *mitul dintelui de oțel*: când un copil își schimba dinții de lapte, înainte de șapte ani, maica îi pune în palmă dintele scos, îl aduce pe prispa casei și îl îndemna să rostească de trei ori: *na, corbule, un dinte de os și dă-mi altul de oțel!* Iar, la a treia strigare copilul arunca dintele pe acoperișul casei, de unde, credea el, va veni corbul, îl va lua și-i va aduce, la schimb, un dinte de oțel. Redăm mai jos un fragment din baladă:

*Când la Vidin ne tocău beii și descâlceam noima ideii din descântata cu safire, să văd de mai avem oștire, să țină piept hoardei cazace, i-am zis lui Rigă-n ton de pace: Mărite, luminate Sire, cât eu descânt, să nu te mire de vei vedea semn pe menhire - trei vârcolace în nuntire: minciuna, jaful, și prostirea. Beii ne-au cam tocat oștirea și-acu' așteaptă să se zvinte sângele gros de pe vestminte, apoi să-nchidă-ncercuirea. Cam asta vrea să se înfire din descântata cu safire.*

*Rigă-ndeel gândi cuminte, apoi îmi zise: Ia aminte, dacă în noimă vezi un dinte, cât meșter mesteci în cuvinte, îl scoatem! Că n-or fi mai breze*

*pașalele pe metereze. Și îi lăsăm să sângereze trei zile-ntregi, pușcați de flinte, până un corb, hrănit cu linte, ne va aduce-n plisc alt dinte, răsmășerit de-un meșter faur. Canin din os de minotaur, ca să mușcăm mai cu putere din bașbuzuci și din himere....*

*Vezi mitosemnul din safire cum varsă foc peste menhire? Prezice alt fel de-ntocmire! Te uită, rupe-n lanț veriga! Prostimea-mpinge-n mâl cvadriga și Rigă-Cripto-Piatră-Tare e mestecat în malaxoare de dintele gloatei larvare! (10).*

## **Magia dezlegărilor**

**Scoaterea din fiare** – Se aplica surorilor și fraților lunatici, născuți în aceeași lună, chiar dacă în ani diferiți. Când unul dintre lunatici se căsătorește, se leagă de lunaticul celălalt cu lanțuri. Apoi, cel ce conduce ritualul pune o vergea de fier pe umărul unuia dintre ei, pentru identificare, ca la investirea cavalerilor Mesei Rotunde, ori ca în ritul masonic, și întrebă: „Vrei să te faci frate de cruce cu...se pronunță numele viitorului frate de cruce?” După ce a procedat astfel cu fiecare și a capătat răspunsurile, îi dezleagă de lanțuri și de destinul care i-ar fi așteptat. Se crede că dacă nu sunt *dezlegați* (scoși din fiare) și unul din ei ar păți un necaz, celălalt ar păți și el același necaz. Ritualul se repeta și când murea unul dintre lunatici, ca să nu moară și celălalt. Am participat la un astfel de ritual, în copilărie, când au fost scoase din fiare surorile mele Maria și Aurica, născute în aceeași lună și aceeași zi, dar în ani diferiți.

**Acoperirea oglinzilor** – obiceiul se practică de cineva care pierde un copil sau pe altcineva foarte drag. La Galați am stat în gazdă la o doamnă în etate, doamna Cocută, soția unui judecător, care își pierduse fiul, student la medicină, în București, într-o experiență tragică: viitor medic, dorise să cerceteze, în mod controlat, să înțeleagă și să descrie ce se întâmplă cu omul în procesul morții prin spânzurătoare. Mai cercetase experimentul, înaintea lui, un alt student la medicină, Nicolae Minovici, brăilean, al șaptelea copil al familiei Ștefan Minovici, fratele celebrului Mina Minovici, dar lui îi reușise. Nicolae Minovici, personalitate importantă la vremea lui, s-a „spânzurat” de 12 ori prin autoștrangulare cât și prin modul clasic, cu funia, și într-o lucrare descrie stările prin care trece un astfel de osândit al soartei. Dar în cazul studentului gălățean Jan Cocută experimentul nu a putut fi controlat și a murit spânzurat. De durere, maica, ajunsă totuși la peste 90 de ani, acoperise cu pânză neagră toate tablourile și fotografiile de pe pereți, pentru a nu le mai vedea, deoarece îi produceau mari chinuri și durere.



## Magia alungărilor

**Noima piticului puricar** – Să alungăm puricii, primăvara, presăram prin paturi și așternuturi frunze de *măturică*, o plantă cu miros înțepător, cu efect asupra puricilor. Obiceiul se practica primăvara, spre Paști, când gospodinele faceau curățenie generală în case și gospodării. Dar cum planta anti-purice nu totdeauna avea efectul scontat, ca și alte gospodine și mama apela la o veche magie: copil, în fiecă primăvară, la întâi de martie, eram trezit din somn dis-de-dimineată și, fără de haine, doar în chilot, eram scos din cameră, prin fereastră, și în fugă dădeam de trei ori roată casei. La fiecare tură, când ajungeam în dreptul ferestrei, care rămânea deschisă, mă opream și strigam: *Martie-n casă!* Iar mama, din interior, prin aceeași fereastră deschisă, răspundea în dialog: *Puricii-n a șaptea casă!* Și astfel credeam noi că vom alunga puricii. Magia nu era *cușeră*, corectă, deoarece puricii fugeau de la noi, dacă fugeau, și năpusteau peste cei de la a șaptea casă. Dar, oricum ar fi fost, implicat total în practica magiei, aceasta a stat ascunsă zeci de ani într-un colț al memoriei și într-o zi a scos capul sub forma unei balade. Și cum fiecare dintre practicile magice avea o noimă, i-am zis *Noima piticului puricar*, un fel de extază fantastă:

*Cu ochii dați în mugur, ciulind urechi la șoapte, pândim: naște un puric șapte căței de lapte, cu ei să umplem sacul, să-i dăm pe la vecini, să nu guițe vidra de gălci la Cinzecimi. Stăm deci de veghe-ncalte să nu ne prade somnul. Păzim în somn trezia și în trezie, somnul, din somnul rațiunii alt puric să nu nască! De se va naște totuși și-o da să ne ciupească, pe noi de moț, pe dame de gambe, ori de...claiie, tocmi-vom puricarul, pe urde și mălaie, de-a roată bătăturii s-alerge-ntr-un picior și să deșire-n urmă magii de pe mosor. Apoi, călcând în dodii, desculț și gol de straie, bătând la-ntâi de martie sucala în vătraie, goni-va puricimea spre-al șaptelea vecin. Ei fug! El, gol, sub Lună, înstrună-n clavecin un heptaton nocturnic, o fugă centripetă, pân-cade în extază, ca negrul pe trompetă. Îi bubuie cu-arpegii – pecete-i este harul, fantast și noctambulic în gamă cu Imparul, cu bici de naftaline, desculț și gol pe uliți. Cu măturici de ghimpe și cu furcoi de turiți, să nu rămână dinte de puric beat de lene, pe sub dantele, tururi și cracuri de izmene. Cohorte bre de purici conduși de o flașnetă în heptaton nocturnic, în fugă centripetă, și-n fruntea lor, călare pe noimă duce carul, fantast și dat în tumb, piticul, puricarul! Urmă de alte noime pe jos, ori de-a-ncălare, ce-n veci rămân în tâlcuri închise și impare! (11).*

**Alungarea vârcolacilor de pe Lună** – În momente de eclipsă de lună, exista eresul că niște vârcolaci, spirite rele, mănâncă Luna. Atunci, ieșeam cu mic cu mare în mijlocul drumului, cu fărâșe și sucate, ne prindeam în cerc și băteam în aceste fiare să alungăm vârcolacii de pe Lună. Am participat

la astfel de ritualuri în copilărie, adunați pe buricul de teren viran dintre casa noastră și a meșterului Zumbarlai.

Dar toate tâlcurile acestor noime au rămas...*pe veci închise și impare.*

## Teofanii

**Plopii cu icoane și metafizica interdicției** – Am vorbit mai înainte de *Salcia cu icoane*. Până la îndiguirea bălților, lângă satul Cojocaru, în pădure, fremătau trei plopi cu frunza tremurată, împodobiți cu icoane. Locul intrase în mentalul colectiv cu denumirea *La plopii cu icoane*. Undeva, în romanul *Scaunul singurățății*, pomenește despre ei și Fănuș Neagu. Lipsiți de loc de închinare, cei așezați în deltaic, mai ales păstorii, am văzut, *înălțau* astfel de *biserici*. Într-una din documentările mele în Ardeal, am aflat chiar de o instituție a unor slujitori la astfel de biserici simbolice, instituție numită *popchii bradului!* Tinerii, care-și doreau unirea prin căsătorie, dar nu primeau binecuvântarea părinților, veneau în secret la brad, însoțiți de *preotul bradului*, și acesta îi cununa. Posibil, obiceiul să fi fost adus în deltaic de mocanii bârsani, ori de ciobanii săceleni. Ori poate așa era obiceiul în vremuri fără de biserici. Oricum, el trebuie să fie stră-străvechi; ne amintește de un obicei din istoria Indiei, unde dragostea și căsătoria erau îngăduite numai în interiorul castelor. Tinerilor care se iubeau, dar făceau parte din caste diferite, nu le era îngăduită căsătoria. Când totuși iubirea învingea interdicția, cei uniți prin dragoste erau alungați din castele respective, ajungeau la periferia societății, mâncau din vase ciobite, semn al disprețului, și erau numiți *ceandalas*. Dar ceea ce fascinează *La plopii cu icoane* e legenda lor: se spune că în preajma acestor plopi cu icoane, oierii îngropau banii obținuți din vânzări de animale, brânză, pește, cereale. Dacă banii erau îngropați de doi tovarăși, iar la dezgropare mergea unul singur, oricât s-ar fi ostenit acesta nu găsea locul unde comoara stătea îngropată. Când mergeau împreună, comoara se găsea fără probleme. Se spune că banii se îngropau și se dezgropau numai noaptea! Realitatea de la *Salcia cu icoane* și *Plopii cu icoane* ne mai amintește de o legendă descrisă de Philippe Walter, în cartea sa de *Mitologie Creștină*: în secolul al VII-lea un pelerin care trecea prin Evron aducea cu el de la Ierusalim o relicvă a Fecioarei Maria. Răpus de oboseală, pelerinul s-a așezat să se odihnească lângă o fântână. A agățat relicvarul într-un arbust de măceș din jur. Dar în timpul somnului, măceșul a crescut enorm și a ridicat cutia cu moaște foarte sus, încât pelerinul nu a mai putut recupera prețiosul obiect. Se crede că astfel, Sfânta Fecioară a dat de știre că vrea să fie cinstită în acel loc, prin ridicarea unei biserici, închinată ei, ceea ce s-a și întâmplat (12).

Din legendele de mai sus răzbate un fel de, să-i zicem, *metafizică a interdicției*. O forță, peste vrerea și puterea omului, veghează și lucrează din umbră la păstrarea jurământului, normei de morală sau de drept. În acest fel, metafizica interdicției devine tulburătoare și de temut.

**Darea pe gărlă a sfântului** – „Când veneau zăpoarele și inundau totul în cale, bunica paternă, vecină cu noi, arunca pe apa Dunării o icoană cu ramă de lemn, ca să poată pluti pe apă. Ritualul se traducea prin aceea că Dumnezeu, Iisus sau Maica Domnului, ori alt sfânt, de regulă sfântul pictat în icoană, era invocat să potolească zăpoarele. În 1965 când au venit apele mari în bălțile Brăilei, bunica a aruncat pe Dunăre o icoană cu chipul Maicii Domnului. Era o icoană foarte frumoasă, pictată pe pânză. Nu aveam cunoștințe despre obicei. Mai târziu, când am întrebat de icoană, am aflat cele relatate” (13).

**Azimele din valuri** – Pentru pomenirea celor înecați, cărora de regulă preotul nu le face slujbă, ca și celor ce se sinucid, mamele sau alte rude împleteau un fel de colăcei în formă de opt, în poemul de mai jos eu le spun *infinite*, le așezau pe un suport mic de papură, ca să plutească, înfîgeau în ele o lumânare aprinsă și le dădeau drumul pe fluviu, ori în cimitirul inundat. Am însoțit-o deseori pe mama la un astfel de ritual, pentru că aveam și noi înecații noștri.

*Voi oficia pentru martirii din Sud, căzuți pe drumul marilor gulaguri, într-o călătorie în transcendental. Jertfiți în lagăre de muncă, împinși cu puștile să oprească zăpoarele cu pieptul, smulși de tsunami, îngropați sub aluviuni de vii, de vii zidiți în taluzul Marelui Canal, sub fascine, ori în Marele Dig al Insulei cu douăsprezece închisori. Zidirea de vii fiindu-ne destinală precizie, mit și lumânare a izbăvirii. Cete de mucenici străbat purpura Sudului. Spre pomenirea lor femeile din Sud vin cu azime la maluri, înfig în ele stâlpi de ceară aprinsă și le dau drumul pe fluviu. Și fluviul arde ca o candelă cosmică (14).*

**Oul de leac** – Se credea că ouăle găsite în cuibare, în Vinerea mare, sunt bune de leac, vindecătoare, magice.

## O mitomagie a fecundității

**Mitul priapic** – Un mit care durează și se mai practică și azi, pe alocuri, mai ales luni după nuntă, de către alaiul de stolnici ce urmează să petreacă și ei a doua zi, este *mitul priapic*. Un mit despre fecunditate și fertilitate, învăluit într-o magie campestră, cu trimitere la virginitatea miresei, în prima noapte petrecută de miri. Se derulează luni dimineață, după nuntă, în drumul stolnicilor de la salon până la casa, unde între timp mirele și mireasa s-au retras, pentru prima lor noapte de dragoste. Un ritual colorat, gălăgios, aproape păgân. Stolnicii se îmbracă în straie rupte, în așa fel să li

se vadă anumite părți ale corpului, alții joacă o găină pe creștetul capului, iar altul, personaj nelipsit al alaiului, e deghizat într-un fel de personaj priapic, încins cu tot felul de obiecte simbolice, un morcov agățat de prohap, două mere străpunse de o sfoară, un clopot de turmă etc. Iată cum descriem noi un astfel de alai, într-un fragment din eseul *Luni, după nuntă*:

Toamna și-a umplut sânul cu daruri galbene și s-au înmulțit nunțile. Nuntașii au chefuit și ei toată noaptea. Au băut, au mâncat, de se făcuseră mormane de oase în jur. Spre dimineață, când s-au jucat darurile, noi, neamurile miresei, am plecat de la salon, cu socrii mici călare pe măgar. Muiera lui Niță, împielită, aprinsă de băutura, a îmboldit asinul sub coadă, să-l trântescă pe socrul mic, să-i rupă coasta din care creșteau *răsadurile* lui: Fira, Maria și Polimnia, frumoasele cherhanalelor. Măgarul a zvârlit cu picioarele de dindărăt, socrul mic a zburat prin aer, și când a ajuns cu capul în dig a făcut: hâc! Și atât. Soacra mică, încălecată mai lângă greabăn, a ajuns sub măgar și, prinzând măgarul de ureche, atât a mai apucat să strige: Măiculițăăă, doar ce l-am îngropat pe tata! Lăutarii cântau: *Cum se ține ea de om / ca omizile de pom...* Dar nici cheful, nici nunta nu s-au stricat. Socrul mic s-a ridicat din praful drumului, a luat-o pe soacra mică în brațe și au încălecat din nou măgarul. Alaiul făcea haz de solul priapic: cârmâz pe obraji, nas de morcov, făcăleț roșu spânzurat de prohab și coadă de vulpe atârând de dindărăt. Astfel gătit, îl mânam pe ulița mare și chiuim de mama focului. Când am ajuns acasă, la socrul mic, trei stolnici jucau pe bătătură, cu o găină albă deasupra capului, și cu cămașa miresei, cu trei pete de sânge, cusută cu arnici. Și peste toate aceste eterne nunți, nunta bărbatului și a femeii...(15).

**Ceasul-rău și Semnul-rău** – Se crede că dacă te culci în pragul casei ori în drum te vor poci duhurile rele, ielele nopții; îți strâmbă gâtul, gura, ochii. Momentul nefast fiind numit *Ceas-rău*; e *ceasul-rău* al timpului, momentul în care forțele răului lovesc. Poceala dacă se întâmplă, se-ntâmplă credem din varii motive: un curent, o răceală etc. În panoplia *Ceasului-rău* se așează și *Semnul-rău*. Din vechime există credința în *Semnul rău*. Eresul îl întâlnim în mai toată Valahia, chiar și la Curtea Brâncoveanului, apărut la nunta fiicei sale, Bălașa, descris de noi în *Balada Domniței Bălașa*, primul volum, *Iubiri și Martiraje*, din trilogia *Comedia Valahă*. La început apare un fel de magie cu fenomene cosmice: bătrâna cocârjată care aduce la masa lui Vodă un clapon, cocoș, cu fulgi pe el, ca prevestire a răului:

*Când mirii-s poftiți în casă, la aulica lor masă, soli și Vodă, împreună, Cain, cocoțat pe Lună, învârte în jur o coasă, prevestind vreme câinoasă... Și din cer trăznet detună! Ci ca molia din lână, tâmp năzare o nebună! O nebună de bătrână, cocârjată, semilună, hâdă, aducând în mână, pe o tavă de argintă, darul hărăzit de gintă – un clapon fript, cât un miel, cu tuleie,*

*fulgi, pe el, copt pe jarul din șopron, înfășat ca un cocon, adus lui Vodă, plocon! Apoi, cu salturi de broască, hidra cu ciuful de iască intră sub masa crăiască. De unde, mânca-o-ar frigu, cotcodace cucuriguu!*

Efectul *Semnului-rău* se arată devastator: *Pe meseni unduie lină o reptilă de venină și, ba fug, ba se închină, scuipă-n sân, sărută cruce, știi din moși că ciunăfaia doar nenorociri aduce – boală, chinuri, crudă moarte și pe miri îi va desparte. Și de îndată ce *Semnul-rău* avertizează, apare și *Ceasul-rău* în esența sa: *Și cum tontul, din hârdău scoate capul Ceasul-rău! Fiica mare, din Domnie, din senin draga se surpă într-un mal de nebunie! Țipă că i se arată sânge, scenă blestemată – Brâncovenii legați sul, duși în săbii la Stanbul, iar în urmă, Curtea toată, prinsă și decapitată!* (16).*

O astfel de mitomagie avertiza omul mai puțin informat de unele pericole, îl speria și-l făcea să se ferească din calea răului. În deltaic, deseori duhuri rele, personaje demonice se amestecau, se confundau, încât în cele din urmă li se reținea doar esența răului pe care ele îl produceau omului; *rău* combătut și alungat totdeauna prin formula magico-religioasă: *Piei Satană!* sau *Piei drace!*, însoțită de semnul crucii. Iar când semnul crucii era interzis, se făcea o cruce cu limba în cerul gurii. Satana fiind de regulă izvorul din care toate cele rele se trăgeau.

Ce rezultă de aici? Modul cum magia din spațiul dublei răsfrângeri s-a răsfrânt în viața oamenilor din bălți, dar și în literatura din deltaic. Cum a pătruns în sufletul poetului, ca primă răsfrângere, și s-a întors din nou, printr-o a doua răsfrângere, în spațiul din care s-a născut, transfigurată în poezie, întregind orizontul spațial inconștient din începuturi.

## XIV. LITERATURA

### Motto

„A căuta înseamnă a institui o lume;  
înseamnă a produce un Univers.”

Paul Valéry

### Limba neamului, o fericire perpetuă Un Babel balcanic

*(Capitolul se vrea a fi unul al efectelor celor ce s-au rostit până aici, în planul literaturii spațiului deltaic, cât și în cadrul mai larg al unui posibil model cultural).*

Se spune că spațiul Dunării de Jos, centru al deltaicului, este luminat de trei raze civilizatoare: a Bizanțului, a Balcanilor și a Occidentului. Factor activ de civilizație, de la toate trei razele a primit și către toate a livrat cultură – fie și dacă ne gândim numai la Școala scriitorilor patristici de la Dunărea de Jos, din începuturi cu orientare și direcție europeană. Toate neamurile care au vânzolit sud-estul românesc, deloc puține, au lăsat urme în deltaic: hrube, tuneluri, construcții și zidiri subterane, obiceiuri, credință, legende, port, dar prinusul se află în limbă.

În ținutul mai întins al Brăilei, dar mai ales în *cetate*, în laturile limbii române s-au vorbit, se mai vorbesc și azi încă multe limbi: greaca, bulgara, turca, armeană, italiană, franceză, rusa-lipovenească, ebraica, aromâna, albaneza (albanezul Naum Panaiot Vechilargi, cu statuie la Brăila, unde a și locuit, a creat primul abecedar al limbii albaneze și a fost magistrat al Brăilei). Între cele două războaie, la Brăila se tipăreau între 32–34 de ziare, unele în limbile de mai sus (1).

Multitudinea limbilor vorbite în urbea Brăilei, vatră milenară (la 1368, data atestării documentare, era demult întemeiată, urme ale așezării coborând până în neolitic), face din acest oraș un alt fel de Babel, un Babel balcanic. Dar dacă la turnul Babel s-au ales și despărțit limbile pământului, în Vavilonul brăilean sud-estic fenomenul se inversează: limbile nu se rup, nici se despart, ci se adună, cuibăresc, în parte *nuntesc* și ce rezultă se revarsă spre cele patru zări ale lumii românești, în unica limbă a neamului (2). *Toate*

*limbile au sunat aici*, spunea Sadoveanu. Astfel, Brăila, centru al spațiului deltaic, devine loc ales al Marelui Logos, pentru a scoate pui (a se pui!) graiurile și limbile pământului. O *răscruce vorbitoare*, spuneam noi, spre care au gravitat logosurile Orientului spre a se întâlni și încrucișa cu logosurile Occidentului. Din aglutinarea lor s-a născut frumoasa limbă a Valahiei sau, cum ne place să-i zicem, *Fericirea Valahă*.

Despre un astfel de miracol, al împerecherii limbilor, graiurilor, în *Babelul balcanic*, este vorba în multe balade din trilogia *Comedia Valahă*, cu precădere în *Dansatoarea*, *balada unei gene*, cât și *În răscrucea vorbitoare*:

*Ce osmoze! Ce tropare de Bizanț, de nunți impare, ritm, euritmii tătare, incantații din cabale, estomplate, long-nazale, bat dinspre Orientale! Le-am cules din ginți de graiuri, din povești de prin seraiuri, în gherghefuri de alaiuri! Hieroglife pe cojoace. Cea încolo, hăis încoace! Ca suveica am bătut Ibrailul de-am țesut! Vezi, cum țopăie în horă o vocală stavroforă? E fecundă, are pui și le picură pe limbă, har, năravul amăru. Apoi, puii prind să zboare în răscruci românoare. De unde, de dor, în toamnă, se duc pui, și se întoarnă pajeri grele de cuvinte. Înțelegi tu, om cu minte, 'ceste logosuri-cuibare? Cum din vechi graiuri valahe, contopiri, hârjoană brează, chichirez, pușchea pe limbă, Ibrailul decantează? (3).*

**Sau:**

*În raia de acadea, cu urdori de lifte-n ea, noima de sub feregea, strigă: Bre, mai acana, că plânge o dairea în călcâi de geampara! Îi dau hăț și-un tur deșiră geampara pe bătătură. Verbul meu, consoana lui se-mpreună, scot un pui, botezat, din gură-n gură, Ibrail de Vărsătură! Hieroglas de hierofantă. Hierodula, (ce infantă!), îmi corci nițel vocala cu un fel de ala-bala. Dar, aleasă din neghină, cu fes roș, cârmâz, carmină, se dă în raia regină! Scuipe-o, vlahule, te-nchină la hibrida belalină cu cincini noime pe tulpină! Că-ți dă zestre, gheb, turbane, zaiafeturi de consoane, limb, limbariță de iele, năravlâc de Dardanele, iamb, iambir, clamor de hogi, zvâc, diftongii pintenogi, I-bra-i-lul, așadar, fandăcsit, nimbat de har, ni-l lăsă a-be-ce-dar! (4).*

Limba făurită în Vavilonul sud-estic românesc este mirifică. Și de vom crede că Dumnezeu a împărțit fiecărui neam câte ceva din Logosul dintâi, pentru a-și făuri propria limbă, atunci trebuie să-I mulțumim pentru că din acest logos primar nouă ne-a dăruit miezul. Din el ne-am făurit limba pe care o vorbim cu toate frumusețile ei. Iar dacă vom observa *azi*, când avem acces la limbile altor neamuri, cât de bogată, încăpătoare și expresivă este *limba noastră*, cât de armonioasă, mistic-sunătoare și câtă bogăție semantică teaurizează în *ființa* sa, vom avea motive să fim fericiți. Limba neamului a fost liantul care a unit și a ținut aproape acest popor în cele mai tragice și

dureroase momente din istoria sa. De altfel, singura noastră fericire în veacurile care au trecut, în cel de azi și în cele care vor urma, a fost, este și va rămâne limba neamului. Limba neamului este o fericire perpetuă. „*Limba este locul de adăpost al ființei. În adăpostul ei locuiește omul. Cei ce gândesc și făuritorii de vers sunt veghetorii acestui adăpost*” (5). Este cel mai puternic argument care ar trebui să ne determine să o iubim și, mai presus de orice, să o apărăm, azi, când este agresată de aroganța snoabă, agramatism, semidoctism, neologisme folosite abuziv și anapoda, și de gravă, gravă incultură. Limba, ca mijloc de comunicare a ceea ce este cel mai ascuns în sufletul omenesc, dar și cel mai complex, gândul, este și depozitara propriei sale expresii, înnobilită în primul rând de sufletul ce o exprimă. În permanentă înnoire, vechi forme ale limbii, unele de frumuseți copleșitoare, se retrag din vorbirea curentă într-un subconștient păstrător. „*Cuvântul dus e-al limbii vremii duse, iar cel de mâine-așteaptă-o voce nouă*” (6). Din când în când pe poet, *făuritor de vers* și *veghetor de limbă*, îl apucă dorul de *cuvântul dus, de-a limbii vremii duse* și atunci plonjează în *adâncul păstrător*, ca pe un alt tărâm, ca într-o fântână unde stă în adormire o prețioasă comoară și o aduce la lumină, reînviind vechi expresii ale limbii. Ține de o nostalgie, o arheologie a logosului primordial să dăm cuvintelor sensul de început, încărcătura semantică primordială, când cuvântul avea chip de nou-născut, grație de fecioară și sunet de aripă de cheruvim în zbor. De unde, nostalgia? Prin îndelungă folosire, cuvântul suferă transformări sonore, răsuciri semantice, cumva se îndepărtează de origini. Golit de virtuțile esențiale de început, folosit deseori inadecvat, ajunge un *schelet* fără de seve, nu mai are sunet de harpă sacră, ci de gramofon dogit, iese din uzul limbii și se retrage în straturile de jos ale memoriei, într-un subconștient de Vezuviu inactiv. Într-o atare împrejurare, sarcina poetului este să recupereze, să revigoreze logosul pierdut, conferindu-i virtuțile dintâi, esențele, din care a fost izgonit. Mărturisesc o atracție înăscută pentru vorbirea veche, înțeleaptă a neamului și trăiesc mare bucurie când o descopăr. De la bătrâni satelor am deprins *cuvântul vechi*, aproape primar (vorbit în acele bălți protectoare, printr-un fel de izolare), a unui logos de început de lume, mustind de o semantică reavănă și clară precum cristalul. Este ceea ce am încercat să facem și noi, prin recuperarea *idiolectului brăilean*, în volumele *Îngeri și banjouri*, *Poeme desfrânate*, în volumul de sonete *Imparele* și, mai ales, în baladele din trilogia *Comedia Valahă*. Despre ce am reușit vorbește criticul: „*Nicolae Grigore Mărășanu reușește să intensifice actul comunicării poetice prin antrenarea idiolectului brăilean într-o probă agonală, de resuscitare acută a energiilor afective. Astfel, el este creatorul unui limbaj poetic propriu,*



care absoarbe și însușește specificul acestei zone literare, culturale și lingvistice (...) Mărășanu are proprietatea sa literară care se leagă de toposul acvatic, pe care numai el a știut să-l individualizeze și să-l transfere în textul poetic” (7).

În consonanță cu criticul de mai sus s-au exprimat lingviștii universitari Gheorghe Bulgăr, Pompiliu Marcea, criticii Constantin Crișan, Constantin Trandafir, Tudor Mușat, Viorel Coman și mai recent criticii Ștefania Mincu și Cornel Ungureanu, autorul *Geografiei literare a României*.

Într-un astfel de demers, logosul dintâi renaște din sine, răbufnește vulcanic, polifonic, meandric, magic și înmagiază cu o splendoare ascunsă, ca în *Eudaimonia/Fericirea Valahă*. Alteori, cuvântul capătă cu timpul o deplasare *centripetă*, adâncind semantica în sens imploziv. Înțeles și cultivat astfel în *rostire*, cuvântul se așează tot mai bine, temeinic, în propria sa esență, ajungând să evolueze de la forme și sensuri primare, la forme și sensuri elevate, de la o semantică sumară la o semantică polivalentă, la *plurivocitate*. Analizând poezia lui Georg Trakl, Martin Heidegger îi recunoștea acesteia caracterul plurivoc (*mehrdenting*) al limbii poetice; dar plurivocitatea, subliniază filosoful, trebuie să se adune într-o univocitate superioară, aceasta fiind condiția mării poezii (8).

*Poemul care azi ne-ncântă, mâine ne pare desuet. Că timpul în cuvânt lucrează. Iar dacă fost-a menuet, nu va fi azi recviem, odă, nici himeneu, pantum, epodă, că timpul în cuvânt lucrează. Un daimon-tartor și-un poet se-ntrântă-n logos. Și, discret, cu timpul vor să se împace, hlamide alte să îmbrace, memoriei să-i suie treaptă* (9).

Limba este un organism atât de viu încât dacă ai înregistra evoluția limbajului în timp chiar la propria persoană, ai putea constata că într-un fel vorbeai la tinerețe, în alt fel la maturitate, iar spre finalul *călătoriei* folosești cu totul alt limbaj. Deși aparent nimic nu pare a se fi schimbat în limbă. Dar schimbarea nu e neaparat în formă, ci în esența limbajului, în semantica sa și, mai ales, în *trăirea limbii*. În astfel de clipe revelatoare, logosul dintâi renaște și înmagiază cu o virtute ascunsă. Iese trezit, scuturat de zgură, dintr-o memorie adormită. Poetul e arheologul care curăță logosul de zgura memoriei și ni-l oferă, ca o nouă splendoare, prin Poezie. Iar Poezia devine astfel nu numai creatoare de limbă, ci și depozitara ei.

*Vavilonia* din baladele *Comedia valahă* vrea să semnifice o astfel de realitate: de istorie, credință, filosofie, religie, literatură, și mai ales de limbă.

Festivalul Poeților din Balcani, din începuturi gândit și organizat de trei scriitori brăileni, printre care și subsemnatul, desfășurat timp de unsprezece ani (2007–2017), perioadă în care Brăila a fost capitală a poeziei balcanice, își propunea să releve și un astfel de fenomen lingvistic.

## Instituții ale rostirii

Felul de a fi al colectivităților umane se percepe și după cum comportamentul indivizilor lor se răsfrânge în privirea celorlalți. O astfel de răsfrângere, percepere, creează atitudini. Iar atitudinile creează ad-hoc adevărate instituții, numite de noi *instituții ale rostirii*.

**Umorul** – În deltaic, umorul este una dintre importantele instituții ale rostirii, deseori realizat prin obiceiuri tradiționale: *gura lumii, ochiul satului, porecla, oleliile, strigările peste sat, fetele stătute, feciorii însurați de babe, jujăul*, altele. Toate cu rol justițiar, de sancționare a oricăror abateri de la normele sociale, de la moralitatea tradițională, de la credință și lege. În *Mioritic*, întâlnim astfel de obiceiuri umoristice, unele chiar pamfletare, dintre care amintim: *strigările peste sat, priveghiul cel mare, alimori, hodaițe, animolile, moreleuca, altele*. Dintr-un studiu semnat de Mădălina Sebe, aflăm că primul care s-a ocupat de aceste tradiții a fost Dimitrie Țichindeal, *Țichindeal Gură de Aur*, cum l-a numit pentru nemurire, Eminescu; apoi, Bogdan Petriceicu Hasdeu scrie despre Hodăițe și Priveghi – focul aprins de tinerii flăcăi în noaptea de *Lăsata Secului*, în jurul căruia se adunau și privegheau sub autoritatea unui vătaf, după care începeau să rostească strigări batjocoritoare la adresa fetelor nemăritate, bătrâne, a flăcăilor neînsurați. La astfel de obiceiuri se referă și Simion Florea Marian, iar Ion Căliman spune că strigările aveau rolul de a satiriza pe cei leneși, codași la muncile câmpului, fuduli, mincinoși, bețivi etc.

**Oleliile** – În *Spațiul Bărăganului* o astfel de sărbătoare nocturnă o aflăm în obiceiul Oleliilor, mai ales în celebra *Olelie* de la Afumați, dar și în alte sate din Muntenia sub denumirea de *Urălie* și *Urlălie*, iar Fănuș Neagu descrie un astfel de obicei în nuvela *Ningea în Bărăgan*, acțiune plasată în satul Suligatu, toponimie probabil inventată de scriitor, deoarece în tot Bărăganul nu știm niciun sat cu un astfel de nume. Iată cum descrie Fănuș Neagu acest obicei în nuvela menționată: „*De Lăsata-Secului (...) e obiceiul să se dea câinii în jujău, iar noaptea să se aprindă focuri pe movile și flăcăii să strige olelie, să strige adică numele fetelor rămase nemăritate și să spună lumii ce betesuguri au. Pe alocuri nu sunt iertate nici femeile cu bărbat, bănuite că ar călca strâmb*” (10).

Dar Fănuș Neagu a transfigurat artistic obiceiul și în alt mod, în piesa de teatru cu același nume: *Olelie*, tot un fel de strigare peste sat. Am văzut piesa, cu ani în urmă, la Teatrul Nottara. Ani în șir s-a jucat cu săli arhipline. În *Izma sălbatică*, carte cu și despre Fănuș Neagu, Editura Grai și Suflet/Cultura Națională, București, 2019, vorbesc despre ea. La rândul său, Marin Sorescu, alt mare scriitor, descrie obiceiul aproape în amănunt, în poezia intitulată chiar *La strigat*, apărută în volumul de poezii *La Liliaci*:

„În seara de *Lăsatul postului* se strigă în pumni, în tinichele, ori în niște mosoare lungi de pe Dealul Țiclonului. Sunt câteva cete de oameni, mai mult tineret, boraci, brocateș, ăștia care au chef de bazaconii și le convine să degere pe lângă focurile din boji. Răspund alte cete peste vale, de un kilometru, din Dealul Ungurencii. Se aude strigătura ieșind prin mosor, ca pe un tulnic:

– Aoleo-leo-leo-leooo...!

– Ce ți-e, măă?

– Mă trimise...!

– Cine, măăă?

– Lache a lui Pătru, împețit...!

– La cine, măăă?”

– La Frusina lui Coadă...!

Dar, explică poetul, Frusina lui Coadă era moartă demult.

Sau:

– Aoleo-leo-leooo, mă!

– Ce ți-e, măă?

– Au năvălit tătarii la a lui Cină!

– Ce vorbești, măă? Și ce i-au făcut, măăă?

– I-au luat țapul în robie.

Aici, în maniera sa de hâtru al umorului, poetul explică faptul că țapul lui Cină mirosea atât de urât că nici nu puteai să treci pe drum, prin preajma țarcului.

– Și ce-au mai făcut, măă, turcii?

– Nu turcii, tătarii!

– Totuna, măăă!

– Au spart la Leana lui Tufăriș și i-au luat cămeșile să le treacă printr-o apă!”

Acum, ne spune poetul, toate secretele ies la iveală ca untdelemnul, cine cu cine mai trăiește, povești cu ibovnici, certuri pe mejdine, tot ce a fost mai colorat în comună, de un an încoace. Apoi, cetele de strigători, înfășură cu fân spițele unor roți de car, le dau foc și le împing la vale. Iar sătenii din Bulzești stau pe prispa caselor și întreg satul gâlgâie de răs în fața unui spectacol aproape cosmic” (11).

În *Deltaic*, astfel de obiceiuri sunt mai estompate, dar nu lipsesc nici aici cu desăvârșire și le aflăm în instituții ca: *porecla*, *gura lumii*, *ochiul satului*, *jujăul*, altele. Sunt răsrângerii în sine ale unei interiorități colective. Efectul în astfel de cazuri este al unei vindecări morale.

**Porecla** – În deltaic umorul funcționa tot într-un mod ad-hoc. Puternică și mai prezentă era porecla. Seara, după muncile câmpului, dar mai ales în după-amiezile zilelor de sărbătoare, până nu începeau horele

pe malul Dunării, ne adunam, ne cățăram și ne bălăbăneam picioarele pe zăplazul cârciumii unchiului Gheorghe Moraru. Aici, într-un haz nebun, luam în derâdere bărbații leneși, bețivi, curvari, hoți, nevestele infidele, *rele de muscă*, fetele îmbătrânite și nemăritate, urâții și urâtele satului. Sus, pe zăplazul cârciumarului scorneam fel de fel de porecle celor luați în vizorul *Urzicii* noastre. Eram numiți *poreclari!* Unuia care încărunțise fără să se însoare îi ziceam *Călugărul*; altuia care pocea cuvintele și spunea *heaspă* în loc de viespe, îi lipeam pe frunte chiar cuvântul pocit: *Heaspă*; celui a cărui vorbire aducea cu mieunatul unei pisici îi spuneam *Pisică*; celui care mai mult mârâia de cât vorbea îi ziceam *Mârâie*; celui cât un cal de mare îi spuneam *Calu*; altuia care avea o talpă a piciorului cât o labă de urs și nu găsea încălțări pe măsura labei piciorului, îi spuneam *Lăbosu*; vecinului nostru care vorbea repede ca o pârâitoare de nu înțelegeai nimic din vorba lui, îi spuneam *Pârâială*; altul care fusese operat de gălci în tinerețe îi spuneam *Gâlcosu*; altuia cu o gușă de grăsime sub bărbie îi spuneam *Gușatul*. Chiar și noi, cei care îi parodiam pe ceilalți, intram în această *gură a lumii*, în vizorul acestui *ochi al satului*. Unul, subțirel și ascuțit la ambele capete, era *Limbricul*; altul mic și rău, cu părul zburlit, era poreclit *Bursucul*; cel cu o burtă ca de lehză era *Borțosul*; eu, slab și înalt în prima tinerețe, căpătasem, în pofida aparenței, în mod paradoxal și parodial, porecla de *Seosul*; adică cel gras, cu mult seu pe burtă; ceea ce era, se înțelege, o ironie, o *bășcălie*, deoarece pe atunci eram ca un țâr, iar porecla afirma o lipsă, o negație, cu efect antinomic. Ceea ce revela o inteligență aparte la omul bălților. Dar, se pare că porecla a avut efect premonițional, că se va împlini la maturitate. Ei bine, pe ei, pe noi, îi țintuiam și ne țintuiam în scornelile, poreclele, definițiile hazoase, obicei devenit aproape ritual pe zăplazul cârciumarului, și ne veseleam. Funcționam fără să ne dăm seama ca o *gazetă vorbită de umor*. Dar modul de a produce astfel de umor avea și urmări: când porecla ajungea în *ochiul satului* ori în *gura lumii*, dar și la urechea celui parodiat, abia dacă scăpam cu vreo chelfâneală, când victima reușea să pună mâna pe vreunul dintre noi. Rar, că eram în gardă mai tot timpul și ocoleam pericolele. Alte personaje deveneau celebre prin poreclă. Obștea nu-i mai știa prea bine după adevăratul nume, ci mai ales după porecla pe care *instituția* noastră reușise să le-o lipească de frunte. Se numeau cam așa: Vasile Nistor zis Pârâială; Gheorghe Scarlat zis Memet; Nicolae Nistor zis Călugărul; Marin Nistor zis Pisică; Ion Cristea zis Gurămare; Ioniță Ciocea zis Uriașu; Ion Nistor zis Mațegoale etc. Uneori astfel de porecle se menționau până și în actele oficiale, pentru că existând mai mulți săteni cu același nume, porecla identifica mai ușor și mai exact persoana. Astfel, poreclele deveneau cu timpul *renume*, precum în poezia lui Vasile Alecsandri, *Peneș Curcanul*: „*Ne dase nume de Curcani / Un hâtru bun de glume, / Noi*

*am schimbat lângă Balcani, / Porecla în renume!*” Alteori, ofențați de porecle mai usturătoare, apreciate de cei vizați nepotrivite ori exagerate pentru noi sau pentru rude, ne încăieram. Și cum încăierările aveau loc totdeauna la cârciuma lui Moraru, stârneam deseori certuri, dușmăniile între cârciumari. Că în centrul satului, la nici o sută de pași între ele, funcționau la mare concurență două cârciumi: a lui Gheorghe Moraru și a lui Gogu Atanasiu, grec, pripășit și îmbogățit în satele din bălți. Grecul, pentru a atrage cât mai mulți clienți la cârciumă, a-nceput să boteze, să ia de moț și să cunune cam jumătate din băltagani. Minte de grec, iscoditoare, inventivă, cu idei. Se zice că lui Ulise îi veni ideea Calului Troian, într-o zăbavă de război, când îl văzu pe un oștean, răpus de dorul copilașului de-acasă, ciopbind un căluț de lemn. Ulise, minte ageră, dă dimensiune ideii. Ordonă să se construiască un uriaș cal de lemn, în burta căruia se vor ascunde aheii. Când aceștia vor ajunge deodată cu calul de lemn în incinta cetății, vor aștepta să vină noaptea, vor coborî din burta calului de lemn și vor deschide larg porțile cetății asediate prin care vor intra armatele lui Agamemnon. Și astfel grecii vor cuceri Troia. De aici și zicala că lui *cutare* sau *cutărică* i-au introdus în intimitate *Calul Troian* sau *Cârțița*. Tot așa și grecul-cârciumar; tot cu un fel de *cal troian* reuși să devină nașul și cumătrul multor bălțareți. Îl concura pe unchiul Gheorghe, om de-al locului, și repede va cuceri *Troia* lui. Se va îmbogăți.

**Jujăul** – Alt obicei, renumit în spațiul bălților, era Jujăul. Obiceiul avea loc tot în preajma Paștelui. Se ridica o instalație înaltă, ca o spânzurătoare, din patru drugi de lemn încrucișate la capătul de sus, pe care se așeza un alt drug, care funcționa ca o grindă, din care plecau două fire de funie împreunate, legate la capătul de jos de o parte și alta a unei pânze de sac. Câinele era adus la jujău de către stăpân, ori era prins de flăcării satului, cu voia stăpânului. Era înfășurat în pânza de sac și câțiva fărtați începeau să răsucescă cele două fire de funie până sus la grindă; atunci, dădeau drumul câinelui, frânghia începea să se desrăsucescă din ce în ce mai repede, speriat câinele schelălăia, urla, iar când funia se deșira de tot, pânza de sac se desfăcea și câinele, scăpat din jujău, gonea ca din pușcă, amețit, împleticindu-se. De aici și zicala despre omul băut: „Merge ca scăpat din Jujău!” Se credea că un câine dat în jujău nu va turba niciodată. Obiceiul releva un scop terapeutic, preventiv. Jujăul era practicat mai ales de oieri; câinii le apărau turmele de lupi, numeroși în fostele bălți.

**Jocul și horele** – Instituții ale rostirii sunt și jocurile și horele, în care omul se rostește atât prin cuvânt, dar mai ales prin mișcare a corpului. În cazul jocurilor, cum erau *Călușul*, *Brăul*, *Bărbuncul*, *Cindrelul*, *horele*, omul se rostește prin dansul animat de strigături. Fac un salt înapoi, în timp, și în *salonul grecului*, la bal, privesc flăcării întrecându-se în jocul Brăului.

Tabloul este vibrant: sub luminile încețoșate ale unor lămpi cu gaz ori petromax-uri, viorile devin fulgere sonore, arcușurile se arcuiesc peste coarde, trupurile flăcăilor se scutură în tremur păgân, bățile în podele sporesc și, la un moment dat, trupurile rămân suspendate în aer, iar pentru o clipă *jocul* pare că învinge orice gravitație, ca în tabloul lui Henri Matisse, intitulat *Dansul*, în care dansatorii nu mai ating pământul. Fetele, cele mai băiețoase, se adună în spatele flăcăilor, formează un al doilea cerc și, contaminate de aceeași patimă, aproape păgână, îi urmează în freamătul zborului. Pe margini, copii și începători imită inițiații. Magia inundă asistența, în delir, iar dansatorii, într-un val de energie și virtuți, ating imponderabilul...

Alteori, astfel de imagini răsăreau pe grindurile bălților: mai tot timpul proptiți în bețele de corn, păstorii simțeau nevoia unei primeniri, a unei eliberări. Apropiu turmele și, cu ghioagele aduse în crucea frunții, încingeau *Brâul* sau *Cindrelul* – adus de peste munți de transhumanți. Proiectați pe fundalul unui cer senin, aproape ireali, păstorii aduceau cu umbrele unor dansatori păgâni, ieșite chiar atunci din smârcurile genezei. Redau un fragment din eseul *Luni după nuntă*, în care patima dansului ridică omul de la pământ, îl preface în pasăre și îl ajută să zbove:

„La șapte ani, le spun, purtam șoimul pe umăr, treceam fluviul înot cu o mână, în cealaltă țineam hainele, sus, să nu se ude, vânam vidra la copcă și crapul năpârlit la hodoroabe. Când nu mai aveam în ce aduna peștele, țineți minte?, legam cracii pantalonilor jos, la manșete, și-i încărcam ca pe desagi. „Așa e, așa e!”, strigă prietenii mei și își trântesc căciulile cât banița de pământ, mândri că am traversat astfel de întâmplări și, fiind și ale lor, iată, nu le-am uitat. Paharele cu vinul negru și gros se ridică de pe masă, ca stolurile de grauri din coapte podgorii, și se revarsă în delta gurilor arse de sete. Apoi, prietenul meu, Vasile al lui Pârâială, vestit jucător al *Brâului*, își prinde mijlocul în menghina mâinilor și, singur, ca solul plecat la Zamolxe, joacă și strigă: „*I-auzi Brâul trece râul și soarele coace grâul!*” Saltă un trup răvășit, rănit de voluptate, din care un dor păgân vine la suprafață și fierbe ca Dunăre în bulboane. Bate pământul cu patimă, ca pe un zeu sperjur, să audă până și cei îngropați sub bățatură, să audă jocul și patima lui. Și când dansul atinge culmi neînchipuite, când trupul bărbatului devine flacăra unduitoare, când haina din aba neagră se înfoaie în spate ca aripile unei pajere, gata să salte berbecul în gheare, când Vasile devine și el pajeră dansatoare, atunci, dintr-odată, fără să bănuie măcar, Vasile își oprește piciorul în aer, îl ține câteva clipe așa, apoi îl coboară încet, lin, ca pasărea care termină un zbor, abia atingând bățatura cu pingeaua bocancului uns cu tot seul de la o oaie. Astfel, patima jocului se aprinde în noi toți, arătându-ne tuturor virtuțile unui dans ancestral, de otrăvitoare frumusețe. Și, cât Vasile se mai hodonește, vine lângă mine Niță a lu' Bălan și nu mă lasă până ce nu

dau cu el de dușcă două bărdace. Pe urmă, plesnește limba de cerul gurii și zice: „Să-ți torn una; ție, știu, îți place!” Și roșu la față, înveselit de zaibăr, începe: „Când ne-au tăiat satul în două, de ridicară digul, a trebuit să-i dezgropăm pe răposați, din cimitirul vechi, rămas în bătia apelor, să-i trecem digul, să-i îngropăm din nou în cimitirul de dincoace de dig. Am scos mulți, dar unii zac și astăzi acolo, sub ape. Când să-l adunăm în săculeț pe Bucur, îl știi, ăla iubitor de căpșunică, nu-i găseam căpățâna. Și tot căutând, am dat acolo, în locul unde trebuia să i se afle țeasta, de o sticlă ceruită la gură. Stătuse îngropată la căpățâniul lui vreo două de ani! Am scos dopul, am mirosit și am zis că nu putea fi altceva decât căpșunică. Secase și devenise o pastă neagră. Am mers cu sticla la gărlă, am umplut-o cu apă, apa s-a prefăcut în vin, ca la nunta aia, știi matale care, și am băut din ea toți cei trei gropari. Și într-atât ne-am îmbătat, încât am adormit. Ne-am trezit pe la miez de noapte mormăind în mormântul lui Bucur, lovindu-ne cu oasele lui peste divle. Hă, hă!”, a râs Niță, și a mai turnat un clondir în gătlejul încă însetat. După care Vasile scoase fluierul de sub cămașă, acolo unde îl poartă de-o viață, îl umezi cu limba la vrană, îl sărută, ca pe un copil, înainte de a merge la culcare, îl potrivii sub buza de sus, degetele începură să-i salte ca greierii peste găurile încrustate frumos, și cântecul porni, hohot prelung, târăgănat, din neguri plecat, în noi înturnat, ca atunci când un copil se îneacă și trei pescari, cu pelerini cernite, îl caută cu năvoadele în fluviu. Apoi, Vasile înveseli cântecul, după care băgă fluierul la loc, sub cămașă, bău un pahar și începu să râdă de Niță a lu' Bălan, care, amețit de zaibăr, se împleticea în jocul *Brâului*, de parcă atunci scăpase din Jujău; râdea Vasile de el, râdea cu gura până la urechi, așa, ca să i se vadă dintele îmbrăcat cu aur, soarele să-i răsară din colțul gurii. Și, fiindcă patima nu i se stinsese încă, își prinse din nou mijlocul cu amândouă mâinile, se avântă în joc și, cu vârful limbii în spatele dinților, imita sâsăitul șarpelui: *ssss ss ssss ss!*”

**Spațiul baladei** – Dacă *Spațiul mioritic*, derivând din denumirea celebrei balade, devine spațiu al doinei, de esență *tragică*; dacă *Spațiul Bărăganului* devine spațiul cântecului de esența unei *melancolii* incurabile; *Deltaicul*, *spațiul dublei răsfrângerii*, este prin excelență spațiul baladei, de esență *revoltei*, izvorâtă din lupta permanentă cu dezastrea naturii, vicisitudinile istoriei și nedreptățile socialului. Revoltele, răbufnirile, răsfrângerile omului din deltaic și-au creat albie și s-au revărsat în baladă. Până și iubirile, deseori cu sfârșit tragic, se nasc parcă din revoltă, încât spațiul de la Dunărea de Jos este perceput din totdeauna ca spațiu propice baladei. *Pe descindea Dunării, la vale* (V. Voiculescu) s-au scris și s-au scurs atâtea balade încât versurile lor curg majestuos în noi, ca valurile semețului fluviu. Și nu vom descoperi în balade precum *Vulcan(ul)*, *Ilincuța Sandului*, *Chira Chiralina*, *Badea haiduc cârciumarul*, cuceritoare, sau mai încoace *Călțuna*, *Elvira*, *Terente*,

altele, din trilogia *Comedia valahă*, nu vom descoperi, spun, nici jeluirea doinei, nici visarea din cântecul Bărăganului, ci doar luptă, război și moarte, cu scop de reinstaurare a unei dreptăți sociale încălcate de cel ce cucerește, asuprește, înșală și trădează. Indiferent de finalizare, balada poartă și degajă un mesaj eroic, specific destinului asumat al omului bălților.

Ce izvor nesecat a hrănit cu seve filonul viguros al baladei din deltaic? Spațiul mitologic, fabulos; mișcările demografice continui; confluentele de culturi; asuprirea cuceritorilor și mai ales transumanța? Din *istoriile* cercetate de noi, cu referire la Brăila, rezultă că trei mari drumuri ale păstorilor bârsani, ciobanilor săceleni și deleni, mocanilor din Mărginime, ale comercianților brașoveni (își vindeau mărfurile, *brașoavele*, pe strada cu același nume și azi, *Brașoveni*) coborau din Ardeal spre marea *Ispită a Sudului*, la Brăila: primul prin Bran, Rucăr, Câmpulung Muscel, Târgoviște, Brăila; al doilea prin Târgul Trotuș, Focșani, Brăila; al treilea din Suceava, Focșani, Brăila. Asemenea unor artere sanguine legau Ardealul și Moldova de Țara Românească. Artere pulsatorii pe care s-au făcut schimburi de produse, valori, obiceiuri și mai ales de cultură, contribuind la o sinteză a neamului. Multimilenara Hiperboreea, gena multigena s-a complinit, sintetizat, a format și întregit limba, obiceiurile, credința, a întărit economia țării.

Iată două fragmente din *Dansatoarea*, balada unei gene: *Daia zic, că dintr-acolo vin buiastrele gene, dinspre Troia, dinspre Bizanția, dinspre Fanaria, să se încunune cu gena-mumă, gena multigena, Multimilenara hiperboreea care, iată, a luat chip de dansatoare, își unduie trupul ca un lichid în sus, de zici că e Streiul când curge în cer, iluminat de aurul dacilor! Iar vocea destinală îmi strigă că nu e gepidă, log în crisalidă, criselefantină, zmee ondulină! Nici, din dor de ducă, pradă, s-o aducă vreo hoardă calmăcă. Necum, bre, cumână, să o culci pe blană, aici, la ruinele Enisalei... (...) Și nu e, nu e nici marchiză de Pompadour. E brăileancă! Brăileancă, toată! Șapte lifte pompează sângele-n ea și-i dau mlădiere. Și unduie ca un lichid în sus și arde ca un val de foc, iar ei, rămîndu-i trupul, nu-l vor disloca din mișcare. Ci-n admirație vedea-vor cum fachirul de poet a fecundat ideea, i-a prefăcut mâna dreaptă în paloș de foc, de dă iama printre noi, subjugându-ne! Trupul Ei fiind flacăra, fiind idee! Iar o idee nu o poți birui cu sabia. O poți doar iubi! (12).*

Apoi, să nu uităm că spațiul de la Dunărea de jos a fost culoarul prin care au pătruns peste noi toate invaziile: perși, romani, migratori, otomani, slavi, hoardele lui Tamerlan, Timurlenc, Timur cel Șchiop sau cel Groaznic, sfârșind în cușcă de fier și scuipat de învingători chiar în inima Samarkandului (am zăbovit la mormântul lui și al celor 41 de neveste, în cimitirul-muzeu din Samarkand, Uzbekistan); apoi, să nu uităm că în spațiul Brăilei 285 de ani (1544/1829) au stăpânit turcii; pe Dunăre, ajunsă un fel de *lac turcesc*,



erau furate și duse, în haremurile din Istanbul, frumoasele valahe, printre care celebra Chira Chiralina. Asuprirea turcească era comparată cu un amar blestem: „*Du-te neică, să te duci / până-i cade rob la turci. / Rob la turci, pe Marea Neagră, / să trași neică la catargă! / La catargă, pe nisip, / să știi că te-am oropsit! / La catargă, pe uscat, / să știi că te-am blestemat!*” (13). Nu e, deci, de mirare că „pe la mijlocul secolului al 16-lea se semnalează apariția la Dunărea de Jos a unor cete de oameni înarmați care atacau vasele turcești și efectuau incursiuni dincolo de Dunăre, pe teritoriul Imperiului Otoman” (14).

Acum, eroii baladelor sunt un fel de pirați ai Dunării; voinici neînfricați, haiduci de prin bălțile necălcate de picior de om. Specie aparte, balada educă și oțelește; cheamă omul la acțiune. Și nu întâmplător e faptul că, în același spațiu mirific al baladei de la Dunărea de Jos, în anul 2018, la 650 de ani de la atestarea documentară a Brăilei și la 100 de ani de la Marea Întregire a românilor, la Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, ca semn al permanenței baladei în timp și în același spațiu, apare trilogia *Comedia Valahă*, însumând volumele *Iubiri și Martiraje*, *Baladele din Țara Crucii* și *Eudaimonia, memoria pierdută*, însoțită de o excelentă și cuprinzătoare prefață a eminentului critic Viorel Coman; carte de balade apreciată de unii critici drept „*O capodoperă la Dunărea de jos!*” (15).

**Tragicul de surdină** – Revenind la *tragicul de surdină*, semnalăm *tragicul* din *Marșea canonului*, *Mașinăriile mișcării*, *Deșertul invizibil* ori, mai acut, *Comedia Valahă* – cărți puțin percepute în dimensiunea lor tragică. În *Marșea canonului*, – carte scrisă după momentul în care sora noastră este operată de cancer, cu extirpare de sân, în Spitalul Fundeni, într-o zi de marți, numită în calendarul creștin ortodox *Marșea canonului*, a răscumpărării prin suferință – aproape totul se înscrie unui tragism de surdină. Este aici, nu tânguire, lamento, bocet, țipăt sfâșietor, ci doar asumare a suplicului, a jertfei; iubire în durere sau durere în iubire a ființei. Durere îndurată și purtată până la beatitudinea lacrimii, adică până la limita în care lacrima se beatifică și ființa accede pe calea jertfei cristice spre absolut. Moment în care, *conținutul* face corp comun cu *conținătorul*, ca în Euharistie, și ceea ce rezultă este extaza mistică și mântuirea prin jertfa a ființei. În timpul *lucrării* la *Marșea canonului* a încolțit în mine ideea de mântuire prin poezie, de încercare de desăvârșire prin poezie, exprimată prin acel *transfer de ființă* din eseu – *Transferul de ființă și mântuirea prin poezie*, publicat mai întâi în *Literatorul*, apoi în *Mărturisirea de credință literară* (16), sub îngrijirea regretatului critic Artur Silvestri, și în final în *Mireasma dintre cele două temple* (17). Volumul *Marșea canonului*, Editura Eminescu, este scris înainte de *Sufletul cântă despre sine*, Editura Decebal, dar e tipărit, cum se poate constata, după acesta din urmă, apariția fiind impusă de unele facilități la

tipărire, acordate de directorul Editurii Decebal, regretatul poet și prieten Romulus Cojocar. Menționez amănuntul deoarece, după momentul *Marțea canonului*, starea noastră sufletească se schimbă; plonjez și rămân mult timp într-un insondabil ființial, glisând către o poezie a *ființării*, din care cred că încă nu am ieșit la suprafață. Sentimentul tragicului de surdina se induce în mai toate ciclurile și volumele apărute după momentul tragic: ciclul *Șapte extaze*, din antologia *Leviathanul; Vocile cenușilor și Multimilenara Hiperboreea (Dansatoarea)*, apărute ulterior, în antologia *Fiara impară*, colecția Opera omnia, Editura Tipo Moldova, Iași, 2011; apoi, *Ainos, cartea Nataliei*, în manuscris, după dispariția timpurie și fulgerătoare a soției mele. După operație, boala, nevindecabilă, rămâne și se instaurează în familie ca un fel de *Golgotă*: 14 ani durează supliciu Mirariei; ca, în ultimii trei ani de viață, să îndure și dispariția întregii ei familii: mai întâi fiul de 45 de ani, Prințul de Pana Corbului, apoi soțul, și în final să se stingă și ea în chinuri și dureri de neimaginat. Și toți, de cancer; urmare, catastrofei nucleare de la Cernobâl, al cărui nor ucigaș a planat mult timp sub cerul de deasupra Galațiului.

*Încât, spuneți-mi, ce bucurie poate-ncolți într-un piept devastat de cicloanele sorții? Când durerea mutilează-ntr-atât, încât nu pentru viață, ci pentru moarte invoci numele Domnului? (18).*

Stările trăite, în timpul și după dramele de mai sus, sunt răsfrângeri. Numai că, de data aceasta, oglinda care primește imaginea din real, cât și efectul ei tragic, nu mai este oglinda apei, ci un suflet-oglină care, la rândul său, proiectează în afară, prin poezie, imaginea transfigurată. În *tragicul de surdina* fenomenul dublei răsfrângeri este palpabil, aproape vizibil. L-am putea compara cu un fel de respirație, prezentă atât în spațiul spirală, cât și în procesul creației. Prin fenomenul dublei răsfrângeri, spațiul, cât și sufletul omului inspiră/expiră și se proiectează cosmic. S-a spus, în timpul lansării, la *Gaudeamus*, în 2012, la Muzeul Brăilei, cât și cu ocazia altor lansări că, *Mașinăriile mișcării, Editura Vinea*, este o *carte tristă*. Nu este *tristă*, este o carte ce *face trecerea*, pe aceeași linie a *tragicului de surdina*, de la o dramă personală, a individului, la o dramă colectivă, a celor morți, ori omorâți în lagărele de muncă ale Sudului.

*Voi oficia pentru martirii din Sud, căzuți pe drumul marilor gulaguri, într-o călătorie în transcendental. Jertfiți în lagăre de muncă, împinși cu puștile să oprească zăpoarele cu pieptul, smulși de tsunami, îngropați sub aluviuni de vii, de vii zidiți în taluzul Marelui Canal, sub fascine, ori în Marele Dig al Insulei cu douăsprezece închisori. Zidirea de vii fiindu-ne destinală precizie și lumânare a izbăvirii. Cete de mucenici străbat purpura Sudului. Spre pomenirea lor, femeile din Sud vin cu azime la maluri, înfig în ele stâlpi de ceară aprinsă și le dau drumul pe fluviu. Și fluviul arde ca o candelă cosmică! (19).*

Dintr-o astfel de suferință, apărută în *spațiul dublei răsfrângerii*, nu putea naște o poezie care să înalțe imn bucuriei, ci o poezie a unui *tragic de surdină*, specific deltaicului, de căutare a unei căi de salvare prin jertfă, transfer de ființă și mântuire prin poezie. Să mai aducem o probă a tragicului de surdină: *Balada maicii cu fiica pierită în zăpoare*, în care moartea nu declanșează o răzvrătire împotriva cerului, iar biata măicuță nu-și smulge părul de pe cap, nici nu-și sfășie hainele de pe trup, ca în tragediile antice grecești, ci primește moartea singurei sale fiice cu o seninătate aproape mioritică, în sensul înalt, filosofico-cosmic al Mioriței:

*Curg zăpoarele ca focul și împing spre sălcii, șerpilor, care fug din calea apei precum fug de lupi, sirepii. Ci Miraria se frânge, că fecioara ei de sânge, a pierit, draga, în ape, că nu a fost om s-o scape. Acum, umbra de măicuță plânge, umblă pe uliță cu copila-n trăistuță, că n-are pământ s-o-ngroape. Mormintele fierb sub ape, crucile sunt bolovani, iar în criptele surpate cuibăresc leviathani. Stă-n răscuri ca o sudalmă, că nu-i grind, nu e nici palmă de uscat, să sape groapă. Ar săpa mormânt în apă, dar se-ntreabă: o să-ncapă moarta-n cuibul de zăpoare? Că în cruda lor vâltoare, rup, străpung și o dezgroapă, îi smulg trupul și-l prăvale în urgii clocotitoare. Iar ea, înjugându-și soarta, o s-alerge și-o să strige: Moarte, soro, lasă-mi moarta, singurica mea odoare! Maica altă cale n-are și înclină să îngroape trupul ei de logostea, colo-n smârc de pomostea. Dar se teme de copilă – că-i plăpândă, e fragilă, și-apasă casa pe ea. N-are unde, n-are unde! Ar tocmi mormânt în umbră, că în umbră nu adumbră moarte, nici păcată sumbră, ci doar viață viitoare. Dar în umbră e splendoare și se teme de urmare: Dacă-n zi de sărbătoare răsare din fată – floare, iar floarea devine fată niciodată măritată? N-are unde, n-are unde! Ci pustia de măicuță, cu oasele-n trăistuță, ar vrea să le culce-n cântec. Ba, mai bine tot în pântec, în culcuș de liniști, unde moartea ar putea pătrunde doar cu aripi de penumbre! Umblă-n ceruri, se închină, cată mal în vreo lumină și-n minte un gând se-aprinde: într-o luntre cu merinde o așază pe abale; îi dă foc, o-mpinge-n vale, ca în rituri voivodale, cântată, din cinci cavale, de îngeri făr-de sandale. Arde fata maichii, arde! Se preface în făclie! Uite, zboară! Parcă-nvie, mireasă în dalbă ie, și vine la cununie, să se mărite cu focul! Să se mărite cu focul, dacă alt n-a fost norocul! (20).*

Manifestările și creațiile culturale din spațiul spirală al dublei răsfrângerii conturează un ethos cosmic al omului din deltaic. S-ar zice că omul din deltaic gândește în viziuni, provocate de morgane, apa morților, perspective sofianice, răsfrângerii de care am tot vorbit, apărute din luciul apei, înmagiind sub razele soarelui, ori din orbitoare lumină. Se prea-poate. Spațiul spirală al dublei răsfrângerii învăluie omul într-o adâncă tăcere, închisă în ochiul de apă, fără orizont, ceea ce împinge gândirea spre adâncimi sufletești. Iar o

astfel de adâncime nu e posibil de atins, probabil, decât în singurătate, izolare, liniște profundă și tăcere. Și îmi stăruie în minte un motto, pe care îl am pe undeva, o rostire cristică, pe care o citez din memorie: *Ei l-au întrebat ce să facă să ajungă în împărăția cerurilor. Iar El le-a răspuns: Învățați să ascultați tăcerea!* Iar omul din deltaic este un om singur, un om al tăcerii. Mergeam ore în șir alături de tatăl meu prin bălți fără să schimbăm o vorbă. Și nu mă plictiseam fiindcă mă fascina inefabilul spațial. În anumite momente tata îmi atrăgea atenția, cu un deget pe buze, să iau seama la ceea ce se aude. Trebuia să avem ochiul și urechea la pândă, să vedem, să auzim, să fim atenți la tăcerea bălții, la ceea ce mișcă în jur; pentru că niciodată nu știi ce îți scoate în cale neprevăzutul: un șarpe, mistreț, lup, râs, o pisică sălbatică, ori un om rău. Și trebuie să mărturisesc, tăcerea aceea mi s-a așezat într-atât în fire, încât am rămas cu ea și azi. Motiv să fiu mai puțin vorbăreț, exuberant, să rămân un fel de lup singuratic, mereu la pândă, de veghe. O astfel de tăcere se imprimă adânc în firea, în constituția omului, a creatorului din deltaic; pune pecete pe sufletul său, suflet ce reverberează în spirală; izbucnirile lui petrecându-se într-un parcurs de la liniște și introspecție la izbucniri de aprindere, de văpaie. Am fost martor al unor astfel de izbucniri, finalizate deseori cu încăierări greu de descris în tragismul lor.

**Limbaje și aport de existență** – Unii teoreticieni în po(i)etici susțin că poezia ar fi *limbaj, ori numai limbaj*. Să respingi *ab initio* o astfel de afirmație, nu servește demonstrației. *Ceva* adevăr există. Dacă înțelegem limbajul ca logos și logოსul, aici, ca ipostază a rostirii, atunci nimic nu este posibil fără limbaj: fără un limbaj al sunetelor, al muzicii, semnelor, culorilor, ori fără un limbaj al imaginii, imagologic. În susținerea, fie și în parte, a primei afirmații, apelăm la originalitatea limbajului poetic al lui Ezra Pound. Ne e la îndemână: „arhăitatea”, tenta de argou, apetitul pentru limbajul lumilor vechi, înțelepciunea „bătrânească” a logოსului poetic poundian, îl face imediat identificabil prin limbaj; ne arată de îndată originalitatea, pecetea autorului câștigată prin limbaj. Dar înainte de a fi *limbaj, ori numai limbaj*, nu numai poezia poundiană, ci poezia în genere are nevoie și de altceva: de *poveste*, adică de trăire; de experiență de viață, pe care, chiar dacă nu ai trăit-o personal și ai întâlnit-o la altul, trebuie să ți-o asumi, ca și când ai fi trăit-o personal, ca să câștigi dreptul de a te rosti despre ea. Este vorba de *aportul de existență* al creatorului. El naște sentimentul „*insidios*”, obiectivat prin idee și indus prin limbaj, în forma trăirii pur psihice. Astfel, *aportul de existență* vizualizează idei, potențează rostirea poetică, conferă poeziei, operei literare în genere, autenticitate. Alți teoreticieni ai poeticilor au remarcat *efectul de suveică* în care spiritul, desăvârșindu-se prin ceea ce *preia* din aportul de existență, va reuși în final să dea formă *fără-de-formei* și sens *fără-de-sensului* de la nivelul trăirilor pur psihice. Asistăm astfel la un fel de

miracol al memoriei încă neexprimate, care încearcă să se exprime; să scoată capul, asemenea seminței roditoare, din noaptea unui subconștient abisal. Dar apare un paradox: pe măsură ce este captat de gândire, definit prin idee și exprimat prin limbaj, pe atât inexprimabilul, categorie abisală infinită, se retrage mai spre adânc, chemând după el, asemenea unei Morgane, gândirea; obligând-o să penetreze mai departe tenebrele psihice ale sinelui. Este ca în jocul acela în doi: în care primul personaj e cuprins de fiorul jocului, o ia la fugă și, cu privirea peste umăr, îi strigă celui de-al doilea: *prinde-mă! Suveica* țese, poartă firul gândului de la inexprimabil la limbaj, și iar de la limbaj la inexprimabil, încât se pare că ne aflăm într-un proces din care dispare orice logică. Într-un dialog despre *limbaj, textualism și poezie*, cu un important critic român, l-am numit pe răposatul Marin Mincu, acesta îmi spunea: „Metoda goală (practica semnificantă în sine), cum s-a probat, nu poate ține loc de creație propriu-zisă: e diferența dintre trăire și făcătură. Textul, ca *logică internă* a unui ansamblu de structuri, e un rezultat, nu un scop. La fel, privit ca obiect al hermeneuticii, e un sistem de semne cu *semnificantă infinită*, e adică Operă, nu o marotă furtivă. Poezia e mereu un fel de *inter-regn* aflat între noi și vorbirea noastră, așa cum cuvântul se află mereu în mișcare pulsatorie între obiect și privirea subiectului locutor. Nereușind să accedem definitiv la acest *ce* secret al poeziei, cu îndârjire bâjbâim și cotrobăim în preajma teoretică, sprijinindu-ne în tot felul de metode. În fapt, poezia de pretutindeni traversează astăzi criza gravă a regăsirii propriului obiect” (21).

**Logosemne, logomagie, efect logomagic** – Magia spațiului deltaic se regăsește nu numai în *semne* și *mitosemne*, ci și în *logosemne*. Aș numi *logosemnele* un sistem de limbaje de dinainte de cuvânt! Forme de expresie ale unor „logosuri” primare, din afara rostirii, dar care înțelese și practicate ne ajută să cunoaștem universurile ascunse din preajmă. Sunt *limbaje* ale unui spațiu și ale unui univers uman complicat, greu de cuprins cu gândul, poate cel mai complicat din marele Univers. Simboluri pline de semnificație ce complică sau optimizează viața oamenilor. Și așa cum *semnele* și *mitosemnele* sunt *forme de manifestare ale viului la vibrația cosmică, cu reprezentări în conștientul colectiv*, tot astfel *logosemnele* sunt forme de manifestare ale altor existențe și întocmiri de lângă noi. Sunt *logo-uri*, un fel de *graiuri* încifrate ce nu ni se comunică prin rostire, prin vocală măiastră, ci prin *semnul* care *vorbește* cu noi și astfel interferează cu cuvântul, cu logosul vorbit, motiv să le numim *logosemne*.

**Logosemnele chipului** – sunt cele legate de descrierea chipului uman (nimb, căiță, aluniță, neg, noiță, zbenghi, bărbiță și-n obraz frumos gropiță etc); sunt credem primordiale. Cele dintâi logosemne ce se arată privirii unui

nou-născut; sunt cele ce descriu chipul mamei. Este primul *peisaj* privit de un ochi întrebător, care abia s-a deschis asupra lumii.

**Logosemne pastorale** – sunt folosite de păstori pentru însemnarea animalelor ce le aparțin din turma proprie sau comună (preducea, unghi, furculiță, chișcătură, romb, igliță, bașca infinita ștersă mirosind a carne arsă etc).

**Logosemne geometrice** – le găsim cusute sau imprimate pe vestminte (inele și cârligele, stele și logostele, triunghiuri, romburi, dreptunghiuri și alte figuri geometrice etc); pe unele obiecte casnice (linguri, blide, căni, oale din lut etc); pentru înfrumusețarea vestmintelor (sumane, pieptare, ii, covoare etc).

**Logosemne sacrale** – strălucesc pe vestmintele clericilor, ori stau ascunse pe obiecte legate de cultul morților, cum sunt *prescuratele* din lemn ale căror simboluri se imprimă, ca niște peceti, pe prescuri, colivă sau colaci.

**Logosemne ludice** – ni se arată în ibricul cu cafea, pe care ghicitorii le *văd*, le interpretează, în mod fantast, le transformă în ziceri și mai ales preziceri legate de destinele oamenilor, și devin *logosemne*. Logosemnul ludic face un pas mai departe și, prin interpretarea sa fantastă, de către astrologi, geomanți, ghicitori, prin prezicerile lui, prin *vocea* acestor *Parce*, devine *voce destinală*, pentru că un astfel de logosemn descifrează sau prevede destine umane în desfășurare, și reverberează din fantast.

Înțeleasă în amplitudinea sa, lumea logosemnelor, componente ale logosului, deci *limbaje*, devine fascinantă. Folosite în poezie induc un fel de magie, o magie a logosului, o *logomagie*. Iar efectul final nu poate fi decât un *efect logomagic*, unic în splendoarea sa. Un astfel de efect eliberează limba din strânsori convenționale, ale unei gramatici restrictive, și o face să sune precum o vioară Stradivarius! Iar „eliberarea limbii din strânsoarea gramaticii înspre o configurație mai originală a esenței ei revine gândirii și poeziei” (22).

Pe un astfel de teme ne-am îngăduit uneori să trecem dincolo de unele reguli restrictive ale gramaticii, în scopul de a face din limbă un *instrument magic*. Fapt apreciat de critici precum: Pompiliu Marcea, *Flacăra*, 1979; Gheorghe Bulgăr, *România liberă*, 1983, Marin Mincu, *Luceafărul*, 2003, Viorel Coman, *Întoarcerea baladierului*, prefață la *Comedia valahă*, 2018, Ștefania Mincu, eseu despre *Comedia valahă*, în *Ex Ponto* nr. 3–4, dec., 2020; Valentin Popa, *Spații culturale*, august, 2020.

Iar înmagierea limbii devine astfel un fel de *logomagie*, de *extază fantastă*.

Devine o fericire a sufletului. O *Eudaimonia!*

**Pareidolia sau imaginea ca limbaj** – Am constatat deseori că o anume imagine te ajută la limpezirea și înțelegerea unui gând nu îndestul de clarificat în minte. Cauți, răsfoiești, aprofundezi, te adâncești în gândire, dar gândul nu se destaină, nu se deschide; nu i-a venit vremea înfloririi. Se întâmplă mai ales când vrei să transpui un text într-o imagine, sau când cauți o imagine-concept în hieroglifa căreia să încapă un text, alături înțelesul întreg al unei cărți. Și uneori se întâmplă ca norocul să îți surândă, să dai peste o imagine, care îți traduce pur și simplu misterul ce nu vroia să se arate. Titluri ale unor cărți, cum ar fi *Corabia de fosfor*, *Umbra fluviului*, *Mașinăriile mișcării*, *Parfumul de frezie auree*, *Leviathanul*, ori cicluri, precum *Purpura Sudului*, mi-au fost sugerate, mărturisesc, de unele imagini. Imaginile au rol important în limpezirea a ceea ce mintea nu a limpezit din adâncimea unui gând; al cărui înțeles nu se lasă pătruns; imaginile au un limbaj secret al lor. Când dai de o astfel de *imagine-limbaj*, simți cum în minte se face ziuă; cum imaginea devine idee încăpătoare și purtătoare a întregului text; un simbol al întregului. Poate așa ni se relevă, cred, *divina ambiguitate*, practică de noi în *Parfumul de frezie auree*, ambiguitate pe care, uneori, e bine să o conțină Poezia; metafizica pe care o degajă – o simți, vezi, auzi, percepi, dar nu știi de unde vine. Cred că fenomenul numit *pareidolia* se apropie de subiectul în discuție și poate explica un astfel de proces. Termenul nu-l găsim în Dicționarul Explicativ al Limbii Române, dar specialiștii ni-l prezintă ca pe un fenomen psihologic, alături ca rezultat al unor maladii mentale și definesc *pareidolia* ca fiind „*tendința de a interpreta un stimul vag ca pe ceva cunoscut de observator, cum ar fi formele ce apar în nori, fețele ce par a se ivi în obiecte neînsuflite sau modele abstracte, sau auzirea de mesaje ascunse în muzică*” (23).

O iluzie optică? Poate! Prima întâlnire cu fenomenul *pareidolia* s-a petrecut în copilărie. Uneori, pe geamurile bisericii din sat, cu hramul Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, ucigând balaurul, din motive nedesluite nouă, apăreau chipuri de sfinți: al Sfintei Fecioare înlăcrimate; al Domnului Iisus, răstignit pe cruce; al unor îngeri etc. Stimuli vagi ce ne ajutau să întregim imagini pe care le identificam în petele de culoare ce apăreau pe geamurile bisericii, ca într-un fel de vitralii estompate. Fenomenul era interpretat ca *minune*, se răspândea în prejmă, lumea dădea buzna să vadă *minunea*, să o interpreteze, să i se închine.

În *spațiul spirală al dublei răsfrângerii*, am receptat astfel de imagini care m-au condus, nu numai la găsirea imaginii-concept, care să susțină, să simbolizeze textul unui titlu, ci chiar la scrierea unei cărți. Un exemplu: Într-un asfințit, la Neptun, pe plajă, am văzut cum o ceată de copii, într-o joacă, se loveau cu trupuri de meduze, a căror atingere, se știe, urzică, lasă urme, răni chiar. Le culegeau de pe țârm, unde erau aduse de furtună,

în agonie ori moarte, și le foloseau ca pe un fel de *arme*. Joaca lor, proiectată cosmic pe fundalul mării, mi-a indus idea de joc de inițiere, luptă cu furiile mării. Mai văzusem astfel de imagini, participasem la întâmplări tragice cu marinari, cu pescari pieriți în adâncuri, am scris despre ei, dar această imagine a complinit, limpezit, redimensionat și exprimat un gând major, ambiguu încă în mintea mea. Tragicele întâmplări și viața aspră, mereu sub amenințare, a oamenilor de pe mare este în bună parte tema cărții, în *Mașinăriile mișcării*, Editura Vinea, București, 2012; zic în bună parte pentru că acolo mai este vorba și de alt *ceva*. Ori iată un alt exemplu: Imaginea unei corăbii eșuate, privită mai mult timp într-un punct fix mi-a indus ideea că este populată, că echipajul smulge ancorele și...încet-încet corabia dispare în larg. Este tot un exemplu de *pareidolia*, așa cum este descrisă în acest poem: *Amiază de vipie pe Mare, morgane valsează în delir! Trup, carne, sânge, meduze și crabii cuibăresc în concubinaj antropic, malformant, distructiv în lanțul creației. Și corabia aceea, obsesie eșuată pe nisip, pe țărmurile Costineștilor – Poseidon, ori Pericle, ori poate Pireus, bine nu mai știu. Loc straniu și stază a nemișcării, sentiment ce induce dezintegrarea, schelărie șubredă supraexistând, gata să surpe, să te împingă în dividere, până la malul concentricelor vibrații! Și dacă în zăbavă privești în punctul fix, vezi schelete mișcându-se, carne, sânge, piele crescând pe oase goale, mișunând, amușinând, smulgând ancore, și corabia, Poseidon, ori Pericles, ori poate Pireus, bine nu mai știu, încet dispărând...!* (24). Și încă un exemplu: Căutam asiduu un titlu potrivit pentru recenta mea carte de poeme – *Parfumul de frezie auree*, cu subtitlul *Recviem pentru frumoasele sinucise*. Nu-l găseam. Într-o zi am dat peste o pictură a celebrului Michael Maier: o siluetă de femeie care merge pe sârmă către o Lună cu cap de mort. Când am văzut imaginea, rămânem la imaginea-limbaj, am simțit că ea îmi traduce întreaga temă a cărții – despre suicid. Mersul ei pe sârmă, spre o Lună care parcă abia așteaptă să o înghită, mi-a indus puternic ideea de sinucidere. Și mi-a revelat ideea de copertă. Are mister și are mesaj. Pe urmă mai e un *secret*: într-un titlu, cuvintele textului cu imaginile-limbaj trebuie să facă nuntă, să se certe, să se împace, să se atragă și să se respingă într-un dans oximoronic, fără să disocieze simbolul.

Mai nou, după apariția eseului nostru, *Pareidolia*, am citit în revista *Leviathan*, despre o expoziție de fotografie a artistului fotograf Vladi Alon, vernisată la Institutul Cultural Român de la Tel Aviv, în care erau expuse unele imagini din natură, create de natură, sugerând efectul *pareidolia*, expoziția intitulându-se chiar *Pareidolia – înțeleșuri ascunse*, dovadă că fenomenul este urmărit și promovat în arta imaginii, în imagologie în genere (25).



Spuneam la început că *pareidolia* ni se prezintă și ca rezultat al unor maladii. Un caz tipic am întâlnit la Jung. Iată ce povestește Jung în primul volum din antologia *Puterea sufletului*: „Este vorba de un bolnav psihic, cam de treizeci de ani. Suferă de o formă paranoidă de *dementia praecox*. S-a îmbolnăvit pe la douăzeci de ani. A fost dintotdeauna un om inteligent, îndărătnic și fantast – amestec foarte straniu. A fost funcționar la registratura unui consulat. S-a îmbolnăvit de megalomanie, în mod evident spre a-și compensa existența mai mult decât modestă, și a început să creadă că el este însuși Mântuitorul. Avea tot felul de halucinații, iar uneori era foarte neliniștit. În perioadele de liniște era lăsat să se plimbe liber pe coridor. Acolo l-am întâlnit odată mijindu-și ochii spre soare și dând din cap în mod ciudat. M-a luat imediat de braț, spunându-mi că vrea să-mi arate *ceva*. Trebuia să mă uit cu ochii în soare ca să văd *penisul soarelui*. Dacă îmi mișcam capul, se mișca și penisul soarelui și asta era *originea vânturilor...*” (26).

Descrierea lui Jung este mai lungă, este captivantă și ne prezintă o altă sursă a *pareidoliei*. Noi nu mai stăruim pe descrierea lui Jung, dar pentru o desfătare prin lectură îndemnăm cititorul interesat să meargă la sursă.

Este vorba de puterea unor imagini de a declanșa viziuni, tot un fel de limbaj, deseori întemeind mituri, altele chiar religii.

## Seducția imparului

*Finalul oricărei mișcări  
este repaosul.*

**Terțina** – Promiteam mai sus că ne vom ocupa mai pe larg de *tehnica terținei* și a *versului-pinten*, tehnică folosită și de Dante, în geniala sa lucrare, *Divina comedie*. Este *tehnica-imparei* folosită și de noi, explicată în eseul *Seducția Imparului*, eseu ce însoțește volumul de sonete *Imparele*, prima ediție, reluat în *Imparele*, ediția a doua, Editura Istros (27). Este motivul pentru care reluăm aici joncțiunea celor două tehnici. Desfășurarea în terține a întregului discurs po(i)etic dantesc, în cele trei stări, *Infernul*, *Purgatoriul*, *Paradisul*, ascunde în subtext o arhitectură compozițională ce dă valoare literară și măreție simbolică operei lui Dante. În demonstrație, ne folosim de ediția a-VII-a, a *Divinei Comedii*, în românește de Eta Boeriu și Note de Alexandru Balaci (28).

Constatăm că fiecare stare dintre cele trei stări, *Infernul*, *Purgatoriul*, *Paradisul*, conține 33 de cânturi, desfășurate în terține: *Infernul*=33 + *Purgatoriul*=33 + *Paradisul*=33, în total 99 de cânturi. Fiecare cânt se termină cu un vers singular, cu dublă funcțiune, căruia noi, în eseul pomenit,

i-am zis *vers-pinten* sau *vers-cratimă*, după funcțiunea pe care urmează să o îndeplinească în structura operei. Credem că numărul 33 simbolizează vârsta cristică, iar versul ultim, nepereche, ar sugera nu un *rest*, ci *mai multul*, neterminarea; un fel de *semn* într-un marcaj secret ce indică *mergi mai departe* și *mai departe*, până când misterul iese din ascundere și se revelează. Dacă însumăm versurile-nepereche de la cele 99 de cânturi vom avea 99 de versuri, care, împărțite la 3 (trei versuri terținare), ne dau 33 de terține, adică avem al o sută-lea cânt. Deducem că *Divina comedie* are nu 99, ci o sută de cânturi. Însumându-i compusele,  $(1+0+0=1)$ , aflăm puterea numărului o sută, care este Unu. Simbolul ne trimite, deci, la Unu, Unicul, Divinul. Iar trimiterea la începutul genezei operei ne sugerează luarea de la început a unei astfel de creații, după principiul Eul își crează NonEul, apoi fac nuntă, pentru a se naște Cel de al Treilea, proces ce asigură permanența Creației. Oare într-un asemenea posibil secret să se traducă *noima* ultimului vers nepereche? Dacă nu acesta este secretul, totuși un început de iluminare ni se arată; ni se relevă o mică parte din gândirea teosofică a lui Dante, care învăluie ca un hieroglif în mister măreața capodoperă. Și suntem ispitiți să urmărim marcajul secret și să mergem mai departe.

**Rolul terținei** – Ne întrebăm de ce Dante a ales terțina și nu catrenul în construcția Divinei comedii? Știm că la Dante terțina simbolizează Sfânta Treime. Dar credem că Dante nu numai din acest moțiv a ales terțina, ca modul structural a operei sale. Trebuie să mai fie și un alt motiv. În *Seducția Imparului*, demonstrem rolul terținei în sonetul impar: *de a nu lăsa sonetul să sucumbe în propria lui perfecțiune!* Convinși că rolul terținei, până la un punct, e același și în *Divina comedie*, redăm mai jos parte din acest eseu:

Făurit din începuturi dintr-o formă binară, două catrene și două terține, sonetul e forjat pe o structură mixtă, ambiguă. Toate combinațiile structurale de mai târziu, ca și inversarea formei și așezarea terținelor înaintea catrenelor, n-au scos sonetul din ambiguitatea ambigenă. Nedefinit ca *gen*, sonetul a rămas specie neapartinătoare vreunui dintre cele două principii, *par/impar*, temelii ale lumilor universului. Și atunci? Totul e rânduit de număr, zice Pythagoras. Iar ca *formă fixă*, sonetul e dominat de *număr*. Chiar dacă în istoria devenirii sale numărul a variat de la 14 la 15, chiar 16 versuri, sonetul a rămas ca formă și structură po(i)etică produs al euritmiei numărului. Iată de ce, păstrându-i rigorile, lăudându-i virtuțile, am cutezat să-i conferim *ceva* în plus față de câte are: *identitate*, prin reînțemeierea structurală a versurilor în forma  $(3+3+3+5)$  și conferindu-i astfel apartenența la *Impar*, principiu activ și creator. Îmbrăcat în *purpura impară*, croită din trei terține și o pentadă, i-am mai conferit și *sacralitate*, știut fiind că, într-o mistică a numerelor, terțina simbolizează *Treimea*, ca și la Dante, iar cele trei terține  $(3+3+3)$  ar simboliza *Treimea* cea de trei ori în *Treime*, știut fiind

că fiecare Persoană din *Treime* se reprezintă pe sine, dar și pe celelalte două Persoane din Treime, adică se reprezintă pe sine, ca parte, cât și întregul. Într-un alt plan, secund, cele nouă versuri ale celor trei terține ( $3+3+3=9$ ) ne simbolizează, conform Tradiției Bisericii, cât și scrierilor Sfântului Dionisie Areopagitul, cele nouă cete sau ordine cerești: Serafimi, Heruvimi, Tronuri, primele trei cete; următoarele trei cete sunt ale Domniilor, Puterilor și Stăpânilor, iar următoarele trei cete sunt ale Începătorilor, Arhanghelilor și Îngerilor. Iar în totul, ne simbolizează *Lumea de sus*. Celelalte cinci versuri ale sonetului impar rămân să formeze *pentada*, tărâm al *Lumii de jos*, al revelației și al dezlegărilor a toate câte înnoadă harul. De altfel, întregul sonet stă sub semnul *pentadei*, al armoniei și iubirii, pentru că nuntindu-i compusele lui 14 ( $1+4=5$ ) aflăm din nou puterea numărului, care este cinci, și ne aflăm din nou în *pentadă*, simbol al armoniei și iubirii. Apoi, i-am conferit sonetului *mișcare*, o mișcare în lanț, după principiul Dominoului, *trezește* întregul sonet la un fel de reînviere. Versurile 1,2,3 din primul catren se vor regrupa într-o primă terțină, după formula aceluiași principiu creator – *Eul își crează NonEul, fac nuntă, pentru a-l naște pe Cel de-al Treilea*. Versul al 4-lea, ultimul din primul catren, va pleca spre al doilea catren, va deveni versul întâi (Unu) și, împreună cu versurile 2 și 3, de sub el, vor alcătui, după aceeași formulă creatoare, terțina următoare. Astfel, fiecare vers din terțină va ajunge, într-un moment al său, să ocupe poziția versului prim, tronul lui Unu, după formula sacralului principiu – *Piatra aruncată va ajunge în vârful unghiului!* Și astfel o nouă ordine s-a realcătuit în *Lumea de sus* a celor trei terține. Din copilărie am imprimată pe retină o astfel de mișcare. Fără să știu a o numi, pe atunci, a *Dominoului*. O descifram în mișcarea stolului de gărlite, când pasărea din vârful unghiului *anunța*, cu o strigare de cod ancestral, că a *obosit*, spărgând aerul cu pieptul, în zborul spre Crucea Sudului. Atunci, pasărea ultimă din stol zorea și îi lua locul, asigurând stolului un fel de *rulaj* în neîntreruptul său zbor; stolul devenea un fel de *mașină* zburătoare. În terțina lui Dante acest *zbor* este infinit, prin reluarea de la capăt a aceluiași principiu al creației! În sonetul impar este limitat până la formarea celor trei terține. Celelalte cinci versuri din sonet sunt împinse după același principiu în *pentadă*. Valul *Dominoului* se propagă, ca atunci când arunci o piatră în *ochiul de apă*, în care se instalase nemișcarea: zeci, sute de cercuri concentrice, centrifuge, se vor naște unele din altele și vor împinge spre maluri limitele unui orizont până atunci încremenit. Nu sunt decât energii, euritmii, puteri ale numerelor din care s-au fost născut. Astfel, mișcarea se metamorfozează în *sunet*. Un freamăt ritmic și armonios se declanșează în sonet pentru cucerirea *stării impare*. O polifonie vălurată, magie sonoră, ca atunci când atingi cu o vergea metalică mai multe clopote așezate în serie și, lovite, fiecare scoate o

melodie proprie, egală în amplitudine cu armonia numerelor din el. Prin terțină, sonetul scapă din închingarea în care îl ținuse catrenul, patul său procustian; se înalță către alte zări; se (dez)frânează. Dar oare nu pentru o astfel de *dezhămare* a energiilor interioare ale poemului pleda Paul Verlaine în a sa *Artă poetică*?

*De la musique avant toute chose, Et pour cela préfère l'Impair Plus vague et plus soluble dans l'air, Sans rien en lui qui pèse ou qui pose.*

\*

*Deci, muzică întâi de toate, Astfel, Imparele prefer,  
Mai vagi, mai libere-n eter, Fiind în tot, plutind pe toate! (29).*

Teoreticienii de seamă ai sonetului au tratat despre existența paradoxului în sonetul clasic, paradox născut din simetria catrenelor și asimetria terținelor, recunoscând terținelor o mișcare mai vie față de monotonia catrenelor. C.D. Zeletin scria referitor la terține:

*Terținele introduc o imperfecțiune morfologică în simetria întregului, însă tot ele vin să compenseze funcțional prin sporul adus mișcării. Se perfectează astfel impresia globală de armonie, apărându-se structura cu elemente reiterate a sonetului de monotonia propriei desăvârșiri (30).*

În *Sonetele impare* paradoxul de mai sus dispare. *Purpura impară*, cum s-a demonstrat, salvează sonetul de *monotonia propriei desăvârșiri*. Când scriam: *Imparul meu nu-i hiacint în glastră, / nici nu sucombă în perfecțiune! / E zbor în timp, nuntiri, comuniune, / topite într-o ardere mai vastă* – tot un fel de artă poetică, nu cunoșteam opiniile celor doi sonetologi; nici tehnica lui Dante. (...)

Orice faptă a omului care fondează în spirit se desăvârșește prin credință în creație. Motiv să ne asumăm *Imparele* și ca o cale de accedere spre Divinitate. În *Seducția Imparului* avem *cinci mirări*. Vom vorbi doar despre *mirarea mântuirii*, a cincea, în care sonetele-s marcate de sentimentul căutării lui Dumnezeu:

*S-a stins mitul Selenei și-am zis Marte, poate-L aflăm pe Cel-fără-de-moarte. Nu l-am aflat și-ncărunțiți în zale, ne-ntoarcem spre-aceleași catedrale, în care Crezul în Treime frige...*

Orice întoarcere este o revenire în pentadă, ținut al dezlegărilor. Dacă în prima binară impară a celor trei terține, în care dominantă este puterea lui nouă (9), cuvântul, abia izvorât din insondabilul memoriei, conștientizează despre sine, devine *Idee*, în pentadă, a doua binară impară, în care dominantă este puterea lui (5), Verbul se întrupează și se autorevelează. Iese din *ascundere* într-o orbitoare arătare-la-față. (...) Pătrunsă de gând, vom *vedea* în această abstractizare nunțile puterilor numerice ale *Imparelor*; nunți de ritmuri și

energii. Un vânt sonor vom *auzi* vibrând de freamătul atingerilor fecunde dintre *pare* și *impare*. Ca un stol de aripi albe într-o magică deltă se vor întrepătrunde rimele, ritmurile, incantațiile. Înduplecate, noimele își dezleagă înțelesuri tainice. Acum, în pentadă se deschide *Ochiul lui Dumnezeu*. Și, cât va rămâne deschis, vom putea privi *nunțile armoniei*.

Într-o astfel de culme apoteotică *Sonetul impar* devine poem de ordin mistic. Devine *Hieros logos*, cântec sacru. Poți pune toată această copleșitoare frumusețe, aleasă virtute, pe seama unui singur, ultim vers, așa cum cred o parte dintre sonetologi?

**Versul-pinten și starea de incompletitudine** – Din începuturi, funcțiunea autorevelării în sonet e pusă pe seama ultimului vers; rareori, ca în sonetul shakespeare(ian), poate fi dedusă din ultimele două versuri, ele operând o detașare față de structura-monolit a formei. S-a scris mult, s-a scris cu competență despre importanța ultimului vers al sonetului, *centru al labirintului*. Și în sonetele *Impare* ultimul vers își păstrează rolul de *loc* în care magul își scoate sandalele, pentru că pământul pe care calcă e încărcat de sfințenia transcendentului care coboară, al logosului revelat. Dar luând aminte la nunțile dintre *pare* și *impare* din pentadă, ne întrebăm dacă pot *umerii* unui singur vers să susțină mulțimea de virtuți ce apar în funcția de autorevelare; și dacă, îmbrățișând fără rezerve opinia perpetuată în timp, de a pune întregul mesaj al sonetului pe seama ultimului vers, o astfel de idee nu devine întru câtva reduționistă față de întreg logosul sonetic? De aceea în *Impare* ultimul vers continuă să rămână *vocea din rug*, dar în pentadă fiecare vers preia o mărgăritară de pe umerii singurului purtător de raniță, spre a spori magia sonoră a logosului revelat.

În pandanta mântuirii, scribul va fi fost transubstanțiat în *operă*, de unde va asculta heptacordul vibrând de armoniile lumii.

\*

Am continuat să gândim la rolul terținei în structura *Divinei comedii*, cât și a *Imparelor*, și ni s-au revelat și alte funcțiuni nu doar formale, ci și formative, de fond: am văzut că în sonetul *impar* terțina se naște prin *smulgerea* ultimului vers din întâiul catren și împingerea lui, ca într-un joc al *Dominoului*, către modulele următoare ale construcției poetice, formând alte și alte noi terține. *Smulgerea doare*, strică echilibrul edificiului de două catrene și două terține, disjunge armonia interioară a strofei și sparge *monotonia propriei desăvârșiri*. Precum Turnul din Pisa, întregul se înclină, verticalul devine întru câtva oblic, substanța *sângerează* în dezechilibru, în dizarmonie și imperfecțiune. *Smulgerea* ultimului vers din primul catren naște starea de *incompletitudine*, adică *mai-puținul*. Acum în terțină *starea* e

de *alergare* după refacerea echilibrului pierdut. Iar *fuga* din miezul terținei bate în mai multe direcții:

– fugă către reechilibrare, pentru completare a ceea ce s-a *luat* din forța numărului;

– fugă către recâștigare și renaștere în interiorul catrenului a ritmurilor și armoniilor pierdute;

– fugă, *goana* după *perechea* pierdută pentru o *acuplare* numerică și sonoră, necesară nunților dintre *pare* și *impare*, asupra căreia vom mai reveni. Prin impunerea *stării impare*, a terținei, am rupt și am dezechilibrat armoniile catrenului; am creat imparitatea numărului, imperfecțiunea, și am pus în funcțiune *mașinăriile-mișcări*, pentru refacerea stării de început. Dislocând starea de echilibru, am produs dezechilibrul forțelor numerice și am indus tendința de reechilibrare prin reînvierea mișcării, deoarece tendința oricărei mișcări este de a ajunge la starea de echilibru, de repaos. Am numit o astfel de mișcare: *mișcare prin dezechilibrare*. Cum percepe cititorul *mișcarea prin dezechilibrare*? Metaforic vorbind, el simte, în nevoia sa de estetică, o neîmplinire, un fel de neterminare a *strofei*, regretul pentru o neîntocmită armonie și *aleargă*, deodată cu *alergările* din terțină, după aceeași nevoie de armonie pe toate planurile: structuri, ritmuri, rime, sonorități, muzici, polifonii. Componente pe care cititorul nu le mai găsește în terțina lecturată, dar le prefigurează în terțina următoare și astfel este *chemat în horă*, nevoit să se implice în dinamica interioară a sonetului impar; să caute, să citească mai departe, pentru a reinstala în mentalul său echilibrul dislocat de imperfecțiunea terținei. Citind și recitind textul *Divinei Comedii*, ne-am întrebat dacă nu cumva și acesta este un motiv pentru care Dante a ales terțina ca modul, structură numerică a întregii *Divinei comedii*? Sigur, am mai spus, la Dante terțina redă, în mod abstract și simbolic, atributele *Treimii creștine*. Fapt ce pune în lumină gândirea teosofică a marelui florentin. Dar, Dante cunoștea bine numerologia, la modă în vremea sa, aflăm și din *Vita Nova*, și credem că, pentru a salva *opera* de *monotonia propriei perfecțiuni* a catrenului, a recurs la strategia terținei. A creat la nivelul structurii strofei o mică *imperfecțiune*, o stare de *incompletitudine*, pentru a nu scăpa din mână cititorul, pentru a-l ține în *priza lecturii*, a-l ține treaz și a-l obliga să participe la recrearea echilibrului pierdut. De altfel, nu numai la Dante Aligheri întâlnim această *nadă*, *truc* al imperfecțiunii. Nichita Stănescu ne explică și mai clar cum stau lucrurile:

*Se ia o bucată de piatră, se cioplește cu o daltă de sânge, se lustruiește cu ochiul lui Homer, se răzuiește cu raze, până când iese perfect. După aceea se sărută de nenumărate ori cubul cu gura ta, cu gura altora și mai ales cu gura infantei. După aceea se ia un ciocan și brusc se fărâmă un colț de-al cubului. Toți, dar absolut toți zice-vor: – Ce cub perfect ar fi fost acesta de n-ar fi avut un colț sfărâmat! (31).*

Interioritatea poemului nichitian relevă ritualul unei adevărate *Faceri*, dar și insatisfacția perceperii unei imperfecțiuni în citirea operei, creată prin dezechilibrare și imparitate. Mai întâi poetul ne inițiază în *facerea* cubului: cu o piatră, o daltă de sânge, cu ochiul lui Homer și o rază, până când iese perfect. Apoi creatorul se pleacă în fața propriei creații și îi aduce, ofrandă, pe lângă jertfa de sine (*transferul de ființă*, cum am numit această jertfire într-un alt eseu) îi aduce sărutul și mai ales *sărutul infantei*, adică al unei purității aulice, angelice. Și totul îngheață într-o stare rece a perfecțiunii. Se instalează repaosul, nemișcarea, iar în mentalul privitorului se instalează un fel de *suficiență sieși*. Minteaa privitorului, a lectorului, nu mai caută, nu mai *aleargă* după perfecțiune, nu se mai *modelează* pe sine prin alergare/căutare. Creatorul, însă, dă seamă despre *suficiența de sine*, de așa-zisa *sterilitate* a perfecțiunii. Și, să reinstaleze dezechilibrul, adică mișcarea, creatorul ia un ciocan și *brusc sfărâmă un colț de-al cubului*. Așa cum s-a *jucat* și Michelangelo cu statuia lui Moise, de unde și ideea cubului nichitian. Și ca prin farmec se pun în funcțiune *mașinăriile mișcării*. Minteaa, starea interioară a privitorului, a lectorului, se încarcă de regrete și vor rosti cu părere de rău:

*Ce cub perfect ar fi fost acesta  
de n-ar fi avut un colț fărâmat!*

\*

Mitul cubului cu colțul *fărâmat*, al perfecțiunii în repaos, vine, cred, pe același fir pe care vine mitul *Facerii*. Oare nu însuși Dumnezeu îngăduie *Șarpelei* să strice echilibrul perechii adamice în Raiul veșniciei Sale? Motiv pentru care cei doi locatari ai grădinii Raiului sunt alungați din pacea lor eternă și trimiși, prin *cădere*, în păcat. Oare izgonirea adamică este altceva decât o spargere a cubului? Cu scopul să redobândească prin trudă și chin locul, armonia, pacea din care fuseseră alungați? Atotputernicul ar fi putut învinge *Șarpele*. Dar *Șarpele*, ca și Iuda, în reîndumnezeirea Omului Cristos, s-a aflat dintru început în lucrarea lui Dumnezeu, pentru a-și salva opera din armonia propriei perfecțiuni. În *creație*, personaje precum *Șarpele* și Iuda devin, în viziunea noastră, cei aleși să-și asume osânda, ca în acest poem:

*Bună-ziua, Doamne!, sunt Brutus. Recunosc păcatul, dar îngăduie să întreb: Cum de găsești mai de osândă pumnalul în pieptul Cezarului, decât sărutul pe sfântul Tău obraz? Cine recunoaște despre cei aleși să-și asume osânda? (32).*

În Edenul de început, având totul de-a gata, omul ar fi lăncezit fără un ideal. Ar fi fost ca o lume într-un acvariu, o lume cu pântecelul flasc. Atunci, Demiurgul a luat ciocanul și brusc a sfărâmat un colț al Raiului! A trimis omul în malaxorul existenței, să alerge, să recâștige prin caznă locul de unde

a fost izgonit. A dat sens și mișcare *Operei* sale. Prin înfruntarea cu Șarpele i-a oferit omului *drumul, alergarea* continuă spre mântuire. Dumnezeu nu a creat o lume statică, doar să huzurească într-un Rai perpetuu, ci a creat o lume în permanent suieș și în permanentă cădere, până se va șlefui, mântui și, asemenea cubului, va ajunge perfectă: *Mereu suim, mereu cădem în moarte, dar Graalul ne recheamă mai departe! (33).*

**Forța tendențială și pintenul Imparei** – Spuneam mai sus că tendința oricărei mișcări este echilibrarea, repaosul. Ce se întâmplă, însă, când cele două forțe contrarii ale mișcării, *pare/impair*, tind să se echilibreze din nou? Intră în acțiune versul nepereche și procesul dezechilibrării o ia de la început, printr-un fel de *pinten* al mișcării, căruia noi i-am zis și *forță tendențială*. *Versul-pinten* nu este un *rest*, ci este forța ce se naște din *mai-multul*, din *supra-de-măsură* și care, asemenea unui *pinten*, face să se reia ciclul mișcării, îl împinge mai departe, invitând echilibrele/*pare* și dezechilibrele/*impair* la un fel de nuntă, ca într-un teoretic *perpetuum*, despre care ne vorbea eroul din *Parabola Nebunului*, dar pe care genialul *nebun* nu știa poate a-l pune în tipare, a-l rosti prin cuvinte. Iată de ce socot că ești pregătit să-ți vorbesc despre *Parabola Nebunului*, ca despre un teoretic *perpetuum*:

*Când june tipăream jurnale, veni la mine un nebun, să mă invite (în răzbun?) la o plimbare pe rotile, să-i văd perpetuum mobile. Sunt mulți zeloși, scrântiți la minte, ce-ncearcă aurul în dinte și cred c-au născocit din bile, savant, perpetuum mobile. Dar cel ce mă privea smerit, înmagiat de adumbrire, cu injectați de nedormire doi ochi adânci – cerea-ndurare, la mine, scribul oarecare, mișcat de rugile-i umile, să-i văd perpetuum mobile. Ce m-a-ndemnat să vreau, s-ascult, întru-nceput să-i dau crezare, a fost ardoarea, chin ocult, ce-l mistuia, să-l încezare, și deznădejdea că-n răspăr lua-voi marele adevăr. Deci, l-am urmat, scrib și iscoadă, spre întocmirea din mansardă, unde printre rotițe, axe, într-o-ncâlcire de sintaxe, vânam, prin groasele-mi lentile, ceva ce-ar fi produs mișcare și-ar fi perpetuum mobile. Imaginam planete-n vrie, chemam magiile la teste, ca-n jocul din copilărie, când nu e – nu-i și, uite, este! Îmi descântam saliva-n palmă și o tăiam cu catul mâinii și unde va sări – acolo s-asmuțe vânătorii căinii. De vlagă stors, pe-o buturugă mă tot ciupeam, să nu adorm. Cred c-auzeam, prin vis, hidalgo, sfâșietorul plâns de corn, ori tristă inima în mine plângea cu suspinări de flaut? Că, brusc, trezit din visul magic, m-am întrebat: știu eu ce caut? Că din de-a valma, surda-oarba, ca-n lupta de la Termopile, nu cred că mintea ăstui geniu să nască vreun perpet-mobile. Deci, unde e?, întreb Nebunul. - Este aici!, răspunse-ndată, făcând un gest ce-n el cuprinse devălmășia aia toată. Nu-l văd!, strig eu; deci nu pot crede! Păi, asta e! Că nu se vede!, se-mpăună el despre temă. Împins în mistică dilemă, c-ar fi, ori ar putea să fie, plonjarăm amândoi se pare din ipotez în ne-bu-ni-e!*



- *Ba, nu!, se învârti spre mine, ca-n dublu axel, titirez; eu văd pe fond, drag domn, principiul, iar tu, neatingându-mi culmea, nu-mi poți pătrunde gându-n miez! Eu văd Impara care are pinten în dezechilibrare și care freamătă fecundă. Văd lumea toată într-o undă, văd lumi cerești și lumi umile într-un perpetuum mobile! Metaforă!, mi-am zis în gând. Ori metafizică! Tot una. Și am plecat alunecând, precum surferii-n vârf de val, către un Sud atemporal...*  
(34).

Iată de ce prefer imprezibilul unei călătorii pe roțile! Nu repausul, nu ză-ba-va, nu încremenirea în echilibru. Ci pintenul Imparei, când între Doi și Trei tronează Unu, care este Principiu și care, fecundându-l pe Doi, îl naște pe Trei, înțelegând astfel de ce rodirea pântecului este lege și mașinărie a mișcării eterne.

**Versul-cratimă** – Vor fi oare și alte taine în marea construcție dantescă? Dante nu putea să porceadă la construcția unei astfel de opere, măreață și sacră, fără să o înalțe asemenea unei catedrale, după calcule stricte. Era epoca în care domnea puterea simbolică a Numărului. Dante își edifică *Divina comedie* sub semnul *Treimii creștine*. Simbol concretizat în terțină. Pe principiul terținei, poetul conferă operei o mișcare eternă, în cerc: pleacă de la Unu și ajunge la Unu, Unicul, Divinul, fapt demonstrate mai sus. Atunci, unde stă ascuns *motorul* eternei mișcări? Am răspunde: în imparitate! Dar răspunsul e vag. Ultimul vers din cânturile dantești ne oferă îndemnul de a merge mai departe, pe linia *marcajului* secret. Ce rost ar mai putea avea versul nepereche, repetat la fiecare dintre cele 33 de cânturi? Că trebuie să mai aibă un rost, în afară de *pinten*. Osia mișcării, *roata* ce împinge înainte stau în puterea versului nepereche, impar, pe care noi îl mai vedem și în ipostaza de *vers-cratimă*; de *punte*, *legătură* între terține; *nod divin* în care se regăsește *întregul*; în care sunt în prezență atât sfârșitul, cât și începutul. Plecând din poziție impară, dezechilibrată ca formă și înțeles, *versul-cratimă* ajunge în terțina următoare, reface catrenul și echilibrul. Devine un fel de liant, întregind înțelesurile perturbate prin spargerea catrenului. Satisfacă, pe moment, sentimentul de *incompletitudine* al cititorului. Dar numai mental și numai pentru moment, că *forța tendențială*, *mai-multul*, *pintenul*, provoacă o altă rupere, a celuiilalt vers ultim din catrenul abia format, și-l împinge, cu aceleași funcțiuni, de *legătură* și *liant*, către terțina următoare, realizând o mișcare perpetuă. Și mai credem că, prin fascinanta alergare, *versul-nepereche* ascunde mirajul Graalului, simbol al permanentei căutări a iubirii divine. Astfel, terțina, la Dante, ne arată *cum intră chipu-n roată și cum i-e dat cu ea să se-mpreune!* Devine un fel de idee purtătoare, mijloc de locomoție, *dantemobil*, *roată cu trei spițe* care îl poartă pe Dante prin toate cele trei stări ale lumii de *dincolo*: osânda, purificarea și fericirea sau starea de beatitudine. În ultimile versuri ale ultimului cânt din *Divina*

*comedie, înclin să cred că marele florentin chiar dezleagă misterul, când compară terțina cu un fel de roată cu trei spițe, un fel de perpetuum, a cărui putere nu stă în altceva decât în puterea iubirii:*

*Precum un solomonar ce se trudește  
să măsure un cerc, deșertăciune!  
și cată-n van să afle ce-i lipsește,*

*așa și eu cu tainica minune:  
voiam să știu cum intră chipu-n roată  
și cum i-e dat cu ea să se-mpreune;*

*dar, vai, zadarnic mă zbăteam; când iată  
un fulger îmi străpunse biata minte  
și-ntr-însul vrerea mea fu-ndestulată.*

*Mai mult să spun nu-s vrednic prin cuvinte;  
căci vrerii Sale potrivit pe-a mele  
asemeni roții mă-mpingea-nainte*

*iubirea ce rotește sori și stele (35).*

## **Antinomii de peisaj, antinomii de plan sufletesc**

Deltaicul este un spațiu bogat antinomic. Morfologia, energiile, deseori contrarii, emanate de o geneză continuă, fenomenele declanșate, de necontrolat de om, urmările cu efecte dramatice în viața comunităților fac din deltaic unul dintre cele mai antinomice spații din arealul românesc.

Multe dintre antinomii, greu de înțeles, și mai greu de trăit, își au esența în *sentimente contradictorii* trăite de omul din deltaic: iată de pildă sentimentele de *iubire* și *ură* trăite în același timp față de fluviul cotropitor. *Iubirea* o trăiam când, deși totul era inundat, ne căutam hrana în apele invadatoare. Relatam mai sus cum tatăl meu, cu barcașul priponit de stâlpii casei, afunda vintirele în apa din camerele de locuit, adâncă de doi metri, în care forfoteau crapii cât leviathanii. *Ura*, strigată până la deznădejde, o trăiam când aceleași ape, care ne hrăneau, înecau animale, țarini, alteori pe cei dragi. *Iubirea* și *ura*, venerația și blestemul erau împreună invocate, strigate de aceleași guri transfigurate de spaimă, ca în *Strigătul* lui Munch.

Alte antinomii își au izvorul tot în zăpoare – deși semănau moarte, inundau și dăruiau totul în cale, aduceau cu ele un mîl roditor, ca pe Nil, îl lepădau peste țarini, iar după arat și semănat pămîntul rodea înzecit și omul, pedepsit și iubit, în același timp, ca de un zeu capricios, era îndestulat cu rod bogat.

Apoi, antinomic sunt și trăirile contradictorii izvorâte dintr-o apăsătoare tăcere, o *liniște* care, în mod paradoxal, induce un sentiment de *neliniște*, alteori de *teamă*; ori o stare de *siguranță* care induce, în același mod paradoxal, o stare de *nesiguranță*. Un țipăt de pasăre, eliberat în tăcerea de început de lume, îți împlântă un fior în inimă; un om necunoscut, apărut în arzândă tăcere, dintr-un stufăriș, ori pîlc de sălcii, îți induce teama că ar putea fi un tâlhar. Dovadă că marile liniști neliniștesc, așa cum marile aglomerații creează mari singurătăți! Iar noi, îmbătrânind pe ape și cunoscând morfologia furtunii, le-am numit *liniștile de dinaintea furtunii!*

Uneori și *porecla*, sursă de umor, devenea, în jocul de copii, antinomică: apelativul *seosul*, de pildă, cu care mă gratulau uneori colegii, desemna un om plin de grăsime. Dar eu, pe atunci, în mod antinomic, eram slab, ca un țâr. O astfel de ironie opozițională, în termeni antinomici, parodică la adresa felului de a fi al unei persoane, revela o anume ascuțime a minții, inteligență aparte la omul bălților. „Balta e cu două fețe, zice Vasile Băncilă; când e identică, când e variabilă”. Și filosoful crede că asta e una dintre cele mai puternice antinomii. Este, dar o astfel de antinomie se petrece în planul peisajului, și o vom numi *antinomie de peisaj*; nu într-atât de puternică pe cât este antinomia născută în planul sentimentelor trăite de omul unui tărâm de permanente contradicții, cum e antinomia de a iubi și urî fluviul sau balta, în același timp. Și multe altele, asemenea. Dar cum să înțeleagă cel străin deltaicului o astfel de antinomie, dacă n-a trăit-o? Lipsindu-i trăirea, străinul va fi atras mereu de antinomia descoperită în peisaj. Și va fi văduvit de cunoaștere! În poezie sau proză, stările antinomic etalează virtuți sporite și conferă textului literar forța de a capta cititorul, precum antinomiile din poemul de mai jos:

*Acheronule, Acheronule! Te-am traversat din mal în mal cu un singur braț, deși știam că apele tale au puterea înecului. Auzeam lacoma gură cerând Omm și eu înotam. Auzeam frații țipând cu înecul în gură și eu înotam. Auzeam maica tânguindu-se, că mâna întinsă nu poate salva flica din naufragiu, și eu înotam. O, Acheronule, Acheronule!, sfâșieri de viscere-n ființă, sfâșieri de vestminte pe trup, și smulgerea părului, și eu înotam. Și dacă ar fi fost numai atât! Dar trimisu-ai peste noi pedeapsa focului, și n-am blestemat, nici ți-am biciuit apele, ca răzbunare a corăbiilor scufundate. Ci te-am iubit, amplificându-ți măreția morții! Am săpat fântână în țâțânile adâncului, am umplut cristelnițele cu sfințite apele tale, și ne-am botezat în ele pruncii.*

*Și din fluviu al morții, în fluviu al vieții te-am prefăcut și te-am păstrat în ființă (36).*

Astfel de sentimente, puternic antinomice, sunt comune omului din bălți. Și sunt alimentate de un spațiu dominat de două *ipostaze*, mai bine spus două *anotimpuri*: *anotimpul tragic*, când în iureșul lor zăpoarele înghit totul – om, animal, pasăre, și *anotimpul edenic*, când apele se retrag, omul iese cu valul în cap din diluviu, repară casa, seamănă ogorul și toamna culege rod bogat de pe țarina hrănită cu mîlul roditor adus de zăpoare.

În deltaic omul e înstăpânit de un sentiment bipolar, antinomic: la un capăt arde Iadul, la celălalt capăt înflorește Raiul.

Stă în puterea lui de înțelegere să le împace.

## O literatură deltaică?

În finalul capitolului de față stăruie întrebarea: ne legitimează cele spuse și demonstrate până aici, să vorbim de un model cultural și de o literatură a deltaicului, cu drept de a accede la o geopoetică mai cuprinzătoare?

În deltaic avem o matrice stilistică specifică, sperăm recunoscută, în care regăsim caracteristici în plus față de cele ale altor spații. În ce-ar consta ele? Spuneam că printre primii locuitori ai bălților au fost *dicienii* (C.C. Giurescu); se adaugă cei veniți cu turmele din *mioritic*, care, dând de Dunăre, zăbovesc timp de o generație în Bărăgan, apoi, mai obișnuiți cu *ale* locului, traversează fluviul și se statornicesc în bălți. În drumul lor spre Ispita Sudului, au străpuns și adunat în piept toate cele trei variațiuni de spațiu: mioritic, bărăganic și acum deltaic. Omul acesta, ajuns în deltaic, devine *român de trei hotare* (N. Iorga). Poartă cu sine matricea complexă și întregită a celor trei variațiuni de spațiu românesc. Are dârzenia și tragismul omului de la munte, melancolia omului din câmpie, și mai are și revolta omului din deltaic. Nu exagerează însă nici cu una nici cu alta. Este om de cumpănă: calm, așezat, stihial în manifestări, când este umilit. Iată-l caracterizat de Nicolae Iorga, la Congresul general studentesc ținut la Brăila, la anul 1930:

*„Acolo s-au putut ținea întâi, supt turci, numai români de o vitejie și de o răbdare deosebită. După liberare, numai astfel de oameni au alergat acolo, care au simțit în stare să fie ctitori ai noii ordine de lucruri și apărători ai ei. Astfel s-a creat o rasă brăileană. Oricât, la oraș, s-ar amesteca familiile prin imigranți, această rasă se menține” (37).*

Din acest *mândru neam de oameni* (Nae Ionescu), cu matrice stilistică specifică, s-au ivit atât eroul cât și creatorul de cultură, de literatură. Și unul și altul au în orizonturile *spațial inconștient* și *temporal inconștient*, toate cele trei variațiuni de spațiu prin care au trecut. Format astfel, creatorul din

deltaic va da un model de creație literară aparte; caracterizată prin optimism cumpătat, tragism estompat, *de surdină*, o scriere populată cu *mituri*, *semne* și *mitosemne*, exprimată printr-un procedeu de efect *logomagic*, și într-o limbă la care și-au adus aportul graiurile multor neamuri, toate topite în gena-mamă, gena-multigena, multimilenara hiperboreea, ca în *Dansatoarea* sau *balada unei gene*.

Să ne oprim puțin asupra mitosemnului în literatura deltaicului. Critici, precum Ștefania Mincu, Viorel Coman, Marin Mincu, Alex. Ștefănescu, Radu Voinescu, Aureliu Goci, mai încoace Magda Ursache, Cornel Ungureanu, Valentin Popa, Adrian George Secară, Ion Popescu-Brădiceni, Cotin Tuchilă și alții au surprins și au comentat prezența mitosemnului în poemele noastre. Iată ce scrie doamna Ștefania Mincu într-o cronică apărută în *Contemporanul* și reluată în volumul *Starea Poeziei III: „La Mărășanu, reprezentările poetice sunt real mitologice – dacă se poate spune așa; sunt cum le va numi poetul însuși, mai târziu, cu un termen inspirat, niște mitosemne; pe scurt sunt sacro-profane, nu fac parte dintr-un sistem simbolic, nu întruchipează semnificații dincolo de ele, ci se autoprezintă în timp ce, realmente, sunt, printr-o joncțiune totală, între planul ontologic și cel al semnului. Credem că aceasta este partea cea mai rezistentă a contribuției poetice proprii lui Nicolae Grigore Mărășanu, intuiția sa viabilă, neomodernă și expresivă”* (38).

Și era firesc și de așteptat ca magia mitosemnului, odată creat, să se reflecte și în literatura deltaicului: în poezie, la cel ce l-a creat, cu motivele și miturile sale, iar în proză, la Fănuș Neagu, în povestirile magice, cu trimitere specială la povestirea *Cocorul alb*. Universul nostru literar-poetic ne este recunoscut ca fiind acvatic și ființial. Cum au afirmat și au scris, mai ales despre prima etapă a poeziei noastre, un important număr de critici: „*Mărășanu are proprietatea sa literară, care se leagă de toposul acvatic, pe care numai el a știut să-l individualizeze și să-l transfere în textul poetic”* (39). Sau: „*Mărășanu a inaugurat în lirica românească contemporană o nouă coordonată, o viziune inedită, explorând universul acvatic, cu mijloace de expresie originale. Continuator al lui Panait Istrati și Fănuș Neagu, Mărășanu evocă, în versurile sale, cu reală forță de sugestie, pitorescul Brăilei, farmecul peisajului dunărean, atmosfera mirifică a bălților și a Deltei, nostalgia corăbiilor de odinioară. Registrul liric este bogat nuanțat, cu ecouri simbolistice, intervenții protestatare și incursiuni în argoul specific portului de la porțile Orientului”* (40). Sau: „*Prezența obsesivă a spațiului dunărean apare în poezia lui N. Grigore Mărășanu, tinzând, în chip evident, să se transforme într-o artă poetică și un crez personal. Multe poeme oscilează între baladesc, diafanitate și senzualitate balcanică, între impulsivitate și lirism biblic. Toate acestea, la granița dintre romantism și meditația modernă”* (41).

Sau: „Și fluviul lui Mărășanu – un important poet al lumii acvatice în *Leviathanul* (2004) e o revoltă perpetuă, iar suferința Dunării, agresată nu doar ecologic se preface într-o lecție stenică de viață: „poate astfel ochiul tău din adânc / mă va veghea încă o noapte”, încheie, deziderativ, eul liric de pe malul drept al „drumului fără pulbere” (42).

Oprim exemplele. Sunt multe. Astfel, s-a constatat că literatura deltaicului a „sporit patrimoniul liric românesc”. Motiv pentru care, în anul 2014, comitetul *Asociației Române Pentru Patrimoniul Național* a distins această operă cu Premiul de Excelență, „pentru introducerea în lirica românească a poeziei Dunării.”

Într-un studiu de geopoetică, judicios întocmit, literatura deltaicului ar deveni componentă lirico-spațială a literaturii române, în cuprinsul celor trei variațiuni de orizonturi spațiale și temporale. Printr-un astfel de demers s-ar întregi, credem, acel *chip al ființei* neamului românesc la care au lucrat filosofi și gânditori de geniu: Lucian Blaga, prin cele trei trilogii, *Trilogia Cunoașterii* (1930–1934), *Trilogia Culturii* (1935–1937), *Trilogia valorilor* (1938–1942); Mircea Vulcănescu (*Dimensiunea românească a existenței*), D.D. Roșca (*Dimensiunea tragică*), Constantin Noica (*Cuvânt împreună despre rostirea românească*), C. Rădulescu-Motru (*Etnicul românesc*), Vasile Băncilă (*Spațiul Bărăganului*), Mircea Eliade (*Profetism românesc*), Nae Ionescu, Emil Cioran și alții.

Literatura engleză are doi poeți care au realizat o *poezie a lacurilor* și are în structura sa un capitol intitulat chiar „poezia lacurilor.” Noi avem un orizont spațial întins, al deltaicului, al spațiului acvatic, dar nu avem un astfel de modul. Cine ar intra aici? La o primă privire, deloc întregită, după o listă a lui Vasile Băncilă ar fi: Panait Istrati, Sandu Aldea, Perpessicius, Mihail Sadoveanu, Dunăreanu (Nicolae), Kirițescu, Coșovei (Traian), Radu Tudoran, Gh. Banea. După lista noastră, ar mai fi de adăugat: în proză, Nae Ionescu, Vasile Băncilă, Vasile Voiculescu, Fănuș Neagu, Ștefan Bănulescu, Ovidiu Dunăreanu, Mircea Săndulescu. Iar în poezie, Perpessicius, Miha Dragomir, Nicolae Grigore Mărășanu și, cu siguranță, vor mai fi și alții.

Important de subliniat sunt preocupările majore și salutare ale eminentului critic și istoric literar Cornel Ungureanu, de a cuprinde în valorosul său proiect – *Geografia literară a României*, și zona sud-estică, incluzând acum și deltaicul. Iată ce scrie domnia-sa în prefață la antologia *O sută și una de poezii*, carte apărută în programul Editurii Academiei Române, București, 2020, în colecția cu același nume: „În volumul consacrat Munteniei – primul volum din *Geografia literară a României* m-am oprit prea puțin (zic azi) asupra unor orașe definitorii pentru sudul românesc. Brăila era unul dintre acestea. Defineam locul prin Nae Ionescu cu ajutorul lui Petre Pandrea. „De ce era Nae Ionescu anarhist prin origine?”, se întrebă Petre Pandrea; ca

să ne răspundă: „Era anarhist prin destin, fiindcă nu orișicui îi este dat anarhismul în leagăn”. (...) Cât de anarhist este Nae Ionescu, rămâne încă de văzut. Adevărul este că a exprimat un dinamism excepțional, o mobilitate care a stimulat, în bine sau în rău, discipoli, elevi, urmași. Mobilitatea sa excentrică, antipedagogia sa trebuie înțelese și în acest sens. Mobilitatea excentrică a lui Nicolae Grigore Mărășanu e la fel de vie ca a marilor săi confrăți. Sau mai...vie. Fiecare „știre” cu privire la Brăila și eroii săi devine o cântare...baladescă. Domnitori sau haiduci, pescari triumfători sau doar intrați în legendă devin personajele unor poeme care sporesc paginile din Cartea de istorie. Sau snoavele din amintirea localnicilor. Geografia locurilor e „recită” cu iubire. Putem scrie că „spațiul Brăilei” este un stimulent al anarhiei? Dacă ne gândim la trecerea lui Panait Istrati pe aici, fără îndoială. Dacă ne gândim la Fănuș Neagu și la stilul său baroc, intens polemic, la prozele sale care au în centrul lor rebeli de pretutindeni, atunci convergențele devin vizibile. Nae Ionescu, Panait Istrati, Zaharia Stancu, Fănuș Neagu numesc seria anarhică, inconfortabilă a „sudiștilor” noștri. Dacă e să descoperim un adevărat „anarhist” în poezia sudului, acesta ar fi Nicolae Grigore Mărășanu. Au scris despre el comentatori importanți, de la Laurențiu Ulici și Marin Mincu la Teodor Vârgolici și Mirela Roznoveanu, dar alături de poezia sa rămâne, cu atenție și generoasă înțelegere, Constantin Trandafir: „Șaptezecist” în sens cronologic, dar cu figură distinctă, nu s-a afiliat nici „optzecismului”, în ceea ce are acesta definitiv, fără ca, totuși, să se izoleze „insular”. În primul caz, se „întâlnește”, simpatetic, cu Leonid Dimov și, pe traseul „balcanismului”, cu Dumitru M. Ion, iar cât privește tema prevalentă a mitologiei acvatice, se situează într-un tablou bine reprezentat. În al doilea caz, sincronia cu epistema „optzecistă” se limitează la predilecția pentru realul cotidian, la incidentale ecouri ludice și ușoare accente ironice, acestea din urmă – mai curând pe linia Sorescu”. (...) Nu trebuie să uităm că Nicolae Grigore Mărășanu este, în profesiunile (era să spun meseriile) sale cele mai importante, ziarist. Trăiește un fel de a coborî în cotidian. Întoarcerile sale « acasă » reclamă Dunărea, Brăila, târgul nașterii, « matrozii ». Sunt din sud. Ținutul său e « Valahia », așa că nu va scrie o « comedie divină », ci o « comedie valahă » cu personajele care trăiesc – au trăit – în Sud. Are un fel de a gândi « lumea sa » și proiectul său cultural. (...) Nicolae Grigore Mărășanu a traversat o experiență literară majoră, care a pus alături – sau a numit o succesiune expresivă – pagini (volume) de poezie, proză, reportaj, eseu, amintiri. Cele trei volume intitulate „Comedia Valahă” ar putea fi cartea testamentară a scriitorului. Sau cum scrie autorul: „Astfel am conturat Comedia Valahă ca pe un fel de epopoe, dacă termenul nu deranjează, o galerie de personaje, stări și fapte din devenirea istorică a neamului românesc”. Baladele sunt cheia de boltă a unui alt timp

al scrisului. Al cântării, lumii prin care a trecut poetul, baladierul din Comedia Valahă. Am selectat 101 de poeme prin care putem înțelege un fel de a gândi poezia și geografia locului. Și proiectul auctorial, desfășurat în „Comedia Valahă” (43).

Argumentele de mai sus sunt întărite de criticul și istoricul literar Viorel Coman, care în prefață la trilogia *Comedia Valahă*, afirmă printre altele: „Sensul profund al operei lui Nicolae Grigore Mărășanu este dat de imaginea ultimului spațiu paradisiac românesc jefuit de istorie. Este marea temă a poeziei lui. Acest spațiu lipsea literaturii române. Mărășanu este nu doar primul, ci și singurul poet care i-a dat consistență literară. În acest spațiu poetic în care totul cade sub Timp, ca iarba sub coasă, există un singur semn de rezistență și durabilitate: Poezia” (44).

Sunt argumente care îndreptățesc să răspundem afirmativ întrebării din titlul: Un modul literar?

Nu numai, ci mai mult, o literatură a deltaicului.



## XV. DIN ANONIMATUL GENEZEI ÎN ISTORIE ANTROPO ȘI TOPO(NIMII)

Antroponimiile și toponimiile din deltaic sunt legate, ca și altele din varii spații, de numele unor personaje legendare: haiduci, eliberatori, tâlhari, drame, drumuri parcurse, proprietăți ori moșteniri ale unor fruntași ai locului; de lupte, scopuri și chiar crime. Multe dintre antroponimiile și toponimiile acestui spațiu sunt aduse aici de transhumanți. Așa se face că unele sate din Dobrogea au denumiri asemănătoare cu sate din Ardeal. Ca un fel de maree noile antro-po-to-po-nimii s-au adăugat celor existente și împreună au promovat o cultură locală, pe care, cum e și în cazul nostru, unii autori au ridicat-o la rang de cultură națională, *naționalul* incluzând totdeauna *localul* și întregindu-se cu valorile acestuia din urmă. Fenomenul este unul de sinteză: a contribuit la menținerea limbii pe întreg spațiul locuit de români, a întărit sentimentul de unitate și a menținut credința că aparținem aceluiași neam.

**Hidronime** – Numele fluviului Dunărea de-a lungul istoriei: Oceanos Potamos, Istru, Danubius, Dunărea, Eridan (fluviu sacru) (1). Dunărea navigabilă, Vâlciul, Dunărea veche sau Turceasca, brațele Sulina, Sf. Gheorghe, Chilia. **Privaluri** – Sunt canale naturale sau săpate de om, pentru a preveni inundațiile. Prin ele, apele Dunării pătrundeau în bălți, ca într-un fel de buzunare, și se revărsau mai puțin vijelioase și distructive peste sate. Când apele se retrăgeau, prin aceleași canale, pescarii construiau stăvilă, *gard*, la vărsare în Dunăre și astfel rețineau peștele în bălți, de unde îl pescuiau mai târziu cu năvoade, setci, vârși, prostovoale și taliene. **Privalul lui Milea** – denumirea vine de la cel care și-a așezat târta aici, în Balta Mică a Brăilei, vizavi de Mărașu. **Privalul Contelui de Roma** – situat în bălțile zăgnenilor, pomenit și de Fănuș Neagu, în romanul său, *Scaunul singurătății*. Pe raza satelor Țăcău și Cojocaru (sat dispărut după 1965, după apariția digului) au fost 4 privaluri: **Moldoveanca** – numele i se trage de la o aprigă moldoveancă, soția unui cioban. **Privalul lui Chivu**, mai la vale de Moldoveanca, „săpat de bunicii mei și alți locuitori”, informează inginerul Ionel Craioveanu, om al locului. Numele vine de la un cioban, Chivu, care avea coliba la intrarea privalului în pădure. **Pivalul Pantea**, mai la vale de primele două, poartă numele unei familii care locuia pe malul lui. **Privalul Cojocarului** se afla la nord de satul Cojocaru, înspre Veriga și Bălaia; atât numele satului cât și al privalului, care trecea prin mijlocul așezării, se trag de la un meșter cojocar, cel dintâi localnic, cu casă aici.

**Privalul Hogioaia** – canal natural, face legătura între Dunăre și lacul din mijlocul Insulei mici a Brăilei, azi rezervație naturală a Biosferei Deltei Dunării. Când fluviul crește la cote mari, vegetația din zonă este acoperită de ape, potecile din lemn, făcute special pentru a facilita accesul turiștilor, plutesc deasupra apei. Mai sunt privalurile naturale **Filipoiu** și **Corotîșca**, vizavi de Brăila; și **Vidroiul**, în inima Insulei. În Delta Dunării sunt multe privaluri. Printr-o întâmplare dramatică, împreună cu poetul Nicolae Ioana, demult în lumea umbrelor, am cunoscut bine **privalul Crișan**, care pleacă de la Dunăre și se varsă în marele iezor Roșu, din Delta Dunării, apoi altele și altele. **Japșe** – **Japșa Radei**, în satul Zagna, denumire împrumutată de la o femeie, Rada, care locuia pe unul din malurile ei; aici, tatăl meu a fost mușcat de picior de *Somnul-cizmar*, întâmplare descrisă la capitolul *Mitologii*. **Japșa din Crivăț**, trecea prin ograda noastră. Când apele se retrăgeau din ținuturile inundate, mai întâi se iveau din ape malurile fluviului și spuneam că *apa s-a tăiat la gârlă*. Era unul dintre cele mai îmbucurătoare *semne*: anunța retragerea din bălți și revenirea la matcă a apelor fluviului. Din acel moment reveneam și noi la *matca* noastră; la vechile așezări. Reconstruiam casele devastate de zăpoare; rezideam pereții surpați de valuri; lipeam, văruiam, reasezam lucrurile la locul lor și reluam ciclul vieții de la capăt. Era și nu era, am înțeles mai târziu, un fel de mit al lui Sisif, întâlnit și în romanul japonezului Cobo Abe, intitulat *Femeia nisipurilor*: o femeie care trăia doar să-și curețe acoperișul casei de nisipurile ce se așezau peste ea, la fiecare furtună, amenințând să o îngroape. În ambele cazuri, însă, mitul nu era în zadar, cum poate nici mitul lui Sisif nu era în esența lui zadarnic; ci ne ajuta să înțelegem rostul ființării noastre pe o planetă a dezastrelor. **Coadă Japșei** – japșa văzută ca un animal cu coadă, periculos. Privalurile și japșele erau realități temute în spațiul bălților, pentru că prin ele se produceau marile inundații. Erau un fel de *guri* prin care pătrundeau apele în bălți și le populau cu pește și păsări. **Lacuri, iezere, căține** – iată câteva dintre cele mai mari lacuri din fostele bălți, desecate după îndiguirea Insulei Mari a Brăilei: **Velciu**, situat în fața Brăilei; **Pațiu**, în dreptul satului Chiscani; **Rușava**, vizavi de Măcin; **Coarzele**, în apropiere de Carcaliu, sat de lipoveni, loc de naștere al lui Terente. Alte lacuri (*ochiuri de apă*) prezente mai în adâncul Insulei; **Bobocul**, **Șerbanul**, cel mai mare iezor din Insulă; **Lungulețu**, alt mare iezor, vizavi de Gropeni. Alte lacuri și iezere: **Noroaietele**, **Vulturul**, **Umul**, **Boul**, **Vidroiul**, **Căținul mlăjii** (ca mai toate iezerele, înconjurat de stufărișuri și păpurișuri, amestecate cu mlăjă, lăstari de salcie); am pescuit în el cu hodorobul (coș fără fund în formă de trunchi de con) și abia trăgeam după mine firul pe care erau înșirați peștii); **Căținul Roșu** – (baltă cu multă iarbă roșie care dădea culoarea roșie a apei), ulterior a secat și a devenit un fel de bugeac, tărâm al lupilor și mistreților; **Iezerul Zăgni**, **Brătculeasa**:

când secau, mărășanii arau și semănau pepeni. Virgin și fertil, pământul dădea recolte mari. Prin lunile iulie – august, în ogrăzile bostănarilor apăreau movile de pepeni. Îi transportau cu barcazele spre Brăila și orașele din amonte. Eu însumi, am condus un astfel de barcaz. Două mari lacuri au rămas și astăzi în incinta îndiguită a Insulei: **Zăton** (vine probabil din fondul de cuvinte vechi, getic) și **Blasova**, ambele foste brațe ale Dunării Vechi, închise de maluri; aceste mari ochiuri de apă nu seacă niciodată; se pare că au izvoare subterane proprii. În Balta Mică a Brăilei, adevărată deltă, situată înainte de vărsarea fluviului în mare, azi, rezervație naturală, avem lacurile: **Lupoiu**, (înconjurat de grinduri pe care iarna urlau lupii, treceau Dunărea pe podul de gheață și ne răpeau mioarele din țarcuri); **Sinețile** (iezer cu apa liniștită, albăstruie și limpede, ca sineala; de aici și expresia: *un senin de ape*); **Chirchinețu** (nume derivat probabil de la pasărea numită chirighiță, ori de la Chirchineț, numele unui neam, din care făcea parte și unul dintre colegii mei din școala gimnazială); **Crăcănele**, iezer între două brațe (craci) ale Dunării; **Corcodețul** (iezer plin de păsări și mai ales de corcodei). Alte lacuri și insule: **Fundu Mare**, insulă pe Dunăre, la km 175, de unde se poate ajunge în Parcul Natural Balta Mică a Bărilei; traversarea brațelor Dunării se face numai cu bărci sau cu bacul; iezerul **Chiriloaia**, și grindul **Harapu**: o legendă locală spune că denumirea Lacului *Chiriloaia* vine de la frumoasa Chira Chiralina, care ar fi fost rapită de un harap din afara țării și adusă pe acest lac. Rudele au căutat-o, harapul negru și buzat, cum ne spune balada, ar fi fugit și ar fi abandonat-o pe Chira, aici, după care s-ar fi spânzurat. Această variantă se depărtează mult de balada originală, descrisă de Vasile Alecsandri, cât și de varianta noastră, din *Comedia Valahă*, și pare illogică, pentru că atât lacul *Chiriloaia*, cât și grindul *Harapul* se află în susul Dunării, spre izvoare, față de Brăila, de unde caicul harapului ar fi plecat spre Istanbul, deci spre vărsarea Dunării în mare. Și haiducul Terente, alt erou local, și-ar fi avut ascunzătoare tot pe acest lac. „Nu avea o singură ascunzătoare, ci două-trei, iar când era încolțit de poteră se ascundea în apă și respira printr-un băț de stuf” (2).

Ca în acest fragment de baladă: *Acolo, în anafoare, strâns în bundă se scufundă Terente în rece undă, cu trestie naltă-n gură - sfântă cuminecătură, să scape de glonț, de ură, de potera paciaură. Prin trestie el trăgea guri de aer. Respira...*(3). **Grinduri** – porțiuni de uscat mai ridicate. **Grindul lupilor**, **Grindul Iepii**, **Grindul Băndoiu**, altele. Pe grinduri se retrăgeau în timpul inundațiilor lupi, căpriori, mistreți, vulpi, fără să se atace, probabil din cauza pericolului, care îi amenința pe toți, în egală măsură. **Așezări umane** – În 1892, în evidențele județul Brăila, așezările Băndoiu, Stoinești, Agaua, Iapa (loc de naștere al tatălui meu, în miez de deltaic), Nedeicu, Buste, Mărașu apar ca târle, așezări ale mocanilor seceleni, aparținătoare de comuna Stăncuța,

plasa Baltă. Pe măsură ce populația crește numeric, unele târle devin sate, altele dispar, iar Mărașu ajunge comună (nume derivat din Mărul roșu, explicație dată de noi în cartea *Puiul vidrei*). În 1931, de comuna Mărașu aparțineau satele Agaua, Băndoiu, Bou, Cojocaru, Frecăței, Iapa, Nedeicu, Salcia, Strâmba, Țăcău și Zagna. Azi comuna Mărașu se compune din satele: Țăcău, nume derivat din Țăclău, loc de adunare a vitelor (după Ionel Craioveanu, strănepot al celor care au înființat satul); Băndoiu vine de la Grindul Băndoiu; Zagna își ia denumirea de la privalul cu același nume; Măgureni, fost Strâmba, situat în piscul Insulei mari, vizavi de Târgul de Floci, oraș medieval dispărut, loc de naștere al lui Mihai Viteazul; Rața, azi cu denumirea Plopu, pe brațul Dunării Vechi. **Așezări dispărute** – Iapa, loc de naștere al tatălui meu, Bunea Chiriță Grigore al lui Gheorghe al lui Grigore; Pantea, Bou, Buste, Scânteia; Nedeicu, situat pe malul stâng al Vâlcii, dezafectat cu ani în urmă; un timp au rezistat două gospodării ale fraților Gicu și Vasile Munteanu, apoi au dispărut; Zagna, sat comasat cu Mărașu; Cojocaru, comasat cu Țăcău. Pe brațul Dunării Vechi se află Piatra Frecăței, al doilea centru de comună din fosta Baltă Mare a Brăilei, cu satele Agaua, Cistia, Salcia, Stoienești, Titcov. **Păduri dispărute** – Pahonțu, pădure întunecată, îmi inducea temere și spaimă, când o traversam; Bustea, pădure seculară, situată pe malul drept al brațului Vâlcii; Ozânca, denumire ce vine probabil din fondul vechi de cuvinte; și multe altele care nu mai sunt. Ceea ce se remarcă în spațiul bălților este lipsa turcismelor, mult mai prezente în deltă, în partea dobrogeană, cât și în denumirile vechi ale unor sate din Bărăgan: *Viziru, Nazăru, Osmanu, Serdaru, Silistraru, Cazasu* și altele.

Importanța antroponimiilor și a toponimiilor este majoră. Se zice, în varii ocazii, că omul sfințește locul; de regulă prin vrednicie. Îl sfințește și prin numire, botezându-l: cu numele său, al unei legende, copac sau pasăre mai cu moț; de care se leagă o legendă, cum ar fi spre pildă *Plopul cu icoane* sau *Lacul Chiriloaia*. Alteori, pe seama unor toponime se creează snoave, ziceri, ca de pildă: *Ce mi-i Baba Rada - ce mi-i Rada Baba?*, sugerând că intervenția fără urmări asupra unui spațiu sau lucru nu e esențială într-o lucrare; este un efort degeaba. Toponimia înlesnește citirea și cunoașterea spațială, iar după ea va veni o cărare ce va conduce omul spre civilizație. Marcarea și numirea locului devin astfel o prelungire a orizontului spațial inconștient; devin proba unei armonii stilistice dintre om și spațiul lui matrice pe care îl numește, trecându-l astfel din anonimul genezei, în istorie.

**Moșieri și moșii** – Mulți dintre boierii români, și nu numai, au avut moșii în fostele Bălți și în tot deltaicul: Prințul **Callimachi** – deținea moșia întinsă între satele Zagna, Băndoiu, Cistia, Zăton și Cotul Baciului. De la acest boier, părinții mei, Bunea (1905/1993) și Elena (1907/1995) au cumpărat un pogon, adică 5000 m.p. de teren, pe malul Dunării, la Mărașu, pe care

și-au așezat temeliiile, la 21 oct. 1929, data căsătoriei lor. Acum, pe vatra casei părințești cresc plopi de Canada, iar casa a fost împinsă în fluviu, pentru a se ridica digul care înconjură insula. **Moșia Eforiei spitalelor civile** – se întindea de la Bândoiu, Mărașu, până la Luciu Giurgeni. Împreună cu părinții mei am cosit fâneață pentru turmele de oi, de pe această moșie. **Prințul Știrbei** stăpânea moșia dintre satele din baltă, malul drept al Vâlciului, peste Dunăre, până la Berteștii de Jos, în Bărăgan. **Ion Eremia (Irimia)** – mocan ardelean transhumant, pornit cu turmele din Săcelele Brașovului, deodată cu străbunii mei, spre deltaic, cumpără pământ, se îmbogățește și își întinde moșia între Bândoiu, Țăcău și, peste Dunăre, până la malul Călmățuiului, la Movila lui Teiș. Una din casele urmașilor săi se poate vedea și azi în Brăila. **Hristo Veroni** – avea moșie între satele Țăcău, Boul, Veriga și, peste Dunăre, până la Viziru, în Bărăgan. Hristo Veroni era grec și avea administratori greci-pașaportari, la moșiile din Bou, Cojocaru și Viziru. La Odaia Viziru avea moșie un alt grec celebru, **Alexandru Ipsilanti**. Cu fiica lui Ipsilanti, prințesa Sofia, s-a căsătorit **Contele Petru de Roma** (1833/1914) și el cu moșie la Viziru și în Bălți: la Zagna exista *Privalul Contelui de Roma*, în care pescuiam cu tatăl meu. Originar din Grecia, Insula Zanthos, Arhipelagul Ionic, amirosise și el, ca și alți greci, un fel de mireasmă ce venea dinspre împărăția deltaicului românesc. Se înrudea cu vechile familii de aristocrați fanarioți: Callimachi, Cantacuzino, Negri, Ipsilanti, Mavrocordat, Rosetti-Roznoveanu, Mavromihali, Vogoride, Ghica, Venizelos, Moruzi, Plagino. În 1860, imediat după căsătorie, ridică un frumos conac la Viziru, unde își avea marea moșie și locuia cu prințesa Sofia. Printre cei ce i-au trecut pragul Contelui de Roma, reținem nume celebre: Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Nicolae Iorga. Personaj de legendă, dar bolnavă, prințesa Sofia se stinge de tânără, în 1866. În memoria ei, în 1869, contele ridică o capelă cu hramul Sfânta Sofia, în curtea conacului. În 1872, contele Petru de Roma se recăsătorește cu Maria Vogoride Conachi, tot o prințesă. Și, pentru *culoarea* timpurilor brăilene de altădată, cu conți, prinți și prințese, care și-au purtat gloriile trecătoare și prin deltaic, mai spunem că, în același an, după a doua căsătorie, Contele de Roma cumpără casa din Brăila, a lui Anton (Tony) Bacalbașa, o demolează și ridică o frumoasă vilă în stil venețian, ce poate fi admirată și astăzi, pe strada Teatrului la numărul 14 (4).

Revenind de unde am plecat, mai trebuie să menționăm că, după 1848, la Viziru, pe moșia lui Ipsilanti, s-a stabilit și Mihai Crețu Solcan, tatăl lui Petrea Crețu Solcan, vestit lăutar al Brăilei; veneau de pe moșia mănăstirii Bistrița, din nordul Olteniei; acolo, Solcan, tatăl, fusese vătaf peste sălașele de țigani ale mănăstirii. Ulterior, Solcan, fiul, s-a mutat în Brăila și vara cânta la restaurantul Stațiunii Lacul Sărat, unde fusese băiat de prăvălie și

Panait Istrati. Aici, G. Dem. Teodrescu îl întâlnește pe lăutar, din repertoriul căruia culege, în numai patru zile, 96 doine, 32 balade și 8 cântece, în total cam 15.000 versuri. Culegătorul spune că dacă ar mai fi stat în preajma lui vreo două săptămâni, i-ar fi recitat încă pe atâtea (5). **Palatul lui Ferdinand** s-a ridicat pe Canalul Filipoiu, unde azi se află ferma *Bobocul*. Apoi, în 1927, lipovenii din Carcaliu i-au dat foc, pe timpul lui Terente. La Palat veneau regele Ferdinand, apoi regele Carol al II-lea, la vânatoare de rațe, lișițe, cocori și găște sălbatice. Pe movilă, pe rămășițele palatului, *Pescăria* statului a construit o cabană pentru pescari. Acum, veneau alți „regi”: primi secretari, mahări de la regiunea Galați și raionul Brăila. Cabanier a fost, un timp, prietenul meu, Fane Iconaru, despre care am vorbit în carte. Recita *Luceafărul* marelui Eminescu, de la început la sfârșit cu același talent cu care recita marele actor Ludovic Antal, ori mai încoace, prietenul lui Fănuș și al meu, Eusebiu Ștefănescu, Sebi. Dumnezeu să-i odihnească pe toți. Cu Anton Ivănescu, cumnat, pescar împătimit, veneam pe canal cu prostovolul și prindeam doisprezece crapi la o aruncătură.

**Celebrități în deltaic** – În afară de regii României, prinți și prințese, Contele de Roma, alți mari boieri, în afară de Jacques-Yves Cousteau, Lucian Blaga și Vasile Băncilă, *Bălțile* au fost vizitate și de celebrul scriitor francez Antoine de Saint Exupéry, însoțit de prințesa Marina Știrbei, căsătorită Brâncoveanu, fiica prințului George Știrbei, fratele lui Barbu Știrbei Brâncoveanu, mareșal al Curții Regale. Marina devine o mare aviatore și a pus bazele *Escadrilei albe*, care a salvat de la moarte sute de ostași răniți în al Doilea Război Mondial. Fiind una dintre eroinele aviației române, cu siguranță că spre Bălți au zburat cu *Messerschmitt*-ul său personal. Au aterizat la Berteștii de Jos, unde se crede că avea un conac, apoi au pătruns cu bărcile în bălți. Poetul brăilean George Lupașcu notează într-o carte a sa despre vizită. În zilele noastre, sfârșitul secolului al 20-lea și începutul secolului al 21-lea, aici venea la pescuit și celebrul prof. univ. dr. docent Dorin Hociotă, întemeietor al Institutului de fonaudiologie și chirurgie funcțională ORL, București, institut care îi poartă numele. Era găzduit de familia unui vestit pescar din Mărașu, Ion Pană. L-am cunoscut pe profesor, am scris despre celebritatea sa în presa vremii.

## ADDENDA

### PLEDOARIE PENTRU UN MUZEU AL SUDULUI

Ca urmare a desecării și îndiguirii bălților, geografia spațiului în care generația mea și cele anterioare au trait, în parte a dispărut. La început de secol 21, mai suntem câțiva care o poartă în inimă și în minte. Cei din bănci, cei ce vor veni după cei de azi, nu vor mai ști nimic despre istoria de odinioară a ținuturilor în care vor trăi. Edenul și Infernul deltaic se vor estompa. Apoi, se vor șterge din memoria colectivă. Și, dacă nu-și vor cunoaște trecutul, nu vor ști nici cum le va arăta viitorul. Pentru că nu vor avea rădăcini. Iar un popor, care nu are rădăcini, se știe, dispăre din istorie.

Motivat de un astfel de gând, la 26 octombrie 2016, la botezul Școlii gimnaziale din Mărașu, cu numele autorului acestor rânduri, am lansat ideea înființării unui *Muzeu al Sudului*, cu secțiile: istorie (fiind cunoscute crimele săvârșite în lagărele de muncă din bălțile Brăilei și din Deltă); etnografie/pescărie (fostele bălți fiind renumite pentru pescuit); geografie/ecologie (în prezent Balta mică a Brăilei este Rezervație naturală, unde se poate practica turismul, sau se pot realiza unele cercetări ecologice etc.).

Iar *Muzeul Sudului* de la Mărașu, în pendant cu *Muzeul Nordului*, de la Sighet, să fie înscris într-un circuit turistic, incluzând: fostele închisori Salcia și Periprava, poluri ale gulagului românesc; Rezervația naturală din Balta mică a Brăilei, vechile brațe ale Dunării din incinta îndiguită – Blasova și Zăton; ruinele bisericii și cimitirul vechi, rămase în afara digului, inundate la fiecare viitură; școala, alte obiective.

Organizarea muzeului rămâne treaba specialiștilor.

Eu, însă, vă invit să mă urmați într-o incursiune prin acest muzeu imaginar.

Ce vedem?

*Câmpuri* întinse, cultivate și lucrate de oameni în zeghe; deținuți cărând pământul cu roabele, înălțând parte din digul ce înconjură Insula Mare; iar în timpul viiturilor, îi vedem apărând digul, de zăpoare, cu pieptul.

*Barăci* din scândură și șlepuri-dormitoare, în care vara se sufocă, iarna aceiași deținuți tremură să se încălzească. *Planșe* cu deținuți la muncă și uneltele lor: lopeți, roabe, târnăcoape, târgi; *obiecte de tortură*: cravașe, cătușe, lanțuri, arme; alte obiecte de tortură din cele descrise în capitolul

*Al treilea val*; apoi, *haine vărgate*, bocanci, saboți din lemn; *uniforme* ale gardienilor; *nume* ale torționarilor, caraliilor care au comis omoruri; *morminte* și gropi comune; *statistici* din cărți și memorii apărute ulterior etc. *Obiecte casnice* ale bălăreților, de la naștere până la moarte; planșe cu denumirile fostelor așezări umane, lacurilor, iezerele, grindurilor și pădurilor dispărute. *Scule de pescuit*: de la cele mai primitive – ostrețe, coșoarbe, hodoroabe, concul, cu care chemam somnul să muște din nadă; undițe, pripoane, paragate, sighinci, folosite la *bătaia* crapului, cârlige de pescuit la copcă, plase de pescuit la Dunăre, puitori, cârlionțul sau chipcelul, vârși, setci și ave, năvoade și taliene, prostovoale, minciocuri etc. *Echipamente ale pescarilor*: opinci, tslugi din piele de mânz sau mânzat, cizme scurte și lungi din cauciuc, pelerine de ploaie, pantaloni cauciucați, mănuși de protecție a palmelor etc. *Mijloace de transport pe apă*, începând cu cele primitive: plute din papură și din bușteni, cu acestea din urmă transportam lemnele de peste Dunăre spre sate; cinuri – monoxile (cu ele armata lui Filip al Macedoniei trecea Dunărea să invadeze Dacia, iar dacii treceau Dunărea și prădau ținuturile ocupate de romani); barcaze, bărci mari (dube) și mici (dubișci), rame (băbăici), ghiondere, luntre din lemn și metal, poduri și podețe, pod cu zbatouri, invenție absolută a mărășanilor etc. *Acoperișuri* ale caselor: din stuf, papură, *model însolzit*, care imită solzul de pește, pentru scurgerea mai ușoară a apelor de ploaie și a ninsorilor. Scheletele pereților din paiantă etc. *Obiecte auxiliare*: putini și butoaie în care țineau peștele în saramură, papornițe pentru păstrarea icrelor, șirurile cu pește sărat și uscat la streășina caselor, cazane, oale, cuțite pescărești și bricege cu mânerul în formă de pește, peștele impunând un stil, iar imaginea peștelui era prezentă pe multe obiecte, unele din sticlă etc.

Am oferit spre donație, conducerii Consiliului Județean Brăila, imobilul, proprietatea mea, din Mărașu, str. Narciselor nr.10, compus din cca 4000 mp teren închis cu gard, două corpuri de clădiri, lumină electrică, fântână cu pompă electrică, localitatea urmând să fie racordată la rețeaua de apă și canalizare. În septembrie 2017, oferta de donație a fost înregistrată. S-a întocmit un dosar, în care am depus actele solicitate, referate de susținere a proiectului de la autorități în materie. Am făcut multe drumuri la Brăila; au urmat discuții. Dar, poate și din cauza vremurilor pe care le traversăm, lucrurile încă nu s-au mișcat.

Cu toate acestea oferta mea rămâne valabilă, iar problema unui Muzeu al Sudului rămâne deschisă. Fiindcă eu am răbdare și mai am încredere în oameni. În omul luminat care să înțeleagă adevărata dimensiune a proiectului, cu bătaie în timp, să preia ideea și să ridice, pe locul pe care îl las moștenire, Muzeul Sudului.



Proiectul ar putea fi realizat cu fonduri europene.

Cu implicarea autorităților, specialiștilor, oamenilor politici și nu în ultimul rând a celor ce stăpânesc și exploatează, vremelnic, întinsele ogoare ale deltaicului. Jertfele săvârșite la Salcia, Periprava, în întreg spațiul deltaic, au nevoie de o autentică evidențiere; supliciile martirilor trebuie percepute nu doar imaginar, ci *pe viu*, senzorial, pentru a dăinui în memoria colectivă și a nu se repeta în istorie.



## BIBLIOGRAFIE

1. **Blaga Lucian**, *Spațiul Mioritic*, în *Trilogia Culturii*, Ed. pentru Literatură Universală, București, 1969; *Trilogia Cunoașterii*, Ed. Minerva, București, 1983 *Hronicul și cântecul vârstelor*, Ed. Humanitas, București, 2012; *Dor și eternitate*, Ed. Albatros, București, 1971; *Domnița Nebănuitelor Trepte*, Ed. Muzeului literaturii române, București, 1995 / 2. **Băncilă Vasile**, *Spațiul Bărăganului*, Muzeul Literaturii Române, Ed. Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, 2000; *Copilărie și miracol brăilean*, Ed. Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, 1996 / 3. **Bindel Eugen**, *Mistica numerelor, o contemplație spirituală a lumii*, Ed. Herald, București, 2002 / 4. **Brezeanu Ioan**, În vadul Brăilei, Casa creației populare Brăila, 1970 / 5. **Cogălniceanu Maria**, cronică la volumul *Mașinăriile mișcării*, rev. *Oglinda literară*, nedată / 6. **Coman Viorel**, Întoarcerea baladierului, prefață la *Comedia valahă*, Ed. Istros, 2018 / 7. **Coman Mihai**, *Mitologie populară românească* II, Ed. Minerva, București, 1988 / 8. **Gide Andre**, *Tezeu*, Ed. Univers, București, 1971 / 9. **Ghika C. Matila**, *Filosofia și mistica numerelor*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998 / 10. **Gruia Lucian**, *Lucian Blaga Universul clepsidrei și matricea stilistică*, Princeps EDIT, Iași, 2012 / 11. **Guenon Rene**, *Marea Triadă*, Ed. Herald, București, 2005 / 12. **Heidegger Martin**, *Poetic locuiește omul*, traducere de Gabriel Berkeș – Geo Săvulescu, Ed. Centrul de Cercetări Alexandru Săvulescu, 1994 / 13. **Herodot**, *Istorie* / 14. **Homer**, *Iliada, Cântul 10*, versurile 420/427 / 15. **Iorga Nicolae**, *Din trecutul istoric al orașului Brăila*, studiu introductiv, note și comentarii de acad. **Ionel Căndea**, Editura Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, 1999 / 16. **Ionescu Nae**, *Filosofia religiei*, Ed. Eminescu, fără an de apariție; *Problema mântuirii în Faust al lui Goethe*, Ed. Anastasia, București, 1996; *Curs de istoria metafiziciei*, Ed. Anastasia, București, 1996 / 17. **Mălăncioiu Ileana**, *Exerciții de supraviețuire*, Polirom, Iași, 2010 / 18. **Mărășanu Nicolae Grigore**, *Pumnalul lui Brutus*, Tipo Moldova, Iași, 2015; *Geamandura*, Sport-Turism, București, 1985; *Mașinăriile mișcării*, Ed. Vinea, București, 2012; *Distanța dintre mine și un iepure*, Ed. Eminescu, București, 1983; *Imparele*, Grai și suflor, București, 2008; *Leviathanul*, Grai și suflor, 2004; *Comedia valahă*, Istros, 2018 / 19. **Mihalcea Alexandru**, *Călău și victim și Salcia, un lagăr al morții*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2015 / 20. **Mincu Ștefania**, *Starea poeziei III*, Ed. Palimpsest, 2013 / 21. **Mincu Marin**, cronică la *Îngeri și banjouri, Luceafărul*, 2001 / 22. **Motru - C. Rădulescu**, *Timp și Destin*, Ed. Saeculum I.O. / Ed. Vestala, București, 1996; *Etnicul Românesc Naționalismul*, Ed. Albatros, București, 1996 / 23. **Muthu Mircea**, *Balkanismul literar românesc \* Panoramic sud-est European, confluențe culturale*, ediție revăzută și adăugită, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017 / 23bis. **Neagu, Fănuș**, *Olelie*, teatru, 1983, și *Ningea în Bărăgan*, Ed. Tineretului, București, 1959 / 24. **Pamfile Tudor**, *Mitologie Românească*, Ed. Grai și Suflor-Cultura Națională, București, 2000 / 25. **Papacostea Victor**, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, Editura Eminescu, București, 1983 / 26. **Pintilie Petre**, *Brăila*, Ed. Tineretului, București, 1966 / 27. **Popescu Ion Mihail**, *O perspectivă românească asupra teoriei culturii și valorilor*, Ed. Eminescu, București, 1980 / 28. **Savu Cristina Maria**, *Sonetul românesc în sec. al XIX-lea*, Ed. Muzeul literaturii române, 2005 / 29. **Schopenhauer**, *Viața, Iubirea, Moartea*, ETA, Cluj, 1992 / 30. **Seferis Gheorghios**, *Poezii*, traducere de Aurel Rău, Ed. Tineretului, 1963 / 31. **Sorescu Marin**, *La Liliaci*, Ed. Eminescu, București, 1973 / 32. **Stăniloae Dumitru**, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1992 / 33. **Vulcănescu Mircea**, *Dimensiunea românească a existenței*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1991 / 34. **Vulcănescu Romulus**, *Mitologie română*, Ed. Academiei, București, 1985 / 35. **Walter Philippe**, *Mitologie creștină*, Ed. Artemis, București, 2005 / 36. **Zeletin C.D.**, *O sută de poeme*, traducere din Paul Verlaine, Grai și suflor, București, 1996.



## NOTE BIBLIOGRAFICE

### I.

(1) Romulus Vulcănescu, *Mitologie Română*, Editura Academiei Române, București, 1985, p. 16 / (2) Ibidem, p. 16 / (3) Vasile Băncilă, *Spațiul Bărăganului*, studiu apărut post mortem, cu strădania doamnei Dora Mezdrea, după notele filozofului, sub egida Muzeului Literaturii Române și a Muzeului Brăilei „Carol I”, Ed. Istros, capitol (IV), *Spațiul apelor*, p. 14 / (4) ibidem, p. 100 / (5) ibidem, p. 101 / (6) ibidem, p. 102 / (7) Valentin Popa, vezi V. Băncilă, *Scrisoare către Ionică*, fiul său, datată 8 august 1939, găsită într-un pachet cu manuscrise inedite, în custodia Muzeului Brăilei, în care cu har și lux de amănunte Băncilă descrie tot ce îi iese în cale, într-o plimbare prin bălți. Valentin Popa apreciază că filozoful a compus scrisoarea cu scop educativ, pentru a-l ajuta pe fiul său să rămână conectat la spațiul natal al Brăilei și al bălților (în rev. *Litera* 13 nr. 25, ian. 2021, p. 6–10) / (8) Vasile Băncilă, op. cit. p. 54 / (9) Mărășanu, *Magul de sub glugă*, în *Marțea Canonului*, Ed. Eminescu, București, 2001, p. 270

### II.

(1) Aluzie la versul lui Hölderlin, *Plin de merite, totuși poetic locuiește omul pe acest pământ!* / (2) Dinu C. Giuresu, *Localizarea Vicinei*, în Peuce, II, Muzeul Deltei Dunării, Tulcea, 1971, p. 257 / (3) Petre Diaconu, *Păcuil lui Soare I Cetate bizantină*, București, 1972 / (4) Dumitru Berciu, în *Pumalul lui Brutus*, Tipo Moldova, Iași, 2015, p. 210 / (5) Mărășanu, *Îl cred pe sârmanul Ovidiu*, în *Poemul de Joi*, în ms. / (6) Gh. Iavorschi, *Momente din istoria Brăilei*, Olimpiada, 2003 / (7) Mărășanu, *Hazaica, niet?*, în *Deșertul invizibil*, Tipo Moldova, 2014, Iași, p. 172

### III.

(1) Mărășanu, *Aici, pe sub frunze*, în *Leviathanul*, Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 2004, p. 217 / (2) Mărășanu, *Sacalin, Sacalin*, în *Geamandura*, Editura Sport-Turism, 1985, p. 221 / (3) Mărășanu, *Plavii*, în *Fiara impară*, Tipo Moldova, 2011, p. 197 / (4) Mărășanu, *O invincibilă fecundație*, în *Mașinăriile mișcării*, Ed. Vinea, București, 2012, p. 38 / (5) Hohner – armonici marca Hohner / (6) Mărășanu, *Dansul nupțial al sturionului*, în *Leviathanul*, Ed. Grai și Suflet/Cultura Națională, București, 2004, p. 179 / (7) André Gide, *Tezeu*, Editura Univers, București, 1971, p. 49 / (8) Mărășanu, *Fără-de-forma vorbitoare*, în *Deșertul invizibil*, p. 134, Tipo Moldova, Iași, 2014 / (9) Mărășanu, *O invincibilă fecundație*, în *Mașinările mișcării*, op. cit. p. 38 / (10) Mărășanu, *Pe-ntâiul rectiliniu cărunț*, în *Imparele*, Editura Istros, 2013, p. 129

### IV.

(1) Lucian Blaga, *Orizont și stil*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, p. 43 și urm. / (2) Ibidem, p. 43 / (3) Ibidem, p. 45 / (4) Ibidem, p. 46 / (5) Mărășanu, *Fluviu cu Lună plină*, în *Sufletul cântă despre sine*, Editura Decebal, 2002, p. 76 / (6) Mihail Sadoveanu, *Zâna lacului*, Opere vol. 1, ediție critică de Cornel Simionescu, Minerva, București, 1981, pag. 88 / (7) Lucian Blaga, op. cit. p. 49 / (8) Romulus Vulcănescu, op. cit., p. 16 – „Descoperirea la Bodești-Frumușica a reprezentării în ceramică a unei hore formate din 6 femei, aparținând Culturii Cucuteni (3700–2500 î.H.), ultima mare cultură cu ceramică pictată din Europa,

indică faptul că hora a apărut cu mai mult de 5000 de ani în urmă pe pământul vechii Dacii (...) Hora este elementul de legătură între cultul zeiței-mamă, existent în societățile matriarhale de la acea vreme și cultul solar reprezentat prin forme circulare, hora fiind ea însăși un cerc viu. În timpul dansului, oamenii se înfrăteau formând o frățietate magico-ritual.” (9) Nicolae Iorga, *Din trecutul istoric al orașului Brăila*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 1999, p. 168 / (10) Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vâstelor*, Editura Humanitas, București, 2012, p. 240 / (11) Viorel Coman, *Călătoria care începe*, în *Colocvii dunărene*, Anul I, nr. 1 . martie, 2021, p. 1 / (12) Romulus Vulcănescu, opere citate, 1985, p. 16 / (13) Jan van Helsing, despre principiul absorbției al lui Viktor Schauberger, în *Să nu atingi această carte*, p. 214, traducere de Ștefan Ciobanu / (14) Chris W. Hughes, profesor la Universitatea din Liverpool, specialist în dinamica fluidelor / (15) Mărășanu, *Spre mândra țară Valahia și Jertfa*, în *Comedia Valahă*, vol. 2, pp. 57 și 59 / (16) Romulus Vulcănescu, op. cit, p. 574 / (17) Ibidem, p. 575 / (18) Ion Barbu, *Oul dogmatic*, în *Joc secund*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 97 / (19) Mărășanu, *Balada Melcului Spiral*, în *Comedia Valahă*, 2, p. 52 / (20) Romulus Vulcănescu, desen, op. cit., p. 575.

## V.

(1) Ion Mihail Popescu, *O perspectivă românească asupra teoriei cultuui și valorilor*, Editura Eminescu, p. 51 / (2) Mărășanu, *Chipul în apă*, în *Mașinăriile mișcării*, Editura Vinea, București, 2012, p. 63 și urm. / (3) Mărășanu, vezi și *Seduția imparului*, în *Imparele*, ediția a doua, Editura Istros, 2013 / (4) Dumiru Stăniloaiie, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1992, pag. 61 / (5) Ion Mihail Popescu, în *Pumnalul lui Brutus*, Tipo Moldova, 2011, p. 100 / (6) Eugen Bindel, *Mistica numerelor, o contemplație spiritual a lumii*, Editura Herald, București, 2002 / (7) Ion Mihail Popescu, op. citate, p. 99.

## VI.

(1) Mărășanu, *Gârlița noima*, în *Fiara impară*, Tipo Moldova, Iași, 2011, p. 198 / (2) Mărășanu, *Vânătoarea*, în *Insula*, Albatros, București, 1973, p. 66 / (3) Mărășanu, *Corcodelul*, în *Comedia Valahă*, vol.2, op. cit. p. 160 / (4) Petre Pintilie, *Brăila*, Editura Tineretului, București, 1966, p. 108 / (5) Mărășanu, *Lupta cu Dublul*, în *Deșertul invizibil*, Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 72 și urm. / (6) Mihail Sadoveanu, *Taine*, în *Cincizeci de povestiri*, antologie de Fănuș Băileșteanu, Minerva, București, 1984, p. 142 / (7) Mărășanu, *Pumnalul lui Brutus*, op. cit., p. 358 / (8) Petre Pintilie, op.citate, p. 99 / (8bis) Ionel Câdea, *Brăila, în perioada interwar*, film documentar, Muzeul Brăilei „Carol I”, 23. 08. 2018 / (9) Mărășanu, *Pumnalul lui Brutus*, op. cit., p. 163 / (10) Mărășanu, *Odă privighetorii*, în *Fiara impară*, Tipo Moldova, 2011, p. 221 / (11) Mărășanu, *Arpegii în meandru Tiriplic*, în *Comedia valahă*, vol. 3, op. cit., p. 17 / (12) Mărășanu, *Vocea*, în *Parfumul de frezie auree*, Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 2015, p. 71 / (13) Mărășanu, *Pumnalul lui Brutus*, op. cit., p. 152

## VII.

(1) Martin Heidegger, *Plin de merite, totuși poetic locuiește omul pe acest pământ*, în *...Poetic Locuiește Omul...*traducere de Gabriel Berkeș și Geo Săvulescu, Centrul de Cercetări Alexandru Săvulescu, Colecția Focul veșnic (3), martie, 1994, p. 11 (2) Biblia, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, Facerea 1. 2. București, 1968, p. 11 / (3) Mărășanu, *Chipul în apă*, în *Mașinăriile mișcării*, Ed. Vinea, București, 2012, p. 63 / (4) Mărășanu, *Astfel am învățat să nu-i mai plâng pe cei morți...* în *Fiara impară*, Tipo Moldova, Iași, 2011, p. 111 / (5) Vasile Băncilă, *Spațiul Bărăganului*, op. citate, p. 199 / (6) Mărășanu,

*Facerea casei*, în *Sufletul despre sine*, Ed. Decebal, 2002, Turnu Severin, p. 40 / (7) Ion Mihail Popescu, în *Pumnalul lui Brutus*, op. citate, p. 91 / (8) Mărășanu, *Acheronule, Acheronule*, în *Deșertul invizibil*, op. cit. p. 51

### VIII.

(1). Mărășanu, *Arderea lui A*, în *Deșertul invizibil*, Tipo Moldova 2014, p. 43 / (2) Mărășanu, *Zvonurile*, în *Comedia Valahă*, vol. 2, op. citate, p. 71 / (3) Mărășanu, *Mormântul din casă*, în *Comedia Valahă*, vol. 2, op. cit. p. 87 / (4) Mărășanu, *Patimile*, în *Comedia Valahă*, op. citate, p. 84 / (5) Mărășanu, *Caznele din cimitire*, în *Comedia valahă*, vol. 2, op. cit., p. 81 / (6) Mărășanu, *Refugiile în păduri*, în *Comedia Valahă*, vol. 2, op. cit. p. 83 / (7) Mărășanu, *Schinguirile*, în *Comedia Valahă*, vol. 2, op. citate, p. 85 / (8) Vezi istoria pălăriei, Wikipedia / (9) Lagărul de muncă forțată de la *Salcia*, Wikipedia / (10) Mărășanu, *Serenada bocancului sau triumful ierbii*, în *O sută și una de poezii*, Editura Academiei Române, 2020, p. 174 / (11) Mărășanu, *Chermeza*, în *Deșertul invizibil*, Tipo Moldova, 2015, p. 186 / (12) Alexandru Mihalcea, *Salcia, un lagăr al morții și Căluș și victimă*, Editura *Ex Ponto*, Constanța, 2015 / (13) *Ibidem* / (14) Lagărul de muncă forțată de la *Salcia*, Wikipedia / (15) *Ibidem*, Wikipedia / (16) Mărășanu, *Sacul cu purici*, în *Deșertul invizibil*, op. cit. p. 184.

### IX.

(1) Herodot din Halicarnas, despre poporul basc, *o relicvă a istoriei*, în *Istории*. Vezi și Paul Tonciulescu, despre limba bascilor și limba română, în *Istoria începe în Carpați*, Ed. *Obiectiv*, Craiova / (2) Constantin C. Giurescu, *Localizarea Vicinei și importanța acestui oraș pentru spațiul carpato-dunărean*, în *Peuce*, studii și comunicări de istorie II, Muzeul Delta Dunării, Tulcea, 1971 p. 257 / (3) Ion I. Ghelase, *Vechimea autohtonilor și a transhumanței mocanilor bârsani în Câmpia Română și Dobrogea*, în *Peuce*, studii și comunicări de istorie II, Muzeul Deltei Dunării, Tulcea, 1971, p. 369 / (4) *Ibidem*, p. 369 / (5) Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991, p. 18 / (6) *Mesagerul de Covasna*, 02 nov. 2020 / (7) Mărășanu, *Spre mândra Țară Valahia*, în *Comedia Valahă*, 2, op. citate, p. 57 / (8) *Ibidem*, p. 58 / (9) Georgios Seferis, *Domnul Stratis corăbierul descrie un om*, în *Poezii*, Editura Tineretului, 1963, traducere de Aurel Rău, p. 89

### X.

(1) Ioan G. Coman, *Literatura patristică de la Dunărea de Jos, sec. IV–VI, ca geneză a literaturii și culturii dacoromane și române*, București, 1979 / (2) Gicu Manole, după Mihai Enescu, în *Vatra* nr. 12, 2019, pag. 29 / (3) Mărășanu, *Îl cred pe sârmanul Ovidiu*, în *Poemul de Joi*, în ms. / (4) I. G. Coman, *Taina botezului*, op.cit. / (5) Mărășanu, *Balada braconierului*, în *Comedia valahă*, 2, op. cit. p. 149 / (6) Homer, *Iliada*, cântul 10 / (7) Mărășanu, *Baladă pentru casa părintească*, în *Comedia valahă*, 2, op. cit., p. 48 / (8) Nae Ionescu, *Filosofia religiei*, Ed. Eminescu, 1998

### XI.

(1) Ioannis Zizioulas, *Creația ca Euharistie*, Ed. Bizantină, 1999, p. 7 / (2) *Ibidem*, p. 31 / (3) *Ibidem*, p. 33 / (4) Georg Trakl, *Celui mort de timpuriu în Șapte cântece ale morții*, în *Poeți expresioniști germani*, de Zina Molcuț, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 2004, p. 579 / (5) Mărășanu, *Cuibul de lișiță*, în *Călătorie în memoria Leviathan*, mss. / (6) Constantin Crișan, revista *Steaua* nr. 10/1983 / (7) Mărășanu, *Distanța dintre mine și un iepure*, Editura Eminescu, București, 1983, pp. 4, 55, 56 și 71

## XII.

(1) Craioveanu Ionel, Țacău, Brăila / (2) Mărășanu, *Cântecul nopții în care se bate crapul, în Călătorie în memoria Leviathan, în ms.* / (3) Mărășanu, *Cântecul nopții în care se bate crapul în Cuibul de lișiță, ms.* / (4) Mărășanu, *Cântece pescărești, în Călătorie în memoria Leviathan, în ms.* / (5) Mărășanu, *Hieroglifa din vârful, în Parfumul de frezie auree*, Editura Grai și Suflet, 2015, București, p. 28 / (6) Ibidem, p. 24 / (7) Mărășanu / Viorel Coman, *Locuirea în poezie, o estetică a supraviețuirii*, Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, 2017, p. 129 / (8) Mărășanu, *Astfel am învățat să nu-i plâng pe cei morți, în Leviathanul*, Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 2004, p. 184 / (9) Mărășanu, *Mai necunoscuta, în Insula*, Ed. Albatros, București, 1973, p. 50 / (10) Mărășanu, *Colinda cucului, în Cuibul de lișiță, în ms.* / (11) Mărășanu, *Terente, în Comedia Valahă*, 2, op. citate p. 145 / (12) Mărășanu, *Anteul lacustru, în Imparele*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, cu un eseu al autorului, prefață de Viorel Coman, Editura Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, 2013, p. 120. / (13) *Păcuiful lui Soare, în Vacanțierul. ro* / (14) Mărășanu, *Balada Caloianului, în Comedia Valahă*, vol. 1, opere citate, p. 191 / (15) Ștefania Mincu, cronică la Trilogia *Comedia Valahă*, în *Ex Ponto* nr. 3–4, anul XVIII, iulie–dec. 2020, pp. 22–26 și în *Antares*, noiembrie, 2020 / (16) Folclor / (17) Tudor Pamfile, *Mitologie românească*, Edit. Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 2000 / (18) Romulus Vulcănescu, *Mitologie Română*, Editura Academiei, București, 1985 / (19) Mihail Sadoveanu, *Zâna lacului*, Opere vol. 1, ediție critică de Cornel Simionescu, Minerva, București, 1981, pag. 88 / (20) Fănuș Neagu, *Cocorul alb, în volumul Fănuș Neagu / Povestiri magice*, de Viorel Coman, Ed. Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, 2011, p. 215 / (21) Preot Silviu Cluci, *Legătura între simbolul peștelui folosit de primii creștini și Iisus*, sursa: <https://www.timpul.md> > articol legatura-între-simbol / (22) Mărășanu, *Hora adâncului, în Insula*, Editura Albatros, București, 1973, p. 45 / (23) Mărășanu, *Terente, în Comedia Valahă*, 2, op. citate, p. 145 / (24) Mărășanu, *Balada Chirei Chiralina, în Comedia Valahă*, opere citate, p. 56 / (25) Doru Mielcescu, cronică în *Scânteia tineretului* din 12 nov. 1979 / (26) Quartz, *Un nou studiu arată că peștii au sentimente* – sursa: [https:// playtech. ro](https://playtech.ro)

## XIII.

(1) Romulus Vulcănescu, în *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1985, cât și la Tudor Pamfile, în *Mitologie românească*, Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 2000 / (2) Mărășanu, *Bostănării năuce, în Enisala*, Editura Albatros, 1980, p. 71 / (3) Mărășanu, *În țâfna dintre Scylla și Caribda, în Imparele*, sonete, ediția a doua, Editura Istros, 2013, p. 71 / (4) Mărășanu, *Toporișcă Mânălungă în Comedia Valahă*, 2, opere citate, p. 163 / (5) Folclor muzical / (6) Mărășanu, *Vânătoarea lupilor mauri, în Comedia valahă*, 2, op. cit. p. 152 / (7) Mărășanu, *Cântec sub urs, în Îngeri și banjouri*, Editura Eminescu, 1998, p. 48 / (8) Mărășanu, *Balada celui care a pierdut drumul, în Comedia valahă*, 2, opere citate, p. 43 / (9) Mărășanu, *Drăgaica, în Mireasma dintre cele două temple*, Editura Tipo Moldova, Opera Omnia, Iași, 2013, p. 48 / (10) Mărășanu, *Rigă din descântata cu safire, în Comedia Valahă*, 2, op. citate, p. 9 / (11) Mărășanu, *Noima Piticului puricar, în Comedia Valahă*, 2, op. citate, p. 87 / (12) Philippe Walter, *Mitologie Creștină*, Editura Artemis, 2005, p. 75 / (13) Ionel Craioveanu, Țacău, Brăila / (14) Mărășanu, *Voi oficia pentru martirii din Sud*, Cântul IX, cartea a III-a, în *Mașinăriile mișcării*, op. citate, p. 58 / (15) Mărășanu, *Luni, după nuntă, în Mireasma dintre cele două temple*, Tipo Moldova, Iași, 2013, p. 52 / (16) Mărășanu, *Balada Domniței Bălașa, în Comedia Valahă*, vol. 1, *Iubiri și Martiraje*, opere citate, p. 164



„Este vorba de celebrul „acord al procentajelor”, agreat de premierul britanic și dictatorul sovietic la Kremlin, în Octombrie 1944. Potrivit The Telegraph, hârtia a fost scrisă după o întâlnire nocturnă, alimentată cu mari cantități de whisky, băutura favorită a premierului. „Amândoi băuseră destul de mult whisky. Încercau să ajungă la un acord de principiu asupra sferelor de influență de după război.” a spus custodele expoziție de la Arhivele Naționale britanice în cadrul căreia va fi expusă hârtia care a condamnat Europa de Est la decenii de comunism. „Cred că este important ca acest document să fie expus în public deoarece această mică bucată de hârtie are o mare însemnătate. Poate fi incredibil de importantă – soarta a milioane de oameni decisă printr-o iscălitură după o întâlnire amicală” – a continuat istoricul britanic. Un oficial britanic a spus mai târziu că documentul nu ar trebui să apară public, deoarece cifrele pot părea crude și insensibile. Cel mai probabil, Churchill știa și el asta. Întâlnirea Churchill-Stalin a avut loc la 9 octombrie 1944. Premierul britanic este cel care a propus astfel sferele de influență:

România: Uniunea Sovietică ar trebui să aibă 90% influență, iar Marea Britanie 10%;

Grecia: Uniunea Sovietică ar trebui să aibă 10% influență, iar Marea Britanie 90%;

Ungaria și Iugoslavia: Uniunea Sovietică și Marea Britanie ambele cu 50%;

Bulgaria: Uniunea Sovietică cu 75% influență, iar Marea Britanie cu 25%.

El a împins hârtia spre Stalin, care a bifat și a dat-o înapoi lui Churchill. „*Oare nu este cinic să dispunem în această manieră de soarta a milioane de oameni? Hai să ardem hârtia*” ar fi spus Churchill. „*Nu, păstrați-o!*” ar fi răspuns Stalin.” sursa: <https://newstandard.news/2019/04/03/premiera-hartia-prin-care-churchill-a-vandut-romania-rusilor-expusa-public-prima-data/>

#### XIV.

(1). Rodica Drăghici / Stanca Bounegru, *Presa brăileană între cele două războaie*, Editura Bibliotecii *Panaît Istrati*, 1993 / (2) Lucian Blaga, *Faimosul turn babilonic a fost o realitate. Turnul semăna cu un bloc-cub având 90 m înălțime și o latură a bazei la fel. Turnul, căruia între altele îi revenea desigur și un rost ritual, avea mai multe etaje, treptat mai reduse, și simboliza, după cum se credea „muntele pământului”. Pământul era anume imaginat ca un munte ce ieșea în terase din ocean. Turnul era destinat să îngâne pământul și forma acestuia, și i se atribuia fără îndoială și o potentă magică. Turnul babilonic nu era de altfel unicul în acest gen. Astfel de turnuri se găseau în mai multe din așezările orășenești ale babilonienilor. Se presupune că acolo unde se înălța un asemenea turn ar fi centrul lumii. Probabil că astfel de turnuri s-au clădit în diverse cetăți, fiindcă și capitalele diverselor state sau ale statului unitar babilonian au variat în cursul timpurilor. (Teoria valorilor, Humanitas, București) / (3) Mărășanu, *În răscrucea vorbitoare sau Ceste logosuri-cuibare*, în *Comedia Valahă*, 3, op. citate, p. 63 / (4) Mărășanu, *Hieroglifa hierofantă sau Nașterea Ibrailului*, în *Comedia Valahă*, 3, op. citate, p. 55 / (5) Martin Heidegger, *Scrisoare despre umanism*, în *Repere pe drumul gândirii*, traducere de Thomas Kleiningger și Gabriel Liiceanu, Editura Politică, București, 1988, p. 297 / (6) T.S. Eliot, *Little Gidding*, în *Cele mai frumoase poezii*, traducere Aurel Covaci, prefață Nichita Stănescu, Ed. Albatros, București, p. 168 / (7) Marin Mincu, cronică la *Îngeri și banjouri*, în *Luceafărul* nr. 39, din 6 nov. 2002, p. 8 / (8) Martin Heidegger, în *Timp și Ființă*, traducere de Dorin Tilincă și Mircea Arman, studiu introductiv de Radu Enescu, Ed. Jurnalul Literar, București, p. 80 / (9) Mărășanu, *Poemul ca tărâm al ființei*, în *Mașinăriile mișcării*, Editura Vinea, București, 2012, p. 33 / (10) Mădălina Sebe, blog, duminică 2 martie, 2014 / (11) Marin Sorescu, *La strigat*, în *La Lilieci*, Editura Eminescu, 1973, București. p. 77 / (12) Mărășanu, *Dansatoarea*,*

*balada unei gene*, în *Comedia Valahă*, 1, op. citate, p. 145 / (13) Petre Pintilie, *Brăila, Cântece vechi*, op. citate, p. 56 / (14) Ioan Brezeanu, *În vadul Brăilei*, Casa creației populare a județului Brăila, 1970, p. 6 / (15) A. George Secară, în *Viața Nouă*, 6 dec. 2020, Galați / (16) Artur Silvestri, coordonator, *Mărturisirea de credință literară*, vol. I, Editura Carpathia Press, 2006, pag. 139–143 / (17) Mărășanu, *Transferul de ființă și mântuirea prin poezie*, în *Mireasma dintre cele două temple*, eseuri, *Opera omnia*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2013, p. 18 / (18) Mărășanu, *Mașinăriile mișcării*, op. citate, p. 60 / (19) Mărășanu, *Cântul IX*, cartea a III-a, în *Mașinăriile mișcării*, op. citate, pp. 58 și urm. / (20) Mărășanu, *Balada maicii cu fiica pierită în zăpoare*, în *Comedia Valahă*, 2, op. cit. p. 200 / (21) Mărășanu, *Pumnalul lui Brutus*, op. citate / (22) Martin Heidegger, *Scrisoare despre umanism*, op. cit., p. 298 / (23) Wikipedia / (24) Mărășanu, *Cântul X-5, Mașinăriile mișcării*, opere cit, p. 37 / (25) Revista *Leviathan* 2, aprilie–iunie, 2020 / (26) Carl Gustav Jung, *Puterea sufletului*, prima parte, *Psihologia analitică. Temeiuri*, Editura Anima, București, 1994, p. 66 / (27) Mărășanu, *Imparele*, sonete, prima ediție, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 2007, reluat în ediția a doua, revăzută și adăugită, cu o prefață de Viorel Coman, Edit. Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, 2013, p. 229 / (28) Dante Aligheri, *Divina Comedie*, în românește de Eta Boeriu, Note de Alexandru Balaci, Editura Paralela 45, Pitești, 2008 / (29) Paul Verlaine, *O sută de poeme*, traducere C.D. Zeletin, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 1996, p. 203 / (30) C. D. Zeletin, citat din Cristina Maria Necula, *Sonetul românesc în secolul al XIX-lea*, Editura Muzeului literaturii române, București, 2005, p. 20 / (31) Nichita Stănescu, *Lecția despre cub*, în volumul *Poezii*, Editura Minerva, București 1988, p. 288 / (32) Mărășanu, *Sunt Brutus*, în *Deșertul invizibil*, Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 35 / (33) Mărășanu, *Sonetul perpetuei căutări*, în *Imparele*, op. cit., p. 227 / (34) Mărășanu, *Parabola Nebunului*, în *Mașinăriile mișcării*, op. citate, p. 42 / (35) Dante Aligheri, op. citate, p. 719, sublinierile ne aparțin / (36) Mărășanu, *Acheronule*, în *Deșertul invizibil*, op. citate, p. 51 / (37) Nicolae Iorga, *Din trecutul istoric al orașului Brăila*, studiu introductiv, note și comentarii de acad. Ionel Căndea, Ed. Istros, 1999, p. 3 / (38) Ștefania Mincu, *Starea poeziei III*, Editura Palimpsest, București, 2011, pp. 111/116 / (39) Marin Mincu, cronică în *Luceafărul*, op. cit. p. 8 / (40) Theodor Vârgolici, *Dicționarul general al literaturii române*, litera L/O, vol. IV, București, Editura Enciclopedică, 2005 / (41) Mirela Roznoveanu, în *Contemporanul*, nr. 43, 26 oct., 1979 / (42) Mircea Muthu, în *Balkanism literar românesc \* Panoramic sud-est European, confluente culturale*, ediție revăzută și adăugită, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017, pp. 652–655 / (43) Cornel Ungureanu, prefață la *O sută și una de poezii*, Editura Academiei Române, București, 2020, p. 5 / (44) Viorel Coman, *Întoarcerea baladierului*, prefață la *Comedia Valahă*, 1, opere citate, pp. V–LIX.

## XV.

(1) Philippe Walter, *Fluviu sacru*, op. citate, p. 78 / (2) Gelu Găureanu, Administrația Balta Mică a Brăilei / (3) Mărășanu, *Chira Chiralina*, în *Comedia valahă*, 1, op. cit. p. 42 și *Terente, Comedia valahă*, 2, op. cit., p. 139, sunt redade practicile lui Terente / (4) Arhivele statului, Brăila / (5) Ioan Brezeanu, *În vadul Brăilei*, op. citate, p. 8.

## CUPRINS

Cuvânt-înainte.....	5
Notă asupra ediției .....	9
I. Introducere.....	11
II. Delimitări istorico-geografice .....	16
III. O geneză continuă.....	21
IV. Orizont spațial inconștient .....	29
V. Diferențieri și răsfrângeri .....	46
VI. Caracteristici și simboluri .....	52
VII. Locuire și asumare în spațiul destinului .....	69
VIII. Orizont temporar inconștient.....	80
IX. Antropologie deltaică.....	109
X. Omul religios.....	118
XI. Omul și mediul.....	127
XII. Mitologie deltaică.....	137
XIII. Magie deltaică .....	156
XIV. Literatura.....	174
XV. Din anonimatul genezei, în istorie.....	209
Addenda: Pledoarie pentru un Muzeu al Sudului .....	215
Bibliografie .....	219
Note bibliografice .....	221

